

TARTU ÜLIKOOL
RAKE

PENSIONITARKUSE UURING

LÕPPARUANNE

2024
Juuni

PENSIONITARKUSE UURING

Tellinud Sotsiaalministeerium

Tartus 2024. aastal

Uuringu pensionitarkusest tellis Sotsiaalministeerium.
Uuringu tegi Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendus-
uuringute keskus RAKE.

UURINGU AUTORID:

Kristjan Pulk
Leonore Riitsalu
Kristiina Vain
Sabina Trankmann
Andres Vörk
Ene Tubelt
Siim Espenberg

RAKE

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuuringute keskus. Meie missioon on edendada teadmisel põhinevat otsustamist Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse valdkondlikke eksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustikust leiab nii sotsiaalteadlasi kui meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

KONTAKTANDMED:

Lossi 36-303, 51003, Tartu
rake@ut.ee
<http://rake.ut.ee>

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE.....	6
EXECUTIVE SUMMARY	7
SISSEJUHATUS	8
MIS ON PENSIONITARKUS?.....	10
PENSIONITARKUSE MÕÕTMINE	12
TEADMISED, OSKUSED, MÕISTMINE	12
KÄITUMINE.....	14
MOTIVATSIOON JA KINDLUS.....	15
HOIAKUD	15
KONTROLLMUUTUJAD	16
KOKKUVÕTE LEIDUDEST PENSIONITARKUSE MÕÕTMISE KOHTA.....	16
TEISTE RIIKIDE PENSIONITARKUSE KÜSIMUSTIKUD	17
SOOME	17
ROOTSI	18
TAANI	18
HOLLAND	19
SUURBRITANNIA.....	20
KOKKUVÕTE TEISTE RIIKIDE PENSIONITARKUSE KÜSITLUSTE LEIDUDEST	20
PENSIONITARKUSE INTERVJUUD	21
METOODIKA.....	21
PENSIONI MÕTESTAMINE.....	22
EKSPERTINTERVJUUD.....	22
FOOKUSGRUPIINTERVJUUD	22
PENSIONIALASED TEADMISED	23
EKSPERTINTERVJUUD.....	23
FOOKUSGRUPIINTERVJUUD	24
HOIAKUD	24
EKSPERTINTERVJUUD.....	24
FOOKUSGRUPIINTERVJUUD	25
KÄITUMINE.....	25
EKSPERTINTERVJUUD.....	25
FOOKUSGRUPIINTERVJUUD	26
MOTIVATSIOON JA KINDLUS.....	26
EKSPERTINTERVJUUD.....	26
FOOKUSGRUPIINTERVJUUD	26
FINANTSKIRJAOSKUS.....	27
EKSPERTINTERVJUUD.....	27
FOOKUSGRUPIINTERVJUUD	27
OLULISEMAD JÄRELDUSED	27
PENSIONITARKUSE KÜSIMUSTIKU PILOOTANKEET	28
PILOTEERIMINE.....	28
KVANTITATIIVNE KÜSITLUSANKEEDI TESTIMINE	28

KVALITATIIVNE KÜSITLUSANKEEDI TESTIMINE	29
<u>PENSIONITARKUSE KÜSIMUSTIKU TULEMUSED.....</u>	30
ÜLDISED ANDMED	30
DEMOGRAAFIA JA TAUSTATUNNUSED	31
OOTUSED JA PENSIONI KUJUNEMISE TEGURID	35
KÄITUMINE - ETTEVALMISTUMINE.....	39
KÄITUMINE - INFO HANKIMINE	45
KÄITUMINE – PENSIONI VÄLJAMAKSED.....	49
KINDLUS JA MOTIVATSIOON	52
TEADMISED	54
HOIAKUD	57
AKTUAALSED TEEMAD.....	61
AVATUD VASTUSED JA KOMMENTAARID.....	63
TAGASISIDE KÜSIMUSTIKULE.....	65
<u>KIRJELDAVA STATISTIKA LÜHIKOKKUVÕTE .....</u>	65
<u>PENSIONITARKUSE MÕÕDIKU RAKENDAMINE .....</u>	66
PENSIONITARKUSE MÕÕDIKU KOMPONENDID.....	66
KLASTERANALÜÜS.....	68
ANDMED JA METOODIKA.....	68
TULEMUSED	71
PENSIONITARKUSE MÕÕDIKU SEOSSED PENSIONIKS ETTEVALMISTUMISEGA	75
MÕÕDIKU SEOSTE KOKKUVÕTE	84
<u>EKSPERIMENT .....</u>	85
EKSPERIMENDI TULEMUSED.....	88
EKSPERIMENDI TULEMUSTE JÄRELDUSED.....	89
<u>SOOVITUSED .....</u>	90
SOOVITUSED PENSIONISÜSTEEMI JA PENSIONIKS ETTEVALMISTUMISE OSAS.....	90
SOOVITUSED PENSIONIINFO KOMMUNIKATSIOONI OSAS.....	91
SOOVITUSED HAAVATAVATE GRUPPIDE OSAS.....	92
SOOVITUSED PENSIONITARKUSE MÕÕTMISE OSAS	93
KÜSITLUSANKEEDI MUUTMISE SOOVITUSED	93
<u>VIIDATUD ALLIKAD .....</u>	95
<u>LISA 1. PENSIONITARKUSE KÜSIMUSTIK .....</u>	99
<u>LISA 2. PENSIONITARKUSE KÜSIMUSTIKU PILOOTVERSIOON.....</u>	107
<u>LISA 3. STATISTILISELT OLULISED ERINEVUSED MAJANDUSLIKE JA SOTSIAALDEMOGRAAFILISTE TUNNUSTE LÕIKES .....</u>	115
<u>LISA 4. PENSIONITARKUSE MÕÕDIKU TÄPSUSTAV TABEL .....</u>	125
<u>LISA 5. EKSPERIMENDI DISAIN .....</u>	126
<u>LISA 6. VÕRDLUSRIIKIDE PENSIONITARKUSE KÜSIMUSTIKUD.....</u>	128
SOOME	128
ROOTSI	133
TAANI.....	138
HOLLAND.....	142
SUURBRITANNIA.....	148

LÜHIKOKKUVÕTE

Pensionitarkuse uuringu eesmärk oli töötada välja ning viia läbi küsitlusuuring Eesti tööealiste inimeste arusaamast Eesti pensionisüsteemi kohta. Uuringu kontekstis sisaldab pensionitarkus nelja pensioniga seotud komponenti: 1) teadmised, oskused, mõistmine, 2) motivatsioon ja kindlus, 3) käitumine, 4) hoiakud.

Uuringu eesmärgi täitmiseks rakendati nii kvalitatiivseid (intervjuud, fookusgruupiintervjuud) kui kvantitatiivseid meetodeid (küsitlus, eksperiment). Kokku viidi läbi 20 ekspertintervjuud ning 17 fookusgruupiintervjuud sihtrühma esindajatega, mis informeerisid lisaks teaduskirjandusele ning võrdlusriikide küsimustikele (Soome, Rootsi, Taani, Inglismaa, Holland) pensionitarkuse ankeedi valmimist. Küsitlusankeeti piloteeriti kvantitatiivselt (küsitlus, n=150) ja kvalitatiivselt, kus sihtgrupi esindajatel paluti ankeet täita ning tagasisidestada. Piloteerimise tulemusi analüüsiti kasutades sagedus-, korrelatsiooni- ning faktoranalüüsi, andes aluse lõppankeedi koostamiseks.

Pensionitarkuse lõppankeet koosnes 58-st küsimusest millele lisandus eksperiment pensioniinfo efektiivse esitamise osas. Küsitlus viidi läbi Norstati küsitlusplatvormil. Valimisse koguti 2000 Eesti inimest vanuses 18–64. Valim on esinduslik soo, vanuse, maakonna, elukoha ja rahvuse lõikes. Küsitluse tulemusi analüüsiti sagedus- ja klasteranalüüsiga.

Hea pension on Eesti inimestele väga oluline. Teadmised pensionisüsteemi kohta on suuremal osal vastajatest võrdlemisi head. Samas on inimeste aktiivsus enda pensioni planeerimisel väheldane ning pigem tuntakse ennast pensioniraha puudutavate küsimuste osas ebakindlana. Vastajad on mures pensionisüsteemi muutuste ja Eesti riigi turvalisuse osas, usaldus pensionisüsteemi vastu on madal. Pensionitarkus prognoosis osalemist II ja III pensionisambas, iseseisva investeerimisega tegelemist ning pensioniks säästmise puudumist. Kõige olulisemad tunnused ettevalmistumise prognoosimisel seonduvad motivatsiooni ja kindluse kategooriaga.

Klasteranalüüs tõi välja viis olulist gruppi (sulgudes gruppide osakaalud), I - "Eemalolijad" (25%), II - "Riiki uskujad" (21%), III - "Riskivältivad skeptikud" (29%), IV - "Sammaste uskujad" (16%), V - "Kõikjale investeerijad" (9%). Klasterisse I ja II kuuluvad pigem inimesed, kes ise pensionifondidesse ega muul viisil ei kogu ning kelle teadmised pensionisüsteemist on alla keskmise, kusjuures klaster I loodab pensionipõlves pigem enda peale ning klaster II pigem riigi peale. Klasterisse III kuuluvad inimesed koguvad passiivselt inertsist teise sambasse (kuid pigem mitte kolmandasse) ning ei usu pensionisüsteemi. Klasterisse IV ja V kuuluvad inimesed pigem investeerivad teise ja kolmandasse sambasse ning on teadlikud pensionisüsteemist. Klasterisse IV kuuluvad inimesed loodavad peamiselt pensionifondidele ja on ise passiivsemad, samas klasterisse V kuuluvad inimesed pigem tähtsustavad enda rolli ja investeerivad paljudesse varadesse.

Pensioninfo esitamise eksperimendi tulemusena selgus, et informatiivne video pensionisüsteemi kohta ning interaktiivne pensionivalikute tööriist suurendasid inimeste kindlustunnet enda pensioniteadmiste osas. Lisaks mõjutas lihtsas keeles ning visuaalne materjal alternatiividega võrreldes (tekst, tabel) inimesi suurema tõenäosusega muutma oma pensionikäitumist.

Oluline on pakkuda pensionisüsteemi kohta lihtsasti mõistetavat üldist teavet (sh vene keeles). Paljudel inimestel on säästmise potentsiaal väike, mistõttu on vaja tutvustada kogumispensioni võimalusi, eriti just aktiveerida inimesi ka III pensionisambasse panustama. Seega on I samba roll määrava tähtsusega paljude inimeste pensionipõlve rahaasjade kujunemisel.

EXECUTIVE SUMMARY

The purpose of the pension literacy study was to develop and conduct a survey on the perception of Estonian working-age people about the Estonian pension system. In the context of the study, pension literacy consists of four main components related to retirement and pensions: 1) knowledge, skills, understanding, 2) motivation and confidence, 3) behavior, 4) attitudes.

Both qualitative (interviews, focus group interviews) and quantitative methods (survey, experiment) were applied. A total of 20 expert interviews and 17 focus group interviews were conducted with representatives of the target group, which informed the pilot survey of the study, in addition to the scientific literature and questionnaires of reference countries (Finland, Sweden, Denmark, the United Kingdom, Netherlands). The questionnaire was piloted quantitatively (survey, n=150) and qualitatively, where representatives of the target group were asked to fill out the questionnaire and provide feedback. The analysis of the results included frequency and factor analysis.

The final pension literacy survey included 58 questions and an experiment on effective pension information. The survey was conducted via Norstat's survey platform with 2,000 Estonian people aged 18–64. The sample is representative of gender, age, county, place of residence and nationality. The results of the survey were analyzed with frequency and cluster analysis.

A good pension is very important to Estonian people. Most of the respondents have decent knowledge of the pension system. At the same time, people's activity in planning their own pension is low, and feel insecure about their pension. People are worried about changes in the pension system and the security of the Estonian state, trust in the pension system is low. Pension literacy predicted participation in the II and III pension pillars, independent investment and lack of savings for retirement. The motivation and confidence category had the most predictive power.

Cluster analysis revealed five important groups (proportions of groups in parentheses), I - "Absentees" (25%), II - "Believers in the state" (21%), III - "Risk-avoiding skeptics" (29%), III - "Believers in pillars" (16%), V - "Broad scale investors" (9%). Clusters I and II tend to include people who do not save in the pension funds or in any other way, and whose knowledge of the pension system is below average, whereas cluster I rather relies on themselves in retirement, and cluster II rather relies on the state. People belonging to cluster III passively collect from inertia in the second pillar (but rather not in the third) and do not trust the pension system. People belonging to clusters IV and V tend to invest in the second and third pillars and are aware of the pension system. People belonging to cluster IV rely mainly on pension funds and are more passive themselves, while people belonging to cluster V tend to emphasize their own role and invest in various assets.

The results from the pension information presentation experiment showed that an informative video about the pension system and an interactive pension options tool increased people's confidence in their pension knowledge. In addition, simple language and visual material compared to alternatives (text, table) influenced people to change their retirement behavior.

It is important to provide easy-to-understand information about the pension system (including in Russian). Many people have little saving potential, which is why it is necessary to introduce opportunities for pension saving options, especially to encourage people to contribute to the III pension pillar. The role of the state pillar is of decisive importance in the formation of many people's retirement finances.

SISSEJUHATUS

Pensionitarkuse longituudse mõõdiku väljatöötamise ja piloteerimise projekti, lühidalt Pensionitarkuse uuringu, eesmärk on töötada välja ning viia läbi küsitlusuuring Eesti tööealiste inimeste arusaamast Eesti pensionisüsteemi kohta. Uuringu tulemusena antakse soovitusi, kuidas hoida Sotsiaalministeeriumi pensionitarkuse teenus ajakohane ja atraktiivne. Tulemused on sisendiks pensionitarkuse teenuse kujundamisele ning Heaolu arengukava eesmärkide täitmisele.

Pensioniootsused on keerulised ning inimesed ei pruugi teada enda valikute (või valimata jätmise) kaalukust. Samas on selge, et inimeste valikud pensioni osas mõjutavad tugevalt nende individuaalset heaolu (Barrett & Kecmanovic, 2013) ning ka riigi võimalusi pensioni tagamisel (Chybalski, 2016). Samas, kuna inimesed on enda pensioni teadlikul kavandamisel pigem passiivsed (Choi jt, 2002) jääb ka pensioniks valmistumine ebapiisavaks.

Ebapiisav pensioniks valmistumine on kriitilise tähtsusega probleem. Eestis on Eurostati 2021. aasta andmete järgi kõige suurem osakaal töötavaid 65+ vanuses inimesi Euroopas (32,5%). Võrreldes Euroopa Liidu keskmisega (13,3%) on töötavate pensionäride osakaal üle kahe korra suurem. Samuti on Eesti puhul 2021. aasta andmete järgi tegemist ühe madalama pensioni sissetuleku asendusmääraga (ehk kui suure osa praegusest sissetulekust asendab sissetulek pensionile jäädes) riigiga OECD-s, kus pension moodustab 34%-lise asendusmäär võrreldes eelneva sissetulekuga (OECD, 2021). Pensionäride suhtelise vaesuse määr on Eestis OECD riikide seas üks kõrgemaid – 2021. aasta andmete järgi on ligi 37,6% 65+ vanuses inimestest suhtelises vaesuses, samas kui OECD riikide keskmine on 13,1% (OECD, 2021; Statistikaamet, 2023).

Pensioniks säästmise passiivsusel ning madalal sissetuleku asendusmääral võib olla mitmeid erinevaid põhjuseid. Inimesed ei pruugi mõista, kui kaua tegelikult pensionipõlves elatakse ning millises koguses sääste selle jaoks vajatakse (Post & Hanewald, 2013). Näiteks eksivad 65% ameeriklastest hindamisega, kaua keskmisel 65-aastaselt inimesel veel elada on jäänud, mistõttu planeeritakse pensioniraha liiga lühikeseks perioodiks (Yakoboski & Lusardi, 2023). Kuna pensioniga seotud otsused on keerulised, võib pensioniks planeerimine tekitada inimestes ärevust ning ebakindlust (Comerford & Robinson, 2017; Eberhardt jt, 2021), mistõttu on lihtsam pensioni peale mitte mõelda (Choi jt, 2002). Teistel juhtudel on aga inimeste teadlikkus vajadusest enda pensionit planeerida madal, nende usaldus pensionisüsteemi vastu on vähene, või on küll tahtmist pensioniasjad korda saada, kuid siiski ei tehta pensioni planeerimiseks otsuseid (Eberhardt jt, 2022; Lusardi & Mitchell, 2011a). Sellisel juhul võib probleem seisneda puudulikes teadmistes – seda nii pensionisüsteemi võimaluste, kasude kui ka pensioniks planeerimise vajaduse osas.

Seega on tõenäoline, et inimeste arusaam kontseptsioonidest nagu töötamise lõpetamine ning pension ja pensioniiga, varieerub suurel määral. Pensioniks planeerimise on ka keerukas, kuna praegustelt pensionäridelt õppust võtta on riskantne – Eesti kontekstis on riikliku pensioni kasv olnud kiire, kuid demograafilistest muutustest tingituna ei ole kasvutempo jätkumine tõenäoline (Ageing Europe – Eurostat, 2020). Põhjaliku ülevaate Eesti pensionisüsteemi kitsakohtadest, mida siin pole mõistlik detailselt refereerida, avaldas Sotsiaalministeerium 2022. aasta lõpus.

Lahendusena nähakse inimeste informeerimist olulistest pensioniga seotud rahaasjades, mis suunaks neid seejärel ka enda rahaasjades mõistlikke otsuseid tegema (Lusardi & Mitchell, 2007; van Rooij jt, 2012). Teisalt ei pruugi säärased lahendused olla alati mõjusad (Fernandes jt, 2014; Kaiser &

Menkhoff, 2016; Miller jt, 2015). Seetõttu on vajalik esmalt situatsiooni analüüsida, st hinnata inimeste teadlikkust ja motivatsiooni pensioniasjade korraldamisel, mis annab aluse pensionitarkuse teenuse edukuse mõõtmiseks. Varasemate uuringute järgi pole täpselt selge, mis takistab praegu osadel töönimestel planeerida enda toimetulekut pensionieas ning väljatoodud põhjused erinevad sõltuvalt riigist ning konkreetsest olukorrast.

Pensionitarkuse komponentide seadmisel lähtume finantspädevuse raamistikest, tagamaks mitmekülgse arusaamise pensionivalikuid mõjutavaist tegureist ning nende võimalikest mõjutamise viisidest. Aarna jt (2021) toovad finantspädevuse elukestva õppe võtmepädevuse raamistikus välja järgmised aspektid: teadmised ja oskused; motivatsiooni ja kindluse; hoiakud; käitumine. Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) ja Euroopa Komisjoni hiljuti avaldatud täiskasvanute finantspädevuse raamistik (European Union & OECD, 2022) eristab kolme kategooriat: teadlikkus, teadmised ja mõistmine; oskused ja käitumine; kindlus, motivatsioon ja hoiakud.

Samuti on senised rahatarkuse uuringud keskendunud teadmistele, hoiakutele ja käitumisele (OECD, 2020; Saar Poll, 2015; Turu-uuringute AS, 2019), kuid jätnud motivatsiooni ja kindluse hindamata. Viimastel on aga oluline mõju finantskäitumisele, sh pensionivalikuile (Benartzi & Thaler, 2007; Cho jt, 2014; Kim jt, 2005; Lind jt, 2020). Seepärast peavad need meie hinnangul ka pensionitarkuse ankeedis sisalduma. Seetõttu koosneb pensionitarkuse mõõtmine järgmistest komponentidest:

- teadmised, oskused, mõistmine;
- motivatsioon ja kindlus;
- käitumine;
- hoiakud.

Uuringu eesmärgi täitmiseks rakendame mitmemõõtmelist analüüsi, kasutades nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid andmekogumis- ja analüüsimeetodeid. Rakendatavateks meetoditeks on dokumendianalüüs, ekspertintervjuud, fookusgruupiintervjuud, eksperiment¹ ja ankeetküsitlus.

Analüüsis lähtume ka teistes riikides läbiviidud uuringutest. Selle tarbeks käsitleme riike, kus on tagatud elamisväärtus, usaldusväärtus ning jätkusuutlik pension. Tuginedes pensionisüsteemide võrdlusele (Ebbinghaus, 2021; Jensen jt, 2020), Merceri indeksile (Mercer CFA Institute Global Pension Index 2022) ning Sotsiaalministeeriumi tellitud „Pensionisüsteemide rahvusvahelise praktika analüüsile“ analüüsime Rootsi, Taani, Hollandi, Soome, ja Suurbritannia pensionitarkuse küsitlusi².

Käesolev uuring võimaldab seega saada parema ettekujutuse Eesti tööealiste inimeste pensioniga seotud teadmistest, hoiakutest, käitumisest, motivatsioonist ja kindlusest, käsitledes seejuures inimeste arusaama Eesti pensionisüsteemist, nende säästmise ja investeerimise teadmisi ning harjumusi ja pensionile mineku ootusi rahalise kindlustatuse osas. Uuringu tulemused aitavad seega mõista praegust olukorda ning läbi töötada viisid korduvmõõtmiste korraldamiseks. Mõõdiku loomisel tuginevad teaduskirjandusele, eksperthinnangutele ning teiste riikide kogemustele.

Uuringu uurimisülesanded on:

---

¹ Uuringu autorid soovivad tänada Tartu Ülikooli Kaasaegse Majanduse õppekava magistrante Robin Talisaar ja Leo Daniel Sipria eksperimendi visualiseerimise, analüüsi ning vastava alapeatükki sisu kirjutamise eest.

² Uuringu autorid soovivad tänada Tartu Ülikooli Kaasaegse Majanduse õppekava magistrante Kerli Lill ning Ingrid Tivas abi eest teiste riikide ankeetide kogumisel, tõlkimisel ning pilootankeedi koostamisel.

1. analüüsida dokumendianalüüsi meetodil teistes riikides läbiviidavaid pensionitarkuse küsimustikke;
2. viia läbi intervjuud fookusgruppides sihtrühma esindajatega ning ekspertintervjuud pensionitarkuse seisukohast oluliste avaliku- ja erasektori esindajatega;
3. tuginedes teaduskirjandusele, intervjuudele ning teiste riikide kogemustele, töötada välja pensionitarkuse küsitlus vastavalt Eesti pensionisüsteemile;
4. koostada eksperiment pensioniinfo esitamise võimaluste kohta;
5. piloteerida pensionitarkuse küsimustiku esimest versiooni ning seda vastavalt tagasisidele täiendada;
6. koostöös küsitlusfirmaga viia läbi väljatöötatud pensionitarkuse küsitlus esinduslikus valimis Eesti täisealisest elanikkonnast;
7. analüüsida läbiviidud uuringu tulemusi;
8. anda tõenduspõhiseid soovitusi pensionitarkuse arendamiseks.

Uuringu sihtrühma kuuluvad tööealised (vanuses 18–65) inimesed Eestis. Kuna pensioniotsused on laiapõhjalised ning neil on inimeste erinevates eluetappides erinev kaal, on oluline kaasata esinduslik ja võrdlemisi suur valim ($n=2000$). See võimaldab klasteranalüüsis eristada rühmad, kellele pensionitarkuse arendamisel erilist tähelepanu pöörata ja anda soovitusi nende rühmade jaoks pensioniinfo andmisel. Valimi esinduslikkust on võimalik tagada, vastajate vanuse, emakeele, soo, asukohta ja haridustaseme lõikes. Oluline on kaasata valimisse ka venekeelse emakeelega inimesed. Lisaks plaanime täpsemalt analüüsida haavatavaid gruppe, sh füüsilisest isikust ettevõtjaid ja väikeettevõtete omanikke, kes on tõenäoliselt pensionisüsteemiga vähem seotud ettevõtlustulu maksustamise iseärasuste tõttu.

MIS ON PENSIONITARKUS?

Enne pensionitarkuse mõiste avamist on mõistlik käsitleda rahatarkuse ehk finantskirjaoskuse (*financial literacy*) olemust. Viimase tõlgendamine jaguneb kaheks koolkonnaks. Kitsam vaade näeb rahatarkust kui „*teadmisi fundamentaalsetest finantsküsimustest ja oskust teha lihtsaid finantsarvutusi*” (Lusardi & Mitchell, 2011b, lk 510). Teadmised ja oskused sisaldavad teadmisi hajutamisest, inflatsioonist ja liitintressist (Lusardi & Mitchell, 2011a) ning arvutusoskusi (Banks & Oldfield, 2007; Skagerlund jt, 2018). Samas võib käsitleda rahatarkust laiemalt, sest ainult teadmiste ja oskuste olemasolu ei tähenda veel, et mõistlikke rahalisi otsuseid ka vastu võetakse. Seetõttu käsitleb Eesti riiklik rahatarkuse strateegia mõistet järgnevalt: „*Finantskirjaoskus ehk rahatarkus on oskuste, teadmiste, hoiakute ja käitumiste kogum, mis on vajalik rahaasjade arukate otsuste tegemiseks ja oma pere majandusliku heaolu tagamiseks*” (Rahandusministeerium, 2023). Veelgi enam, OECD PISA finantskirjaoskuse uuringus kasutatav definitsioon sisaldab lisaks varem välja toodule ka motivatsiooni ja kindlust:

„Finantskirjaoskus on finantsmõistete ja -riskide tundmine ja mõistmine, samuti oskused ja hoiakuid selliste teadmiste ja arusaamade rakendamiseks, et teha tõhusaid otsuseid laias valikus rahalist konteksti, parandada üksikisikute ja ühiskonna rahalist heaolu ning võimaldada osalemine majanduselus..” (OECD, 2023).

Laiem definitsioon hõlmab seega lisaks teadmiste ja oskustele ka hoiakuid (laiem kategooria mis omakorda sisaldab motivatsiooni ja kindlust), ning käitumist. Käesolev analüüs lähtub samuti rahatarkuse laiema vaatest.

On leitud mitmeid näiteid rahatarkuse positiivse mõju kohta pädevate finantsotsuste tegemisel – näiteks on rahatarkus seotud suurema pensioniks planeerimise määraga (Alessie jt, 2011; Lusardi & Mitchell, 2011b), varade mahuga (Barbić jt, 2016; van Rooij jt, 2012) ja pensioniplaanidega liitumise määraga (Fornero & Monticone, 2011). Neis aga lähtutakse finantskirjaoskuse kitsamast tõlgendusest, mis sisaldab üksnes teadmisi ja matemaatilisi oskusi (*numeracy*).

Pensionitarkus on üks rahatarkuse osa, kuid ühest definitsiooni sellele pole. Kasutusel on mitmeid tõlgendusi, samuti on see tihtilugu rahatarkuse osaks ilma eraldi pensionitarkuse nime kandmata. Nii, nagu rahatarkuse puhul, on ka siin mitmeid lähenemisi. Ühed näevad seda eelkõige teadmiste ja oskuste kogumina, teised kaasavad kontseptsiooni ka hoiakud ja käitumise. Esimese vaate tõlgendust ilmestab Elingi & Jaenicke (2023, lk 32) definitsioon pensionitarkusest:

„Teadmised, mis on seotud keerukate pensionitoodete mõistmisega ning võime tõlgendada ja kasutada seda informatsiooni otsuste tegemiseks“.

Ka teised autorid rõhutavad pensionitarkuse defineerimisel just teadmiste rolli pensionitoodete mõistmisel (Mairhuber & Stadler, 2020) või enda individuaalse pensioniga kursis olemist (Barrett jt, 2013; Debets jt, 2022). Sarnaselt defineerivad pensionitarkust ka van Raaij jt (2011, lk 3–4):

„Määr, kui palju inimesed teavad oma sissetuleku suurust pensionieas, sures (partneri puhul) ja töövõimetusel; teavad selle sissetuleku (eba)piisavust enda olukorras; ning teavad (vajadusel) võimalusi enda pensionitulu suurendamiseks ja suudavad luua kompromiss pensioniks säästmise ja praeguste kulutuste vahel“.

Seetõttu võib nende nägemuses jaotada pensionitarkuse kolmeks elemendiks – teadmised sissetulekust pensionieas, pensioni piisavus ja pensioni suurendamise võimalused (van Raaij jt, 2011).

Nagu eelnevalt mainitud, võib pensionitarkust vaadata ka laiemalt ehk lisaks teadmiste ja oskustele hinnata ka käitumise, hoiakute, kindluse ja motivatsiooni mõju. Nii käsitleb näiteks OECD/INFE (International Survey of Adult Financial Literacy) rahatarkuse küsimustik pensioniplaanide osas ka kindlustunnet pensionipõlve rahaasjades (ehk kindlust) kui ka seda, mis aitaks pensioniks paremini valmistuda (ehk motivatsiooni) (OECD, 2020). Käitumise aspektis on aga oluline pensioniks planeerimine (van Raaij jt, 2011), regulaarne säästmine ja eelarvestamine ning ennetähtaegselt pensionile jäämine (MacLeod jt, 2012) – käitumisega seotud aspekte ei saa hinnata vaid läbi teadmiste mõõtmise. Hoiakute osas ilmnevad aga samamoodi erinevad kitsaskohad, miks mõned inimesed võivad olla väga heade finantsalaste teadmistega, kuid siiski ei planeeri enda pensioniks, näiteks kui puudub usaldus pensionisüsteemi osas (Vickerstaff jt, 2012) või kui tähtsustatakse üle lühiperspektiivi tarbimisvõimalusi, pikemale vaatele mõtlemata (Foster, 2017).

Kirjanduses on võrreldud pensionitarkust eelkõige rahatarkuse kitsa definitsiooniga ehk teadmiste ja oskustega. Nii leiavad näiteks Eling ja Jaenicke (2023), et pensionitarkus on finantsteadmistega vaid nõrgalt korreleeruv. Iisraelis läbiviidud uuringu kohaselt ei ole finantsteadmistega ja pensionitarkuse vahel samuti olulist seost (Meir jt, 2016). Rahatarkus üksinda ei pruugi prognoosida ka tegelikku pensioniks planeerimise ja ettevalmistumise määra (Crossan jt, 2011; Nolan & Doorley, 2019), selle jaoks on pensionitarkus oluliselt sobivam (Elinder jt, 2022). Võib ka argumenteerida, et vajalikud finantsteadmistega fundamentaaltasandil „rahatargaks“ kvalifitseerumisel ei kandu üle

pensionisüsteemidele ja pensioniotsustele, kuna tegemist on keerukamate finantsotsustega (Gallery jt, 2011; Willis, 2008).

Selge on aga see, et pensionitarkusest jääb paljudes riikides vajaka (Bucher-Koenen jt, 2019). Rootsi näitel on inimesed madal pensionitarkusega ning enda pensioniteadmistes ka subjektiivselt ebakindlad (Elinder jt, 2022). Iirimaa leiti, et veidi üle kahe kolmandiku eakamatest vastajatest ei tea, millisel viisil nende pension tulevikus välja makstakse (st kas igakuiselt või kombineeritud ühekordse väljamaksena) ning ligi 56% vastajatest ei tea enda peagi väljamakstava pensioni maksete suurust (Barrett jt, 2013). Šveitsis korraldatud uuringu järgi leiavad 38% saksa keelt kõnelevatest ning 52% prantsuse keelt kõnelevatest šveitslastest, et neil on kehvad pensionialased teadmised (Eling & Jaenicke, 2023). 2010-ndate aastate alguses Hollandis läbi viidud uuringus ei teadnud 66% vastajatest enda tulevase pensioni suurust ning ainult 12% olid adekvaatsete otsuste tegemiseks piisavalt informeeritud (van Raaij jt, 2011).

Sarnaseid tulemusi ebapiisava pensionitarkuse osas võib leida ka Eestis läbiviidud uuringutes. Vaid 9% II pensionisambaga liitunudest tegi enda pensionifondi valiku erinevate pakkumiste võrdluse tulemusena, samas kui 55% inimestest kogub raha enda kodupanga pakutavasse fondi (Riitsalu, 2018). Seega ei ole II samba fondi valik suuremal osal inimestest kaalutletud otsus. Lisaks väljendab hiljuti läbi viidud Eesti leibkondade finantskäitumise ja tarbimisharjumuste uuring (Household Finance and Consumption Survey, HFCS) ka ebamõistlike pensioniplaanide laia levikut – näiteks leidis 62% Eesti inimestest, et nad ei plaani raha eest töötamist kunagi lõpetada ning 22% ei oska midagi arvata selle kohta, kuidas nende sissetulek pensionile jäädes (ehk asendusmäär) muutub (Meriküll & Rõõm, 2019). Seetõttu järeldeb HFCS uuringust, et suuremal osal Eesti inimestest ei ole head arusaama enda toimetulekust pensionieas.

Samas on pensionitarkus oluline oskus pensionipõlves finantsiliselt edukalt hakkama saamiseks. Pensionitarkus on põhjuslikult seotud inimeste kõrgema aktiivsusega pensioniotsuste tegemisel (Debets jt, 2022), indikeerides teadlikumaid finantsotsuseid (Basiglio & Oggero, 2020). Pensionitarkus on seotud ka suurema vabatahtlike pensionisäästude mahuga (Diaz jt, 2021) ning mõjutab ennetähtaegsele pensionile jäämise vanust ja töötamise tõenäosust pensionieani (Bucher-Koenen jt, 2019). Madalam pensionitarkuse tase on seevastu seotud vähesema pensioniks ettevalmistumise määraga (Elinder jt, 2022).

PENSIONITARKUSE MÕÕTMINE

Teadmised, oskused, mõistmine

Teadmiste, oskuste ja mõistmise kategoorias küsitakse vastajatelt küsimusi riigi pensionisüsteemi toimimise kohta ja nende isikliku pensioni suuruse, ülesehituse ja pensioni kujunemise mõistmiseks vajalike printsiipide kohta. Selleks otstarbeks on välja töötatud hulk erinevaid küsimustikke. Näiteks Barrett jt (2013, lk 7) korraldasid pensionitarkuse mõõtmiseks telefoniintervjuud 50+ vanuste liri inimeste seas koos kolme isikliku väljamaksega seotud küsimusega:

1. Kui jääte pensionile, kuidas makstakse välja teie pensioniraha? *Igakuise pensionina (viib 2. küsimuse juurde)/ühhekordse väljamaksena pluss igakuise pensionina (viib 2. ja 3. küsimuse juurde)/Ei tea.*
2. Kui suur on teie oodatav igakuine pension enne maksude mahaarvamist? Protsent palgast/Igakuine summa/Ei tea.

3. Kui suur on teie oodatav ühekordse väljamakse, kui pensionile jääte? Summa/Ei tea.

Sarnase lähenemisega on ka Chan ja Stevens (2008), kes lisavad isikliku pensioni suuruse küsimustele veel küsimuse tulevase pensioniea kohta. Debets jt (2022) mõeldavad pensionitarkust nelja küsimusega, millest kolm on pensioniteadmistega ja üks on inimese enesehinnang pensioniteadmiste kohta, viimast käsitleme kindluse alapeatükis. Teadmistega seotud küsimused seonduvad sellega, kuidas on pension akumulunud, kuidas regulaarsete pensionifondi sissemaksete osakaalud erinevate osapoolte vahel jaotuvad ning kas vastaja fond on inflatsiooniga indekseeritud (Debets jt, 2022, lk 105-106):

1. Kuidas on teie pension kogunenud? *Netopalgal põhinev pension / Töökärjääri jooksul teenitud keskmisel töötasul põhinev pension / Kindlaksmääratud sissemakse / Ei tea.*
2. Millise osa teie pensionist (protsendipunktides) maksab töandja? *Avatud vastus/Ei tea.*
3. Pensioniplaan võib sisaldada pensioni korrigeerimist hinnaindeksi ja/või palgaindeksi järgi. Sel viisil korrigeeritud pensione nimetatakse inflatsiooniga indekseerituks. Kas teie (tulevane) vanaduspension on indekseeritud inflatsiooniga? *Jah, hinnaindeks/Jah, palgaindeks/Jah, nii palk kui hinnaindeks/Ei tea.*

Mõned uuringud kasutavad pensionitarkuse mõõtmiseks oluliselt rohkem küsimusi, mis on ka selgelt ühe riigi pensionisüsteemi spetsiifilised. Seetõttu proovitakse mõõta inimeste teadmisi konkreetselt selle riigi pensionisüsteemi kohta, mitte vastaja enda pensioniks ettevalmistumist. Näiteks on Tšiilis kasutusel 12 küsimust spetsiifiliselt selle riigi tingimuste kohta (Diaz jt, 2021). Samuti on Hollandis läbi viidud pensionitarkuse küsitlusi, kus vastajad saavad märkida ainult tõene / väär / ei tea tüüpi vastuseid konkreetselt Hollandi pensionisüsteemi teadmiste kohta (Bockweg jt, 2018, küsimuste tekst autori nõusolekul):

1. Üle 11 000-eurose brutopalga puhul on keskmine pensionipreemia 8%.
2. Iga pensionisambasse sissemakstud euro eest teeb ka töandja lisaks 1-eurose sissemakse.
3. Teie sissemakse protsent suureneb, kui teie palk tõuseb.
4. XXX [fondi nimi] suurendab fondi varasid enda osanike poolt makstavate tasude kaudu.
5. Erinevatel pensionäridel on erineva suurusega pension.
6. Mida kauem töötate, seda suurem on teie pension.
7. Pensionide kohandamist inflatsiooniga nimetatakse indekseerimiseks.
8. Teie pensionit indekseeritakse alati.

Teadmisi võib mõõta ka inimese subjektiivsete tasemehinnangute küsimisega, näiteks (MacLeod jt, 2012): „Kuidas hindaksite enda teadmisi pensionite valdkonnas?“ ja „Kuidas hindate enda teadmisi riigipensioni osas?“. Sarnase lähenemisega on ka Elingi ja Jaenicke (2023) uuring, mille puhul mõeldetakse pensionitarkust läbi pensioniga seotud enesehinnangu, eneseteadikkuse ja enesekaasatuse. Selleks kasutatakse kolme subjektiivset enesehinnangut kindluse, informeerituse taseme ning info otsimise teadmiste kohta (Eling & Jaenicke, 2023: lk 69):

1. Ma tunnen end Šveitsi pensionisüsteemi osas hästi informeerituna.
2. Ma tean täpselt enda õigusi pensionile jäämise hüvitiste osas.
3. Ma jälgin aktiivselt pensioniga seotud uudiseid ja raporteid.

Ka Eestis läbiviidav Euroopa tervise, vananemise ja pensionile jäämise uuring SHARE (Survey on Health, Ageing, and Retirement in Europe) sisaldab erinevaid pensioniga seotud teadmiste põhiseid küsimusi. Pensionitarkuse aspektist on olulised järgmised küsimused:

1. Millistele pensionivormidele on teil tulevikus õigus?
2. Kui suur on teie eeldatav kuine pensionimakse?
3. Kas saate lisaks igakuisele pensionile ka ühekordse suurema väljamakse?
4. Kas pensionisüsteemi panustamine on kohustuslik?
5. Teie eelduse kohaselt, millises vanuses saate te enda esimese pensioni väljamakse?
6. Kui kaua olete panustanud enda pensioni kogumisse?

Matemaatilise oskuse (*numeracy*) ja rahatarkuse kohta on kirjanduse andmetel leitud laialdaselt seoseid (Lusardi, 2012; Skagerlund jt, 2018; Peters & Shoots-Reinhard, 2023). Näiteks on matemaatilised oskused seotud nii kinnisvara- kui ka aktsiaturul osalemisega (Almenberg & Widmark, 2011), pensioni kontekstis on aga leitud positiivne seos säästmise määraga (Banks & Oldfield, 2007).

Viimasena võiks teadmiste osas käsitleda oskust vältida finantskelmusi. Ka OECD täiskasvanute finantskirjaoskuse küsimustik (OECD/INFE) sisaldab küsimust finantskelmuste vältimise kohta – näiteks uuritakse, kas on langetud õngitsuskirjade või Ponzi skeemide ohvriks. Eestis on 2020. aasta OECD küsimustiku tulemuste järgi kõikide finantskelmuste osakaal OECD riikide keskmisest oluliselt väiksem, kuid näiteks Suurbritannias täheldati hiljuti 45%-list petuskeemide tõusu (Pension Scams in the United Kingdom, 2023). Tulemus võib olla tingitud pensionisüsteemi muudatustest, mistõttu oli petistel lihtsam ära kasutada haavatavate inimeste teadmatust. Pensionieale lähenevad inimesed on kõige sagedasemalt petuskeemide sihtmärgid (DeLiema jt, 2017) ning osad petuskeemid on otseselt suunatud pensioniraha väljapetmisele. Seega võiks finantskelmuste ohvriks sattumise vältimine olla vajalik oskus nii rahatarkuse kui ka pensionitarkuse vaates.

Käitumine

Lisaks pensioniga seotud teadmistele on tarvilik küsida ka finantskäitumisega seonduvat ehk teisisõnu seda, kuidas inimesed enda raha kasutavad ja rahalisi otsuseid teevad. Esiteks, pensioniks säästmine on keeruline ning isegi informeeritud inimesed ei pruugi teha alati mõistlikke rahalisi otsuseid (Benartzi & Thaler, 2007). Teiseks ei ole pensionitarkus seotud pelgalt pensionisüsteemi mõistmise ning enda kogutud summa teadmise, vaid ka mõistlike otsuste tegemisega (Eling & Jaenicke, 2023; van Raaij jt, 2011). Seetõttu annab finantskäitumise mõõtmine vajaliku lisanduva dimensiooni inimeste otsuste (ja longituudse uuringu puhul nende muutumise) analüüsiks.

OECD/INFE järgi on oluline hinnata vastajate säästmiskäitumist ja pikaajaliste plaanide tegemist, ostude läbimõeldust ja enda rahavoogude jälgimist (OECD, 2020). Kuigi küsimustik on disainitud rahatarkuse mõõtmiseks, kanduvad käitumismustrid ning hoiakud hästi üle ka pensionitarkuse uurimisele. Ka kirjanduses on levinud soovitus küsida, kas ja millisel viisil juba pensioniks säästetakse, kas võlad ületavad sääste, murede kohta pensioni piisavuse osas, tahet ennetähtaegsele pensionile jääda (Gough & Sozou, 2005; MacLeod jt, 2012) ning kas vastaja planeerib enda pensionipõlve (Kimiyağahlam jt, 2019; Rameli & Marimuthu, 2018). Sarnasid mõõdikuid finantskäitumise kohta kasutavad ka van Raaij jt (2011), kes mõõdavad, kas inimesel on tehtud pikaajaline finantspilaan, kas raha kulutatakse ära kiiresti, kas regulaarse säästmisega on probleeme ning kui suurt kontrolli tunnetatakse enda rahaasjade üle.

Motivatsioon ja kindlus

Kindlus on oluline komponent nii rahatarkuse kui pensionitarkuse mõttmisel. Ka OECD/INFE küsimustikus on kasutusel mõõdik kindluse kohta: „Kui kindel Te olete, et oma pensionipõlveks on Teil rahaasjad hästi planeerinud?“. Kindluse mõõtmine aitab mõista pensionitarkust lisaks spetsiifilistele teadmistele uue nurga alt. Teisisõnu lubab see hinnata, kas probleemid pensionitarkusega tulenevad teadmiste puudumisest või vähesest kindlusest neid teadmisi rakendada (või hoopis liigsest enesekindlusest). Näiteks on probleemkohana leitud, et nooremad põlvkonnad on enda hinnangul finantsteadmistes vähem kindlad (OECD, 2023). Samas on kindlus oma teadmistes seotud kõrgema pensioniks planeerimise määraga ning ka võimekusega valida mõistlikumate tingimustega investeerimistooted (Parker jt, 2012).

Kindlust mõõdetakse tüüpiliselt erinevate subjektiivsete väidete abil. Mitmetel juhtudel, sealhulgas ka Eesti näitel, on subjektiivne rahatarkus parem determinant kui objektiivselt mõõdetud rahatarkus (Lind jt, 2020; Riitsalu & Murakas, 2019). Näiteks Debets jt (2022, lk 106) kasutavad küsimust: „Kas tunnete, et olete oma (tulevases) pensionikorralduses piisavalt informeeritud? *Hästi informeeritud/Üsna hästi informeeritud/Mõõdukalt informeeritud/Üsna kehvasti informeeritud/Khevasti informeeritud/Ei tunne vajadust olla kursis, eks näis mis saab.*“ Küsimusest saab järeldada, kui kindel vastaja enda teadmistes pensionisüsteemi kohta on. Oluline on aga märkida, et madalama finantskirjaoskusega inimesed võivad enda teadmistes olla (liigselt) kindlad, mis võib neid suunata rohkem säästma ning investeerimisega tegelema, samas kui vähem kindlad, kuid kõrge finantskirjaoskusega inimesed pelgavad ka vajalike otsuste tegemist (Yeh & Ling, 2022).

Sarnaselt kindlusele on ka motivatsioon seotud pensionitarkusega. On võimalik, et teadlikul (st pensionitargal) inimesel pole siiski motivatsiooni enda pensioniga tegeleda. Näiteks on kirjanduses leitud, kuidas ka pensionitargad majandusteadlased on isikliku pensionifondi valimisel madalalt motiveeritud (Kogut & Dahan, 2012). Sarnaseid tulemusi on leitud ka rahanduse kursuse tudengite puhul – kuigi vastavad teadmised olid kõigil äsja omandatud, selgitas motivatsiooni puudumine pensioni planeerimata jätmist (Mandell & Klein, 2007). Pensioni planeerimise motivatsiooni puhul on oluline mõõta millisel määral pensionit nähakse enda vastutusena, kui palju loetakse või tuntakse huvi pensionialaste uudiste kohta, kas inimestel on probleeme enda pensioni ja vanaduse peale mõtlemisel ja kas ollakse motiveeritud enda finantsasjadest mõtlema (van Raaij jt, 2011).

Hoiakud

Võib juhtuda, et inimestel on küll piisavad teadmised pensionisüsteemi kohta, kuid siiski negatiivne suhtumine pensioniks säästmise osas – sellest saame aimu, mõõtes vastajate hoiakuid pensioni- ning finantsüsteemi kohta. Hoiakud võivad prognoosida inimeste käitumist pensionivaldkonnas, näiteks kas jääda ennetähtaegselt pensionile ja kuidas enda pensionipõlve planeerida (Mutran jt, 1997).

OECD/INFE küsimustikus on kasutusel kolm hoiakutele orienteeritud küsimust, mis mõõdavad pikaajalise vaate tähtsustamist ning suhtumist raha (kiiresse) kulutamisse (viie punkti skaala; OECD, 2020). Olulised hoiakud on veel usaldus pensionisüsteemi ning pensionifondide pakkujate vastu (Hansen, 2012; Vickerstaff jt, 2012), lühiperspektiivi ületähtsustamine (Foster, 2017), isikliku vastutuse, riski, ja pensioni vajaduse tajumine (Foster, 2012), arvamus säästmise ja investeerimistegevuse kohta (Dulebohn & Murray, 2008; OECD, 2023). Hoiakute mõttmisel saab lähtuda ka MacLeodi jt (2012) mahukast pensioniga seotud teadmiste ja hoiakute uuringust, mis sisaldas samuti ülaltoodud küsimusi.

Kontrollmuutujad

Üksmeelselt mõõdetakse pensionitarkuse hindamisel taustatunnustena vanust, sugu, haridustaset ja sissetulekut (van Rooij jt, 2011); mõnel juhul on oluline ka emakeel, kui riigis on mitu riigikeelt või suuremat rahvusgruppi (Eling & Jaenicke, 2023). Eling ja Jaenicke (2023) leiavad, et kõrgem pensionitarkus on tüüpiliselt meestel, eakamatel ning kõrgema sissetulekuga inimestel. Teisalt on leitud U-kujuline suhe pensionitarkuse ja vanuse vahel, kus kõrgpunkt on keskeas, samas on erinevates uuringutes läbivalt dokumenteeritud soost ning haridustasemest tulenevad erinevused (Lusardi & Mitchell, 2011c). Van Raaij jt (2011) leiavad, et pensionitarkus on kõrgem vanematel, meestel, kõrgemini haritudel, ühe inimesega majapidamistel, kõrgema sissetulekuga isikutel, suuremate varadega isikutel ja koduomanikel.

Üsna tüüpiline on pensionitarkuse küsitluse raames ka finantskirjaoskuse mõõtmine, milleks üldjuhul kasutatakse Lusardi *big three* mõõdikut (Lusardi & Mitchell, 2011a) või sama idee laiendust viie küsimusega (van Rooij jt, 2011). Teisalt on hiljutised uuringud näidanud, et finantskirjaoskusel ei pruugi olla selget seost pensionitarkusega (Crossan jt, 2011; Elinder jt, 2022; Eling & Jaenicke, 2023; Meir jt, 2016; Nolan & Doorley, 2019).

Tihti peale seostatakse pensioniks säästmist isiklike eelistusega. Nii näiteks ei pruugi inimesed olla huvitatud enda pensioniks säästmisest, kuna nad kas väärtustavad praeguseid hüvesid oluliselt kõrgemalt kui tulevikus saadavat kasu, või nad on enda raha investeerimisel liialt riskitundlikud. Nende (*risk and time preference*) käitumuslike tegurite mõõtmiseks on kasutusel riski ning ajaliste eelistuse mõõtmise skaala (Dohmen jt, 2011).

Ka subjektiivne arvamus eluea osas võib mõjutada pensioniks säästmist (Foltn & Olsson, 2023; Griffin jt, 2012). Kui ei usuta et pensionipõlves on veel pikk elu ees, võib see ka vähendada motivatsiooni enda pensionit planeerida (Rutledge jt, 2014). Teisalt ei pruugi arvamus eluea kohta alati reaalelu finantskäitumisele mõju avaldada (Elder, 2012; van Solinge & Henkens, 2010). Seetõttu on oluline subjektiivse eluea tajumist mõõta ka Eesti kontekstis.

Kokkuvõtte leidudest pensionitarkuse mõõtmise kohta

- Pensionitarkuse uuringu fookuses on Eesti inimeste pensioniga seotud 1) teadmised, oskused, informatsiooni mõistmine; 2) käitumine; 3) motivatsioon ja kindlus; 4) hoiakud. Põhirubriikidele lisaks on vajalik küsida ka sotsiaaldemograafilisi jm taustatunnuseid.
- Teadmiste, oskuste ja mõistmise aspekti jaoks oleks mõistlik mõõta järgmisi tunnuseid: teadmised pensioni kogumise võimalustest, teadmised pensioni väljamaksete suurusest ning väljamakseviisist, pensionile jäämise vanus, oskus teha lihtsaid pensionivaldkonna arvutusi ja toiminguid, teadmised Eesti pensionisüsteem spetsiifikast (näiteks pensionisüsteem koostis, pensioni maksustamise reeglid), enesehinnang pensioni valdkonna teadmiste osas, oskus vältida finantskelmusi.
- Käitumise aspektis joonistuvad välja ühised kategooriad: eelarvestamine, aktiivne säästmine ja säästude piisavus, pensioniks planeerimine, sissetulekute piisavus, mured finantsasjade pärast, võlad, ennetähtaegne pensionile jäämine.
- Motivatsiooni ja kindluse komponendi hindamiseks tuleks mõõta järgmisi tunnuseid: kindlus pensioniks ettevalmistumise osas, motivatsioon olla kursis pensioniga seotud uudistega, motivatsioon mõelda enda vanaduse ja rahaasjade juba enne pensioniea saabumist.

- Hoiakute puhul on oluline hinnata usaldust pensionisüsteemi ning pensionifondide vastu, lühikese vs pika perspektiivi tähtsustamist, isikliku vastutuse, riski ja pensioni vajaduse tajumist, arvamust säästmise ja investeerimistegevuse kohta.
- Kontrollmuutujatena tuleks arvestada tavapäraseid rahatarkuse uuringutes välja toodud olulisi muutujad: vanus, sugu, haridustase, sissetulek, töökoht või amet, rahvus või emakeel. Lisaks neile on pensioni kontekstis oluline ka riski- ja ajaline eelistus, arvamus enda oodatava eluea kohta. Finantskirjaoskus on laialt levinud kontrollmuutuja, kuid ei pruugi olla otstarbekas.

TEISTE RIIKIDE PENSIONITARKUSE KÜSIMUSTIKUD

Soome

Soome³ (Tenhunen, 2021) pensionitarkuse küsitlus on võrdlemisi sarnane käesoleva uuringu teoreetilisele raamistikule. Soome puhul on tegemist üsna ekstensiivse ning põhjaliku küsitlus, sisaldades 44 põhiküsimust ning 11 demograafilist küsimust (vt lisadokument: Soome). Küsimustik on jaotatud järgnevateks osadeks:

1. Taustaküsimused: sünniaasta, perekonnaseis, sugu, eluasemetingimused, laste olemasolu, leibkonna suurus, haridustase, praegune tegevusala, enesehinnang tervise seisukohast, leibkonna sissetulek, sissetulekute piisavus.
2. Vaated pensionile: usaldus pensionisüsteemi osas, arusaamad pensionide piisavusest ja mured turvalise pensionipõlve kindlustamisega seotud aspektide pärast.
3. Rahaline ettevalmistus pensionipõlveks: kas ning kuidas vastaja on pensioni jaoks säästnud, põhjused säästmata jätmiseks, eeldused pensionipõlve finantsolukorra kohta.
4. Teadmised pensioni valdkonnas: faktiteadmised pensionisüsteemist, teadlikkus 2017. aasta pensionireformist, konkreetsete pensionimaksetega seotud aspektide mõistmine, enesehinnang pensionisüsteemi tundmisele.
5. Arvamused ja hoiakud: küsimused vastaja teadlikkusest ning arvamustest 2017. aasta pensionireformist, arvamused ennetähtaegsele pensionile mineku osas, mured pensionisüsteemiga seotud sotsiaalsete ja majanduslike probleemide osas.

Küsimused taustatunnuste osas on võrdlemisi standardsed. Teadmiste hindamiseks kasutatakse nii subjektiivseid hinnanguid teadmiste kohta (näiteks „Kui hästi Te tunnete Soome pensionisüsteemi“) kui ka tõde/väär tüüpi objektiivseid väiteid erinevate pensioniga seotud teadmiste osas, mis vastab ka kirjanduses väljatoodule. Käitumise osas uuritakse millisel eesmärgil plaanib vastaja kogutud sääste pensionile jäädes kasutada, näiteks hobidega tegelemiseks või puhkusereisidele minemiseks. See on otstarbekas lähenemine mõõtmaks vastajate motivatsiooni ning tulevikuperspektiivi tähtsustamist. Samuti hinnatakse põhjalikult pensioniga seotud arvamusi ja uskumusi, näiteks kas pension tagab praegustele pensionäridele mõistliku rahalise toimetuleku ning kas pensionisüsteem on õiglane ja usaldusväärne.

³ <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141652/taloudellinen-varautuminen-elakeaikaan.pdf>

Soome pensionitarkuse küsimustikule on omapärane makrokeskkonnale keskendumine – sellele pühendatakse 15 küsimust. Näiteks küsitakse kui palju vastaja tunneb muret rahvastiku vananemise, majandusliku olukorra muutumise ja poliitiliste otsustega seotud ebakindluse osas.

Rootsi

Rootsis⁴ mõõtsid Elinder jt (2022) pensionitarkust kasutades 19 teadmisi hindavat küsimust (vt lisadokument – Rootsi). 16-le neist on objektiivselt õiged vastused ning kolm on subjektiivsed hinnangud. Teadmiste mõõtmise küsimused on laialt varieeruvad, sisaldades näiteks küsimusi praeguste pensionäride keskmiste sissetulekute kohta pensionisammaste lõikes, täpset vanust millal riigipensioni väljamaksmist alustatakse, erinevaid pensioni maksustamise ning väljamaksete vormidega seotud küsimusi. Objektiivsed küsimused on kitsalt Rootsi pensionisüsteemi kesksed. Kolm subjektiivset küsimust on hinnangud enda pensioni suuruse teadmiste kohta – selleks palutakse meenutada eeldatava pensioni suurust, mida Rootsis edastatakse inimestele „Oranžis ümbrikus“. Pensioniteadmiste mõõtmise lõpetab Lusardi Big 3 finantskirjaoskuste mõõtmise küsimusi.

Teadmiste küsimustele järgnevad küsimused pensioni planeerimise ning pensioniga seotud hoiakute kohta. Näiteks küsitakse millisel viisil pensioniks säästetakse, millises vanuses kavatseb vastaja pensionile jääda ning kas ta on kasutanud riigipoolt pakutavat pensioniplaneerimise kalkulaatorit. Hoiakute poolest küsitakse Rootsi pensionitarkuse küsimustikus küsimusi pensioni piisavuse hindamiseks ning hinnangut enda teadmistele (ning kui vastaja arvates on tal madalad teadmised siis küsitakse ka selle põhjuseid).

Sotsiaal-demograafiliste tunnuste osas on Rootsi küsimustik võrdlemisi tavapäraste mõõtmistega, lisades tavapärastele küsimustele juurde veel eluaseme liigi (st rendi / enda kinnisvara). Taustatunnustena kasutatakse ka ajalisi ja riski eelistusi, aga ka enesehinnangut matemaatika osas. Eriliseks teeb aga andmete sidumine riikliku pensionikeskusega, mis annab teha järeldusi ka tegeliku kogutud pensioni mahu ja pensionifondide valikute osas. Meessoost vastajate (kes on läbinud ajateenistuse) vastuseid on seotud ka kaitsevække mineku kohustusliku kognitiivse võimete testi tulemustega.

Taani

Taani⁵ pensionitarkuse uuringus on samuti mahukas, sisaldades 69 küsimust. Küsitletakse nii inimeste subjektiivseid teadmisi kui ka inimeste teadlikkust enda pensioni summast. Enda isikliku pensionisumma kujunemise puhul on omapärane, et küsitakse iga pensionisamba lõikes kui palju vastaja arvab, et tal on sinna kogunenud. See on võrdlemisi sarnane lähenemine varem kirjeldatule, kus ei ole objektiivset kontrolli tegelikult kogutud summa üle (Barrett jt, 2013). Taani pensionitarkuse küsimustik sisaldab ka objektiivsete pensionitarkuse teadmiste mõõtmise küsimusi, kuid neid on teiste riikidega võrreldes märkimisväärselt vähem. Küsimused on seotud pigem pensionile jäämise vanusega ning maksimaalsete või keskmiste pensioni määradega pensionisammaste lõikes.

Küsimustikus on rõhk seotud pensioniinfo kättesaadavuse ning mõistmise mõõtmisele. Pensioniinfo teema vältab 23 küsimust, kus vastaja hindab enda rahulolu Taani pensionisüsteemi kohta leitava

⁴ <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2020/r-2020-23-svenska-folkets-kunskaper-om-pensionen.pdf>

⁵ <https://fogp.dk/media/1658/survey-repport-statistics-denmark.pdf>

olemasoleva info osas, selle teabe mõistetavust ning kättesaadavust. Lisaks palutakse hinnata kui tihti pensioniga seotud informatsiooni otsitakse.

Osaliselt adresseeritakse Taani pensionitarkuse mõõtmisel ka inimeste kindlustunnet, kuid see jääb pensioniinfo küsimustega võrreldes tahaplaanile. Näiteks küsitakse kui kindel vastaja on, et ta ka pensipõlves iga pensionisamba lõikes enda soovitud rahasumma rahana kätte saab. Motivatsiooni kohta on üks küsimus hindamaks kui huvitatud vastaja enda pensionipõlve rahalisest olukorrast on. Pensionisüsteemi ja pensioni hoiakute osas ei ole selgelt eristuvaid küsimusi, pigem hinnatakse vastaja plaane pensioni jäämise osas ning nende teadlikkust enda plaanide rahastamise osas, mitte arvamust kogumise kohta.

Holland

Hollandi⁶ pensionitarkuse küsimustikus on 88 küsimust. Hollandis peetakse pensioniteadlikuks inimeseks neid, kes teavad kui palju nad hakkavad pensioni saama, oskavad hinnata selle summa piisavust ning teavad enda pensioniplaane riske (Schroeder et. al., 2023).

Võrreldes teiste riikidega on Hollandi pensionitarkuse küsimustik oluliselt rohkem majanduspsühholoogiale orienteeritud. Näiteks pühendatakse 7 küsimust uurimaks kas vastaja on pigem lühiajalise- või pikaajalise suunitlusega, ehk kas soovitakse tarbida ning elada hetkes, või ollakse nõus tuleviku hüviste jaoks ka raha kõrvale panema. Lisanduvalt uuritakse kas vastajal on suutlikkus otsustatud rahalisi eesmärke täide viia (4 küsimust), raske enda käitumist ohjeldada (3 küsimust), raskusi enda tähelepanu keskendada (3 küsimust) ning kui palju nad muretsevad (3 küsimust). Seetõttu on suur osa pensionitarkusest tegelikult keskendunud psühholoogiliste tegurite kaardistamisele – võimaldades paremini mõista käitumise tagamaid.

Tegevuste osas palutakse hinnata kas ning kuidas on vastaja teinud erinevaid pensioniga seotud toiminguid, näiteks hinnanud enda pensionifondide tootlikkust ja uurinud välja enda sissetuleku suuruse pensionile jäädes. Oluliselt mõõdetakse jällegi inimeste eneseefektiivsust, ehk kas oluliste toimingutega saadakse iseseisvalt või kellegi teise abiga hakkama. Sarnaselt uuritakse kuidas vastaja suhtub finantstootetesse, nagu laenud ja hoiused. Küsitakse ka paar küsimust pensioniga seotud informatsiooni otsimise, kättesaadavuse ning arusaadavause osas.

Küsimustikus on teine rõhuasetus seotud pensioniga seotud hoiakute ja motivatsiooni mõõtmisele. Näiteks palutakse hinnata kui oluline on vastajale pensioniks säästa, anda enesehinnang enda isikliku pensioni otstarbeka korraldamise osas ning millised rahalised prioriteedid vastajal on. Motivatsiooni osas küsitakse kellest peamiselt vastaja sissetulek pensionipõlves sõltub, kas temast endast või riigipoolsest rahalisest toest. See on oluline viis hindamaks motivatsiooni (puudumist).

Teiste riikide pensionitarkuse küsimustikest erinevalt tuuakse Hollandis välja ka pensioniga seotud riskikohad, näiteks kuidas saadakse hakkama kui jäädakse töövõimetuks, või kuidas on nii vastaja kui ka tema elukaaslase / partneri rahaasjad korraldatud tema enda või kaaslase surma puhul. Küsitakse ka professionaalse finantsnõustaja abi kasutamise kohta.

Kokkuvõttes on Hollandi pensionitarkuse küsimustik selgelt omapärane - sellega ei mõõdetata niivõrd pensionitarkust kui inimeste teadmisi pensionist (sisaldades ainult kolme rahatarkuse küsimust), vaid

---

⁶ <https://www.nibud.nl/onderzoeksrapporten/de-nederlanders-en-hun-pensioen-2015/>

hoopis psühholoogilisi ning käitumuslikke tegureid pensioniks säästmise puhul. Oluliselt tuuakse välja ka riskide hindamine ning enda rahaasjade läbi mõtlemine õnnetuste juhtumise puhul.

Suurbritannia

Suurbritannias^{7,8} on mitmeid pensionitarkuse mõõtmisele orienteeritud küsimustikke. Näiteks on kasutusel Töö- ja Pensioniameti (Department of Work and Pensions) telefoniintervjuu (Planning and Preparing for Later Life, 2022). Mahukas küsimustik sisaldab küsimusi selle kohta millal pensioniks säästmist alustati, mis vanuses plaanitakse pensionile jääda, millist tüüpi pensionit on vastajal õigus saada, kas ta teab kus pensionit kogub, kui suur summa on pensioniks juba kogutud, millised on ootuspärased väljamaksed, millisel viisil need väljamaksed toimuvad, kui lihtne on pensionisäästude kohta infot saada, miks pensioniks säästetakse/ei säästeta, teadmised pensioni maksustamise kohta ning kui suuteline on vastaja ära tundma pensioni petuskeeme. Teine käsitletav Suurbritannia pensionitarkuse uuring on rahalise võimekuse uuring (FINCAP, Financial Capability Survey of UK Adults).

FINCAP uuringus on 41 pensioniga seonduvat küsimust (tegelikkuses on märkimisväärselt suurem maht küsimusi, kuid need on seotud rahatarkuse ning rahalise hakkamasaamisega, mis ei ole antud uuringu fookuses) ning Hollandiga sarnaselt on küsitud riskida haldamise kohta, võib öelda, et isegi veelgi mahukamalt. Näiteks küsitakse kas vastajal on testament koostatud ning isegi kuidas ta on enda matusekulude tasumise korraldanud. Võib argumenteerida, et need on küll olulised rahalised otsused, kui võivad inimeste järgnevaid vastuseid kallutada. Küsimustik jätkub sarnaselt, uurides vastaja rahalist hakkamasaamist kui tema ise või ta elukaaslane peaks jääma töövõimetuks või kolima hooldekodusse, ning kui kaua vastaja eeldab, et pensionipõlves elab.

Küsitakse ka arvamusi käitumist rahaasjade planeerimise osas, näiteks kas planeeritav pensioni suurus on vastaja jaoks piisav, kui huvitatud ta on enda pensioni planeerimisest, kas ta on enda arvates teinud piisavalt, et rahaasju korda seada. Küsimustik sisaldab ka mõõdukal määral pensioniteadmistega seotud küsimusi, tuues välja hüpoteetilised situatsioonides ning paludes need sobivate pensionisammastega kokku sobitada. Peamiselt keskenduvad teadmistega seotud küsimused pensionisammaste algteadmiste mõõtmisele, mitte niivõrd spetsiifilise informatsiooni hindamisega.

Kokkuvõtte teiste riikide pensionitarkuse küsitluste leidudest

- Käsitlesime Soome, Rootsi, Taani, Hollandi ja Suurbritannia pensionitarkuse küsimustikke. Nende eestikeelsed tõlked on välja toodud lisadena eraldi dokumendis.
- Soome küsimustik järgib kõige otsemalt käesoleva uuringu teoreetilist raamistikku, küsitledes inimeste pensioniga seotud teadmisi, hoiakuid, käitumist, motivatsiooni ja kindlust. Omapärane oli makrotasandi majandusliku ja sotsiaalse keskkonna tähtsustamine.
- Rootsis kasutatav küsimustik on peamiselt keskendunud objektiivselt õigete teadmiste mõõtmistele ning küsimused keskenduvad kitsalt Rootsi pensionisüsteemile. Mõned küsimused esitatakse ka käitumise kohta ehk kuidas pensioniks säästetakse ja millal soovitakse

⁷ <https://www.gov.uk/government/publications/planning-and-preparing-for-later-life/planning-and-preparing-for-later-life>

⁸ <https://www.fincap.org.uk/en/insights/financial-capability-in-the-uk--results-from-the-2018-survey>

pensionile jääda ning hoiakute osas küsitakse vastaja arvamust pensioni piisavuse hindamiseks ning enda pensioniga seotud teadmiste kohta.

- Taani pensionitarkuse küsimustikus on tähtsustatud eelkõige pensioniinfo kättesaadavuse, mõistetavuse ning rahulolu mõõtmist. Olulisel kohal on ka mõõtmine, millised eeldused on inimestel sellele, kui palju raha neil on pensionisammaste kaupa kogutud.
- Hollandis kasutatav pensionitarkuse küsimustik on keskendunud psühholoogiliste tegurite mõõtmisele, sisaldades mitme finantskäitumise kontseptsiooni mõõtmisi – näiteks lühi- ja pikaajaline perspektiiv, enesekontroll jms. Hollandi küsimustik on teiste vaadeldud küsimustikega võrreldes kõige pikem. Uuritakse põhjalikult inimeste käitumist ning motivatsiooni pensioniga seotud teemade kaupa. Küsimustikus on olulisel kohal riskide kaardistamine ning enese majanduslik kindlustamine.
- Suurbritannias puhul vaatlesime kahte pensionitarkuse küsimustikku. Töö- ja Pensioniameti uuring on võrdlemisi klassikaline pensionitarkuse küsimustik, mille abil mitmekülgset hinnata pensioniks säästmist, pensioniga seotud teadmisi, pensioniinfo kättesaadavust ja hoiakuid pensioni osas. FINCAPI puhul seevastu on tegemist vanaduse ja surmaga seotud riskide kaardistamisega – inimesi suunatakse mõtlema kuludele, millele nad tõenäoliselt pole varem mõelnud.
- Enamikes küsimustikes on küsimused järgmiste taustaandmete kohta: vanus, sugu, perekonnaseis, eluaseme tüüp, leibkonna suurus, haridustase, töötamise staatus, amet, sissetulek (isiklik ja/või leibkonna). Vähesemal määral küsitakse ka järgmisi andmeid: tervislik seisund, rahvus, varade hulk, rände staatus, elukoht, interneti kasutamine.

PENSIONITARKUSE INTERVJUUD

METOODIKA

Uuringu raames viisime läbi individuaal- ja fookusrühmaintervjuud avaliku ja erasektori ekspertide ning sihtrühma esindajatega. Intervjuude tegemisel kasutasime poolstruktureeritud meetodit, sest see võimaldas sihtrühmast lähtuvalt intervjuusid paindlikult kohandada, võimaldas muuta intervjuude käigus sõnastust ja selgitada intervjuueeritavale küsimuse sisu. Intervjuud aitasid vastata uurimisküsimustele ning olid sisendiks küsitlusankeedi loomisel. Ekspertide kontaktid saime avaliku infona asutuste kodulehtedelt, sihtrühma intervjuueeritavate leidmiseks tegime sotsiaalmeedias üleskutseid projektis osalemiseks.

Intervjuud viisime läbi perioodil 01.12.2023 – 23.01.2024 videosilla vahendusel (Microsoft Teamsis). Reeglina tegime intervjuusid paaris: üks inimene täitis intervjuueerija rolli ning teine inimene tegi märkmeid. Kokku intervjuueerisime 20 eksperti ning 17 sihtrühma esindajat. Ekspertidega viisime läbi individuaal-, paaris- ning rühmaintervjuusid, sihtrühma esindajatega tegime ühe venekeelse ja kaks eestikeelset fookusrühmaintervjuud ning kuus individuaalintervjuud.

Intervjuukava ning intervjuude põhjal tehtud analüüs on üles ehitatud järgnevatele teemadele:

- pensioni mõtestamine/defineerimine;
- pensionialased teadmised;

- hoiakud;
- käitumine;
- motivatsioon ja kindlus;
- finantskirjaoskus.

PENSIONI MÕTESTAMINE

Ekspertintervjuud

Pensionist rääkides pidasid intervjuueeritud eksperdid vajalikuks rõhutada, et pensioni all ei tohiks mõelda vaid rahalist toimetulekut ning pensioniks valmistumisel tuleks planeerida mitte ainult selleks vajalike finantsinstrumentide kasutuselevõttu, vaid ka pensionile jäämisega seonduvaid muudatusi sotsiaalelus.

Huvitavaks peeti küsimust sellest, kuidas mõtestatakse pensionit – kas kui kompensatsiooni inimese vähenenud võimete või jõudluse eest või väljateenitud puhkust, millele inimesel on õigus tema tööpanuse eest. Toodi välja, et kuna inimesed võivad pensionit seostada vananemise ja surmaga, ei soovi nad sageli pensioni peale varakult mõelda:

„Vananemine üldse ei ole teema, mis tõmbab ja sellel on omad psühholoogilised põhjendused – vananemine on seotud surmaga ja inimene hoiab eemale asjadest, mis ohustavad tema eluspüsimist.“ [Ekspertintervjuu, 05.12.2023]

Leiti, et inimesed peaksid endale rohkem teadvustama, et pensioniks valmistumisel saavad nad palju ka ise ära teha, mitte lootma vaid riigi abile ning sellele, et otsused tehakse inimese eest:

“Tundub, et ei tajuta seda, kui suureks on tänaseks kujunenud inimese enda vastutus pensioni kujundamisel. See võib tabada paljusid suure üllatusena, ka I samba puhul – kui tähtis on see, et ise pead läbi mõtlema, mis teed ja millal ja mida ei tee.” [Ekspertintervjuu, 13.12.2023]

“Peamine on see, et inimene peab aru saama, et riik – see olemegi meie. Riiki peetaksegi üleval tööandjate, töövõtjate, kõigi maksudest ja need vahendid on alati piiratud. Inimesel on endal ka vastutus oma tuleviku eest.” [Ekspertintervjuu, 14.12.2023]

Negatiivse aspektina mainisid mitmed eksperdid seda, kuidas noortel inimestel võib puududa tahe pensioniteemadega tegeleda, sest see on nende jaoks liiga kauges tulevikus ning selle ajaga võib süsteem täielikult muutuda:

“30. eluaastates inimesed on võtnud hoiaku, et nende pensionieaks ei ole seda pensionisüsteemi enam sellisel kujul, mis omakorda takistab neil üldse pensioniks koguda ja investeerida.” [Ekspertintervjuu, 04.01.2024]

Fookusgrupiintervjuud

Fookusgrupi aruteludes leiti üpris üksmeelselt, et pensionist rääkimine ning pensionile mõtlemine ei ole töörealiste inimeste jaoks väga meeldiv, kuna pensioniga kiputakse seostama pigem negatiivset – vananemist, haigusi, vähenevat võimekust ning lõpuks surma. Aruteludes jõuti isegi selleni, et „penskar“ on kohati kasutusel negatiivse, sildistava väljendina.

Pensioni planeerimisest rääkides tunnistati, et sellele mõtlemist kiputakse edasi lükkama, kuna tundub, et veel on aega ning see on teema, millele võiks mõelda „kunagi hiljem“. Leiti ka, et enese pensioniteemadel harimisega ei olegi mõtet väga varakult tegeleda, kuna olukord riigis, seadused ning võimalused muutuvad liiga sageli ning seetõttu võib juhtuda, et need teadmised ei ole pensioniikka jõudes enam aktuaalsed ning olukord on selleks ajaks täiesti teistsugune.

Pensioniiinfo jagamise kohta küsides arvati uurijate jaoks üllatuslikult, et pensioniiinfo sihtrühmaks on pensionärid. Arutelude käigus jõudsid osalejad küll ise arusaamiseni, et pensionäriks on pensioni planeerimise infot juba hilja anda ning sellega tuleks tegeleda varem, kuid nende esmased mõtted pensioniiinfo jagamise osas puudutasid sihtrühmana eelkõige eakaid inimesi.

Vähem huvi ning soovimatust mõelda pensioni planeerimisele põhjendati ka sellega, et see teema on liiga keeruline ning raskesti hoomatav, et selget ja arusaadavat infot on raske leida. Mitmed osalejad tundsid, et jäävad pensionifondide, osakute, sammaste, kasumlikkuse, investeerimisriskide jms osas info otsimise ja mõistmisega hätta ning see oli üheks põhjuseks, miks pensioniiinfo otsimist edasi lükati või sellega üldse ei tegeletud.

Samuti arvasid osad aruteludes osalenud, et kogumispensioni teemadega ei ole mõtet süvitsi tegeleda, sest „*pensionist ma niikuinii ära ei ela*“. Siinkohal väljendati usaldamatust riigi suhtes ning leiti, et pensionipoliitikat ei saa usaldada ning inimene peab ise endale vanaduspäeviks äraelamise tagama.

PENSIONIALASED TEADMISED

Ekspertintervjuud

Pensionialastest teadmistest rääkides arvasid eksperdid üksmeelselt, et kahjuks on elanikkonna teadmised selles valdkonnas üsna madalad. See valmistas muret peaaegu kõigile intervjuueritud ekspertidele. Leiti ka, et siin on olemas tuntavad erinevused põlvkondade vahel. Arvati, et rohkem tunnevad teema vastu huvi inimesed, kelle pensioniiga läheneb, aga vastukaaluks neile ka päris noored inimesed, kellel on juba koolis olnud võimalik rahatarkust õppida ning kelle jaoks ka oma rahaasjade pikema sihiga planeerimine, investeerimisvõimaluste kasutamine jms nii võõras ei tundu. Paaris intervjuus toodi välja ka 2021. aasta pensionireformi kui teadlikkust tõstvat tegurit: inimesed hakkasid rohkem tutvuma erinevate pensionivõimalustega.

Osad eksperdid esitasid küsimuse, kas 20. eluaastates inimesed peavad üldse olema pensioniteadlikud? Samas mainiti teistes intervjuudes vastukaaluks, et inimesed hakkavad pensioni peale liiga hilja mõtlema:

“Tõenäoliselt ei usuta või ei taheta uskuda – pensioniks on võimalik koguda siis, kui alustad varakult ja teed seda süsteemselt.” [Ekspertintervjuu, 11.12.2023]

Ekspersedid rääkisid aastatega üha suurenevast võimaluste paljususest ning arvasid, et mida rohkem valikuid inimesel on, seda suuremat teadlikkust ka vaja on. Seetõttu ongi suurenenud vajadus pensionialaste teadmiste järele, et inimene suudaks selles maailmas orienteeruda ning enda jaoks kasulikke otsuseid teha. Oluliseks peeti seda, et kõikidel inimestel oleksid olemas vähemalt baasteadmised erinevate pensionisammaste võimaluste kohta ning selle kohta, kuidas teha fondivalikuid läbimõeldult.

Otsiti võimalusi inimeste pensionialase teadlikkuse suurendamiseks, näiteks arutleti selle üle, et kui inimesele tuleks igal aastal infokiri tema II samba kohta, kas see parandaks teadlikkust?

Fookusgrupiintervjuud

Ka fookusgrupi intervjuudes osalenud sihtrühma esindajad tunnistasid suures osas, et nende teadmised pensionipoliitikast ning pensioni planeerimisest on üpris nõrgad. Leiti, et pensionipoliitika on olnud pidevas muutumises, seega ongi keeruline seda valdkonda endale täpselt selgeks teha.

Kurdeti, et pensioni planeerimise kohta saab infot mitmelt erinevalt veebilehelt, kuid need ei ole üheselt mõistetavad ning on "tavainimesele" keerukad. Vene emakeelega inimesed tõid siin eraldi välja, et isegi keskmise eesti keele oskusega inimestele on riigiametite pakutav info siiski liiga keerulises sõnastuses ning seetõttu raskesti arusaadav. Samas leiti ka, et isegi juhul, kui on olemas venekeelne info, on ka see liiga keeruline, „*seega polegi tegelikult vahet, mis keeles see on*“.

Osad fookusgruppides osalejad olid pensionikalkulaatorit proovinud, kuid arvasid, et sellega ei ole mõtet tegeleda, sest kalkulaator annab pildi praegusest seisust, aga olukord on pidevas muutumises, seega ei ole kalkulaatorit mõtet kasutada, kui pensionini veel aega on.

Mitmed osalejad tunnistasid ka, et nad ei ole pensioniteemade kohta mitte midagi uurinud ning seega ei tea neist peaaegu midagi.

Suhteliselt tavapäraseks vastuseks küsimusele, mida teab inimene praegu oma tulevase pensioni ning selle planeerimise kohta, oli: „*Mul on mingi samm. See kohustuslik. Oli vist teine? Vist on olemas ka mingi III samm? Aga kuna see ei ole kohustuslik, ei tea ma sellest midagi. Oo, kas ka esimene samm on olemas? Mis see on?*“

Intervjueeritute hulgas oli ka erandeid, kuid tundus, et need pigem kinnitavad reeglit. Paar intervjueeritut ütles ka, et loodavad oma lastele, kes koolis rahatarkust on õppinud, on investeerimisteedes neist teadlikumad ning on valmis ka oma vanematele nõu andma.

HOIAKUD

Ekspertintervjuud

Intervjueeritud eksperdid märkisid kahjutundega, et inimeste usaldus pensionisüsteemi suhtes võiks olla kõrgem ning inimeste ootused pensionisüsteemile ei ole eriti positiivsed.

Arvati, et riiki usaldatakse siiski rohkem kui fondivalitsejaid, kuna fondivalitsejateks on pangad ning inimestel on kerge eelarvamus, et pankade eesmärgid on suunatud kasumlikkusele, mitte klientide huvide parimale tagamisele.

Ekspersedid nõustusid omavahel arvamuses, et 2021. aasta pensionireform murendas süsteemi usaldusväarsust. Mitmed eksperdid rõhutasid, et süsteemi usaldusväarsust mõjutab suuresti see, kui edukad on II samba pensionifondid:

„Palju on Eesti pensionisüsteemi maine kinni selles, kui hästi või halvasti läheb teisel sambal.“ [Ekspertintervjuu, 13.12.2023]

Samas mainiti, et inimesed näevad III sammast positiivsemas võtmes ning toodi välja, et III samm on viimastel aastatel muutunud aina populaarsemaks:

„III samba on võib-olla see, et inimesed kuulevad rohkem positiivseid näiteid. Pangad ja investorid räägivad, investeerimiskogukondadest käib see rohkem läbi, II sambast räägitakse palju vähem.“ [Ekspertintervjuu, 13.12.2023]

III samba puhul toodi välja teadlikkuse tõstmise olulisust, mida saaks teha nt tööandjapensioni võimaluse aktiivsema tutvustamise kaudu.

Mainiti ka, et pensionifonde ei tajuta tihtipeale kui investeerimisvõimalust, mistõttu jäetakse ka fondide pakutavad võimalused kasutamata.

Fookusgrupiintervjuud

Sihtrühma esindajate hulgas oli märgata kahetist lähenemist – kas „Ma usaldan riiki, küll riik tegeleb“ või siis vastupidine „Ma ei usalda riiki, seetõttu ei usalda pensionisüsteemi“. Esimese suuna esindajad olid valdavalt inimesed, kes tunnistasid, et nende teadmised pensionisüsteemist on väga madalad ning nad tunnevad, et ei suuda end ise teemaga kurssi viia, seetõttu on pigem sunnitud lootma, et „küll riik tegeleb“. Üks osaleja märkis ka pisut küüniliselt, et tema usaldab poliitikut, sest „drastiline muutus pensionisüsteemis oleks hetkel poliitilise enesetapu tegemine“.

Samuti esines sageli hoiak, et pensionile ei saa loota niikuinii, seega tuleb endale ise leida vahendid äraelamiseks. Arvati ka, et kuna pensionist niikuinii ära ei ela, planeeritakse töötada „surmani“, et mitte elatustasemes järeleandmisi teha. Mõned intervjuueeritud tundsid, et kuna pensioniiga pidevalt tõuseb, muutub üha vähem tõenäoliseks võimalus pensionini elada, seetõttu pole selle pärast ka vaja muretseda.

Paar intervjuueeritud inimest tõid välja, et loodavad pensionile jäädes oma laste abile, seetõttu pole pensioni pärast vaja üleliia muretseda.

KÄITUMINE

Ekspertintervjuud

Tulevaste pensionisaajate käitumisest rääkides arvasid intervjuueeritud eksperdid üpris üksmeelselt, et lisaks hoiakute ja teadmiste muutmisele peavad poliitikakujundajad tegelema ka käitumise muutmisega.

Käitumise muutmiseks võiks kasutada kogukonna abi: pensioniks valmistumise või investeerimisklubide korraldamine, lihtsas vormis teadmiste jagamine ning muu selline. Ühes intervjuus soovitati alustada nn pensionieelse koolituse pakkumisega. Sarnaseid koolitusi on varasemalt tehtud nt Saksamaal ning Suurbritannias.

Paljud intervjuueeritud arutlesid selle üle, kuidas suunata inimesed pensioniinfot otsima ning leitud infot kasutama. Positiivsete infojagamise kanalitena mainiti nt taskuhäälingsid (*podcast'e*), mis on investeerimis- ja muudel finantsteemadel osutunud Eestis väga populaarseks.

Vajalikuks peeti ka elanikkonna üldist rahanduse ning maksunduse teemal harimist, näiteks toodi välja, et inimene ei saa sageli aru, et mitte töötamine ei ole see, mis tagab pensioni, vaid maksumaksmine.

Fookusgrupiintervjuud

Intervjuude põhjal võib öelda, et tüüpiline elanikkonna esindaja:

- Ei otsi infot pensioni kohta, sest sellele on veel vara mõelda.
- Ei otsi infot pensioni kohta, sest see on liiga keeruline ning seega ei ole sellest infost talle kasu.
- Pigem investeerib kinnisvarasse või aktsiatesse, samas pensionifondi sissemaksid investeringuks ei pea.
- Ei taha sellele mõelda, sest see on kuidagi negatiivne teema.
- Vahetab pensionifondi, sest "poisid kaubanduskeskuses müüsid hästi" – teeb pigem emotsionaalseid otsuseid.
- Lükkab otsuseid edasi.

MOTIVATSIOON JA KINDLUS

Ekspertintervjuud

Mitmed intervjuueeritavad nägid olulise probleemina seda, et inimesed säästavad sageli lühiajalistel eesmärkidel, nt reisimiseks või asjade ostmiseks, ent neil puudub pikaajaline plaan pensionieaks.

Motivatsiooni ja kindlust pensionieaks ettevalmistumisel saab suuresti mõjutada avalik sektor. Intervjuudes toodi välja, et oluline on tõsta inimeste usaldust Eesti pensionisüsteemi vastu, mis motiveeriks neid rohkem ka pensioniks planeerima. Soovitati teha riiklikke teavituskampaaniaid, mis oleksid regulaarsed. Riik peaks olema usaldusväärse teavitaja, infoandja rollis.

Mitmed intervjuueeritavad rõhustid tööandjapensioni olulisust: argumenteeriti, et selle võiks kohustuslikuks muuta või vähemalt tõsta ning tööandjate kui ka töötajate teadlikkust selle olemasolust.

Fookusgrupiintervjuud

Intervjuueeritud sihtrühma esindajad tundsid end pensionieale mõeldes pigem ebakindlalt, kuna teadvustasid endale, et nende sissetulekud pärast töötamise lõppemist vähenevad ning sellega halveneb ka elukvaliteet.

Mitmed intervjuueeritud ütlesid, et kavatsevad surmani tööd teha, nimetades siin motivaatorina mitte ainult sissetulekut, vaid ka sotsiaalset ja emotsionaalset aspekti – vajadust olla tunnustatud ning kasulik ühiskonnaliige, teadvustada oma vajalikkust.

Suur osa intervjuueeritutest ütles, et pigem väldib pensionist mõtlemist, kuna tegemist on negatiivse teemaga.

Intervjuude põhjal tundus, et mida teadlikum on inimene, seda positiivsemad on tema hoiakud ning seda rohkem usub ta, et tema heaolu pensionipõlves sõltub temast endast ning et seda on võimalik mõjutada. Samas räägiti selle heaolu kindlustamise vaates pigem säästude kogumisest või kinnisvarasse investeerimisest, mitte pensionifondidest.

FINANTSKIRJAOSKUS

Ekspertintervjuud

Intervjueeritud ekspertide hinnangul on Eesti inimeste finantskirjaoskus pigem madal. Samas toodi intervjuudes välja, et võrreldes varasema ajaga on finantskirjaoskus paranenud ning loodetavasti tõuseb tulevikus veelgi. Intervjueeritavad mainisid ka, et finantskirjaoskus on põlvkondade vahel erinev: noorem generatsioon nähakse selles vallas teadlikumana, kuna vanem generatsioon nende teemadega koolis eriti kokku ei puutunud.

Enamik intervjueeritavatest pidasid kõige olulisemaks finantskirjaoskuse tõstmise vahendiks rahatarkuse õpetamist koolides. Intervjuudes toodi välja ka seda, et õpilaste kõrval ei tohi ära unustada täiskasvanute koolitamist. Täiskasvanute finantskirjaoskuse tõstmiseks kirjeldati erinevaid võimalusi: rakendada kogukonnaõpet; võtta fookusesse haavatavad ühiskonnagrupid, nt võlgnikud, töötud; koolitada inimesi tööandjate kaudu; pakkuda kursuseid Töötukassa kaudu. Ühe intervjueeritava hinnangul peaksid rahatarkusealane kommunikatsioon ning vastavad koolitused olema n-ö lihtsas keeles, et inimesi mitte ära hirmutada.

Fookusgruupiintervjuud

Finantskirjaoskusest rääkides tunnustasid intervjueeritud üksmeelselt haridussüsteemi panust ning arvasid, et noortel on see kindlasti paremgi kui keskealistel. Arvati, et rahatarkust oleks oluline õpetada ka laiemalt, mitte ainult üldhariduskoolis, vaid korraldades koolitusi ka teistele vanuserühmadele. Koolituste puhul peeti oluliseks seda, et need oleksid lihtsad ja arusaadavad.

Rahatarkuse ning pensionitarkuse alast infot jagades soovitati mõelda ka inimestele, kes ei ole igapäevased arvutikasutajad.

Leiti, et ei ole mõtet rääkida eraldi pensionist, vaid kogu rahatarkust võiks käsitleda süsteemselt: „*Kõik algab teavitusest, miks on vaja makse maksta*”.

Intervjuudest käis korduvalt läbi arvamus, et küsimus ei ole ainult pensionis – riik räägib inimesega keerulises keeles ning see puudutab ka muid eluvaldkondi. Arvati, et lihtsa ja arusaadava info edastamine aitaks oluliselt kaasa elanikkonna teadlikkuse tõstmisele.

OLULISEMAD JÄRELDUSED

- Intervjuudest selgus, et inimesed hakkavad pensioniks valmistuma liiga hilja ning on ettevalmistuste tegemisel liiga passiivsed. Intervjueeritavad tõid välja, et varajane planeerimine ning inimese enda initsiatiivikus võimaldavad inimesel paremini pensioniks ette valmistuda.
- Eesti elanike pensioniteadlikkust peetakse pigem madalaks. Samas rõhutati intervjuudes, et teadlikkus on põlvkondade vahel erinev: võrreldes vanemaelastega ei ole nooremaelised pensioniteemadega niivõrd kursis, ent neil on enamasti laialdasemad teadmised nt investeerimisvaldkonnast.
- Kahe olulise teemana, mida Eesti inimesed peaksid pensioniteemadest teadma, toodi välja pensionisammaste toimimist ning oskust teha läbimõeldud fondivalikuid.
- Inimeste usaldus pensionisüsteemi suhtes võiks olla kõrgem.

- Inimeste ootused pensionisüsteemile ei ole eriti positiivsed.
- Riik peaks olema regulaarne ning usaldusväärne teavitaja ning infoandja: pensionialast infot peaks inimestele edastama lihtsas keeles, et see oleks inimeste jaoks hoomatav.
- Finantskirjaoskus on oluline teema, mida tuleks õpetada nii lastele kui ka täiskasvanutele. Rahatarkust peaks koolides õpetama, ent selleteemalisi täiendkoolitusi ja infomaterjale tuleks teha ka täiskasvanutele.

PENSIONITARKUSE KÜSIMUSTIKU PILOOTANKEET

PILOTEERIMINE

Võttes arvesse pensionitarkuse mõõtmise tähelepanekuid kirjandusest, teiste riikide küsimustikke ning intervjuude tulemusi, koostasime esmase piloteeritava küsimustiku (vt lisa 2). Piloteeritava küsimustiku struktuur ja küsimuste arv olid järgmised:

1. Demograafia esindusliku valimi koostamiseks (6 küsimust);
2. Ootused pensioni osas ning pensioniks planeerimine (13 küsimust);
3. Pensioniinfo otsimine (5 küsimust);
4. Subjektiivsed teadmised pensionist (2 küsimust);
5. Objektiivsed teadmised pensionist (12 küsimust);
6. Pensioni väljamaksed ja pensioni kasutamine (4 küsimust);
7. Aktuaalsed küsimused (2 küsimust);
8. Arvamused Eesti pensionisüsteemi ning laiemate muutuste osas (8 küsimust);
9. Taustatunnused (13 küsimust);
10. Piloteerimise käigus kogutav tagasiside (5 küsimust).

Seega oli piloteeritud küsimustikus kokku 70 küsimust, millest 46 küsimust pensionitarkuse kohta, 6 demograafilist küsimust esindusliku valimi koostamiseks, 13 taustatunnust seoste leidmiseks, 5 küsimust piloteeritava ankeedi tagasisidestamiseks. Piloteerimise käigus ei ole võimalik tagada esinduslikku valimit, ankeedi piloteerimine toimus *online* keskkonnas valimiga $n = 150$.

Piloteerimise tulemused andsid aluse küsimustiku valideerimiseks, ebavajalikud küsimused eemaldati põhiküsitlusest. Lisaks valideeriti ankeeti kvalitatiivselt nii sihtrühma kui ka ekspertide toel, valideerimine toimus kvantitatiivse testimisega paralleelselt.

KVANTITATIIVNE KÜSITLUSANKEEDI TESTIMINE

Kvantitatiivse testimise eesmärgil kogusime Norstati küsitlusplatvormi kasutades 150 vastajat. Küsimuste sobivuse hindamiseks viisime läbi sagedus-, korrelatsioon- ning faktoranalüüsi. Siinkohal avame vaid olulisemad tulemused.

Piloteerimise tulemusena eemaldasime järgmised küsimused:

- "Kuivõrd nõustute väitega: mulle piisab pensionipõlves riigipensionist ning ei vaja midagi lisaks säästa." Antud küsimuse vastustes oli liiga vähe variatsiooni.

- “Kas olete viimase aasta jooksul teinud järgnevaid tegevusi: esitanud avalduse pensionifondi osakute vahetamiseks (ühest fondist teise) või suunanud sissemaksed mõnda uude fondi”. Vastustest on näha, et inimesed antud tegevusest ei huvitu ning seetõttu oli küsimuses analüüsi tarbeks liiga vähe variatsiooni.
- “Kui sageli olete Te viimase aasta jooksul otsinud infot Eesti pensionisüsteemi kohta?”. Küsimuses oli liiga vähe variatsiooni, kuna vahemikud olid liiga laiad. Otsustasime mõõta aktiivsust info otsimise kohta allikate arvu märkimise järgi.
- “Kuivõrd nõustute väitega: Ma usaldan pensionifonde” vastused olid liiga suures korrelatsioonis usaldusega Eesti pensionisüsteemi vastu. Seega oleks vaja üks neist eemaldada, autorid otsustasid eemaldada pensionifondide küsimuse.

Lisasime järgmised küsimused:

- Pilootankeedis ilmnis, et mitmed vastajad kogusid ootuspäraselt oluliselt rohkem pensioniks kui võiksime statistikast eeldada. Seega oleks tarbis kontrollida lisaks varaklassidele ka vara mahtu. Lisasime küsimuse mõõtmaks vastaja pensionivarade netoväärtust.
- Lisasime küsimuse mõõtmaks inimeste oodatavad pensionit (avatud vastusena)
- Lisasime hoiakute küsimused “Ma soovin, et pensionid oleksid Eestis võimalikult võrdsed” ning murede mõõtmise küsimuse “Sissetulekute erinevused pensionäride vahel”. Need asendavad ning täiendavad varasemaid hoiakute küsimusi mis faktoranalüüsi tulemusena taandusid analüüsist välja.

Lisaks asendasime või muutsime olulisel määral järgnevate küsimuste sõnastust:

- Ühiseks rahulolu tüüpi küsimuseks koondasime küsimused: Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega: a) olemasolev info Eesti pensionisüsteemi kohta on minu jaoks kasutu; b) olulist infot Eesti pensionisüsteemi kohta on lihtne üles leida; c) olemasolev info Eesti pensionisüsteemi kohta on keeruliselt väljendatud. Inimestes tekitasid segadust pööratud väited ning faktoranalüüsi tulemusena ei olnud vajalik nii detailne mõõtmine.
- Teadmiste küsimused olid inimeste jaoks selgelt liiga keerulised, jäädes liiga detailseks ning süvateadmisi nõudvateks. Suurem osa teadmiste küsimustest asendasime natuke lihtsamate ning praktilisemate küsimustega, mis mõõdavad paremini, kas inimesed teavad pensionisüsteemi eeliseid ning võimalusi või mitte.
- Pensioni väljamaksmisviiside ning rahastamise küsimused sõnastasime olulisel määral ümber.

KVALITATIIVNE KÜSITLUSANKEEDI TESTIMINE

Küsitlusankeeti testisid kvalitatiivselt samad inimesed, kes osalesid sihtrühma intervjuudes. 6 intervjueeritavat olid nõus ankeeti kvalitatiivselt testima. Saatsime testijatele tutvumiseks ette küsitlusankeedi Wordi dokumendi kujul. Kui nad olid jõudnud ankeediga tutvuda, viisime nendega läbi kuni pooletunnised arutelud Microsoft Teamsi vahendusel. Arutelude käigus rääkisime testijatega läbi nii sisulised kui ka sõnastuslikud küsimused, mis neil olid ankeedi osas tekkinud. Inimesed mainisid seoses küsimustikuga peamiselt probleeme nagu küsimustiku pikkus ja keerukus. Arvati, et osad vastajad võivad jätta vastamise pooleli kas küsimustiku pikkuse tõttu või siis sel hetkel, kui põrkutakse kokku keerukamate küsimustega, millele ei osata vastata. Samuti arvati, et osad ankeedi saanud inimesed võivad loobuda vastamast, kuna tunnetavad, et nende teadmised pensioniteemadel ei ole piisavad. Seega võib oletada, et küsitlusuuringu vastused ei näita päris

täpselt elanikkonna keskmist teadmiste taset, vaid et keskmine tase on uuringu tulemustest madalam.

Enamiku pakutud konkreetsetest muudatustest viisime sisse küsitlusankeeti. Allpool on toodud olulisemad muudatused, mille tegime ankeedis vastavalt testijate ettepanekutele.

- Küsimuses 2.2 "Palun järjestage järgmised punktid tähtsuse järjekorras nii, et need kirjeldaks, millised tegurid on Teie pensionipõlve rahalise olukorra kujunemisel kõige olulisemad (1 = kõige olulisem, 5 = kõige vähem oluline):" muudeti küsimuse sõnastust: kui varasemas versioonis oli kasutusel sõnastus "[...] millest teie rahaline olukord pensionipõlves kõige rohkem sõltub [...]", siis uues versioonis asendati "sõltumine" "kõige olulisemaga".
- Küsimusele 2.9 "Kas Te säästate praegu pensioniks mõnel järgmisel viisil?" lisati vastusevariant "Raha hoidmine tavapärasel pangakontol". Samas küsimuses täpsustati vastusevariandi "Investeerimine väärisesemetesse" tähendust: väärisesemetena defineeriti ankeedis nt kunsti, ehteid.
- Küsimusele 3.1 "Millistest järgmistest allikatest olete Eesti pensionisüsteemi kohta infot saanud?" lisati vastusevariant "Kasutades otsingumootorit".
- Küsimusele 6.2 "Palun märkige, milliste järgnevate tegevustega planeerite enda pensionipõlve rahastada." lisati vastusevariant "Ei oska öelda" ja eemaldati vastusevariant "Kolides kallima elatustasemega riiki".
- Küsimus "Kui vanaks te elate?" asendati küsimustega 9.9 "Mis Te arvate, kui mitu aastat inimesed Eestis tavaliselt peale vanaduspensioniiikka jõudmist elavad?" ja 9.10 "Mis Te arvate, kui mitu aastat Te ise peale vanaduspensioniiikka jõudmist elate?"

PENSIONITARKUSE KÜSIMUSTIKU TULEMUSED

ÜLDISED ANDMED

Pensionitarkuse küsitluse andmed kogusime Norstati küsitlusplatvormi vahendusel perioodil 13.03 – 19.04.2024 (vt lisa 1). Kokku klikkis küsitluse lingile 3025 huvilist, kellest 641 ei sobitunud valimisse (näiteks olid üle 65-aastased, või juba esinduskvoodi poolest täitunud sihtrühma esindaja) ning 384 ei täitnud küsimustikku lõpuni, mistõttu nende andmeid ei olnud võimalik arvestada. Täitmise katkestajate osas ei olnud selgelt mustrit, pigem olid katkestamised ühtlaselt jaotunud kõigi küsimuste vahel. Lõppvalimisse jäi 2000 inimest, mis teeb osalusmääraks 87%. Keskmine küsimustiku täitmise ajakulu oli 20,27 minutit ning mediaanajakulu 15,15 minutit. Uuringus osalemine oli rahaliselt kompenseeritud.

Lisaks toome välja löiked soo, vanuse, rahvuse (keele), asula, hariduse ja sissetuleku osas. Vanus on käsitletud järjestustunnusena (ehk vanusegruppina), nagu ka haridustase (alla keskhariduse, keskharidusega, kõrgharidusega) ning sissetulek (alla keskmine, keskmise lähedal, üle keskmise). Lisaks käsitleme eraldi ka ettevõtlusega tegelevaid inimesi (vt lisa 1, küsimus 9.1). Ettevõtlusega tegelevate inimeste osas eristame ainult ettevõtlusega tegelevaid vastajaid ning neid, kes samaaegselt muud palgatööd lisaks teevad. Oluline on märkida, et välja on toodud vaid statistiliselt olulised erinevused (hii-ruut testid olulisuse nivool 0,05). Teisisõnu, kui lõiget ei ole käsitletud, siis olid vastused ühtlaselt jaotunud ning küsimuste arvu tõttu ei ole seda kõigi küsimuste puhul eraldi mainitud. Täpsemad tabelid ristlõigete kohta on välja toodud lisa 3).

DEMOGRAAFIA JA TAUSTATUNNUSED

Järgnevalt toome välja valimi demograafilised näitajad ning nende võrdluse kogu populatsiooni osakaaludega (vt tabel 1). Esinduslikkuse tagamiseks küsisime vastaja sugu, vanust, rahvust, elukohta maakonna tasemel, asula suurust ning haridustaset. Usalduspiirid on arvatud 95% olulisuse nivood silmas pidades Statistikaameti 2023. aasta rahvastikunäitajate alusel.

Sugude jaotuses on naised ja mehed valimis peaaegu võrdselt, vastavalt 50,5% ja 49,1%. Väike osa inimestest (0,4%) identifitseerib end mõne muul viisil või eelistab mitte sellele küsimusele vastata. Populatsioonis on naiste osakaal 52,6%, ehk mehi on 47,4%. Valim mahub usalduspiiride sisse, lubades 3-protsendipunkti erinevust. Seega on valim soo lõikes esinduslik.

Vanuse poolest on suurim rühm valimis 35–44-aastased inimesed, moodustades 24,8% kõikidest vastajatest. Järgmised suurimad rühmad on 45–54-aastased ja 55–64-aastased, vastavalt 23,3% ja 21,6%. 25–34-aastased vastajad moodustavad valimist 20,2%, samas kui 18–24-aastaseid on 10,3%. Viimane osakaal on ootuspärane, kuna vanusevahemik on teistest väiksem – see on valitud noorte huvigrupi täpsemaks kaardistamiseks. Valimi keskmine vanus on 42,6 aastat. Populatsiooni näitajate puhul arvestame ainult tööealisi inimesi, valim on vanuse lõikes esinduslik.

Rahvuse lõikes on suures osas uuringus osalejatest eestlased, kes moodustavad 68,4% kõigist vastajatest. Küsisime täiendavalt kas vastaja on vene rahvusest (25,4%), ukrainlane (2,2%) või mõnest muust rahvusest (4,1%). Oluline oli mõõta eestlaste ning muude rahvuste osakaalusid, mitte täpselt järgida kõikide rahvuste jaotust. Populatsiooni vaatest on 67,8% rahvastikust eestlased, 22,5% venelased ning 9% muust rahvusest. Seetõttu on valim küll esinduslik eestlaste ja muude rahvuste võrdluses, kuid muude rahvuste siseselt on venelased mõnevõrra üleesindatud, samas kui muud rahvused on alaesindatud. Kuna teiste rahvuste siseselt esinduslikkuse tagamine ei olnud antud uuringu jaoks vajalik, siis loeme valimi rahvuse mõõtest esinduslikuks. Hilisema analüüsi puhul kasutasime uuringule vastamise keelt rahvuse tunnuse asemel, mis tasandas ka muude rahvuste jagunemist.

Geograafilises lõikes elavad vastajatest peaaegu pooled Harjumaal (48%), millele järgnevad Tartumaa ja Ida-Virumaa, vastavalt 12% ja 9,7%. Muud maakonnad moodustavad väiksema osa. Siin vastavad valimi jaotused sisuliselt täpselt populatsiooni jaotusele. Täpsema elukoha järgi elab 35,4% vastajatest Tallinnas. Teised suuremad linnad – Tartu, Pärnu, Narva ja Kohtla-Järve – moodustavad 17,8% valimist. Linnaelanike arv väiksemates linnades on umbes samaväärne (18,4%), samas kui maa-asulates elab 28,3% inimestest. See vastab populatsioonitasandi elukohtade jaotusele.

Hariduslikult on üle poole valimist (55%) keskkhariduse või keskeriharidusega põhihariduse baasil. Rakenduskõrghariduse või keskeriharidusega keskkhariduse baasil on 14,9%, samas kui bakalaureuse- ja magistrikraadiga vastajaid moodustavad kumbki 9% valimist. Põhiharidusega vastajaid moodustavad 10,4% valimist, samas kui alghariduse (0,9%) ja doktorikraadiga (0,9%) vastajaid on võrdlemisi väiksem osakaal. Kuna kõikide haridustasemetega vahel on esindusliku valimi kogumine veebi teel raskendatud, siis seati uuringu eesmärgiks esinduslikkus kolmel tasemel – alla keskkhariduse (valimis 11,3%), keskkharidusega (55,0%) ja kõrgharidusega (33,7%) inimesed. Statistikaameti andmetel on populatsiooni näitajad 15-aastaste ja vanemate inimeste puhul vastavalt 14,4%, 52,7% ja 32,9%. Seetõttu ei ole valim hariduse lõikes esinduslik, kõrgharidusega inimesed on alaesindatud ning keskkharidusega inimesed on üleesindatud. Erinevus populatsiooninäitajatega on võrdlemisi väike ja ei takista olulisel määral tulemuste tõlgendamist.

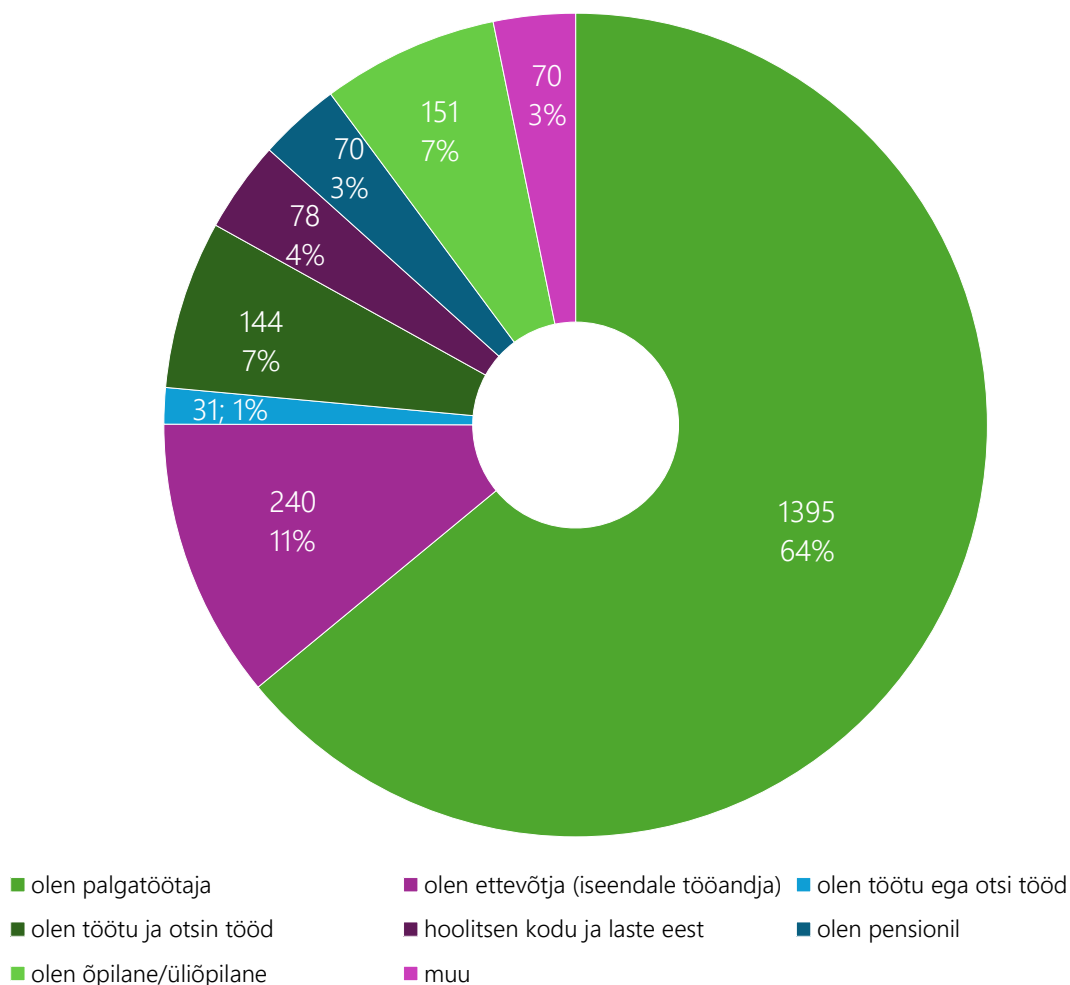
Tabel 1. Valimi demograafilised andmed ja võrdlus populatsiooniga

#	Sisu	Vastusevariandid	Arv	%	Pop%
1.1	Sugu	naine	1010	50,5	52,6
		mees	981	49,1	47,4
		muu	6	0,2	-
		ei soovi vastata	3	0,2	-
1.2	Vanuserühm	18-24	205	10,3	11,1
		25-34	403	20,2	20,6
		35-44	496	24,8	24,0
		45-54	465	23,3	22,1
		55-64	431	21,6	20,4
1.3	Rahvus	eestlane	1367	68,4	67,8
		venelane	508	25,4	22,5
		ukrainlane	43	2,2	9,0
		muu rahvus	82	4,1	-
1.4	Maakond	Harjumaa	960	48,0	46,7
		Hiiumaa	12	0,6	0,6
		Ida-Virumaa	194	9,7	9,8
		Jõgevamaa	38	1,9	2,0
		Järvamaa	39	2,0	2,2
		Läänemaa	30	1,5	1,5
		Lääne-Virumaa	85	4,3	4,4
		Põlvamaa	35	1,8	1,8
		Pärnumaa	121	6,1	6,4
		Raplamaa	42	2,1	2,5
		Saaremaa	45	2,3	2,3
		Tartumaa	239	12,0	11,9
		Valgamaa	41	2,1	2,1
		Viljandimaa	64	3,2	3,3
Võrumaa	52	2,6	2,5		
Elan välismaal	3	0,2	-		
1.5	Elukoht	Tallinn	707	35,4	33,2
		suurem linn (Tartu, Pärnu, Narva, Kohtla-Järve)	356	17,8	16,7
		muus linnas	368	18,4	-
		maa-asulas	566	28,3	-
1.6	Haridus	Põhiharidus või algharidus	225	11,2	14,4
		Keskharidus või keskeriharidus põhihariduse baasil	1100	55,0	52,7
		Kõrgharidus, sh rakenduskõrgharidus või keskeriharidus keskhariduse baasil	675	33,8	32,9

Märkus: populatsiooni andmete allikas on Statistikaamet (2023).

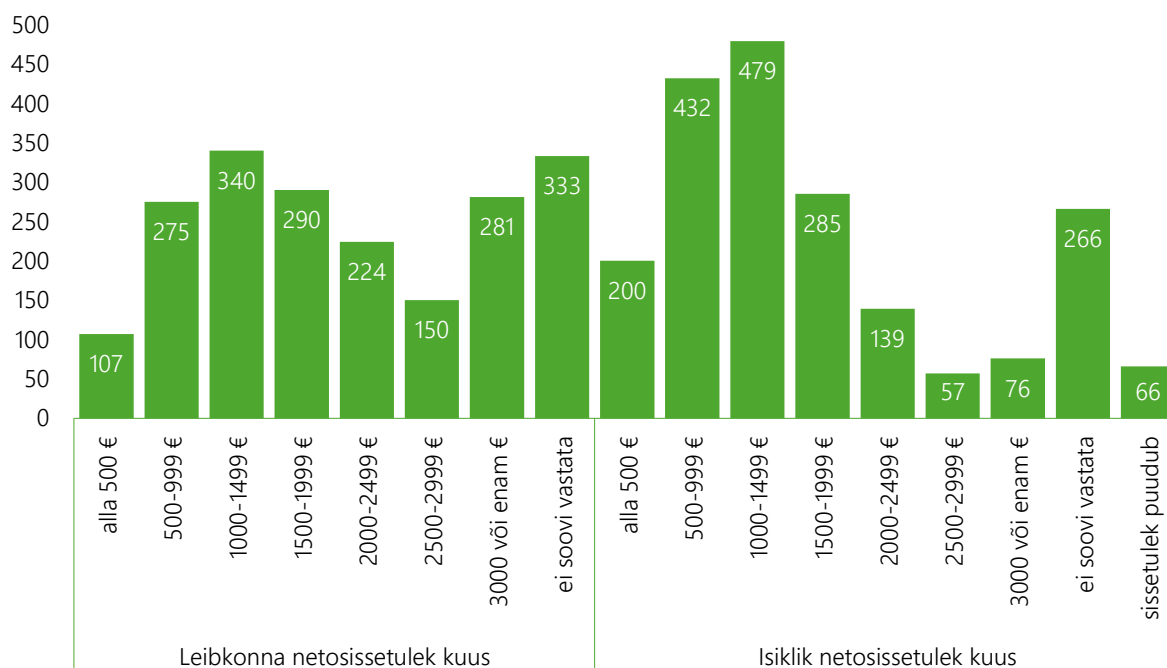
Lisaks küsisime vastajatelt erinevaid taustatunnuseid, võttes aluseks läbitöötatud kirjanduses leitud olulised pensionikäitumise determinandid ja lisades mõned täiendavad aspektid parema kirjeldamise tagamiseks. Nendeks on töötamise staatus, töövõime, leibkonna suurus, leibkonna ja isiklik sissetulek, sissetulekute piisavus, laenamine igapäevaste kulude katmiseks, hinnang tervisele, riskivalmidus ning ajalised eelistused. Valitud taustategurite lõikes ei olnud esinduslikkuse tagamine peamine kriteerium, mitmete küsimuste puhul pole seda võimalik populatsioonitaseme näitajatega võrrelda.

Töötamise staatust vaadates (vt joonis 1) on valdav osa inimestest palgatöötajad (69,8%), 12% valimist tegelevad ettevõtlusega. Töötute osakaal valimis on 8,8%, kusjuures 7,2% valimist otsivad tööd ning 1,6% küsimise hetkel ei otsi. Mõõdukas osa vastajatest on õpilased/üliõpilased (7,6%) või hoolitsevad peamiselt kodu ja laste eest (3,9%). Uuringu jaoks oli oluline koguda eelkõige ettevõtjate vastuseid, kuna iseendale töödandjad on pensioniks säästmise osas kergesti pensionisüsteemist kõrvale jääv rühm. Oluline on märkida, et vastaja võis valida mitu erinevat vastusevarianti, ehk võib korraga olla nii üliõpilane kui ka palgatöötaja, mistõttu ei summeeru vastuste osakaalud 100%-le. Oluline osa vastanutest on vähenenud töövõimega, kokku 16,1% uuringus osalenutest, kusjuures täielikult töövõimetuid on 4,3%.

Joonis 1. Töötamise staatus ja osakaalud

Tüüpilise vastaja leibkonnas on üks või kaks liiget (50,7% vastanutest), samas kui 10,3% vastanutest on pigem suures leibkonnas (5 või rohkem liiget). Leibkondade kuusissetulekud on vastajate vahel üsna varieeruvad (vt joonis 2). Suurim osakaal on leibkondadel, kelle netosissetulek on vahemikus 1000–1499 eurot kuus (17%), mis vastab ligikaudselt keskmisele või veidi madalamale palgale ühe inimese kohta. Märkimisväärne osa leibkondadest on sissetulekuga üle 2500 euro kuus (21,6%), mis siin tähistab pigem kahte töötavat isikut leibkonnas või üksinda elavat kõrge sissetulekuga vastajat. Oluliselt alla keskmise netopalgaga ehk alla 1000 euro teenivad 19,2% vastanute leibkonnad.

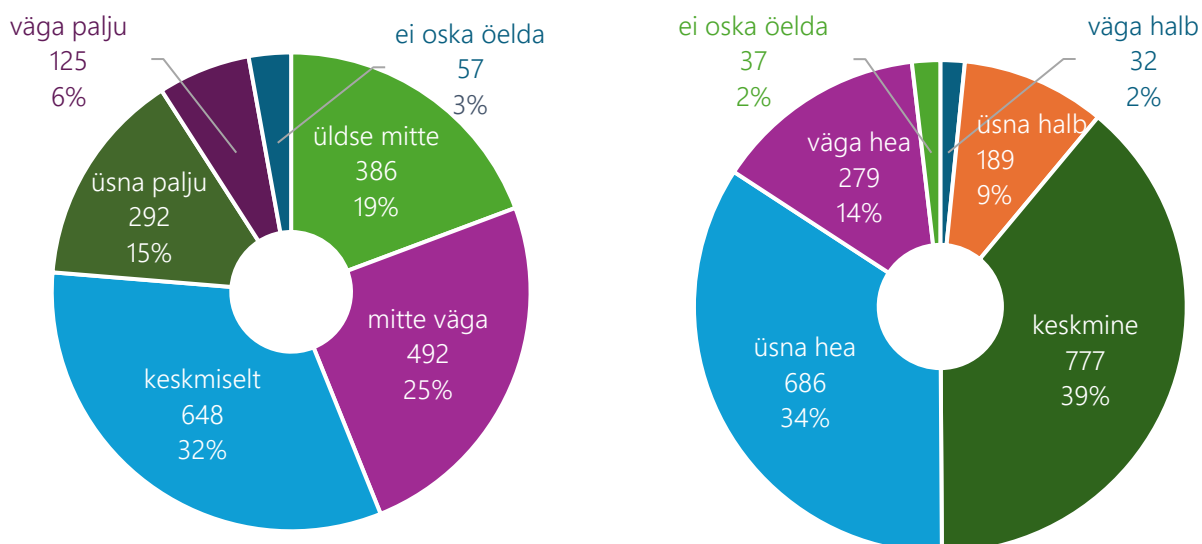

Joonis 2. Sissetulekute jaotused

Pensiooni kontekstis on aga leibkonna sissetuleku kõrval ehk olulisemgi inimese isiklik sissetulek. Kitsalt vahemike järgi hinnatakse on valimis suurima osakaaluga netotuluna 1000–1499 eurot teenivad inimesed (24% vastanutest), ehk keskmise palga lähedast palka teenivad vastajad. Siiski teenib oluline osa vastajatest alla 1000 euro kuus või kellel isiklik sissetulek puudub (34,9%). Samas olid ka keskmisest kõrgema palgaga inimesed valimis piisavalt esindatud (28%). Valdav osa inimestest (32,4%) peab oma sissetulekut keskmiselt piisavaks enda igapäevaste kulude katmiseks, samas kui 24,6% pole sellega kuigi rahul ja 19,3% arvates pole nende sissetulek üldse piisav (vt joonis 3, vasakul). Seega napilt üle viiendiku inimestest on rahul enda praeguse sissetulekuga, leides, et see on piisav nende igapäevaste kulutuste katmiseks. Sissetulekute subjektiivne piiratus peegeldub ka laenuvõtmise küsimuse vastuses, mille puhul 17% inimestest märkisid, et on pidanud elamiskulude katteks viimase 12 kuu jooksul laenama.

Ülekaalukas osa uuringus osalenutest peavad enda tervisliku olukorda (vt joonis 3, paremal) keskmiseks või keskmisest paremaks (87,2%), samas kui 11,1% peab oma tervist üsna või väga halvaks. Seetõttu on inimesed enda tervisega pigem rahulolevad. Lisaks küsisime ka inimeste oodatavat eluiga peale pensionile jäämist. See osutus vastajatele väga ebameeldivaks küsimuseks, millele ligi pooled osalejatest ei soovinud vastata. Lisaks vastas oluline osa valimist küsimusele pidas tõenäoliselt silmas oodatavad eluiga sünnihetkel, või märkis oodatavaks elueaks vaid paar aastat. Seetõttu pole selge millisel viisil tuleks saadud andmeid puhastada, sest ei teki selget eristuspunkti.

Vastuste mediaanid ühtisid nii üldiselt inimeste kui ka vastaja isikliku arvamuse osas (15 aastat). Paraku ei võimalda vastused seetõttu kuigi mahukat analüüsi. Samas annavad säärased vastused märku, et inimesed lihtsalt ei taha enda eluea ega pensionipõlve aastatele mõelda - pensioni peale mõtlemine on paljudele fundamentaalselt valulik.

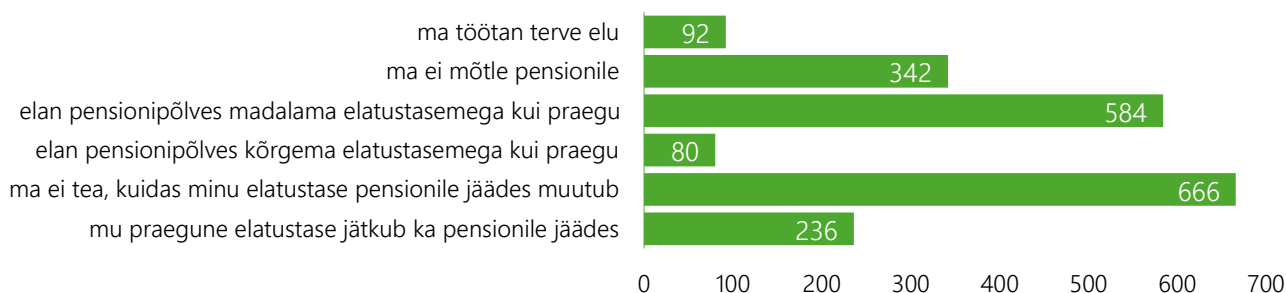
Joonis 3. Hinnang sissetulekute piisavusele (vasakul) ning tervislikule olukorrale (paremal)

Vastajate riskivalmidus ning ajastuse eelistused on mõõdetud 10-punktistel skaaladel. Üllatuslikult on mõlema skaala keskmised täpselt võrdsed, 4,78. Tulemus viitab, et inimesed on pigem riskikartlikud ning valmisolek praeguste hüvede loovutamiseks tulevase kasu nimel on mõõdukas.

OOTUSED JA PENSIONI KUJUNEMISE TEGURID

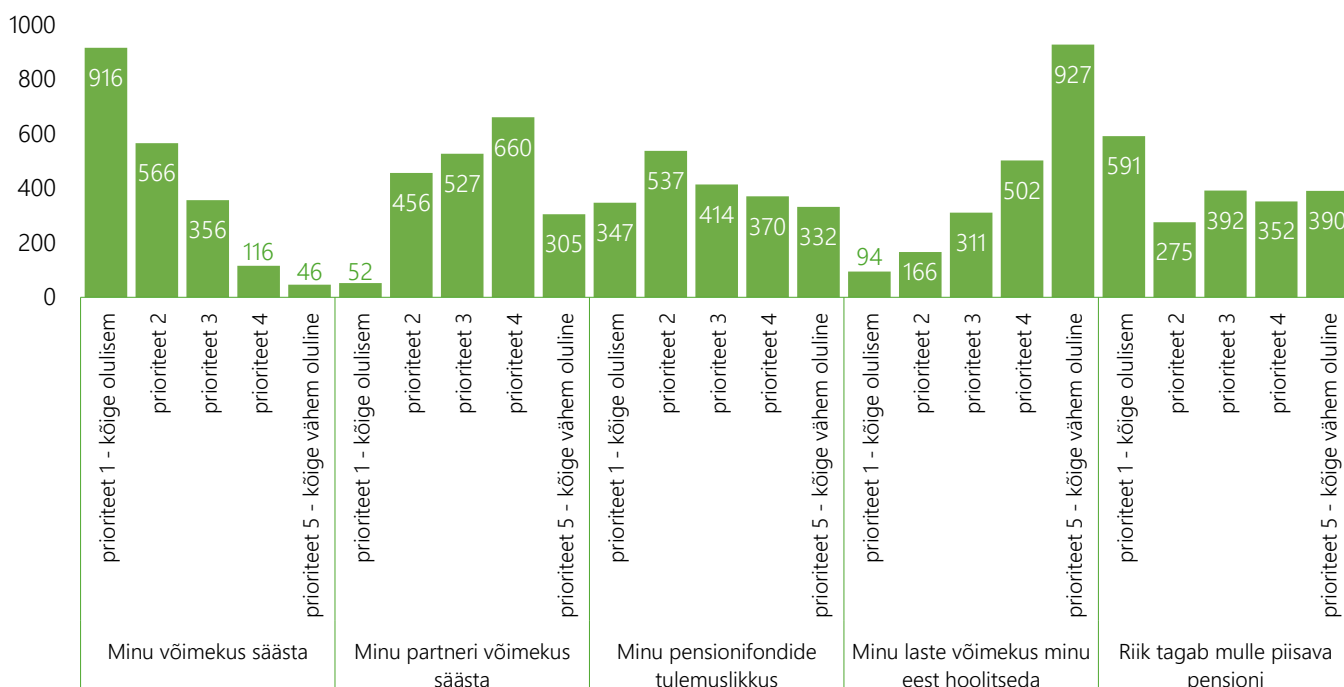
Inimeste ootused pensionile jäämise osas võivad suurel määral erineda. Järgmise kahe küsimusega mõõtsime, kuidas inimesed tajuvad enda pensionile jäämisel elatustaseme muutust ning millest nende isiklik rahaline olukord pensionipõlves peamiselt sõltub.

Esmalt ootustest enda rahalisest olukorrast peale pensionile jäämist (vt joonis 4). Kõige suurema osakaaluga grupi moodustasid vastajad, kes polnud kindlad, kuidas nende elatustase pensionile jäädes muutub (33,3%). Märkimisväärne osa vastajatest (29,2%) ootab pensionipõlves madalamat elatustaset kui praegu, samas kui vaid 11,8% inimestest usuvad, et nende praegune elatustase jätkub ka pensionile minnes. Natuke alla viiendiku inimestest (17,1%) märgivad, et nad ei mõtle pensionile ja 4,6% arvavad, et nad töötavad terve elu. Samas suurusjärgus osa inimestest leiavad, et nende elatustase pensionile jäädes kasvab (4%). Seega on valdav osa inimestest võrdlemisi väheteadlik enda elatustaseme muutuste osas pensionile jäädes, ning pigem peegeldavad vastused negatiivseid ootusi pensionipõlve elatustasemest.

Joonis 4. Ootused pensionile jäämise osas

Pensionipõlve rahalise olukorra kujunemise puhul peavad vastajaid kõige olulisemaks teguriks nende enda võimekust säästa (vt joonis 5). Seda pidas kõige olulisemaks teguriks 45,8% vastanutest ning täiendavalt 28,3% märkis selle teise tähtsustmega teguriks. Seega teadvustab suurem hulk inimestest enda isikliku rolli pensionipõlve rahaasjade kujunemisel. Teisalt loodab teine oluline osa inimestest eelkõige riiklikule pensionile. Riiklik pension oli kõige olulisem 29,6% vastanute jaoks, ning täiendavalt 33,4% vastajatest märkis selle teise või kolmanda taseme prioriteediks. Selle grupi inimeste nägemus nende pensioni kujunemisest ei seondu niivõrd nende isikliku panusega, kuivõrd riigi rolliga neile elamiskõlbuliku pensionipõlve tagamisega. Oluline on märkida, et küsimus oli seatud piisava pensioni kohta, mitte tingimata mugava. Siiski kumab vastustes läbi riigi rolli tähtsustamine. Ka pensionifondide tulemuslikkus on võrdlemisi olulisel kohal inimeste pensionipõlve rahaasjade kujunemisel, seda hindas kõige olulisemaks teguriks 17,4% ning teisele kohale asetask selle 26,9% inimestest. Antud tegur on seega tähtsusjärjestuses kolmandal kohal.

Joonis 5. Tegurite olulisus pensioni kujunemise osas

Ülejäänud kaks prioriteeti jäid võrdlemisi ebaoluliseks. Vaid 2,6% pidas enda partneri võimekust säästa kõige tähtsamaks teguriks ning 48,3% vastajatest paigutas antud teguri kas tähtsuselt viimaseks või eelviimaseks. Sama vähe loodetakse pensionipõlves ka laste toele. 4,7% vastanutest

hindas enda pensioni kujunemise osas laste rahalist tuge kõige tähtsamaks teguriks, ning 46% pidas seda kõige vähem oluliseks, 25,1% aga eelviimase tähtsusega teguriks. Seega ei looda inimesed enda pensionipõlves hakkamasaamise osas enda lähedastele, vaid pigem kas iseendale või riigi toele.

Järgnevalt analüüsisime ootuste ja tegurite erinevusi demograafiliste tunnuste lõikes. Ootuste osas ei olnud sugude vahel statistiliselt olulisi erinevusi. Seevastu esinesid erinevused tulevase pensionipõlve kujunemise oluliste tegurite vahel – naised märkisid iseenda rolli keskmiselt meestega võrreldes vähem oluliseks. Seda märkisid naistest kõige tähtsamaks või tähtsuselt teiseks 72,2%, meestest 76,1%. Samas mehed jagunesid pigem äärmustesse, tähtsustades enda rolli kas kõige rohkem, või minimaalselt, samas kui naiste vastused olid võrdsemalt ülejäänud variantide vahel jaotunud. Lisaks tähtsustasid mehed rohkem enda partneri rolli nende pensionipõlve rahaasjade kujunemisel kui naised, liigitades selle tähtsuselt esimeseks või teiseks vastavalt 29,2% ja 21,7% juhtudel. See on mõnevõrra üllatav tulemus, kuna Eestis on märkimisväärne pensionilõhe sissetulekute vahel. Kuid tulemus võib anda märku, et tegemist pole niivõrd partneri rahalisele toele lootmisega, kui murega partneri iseseisva rahalise hakkamasaamise pärast. Naised seevastu lootsid pigem riigil abile (45,9%, meeste puhul 40,7%) või leidsid, et nende pension sõltub rohkem pensionifondide tulemuslikkusest (vastavalt 47,4% ja 41%). Seega tunnevad naised pigem (meestega võrreldes), et nende tulevane pension sõltub endast mitteolenevatest teguritest.

Ootuste osas on nooremad inimesed oluliselt optimistlikumalt meelestatud kui vanemad. Vastajate osakaal kes tunnevad, et nende elatustase pensionile jäädes kasvab on kõrgeim 18–24 aastaste vastajate vanusegrupis (8,8%) kuid kahaneb järsult 34–44-aastaste seas (2,6%), saavutades kõige madalama osakaalu 55–64-aastaste inimeste vanusegrupis (2,1%). Samas on sarnase muster näha ka vastusevariandi „ma ei mõtle pensionile“ puhul, mida märkisid eelkõige nooremad (18–24-aastaste vanusegrupi puhul 35,1% vastanutest) ning mille osakaal selgelt kahanes stabiilselt vanuse kasvades, eakamate vanusegrupi esindajate puhul oli vastava osakaal (5,6%). Siiski näitab tulemus, et märkimisväärne osa noortest ei mõtle veel tuleviku rahaasjadele, kuigi samas on kogumine ja investeerimine kõige tulemuslikum just nooremas eas. Nooremad inimesed tähtsustavad ka iseenda rolli vähem kui eakamad inimesed. Kõige noorema vanusegrupi puhul märkis enda panuse tähtsuselt esimeseks või teiseks 67,3%, samas kui ülejäänud vanusegruppide puhul olid osakaalud võrdlemisi võrdsemalt jaotunud 72% – 76,3% vahele. Kõige rohkem tähtsustasid enda panust kõige eakamad inimesed valimis. Nooremate vastajate puhul ei ole kuigi oluline ka partneri ega laste panus, samas kui vastavate tegurite tähtsus on mõlemal juhul vanemate inimeste puhul olulisemal kohal. Partneri osatähtsus on haripunktis 34–44-aastastele vastajatele (27,2%), samas kui laste osakaal kasvab vastaja vanusega, olles kõrgeima tähtsusega kõige eakamate seas (19,3% 55–64-aastastest vastajatest liigitab kõige tähtsamaks või tähtsuselt teiseks teguriks). Riigi roll pensioni kujunemisel on vanuse lõikes mõneti polariseerunud. Alates 35-aastaste vanusegrupist inimesed pigem arvavad (kasvava trendiga), et riik on kas kõige olulisem või kõige vähem oluline, samas kui nooremad inimesed paigutavad riigi rolli pigem tähtsuselt keskele. Nooremate inimeste arvates määrab aga suurema osa rahaliselt olukorrast ära pensionifondide tulemuslikkus, mida tähtsustavad 18–24-aastased ligi kaks korda enam kui 55–64-aastased inimesed, vastavalt 62,4% ning 33,2%. Seega on vanuste lõikes inimestel väga erinevad arusaamad enda pensioni kujunemise osas.

Samuti erinevad ootused suurel määral ka rahvuste lõikes. Võrreldes teiste rahvustega arvasid eestlased tõenäolisemalt, et nende praegune elatustase jätkub ka pensionile jäädes (13,1%, teiste rahvuste puhul 8,9%). Seevastu leiavad teistest rahvusest inimesed, et nende elatustase langeb (37,6%, eestlaste puhul 25,3%), samas kui eestlased eelistavad pensionile pigem mitte mõelda

(21,1%, teiste rahvuste puhul 8,6%). Suurem osa eestlastest positsioneerib enda isikliku panuse kas kõige olulisemaks või tähtsuselt teiseks teguriks (76,7%). Teiste rahvuste puhul on vastav näitaja aga madalama osakaaluga (68,5%). Lisaks liigitavad muudest rahvustest inimesed võrreldes eestlastega iseenda panuse ligi kaks korda suurema osakaaluga kõige ebaolulisemaks teguriks. Teistest rahvusest inimesed loodavad pigem enda partnerile (30,7%) ning laste toele (15,7%), samas kui eestlaste arvates sõltub nende pension rohkem pensionifondide tootlikkusest (47,5%). Riigi rolli puhul on aga vastused pigem kahes erinevas äärmuses, teistest rahvustest inimesed hindavad riiki kas kõige olulisemaks (35,4%) või üldse mitte oluliseks (24,0%), samas ajal kui eestlaste puhul jaguneb riigi tähtsus võrdlemisi võrdselt ning rohkem tähtsuselt keskmiseks. Seega tähtsustavad teistest rahvusest inimesed (siin eelkõige vene ja ukraina rahvusest) rohkem väliseid tegureid, eelkõige riiki või enda lähedasi, samas kui eestlased küll pigem tajuvad enda vastutust, kuid eelistavad pigem mitte pensioni peale mõelda.

Maal elavad inimesed pigem ei soovi enda pensionile mõelda, antud vastusevariandi märkisid 21,6% antud grupi esindajatest. Maal elavad inimesed jaotuvad ka tugevamalt kahte äärmusesse enda partnerile tuginemise osas – pigem loodetakse kas väga palju või vastupidi üldse mitte, samas kui linnaelanike arvamused on ühtlasemalt keskele jaotunud. Üldpildis on aga asulatüübi järgi vaid minimaalsed erinevused ootuste ja tegurite osas.

Hariduse lõikes on pensioniga seotud ootuste vahel märkimisväärsed erinevused. Üle kolmandiku alg- või põhiharidustega inimestest ei soovi enda pensioni peale mõelda (37,3%) , samas kui antud vastuste osakaal väheneb haridustaseme kasvades (keskhariduse inimeste puhul vastav näitaja 17,4% ning kõrgharitud vastajate puhul 9,9%). Haridustaseme kasvades inimesed ka pigem leiavad, et elavad pensionipõlves madalama elatustasemega, kui praegu - kõrgharitud inimeste puhul vastavad nii 38,7%, alla keskharidusega inimeste puhul aga 14,2%. Keskhariduse ning madalama haridustasemega inimesed tähtsustavad enda partneri rolli enda pensioni kujunemisel rohkem (mõlemad juhul 27,5% märgivad kõige tähtsamaks või tähtsuselt teiseks) kui kõrgharitud inimesed (21,1%). Kõrgharitud inimeste arvates sõltub nende rahaline olukord aga suurema tõenäosusega pensionifondide tulemuslikkusest (48,6%). Põhi- ja algharidusega vastajad tähtsustasid riiki kõige rohkem (33,8%) kuid keskmiste skooride vahel ei olnud erinevusi. Samas haritumad inimesed on küll enda pensionile suurema tõenäosusega mõelnud, kuid väljavaated tuleviku rahaasjadele on pessimistlikud.

Madalama sissetulekuga inimesed pigem ei mõtle enda pensionile (20,8%), samas kui sissetuleku kasvades antud vastuste osakaal oluliselt väheneb (ligikaudu keskmist palka teenivate inimeste puhul 15,6% ning oluliselt üle keskmise teenivate inimeste puhul 8,8%). Kõrgema sissetulekuga inimesed pigem arvavad, et elavad tulevikus madalama elatustasemega (34,9%) ning tähtsustavad eelkõige pensionifondide rolli enda pensioni kujunemisel (60,3%), samas kui antud osatähtsus on teistes gruppides selgelt vähemuses (madalama sissetulekuga inimeste puhul 35,7% ning keskmises grupis 47,6%). Madalama ning keskmise sissetulekuga inimeste puhul on olulised nii laste kui ka partneri tugi, samas kui oluliselt üle keskmise teenivate inimeste puhul on need tegurid vähem olulised. Teisisõnu on sissetulekute lõikes tulemused võrdlemisi sarnased haridusetaseme lõike jaotustega.

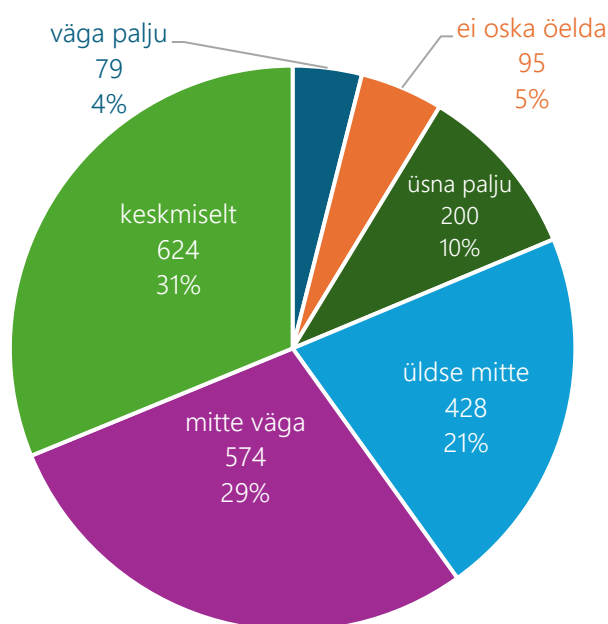
Ettevõtlusega tegelevad inimesed pigem usuvad, et töötavad kogu enda elu (6,7% ettevõtjatest, ülejäänute puhul 4,3%). Samas ettevõtjad ka mõtlevad rohkem enda pensioni elatustaseme peale kui mitte-ettevõtjad, vastavalt 11,7% ning 17,8% valisid antud vastusevariandi. Ettevõtjate arvates sõltub nende tulevane pension rohkem neist endast (tähtsuselt esimeseks või teiseks liigitas 77,5%

ettevõtjatest) kui ülejäänud inimeste puhul (vastavalt 73,6%). Ettevõtjad peavad riigi rolli enda pensioni kujunemise osas oluliselt vähem tähtsaks, riigi rolli märkis oluliseks pea täpselt kolmandik (33,8%) vastanud ettevõtjatest, samas kui mitte-ettevõtjate puhul oli vastav näitaja 44,7%. Võrdlesime ka ainult ettevõtluse ning ettevõtluse ning samaaegselt palgatööd tegevaid inimesi, kus ainult erinevus seisnes vastaja ootustes – ainult ettevõtlusega tegelevad inimesed pigem ei teadnud kuidas nende elustandard muutub (36,4%), samas kui samaaegselt lisaks palgatööd tegevate inimeste puhul oli antud osakaal märkimisväärselt väiksem (18,9%), arvates, et pigem elatustase langeb (34%).

Kokkuvõttes näitavad tulemused, et inimesed suures osas mõistavad ning tähtsustavad iseenda rolli enda pensioni kujunemisel. Teisalt loodab märkimisväärne osa rahvastikust just riiklikule pensionile ning peavad enda panust väheoluliseks. Partneri või laste toetus on üldvalimis pensioniea rahalise olukorra kujunemise osas väheolulised tegurid. Samas võib vastustes täheldada märkimisväärsed erinevusi nii soo, vanuse, rahvuse, hariduse, sissetuleku kui ka ettevõtlusega tegelemise lõikes.

KÄITUMINE - ETTEVALMISTUMINE

Järgmisena võtame vaatluse alla pensionitarkuse käitumise komponendi, mis koosneb pensioniks ettevalmistumisest, tegevustest pensioniga seotud info otsimisel ning pensioni väljamaksete otsustest. Esimesena neist käsitleme pensioniks ettevalmistumist, mis sisaldab endast planeerimist, pensioniks säästmise varaklasse ning pensionivarade eeldatavat mahtu. Lisaks küsisime ka inimeste käitumist seoses II sambast lahkumisega.

Joonis 6. Pensioni planeerimine

Vaid väike osa inimestest (14%) on aktiivselt seotud oma pensioni rahaasjade planeerimisega, märkides antud küsimusele vastuseks vähemalt „üsna nõus“ (vt joonis 6). Suurem osa vastanutest jääb keskmise või vähem aktiivse planeerimise tasemele: 31,2% planeerib keskmiselt ja 28,7% vastajatest mitte väga aktiivselt enda pensionit. Täiesti passiivsed on 21,4% vastanutest. Tulemused ühtivad suuresti kirjanduses leitudga, kus tuuakse välja inimeste vähene huvi enda pensionipõlve

rahaasjade korraldamise vastu. Planeerimine on aga oluline komponent säästmis- ja investeerimiskäitumise osas – mistõttu vastustes väljenduv tegevusetus pensioniks planeerimise osas tähistab ka madalamat pensioniks säästmise määra.

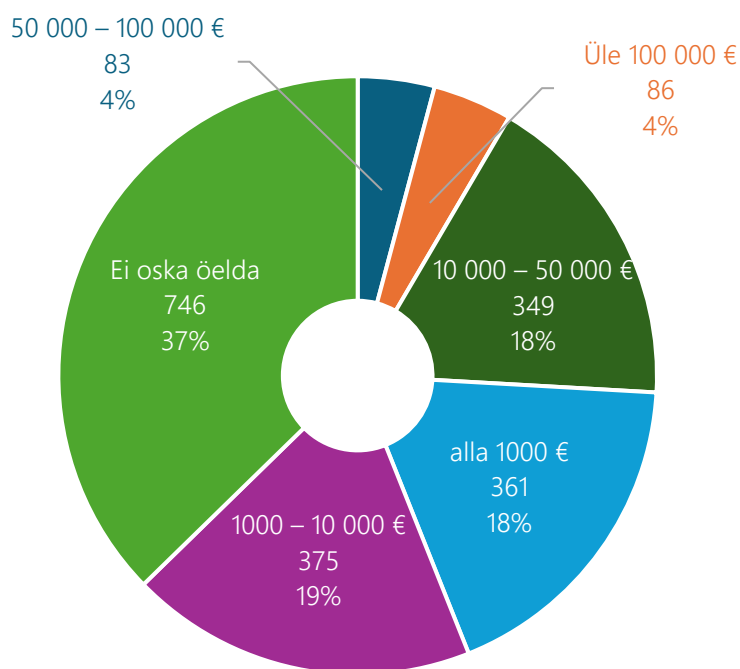
Joonis 7. Pensionisäästude varaklassid

Enamikel inimestel on pensioniks mõningaid sääste, kusjuures pensioniks säästmine toimub mitmel erineval viisil ning ei piirdu vaid pensionisüsteemiga (vt joonis 7). Võimaldades inimestel märkida kõiki võimalikke varaklasse, ka pensionisäästude mõttes ebatraditsioonilisi, saame parema pildi säästmiskäitumisest. Kuigi ootuspäraselt on kõige levinumad viisid pensioniks säästa II pensionisambasse kogumine (50,2%) ja III pensionisambasse kogumine (27,6%), siis siin on tähtis analüüsida ka alternatiivseid võimalusi. Lisaks pensionisüsteemile kipuvad inimesed hoidma raha pangakontol (24,9% vastajatest) ja käsitlevad enda kodu ostmist kui pensioniks säästmist (24,2%). 11,9% vastajatest on ostnud kinnisvara eesmärgiga see välja üürida ning 6,1% plaanib pensionile jäädes enda elukoha müüa. Nendes andmetes paistab välja Eesti elanike soodumus kinnisvara vastu. Viiendik inimestest investeerivad väärtpaperitesse, kogumiskontol hoiustajaid on mõnevõrra vähem (17,4%). Vastajaid, kes kasutavad teisi meetodeid, nagu ühisrahastus, krüptoraha, või investeerivad väärtuslikkesse maavaradesse, on oluliselt vähem. Vastajad said ka ise märkida varaklasse mida loetelust ei leidnud. Seda kasutati aga pigem juba olemasolevate valikute olulisuse rõhutamiseks (eelkõige maa ja kinnisvara) kuid vastustes ei toodud uusi varaklasse välja. Üks vastaja märkis eraldi, et hoiab pensioniks sularaha. Murettekitavalt suur osa vastanutest (20,1%) ei säästa aga üldse pensioniks. Selle taga võib olla võimetus sissetuleku kõrvalt säästa, mida toodi ka avatud vastusevariandi kommentaarides mitmel korral välja, märkides: „Säästaks, aga elan palgapäevast palgapäevani vaevalt ära“; „Praeguse palgaga tuleb elada kuu algusest kuni lõpuni“.

Seega tegelevad küll suurem osa inimestest mingil määral pensioniks säästmisega, kuid oluline osa ei ole pensionisüsteemiga seotud, kuna ligi pooled vastanutest ei märkinud (või ei ole teadlikud) II sambasse kogumist ning ligi kolmveerand inimestest ei kogu III pensionisambasse. Seevastu ei ole ka isiklik investeerimine kuigi populaarne, välja arvatud kinnisvara. Pigem hoitakse raha kas lihtsalt

pangakontol või kogumiskonto tüüpi finantskontol, mis tunduvad ehk turvalisemad viisid raha säästmiseks.

Oluline on märkida, et üle kolmandiku inimestest (37,3%) ei oska öelda kui palju netovara neil on pensioniks kogutud (see küsimus esitati ainult neile, kes märkis eelmises küsimuses vähemalt ühe säästmise viisi, vt joonis 8). 18,1% vastajatest nendivad, et nende pensionivarade netoväärtus on alla 1000 euro ja 18,8% märkisid, et see jääb 1000 – 10 000 euro vahele. 17,5% vastanute puhul jääb nende hinnanguline varade maht aga 10 000 ja 50 000 vahele. Üle 50 000 euro on pensioniks säästnud 8,5% vastanutest. Seega on kogutud pensioniks kogutud summad inimestel tüüpiliselt võrdlemisi väikesed, kuid pensionitarkuse seisukohast on oluline rõhutada just teadlikkust enda varade hinnatavast väärtustest – hetkel paljud seda ei osanud pakkuda.

Joonis 8. Pensionivarade netoväärtus

Veelgi keerulisemaks osutus aga igakuise pensioni suuruse arvamine. Ülekaalukas osa vastajatest (72,9%) ei osanud sellele küsimusele vastata, peegeldades teadmiste puudust või ebakindlust seoses tulevase pensioniga. Küsimusele vastanute seas oli eeldatav kuise pensioni mediaan 900 eurot, mis on mõnevõrra kõrgem, kui võiks hetkeprognooside järgi eeldada. Samas tekitas küsimus ehk inimestes segadust, kuna märkimisväärne osa pakkumistest väljendasid tulevikuväärtust. Teisalt võib see ka näidata liigset enesekindlust tulevikusissetulekute osas.

Uurisime ka inimeste otsuseid II sambast raha välja võtmise osas. 37,8% vastanutest märkisid, et pole II sambast raha välja võtnud ega plaani seda ka teha enne pensionile jäämist. Seega on üle kolmandiku inimestest II pensionisambaga pigem tugevalt seotud. Kuid teisalt 16,9% on juba II sambast raha välja võtnud ega plaani ka kunagi uuesti liituda ning 8,2% kavatsevad II pensionisamba raha tulevikus (enne pensionile jäämist) välja võtta. Ülejäänud inimestest on küll juba välja võtnud, kuid plaanivad hiljem uuesti liituda (11,2%). Antud grupp on oluline poliitikakujundamise seisukohast, et uuesti liituda soovijad seda ka kerge vaevaga teha saaksid. Seega on II pensionisama

raha kasutuselevõtu puhul hulgaliselt variatsiooni II pensionisamba kasulikkuse ja vajalikkuse tõlgendamisel.

Järgmiselt võtsime vaatluse alla pensioniks ettevalmistumise erinevused taustatunnuste lõikes. Esmalt soolised erinevused. Antud lõikest näeme, et naised on pensioni osas vähem ettevalmistunud kui mehed – seda nii planeerimise, varaklasside omamise kui ka varade mahu osas. Kuigi pensionisammastesse kogumise osas olid vastused sarnased, siis mehed märkisid oluliselt suurema osakaaluga, et omavad väärtpabereid (25,1% meestest, 14,9% naistest), kinnisvara (13,6%, 10,2%), väärtuslikke maavarasid (5,4%, 3,4%) ja investeerivad ühisrahastuses (4,1%, 1,9%). Mehed kogusid enda pensioni ka suurema tõenäosusega töötades välismaal (3,6%, 2,1%), olid üle kahe korra suurema tõenäosusega investeerinud krüptorahadesse (7,4%, 2,4%) ning ligi kolm korda suurema tõenäosusega kogusid enda ettevõttesse vara eesmärgiga see pensionieas kasutusele võtta (7,4%, 2,4%). Naised kogusid seevastu märkimisväärselt suurema osakaaluga raha tähtajalisele hoiusele (21% naistest, 13,7% meestest). Seega eelistavad naised võrreldes meestega pigem pensioniks säästa raha või tähtajalise hoiuse abil, samas kui mehed pigem investeerivad. Naised olid ka mõnevõrra ebakindlamad enda pensionivara väärtuse hindamisel, samas kui meeste hinnang enda varadele oli kõrgem. Üle 50 000 eurost pensionivarade mahtu märkis 12,9% meestest kuid ainult 4,4% naistest. See on märk varade mahtude erinevusest, kuigi tasub märkida et tegemist on inimeste enda poolt märgitud suurustega, mitte objektiivsete mõõtmistega. Teisalt märkisid mehed suurema tõenäosusega, et võtsid II sammast raha välja ning ei plaani ka kunagi uuesti liituda (meeste puhul 18%, naise puhul oli vastav näitaja 15,9%).

Kõige vähem planeerivad enda pensioni 18–24-aastased, kus mitteplaneerijate (ehk kes planeerimise küsimusele vastasid pigem mitte või üldse mitte) osakaal on 59,5%. Ülejäänud vanusegruppide puhul on vastav osakaal võrdlemisi sarnane (50,1% – 52,6%), välja arvatud 55–64-aastaste vanusegruppi kuuluvad inimesed, kes on kõige aktiivsemad planeerijad (mitteplaneerijate osakaal 42%). Nooremad inimesed koguvad suurema tõenäosusega II sambasse (62,4%), samas kui teistes vanusegruppides oli II sambasse investeerijate osakaal stabiilselt vanuse kasvades langev. III sambasse panustavad aga eelkõige 25–34-aastased inimesed (34,5%), samas kui ülejäänud vanusegruppide puhul on osakaalus suhteliselt võrdselt 25% läheduses. Sarnane muster on täheldatav ka mitmete teiste varaklasside puhul, kus 25–34-aastaste vastajate puhul on osakaalud varaklassi omamise osas valimis kõige kõrgemad. Nii on antud vanusegrupis kõige rohkem isikliku väärtpaberiportfelliga (28,5%), kinnisvara rentimise eesmärgil ostnud (34,7%), krüptorahadesse investeerijaid (8,2%) ning ühtlasi ka kõige väiksem osakaal ilma säästudeta inimesi (13,9%). Sarnaselt on 25–34-aastased ka kõige paremini enda vara väärtusega kursis. Raha hoidmine pangakontol on eelistatud aga kõige nooremate (31,2%) ning vanemate vastajate (32%) poolt. Kõige rohkem on ilma praeguste säästudeta inimesi 34–44aastaste vanusegrupis (23,6%) ning 18–24-aastaste vanusegrupis (22,9%). Enda oodatavat pensioni oskavad eelkõige pakkuda vanemad inimesed (48,6% vanusegrupis 55–64, võrreldes 15,2% 18–24-aastaste vanusegrupiga). Kõige rohkem II sambast lahkunuid (ning kes ei plaani ka kunagi liituda) oli 34–64-aastaste vanusegruppides, sama märkis vaid 1% 18–24-aastastest. Seega ei ole pensionieale vanuse poolest lähemad kohortid vastuste järgi kõige paremini pensioniks ettevalmistunud, vaid pigem tegelevad sellega rohkem just hilistes kahekümnendates ning varastes kolmekümnendates inimesed. Nooremad aga pigem ei huvitu pensioni planeerimisest.

Eestlased planeerivad enda pensionit rohkem (planeerijate osakaal 15,9%) kui teistest rahvustest inimesed (9,7%). Eestlased on suurema tõenäosusega seotud nii II kui III pensionisambaga (vastavalt 53,7% ning 31,9%, samas kui teiste rahvuste puhul on näitajad 42,5% ja 18%) ning neil on suurema

tõenäosusega muid pensionivarasid – väärtpapereid (eestlastest 24,5%, teistest rahvustest inimestel 10,2%), raha pangakontol (26,4%, 21,6%), kinnisvara eesmärgiga seal pensionipõlves elada (29,2%, 13,5%), raha tähtajalisel hoiusel (21,5%, 8,6%), investeringuid väärisesemetesse, maavaradesse või ühisrahastusesse. Samuti tegelevad eestlased rohkem vara kogumisega ettevõttesse (6,0%, 2,4%). Teistest rahvustest inimestel on ligi kaks korda suurem osakaal vastajaid kes pensioniks üldse ei säästa (30,1%, sama kui eestlaste puhul on vastav näitaja 15,3%), ning ollakse ka ebakindlamad enda pensionivara väärtuse hindamisel (47,6%). Samas ei oska suurem osa eestlastest pakkuda enda pensioni suurust (72,1%), kui teistest rahvustest inimestel on selgem arusaam (50,4%). Teistest rahvustest inimesed võtsid ka suurema tõenäosusega raha II pensionisambast välja. Seega on mitte-eestlased (siinkohal peamiselt vene ja ukraina rahvusest inimesed) pensioniks oluliselt vähem valmistunud ning ka pigem ei planeeri enda pensioniks. Eriti markantsed erinevused leidsid just III samba ning investeerimistoodete puhul, samas ajal kui säästmistoodete puhul olid tulemused rahvuste lõikes sarnasemad.

Asulapõhiselt oli ettevalmistuse osas ainuke statistiliselt oluline erinevus II samba käitumise osas – maal elavad inimesed olid pigem võtnud enda teise pensionisamba raha välja ning ei kavatsenud ka uuesti liituda (22,3%), samas kui linnas elavad inimeste puhul oli antud vastuste osakaal oluliselt väiksem (14,8%). Linnaelanikud olid küll samas suurusjärgus lahkunud, kuid pigem plaanisid tulevikus uuesti liituda. Seega ei erine pensioniks ettevalmistumine asulapõhiselt kuigi palju.

Kõrgemalt haritud inimesed planeerivad aktiivsemalt enda rahaasju – mitteplaneerijate osakaal on kõige kõrgem alla keskharidusega inimeste puhul (61,3%) samas kui keskharidusega inimeste puhul on vastav osakaal 51,3% ning kõrgharitute puhul 44,4%). Tasub taas märkida, et kuna planeerimine on oluliselt seotud pensioniks säästmise tulemustega, siis suured erinevused siin tõlgenduvad tõenäoliselt ka erinevusteks objektiivsete säästmismahtude puhul. Näeme ka varaklasside vahel olulisi erinevusi: kõrgemalt haritud on oluliselt suurema tõenäosusega liitunud II sambaga (56%) või III sambaga (33,6%), samas kui kogumine pensionisammastesse väheneb ligikaudu 10 protsendipunkti keskharidusega inimeste puhul ning omakorda veel 10 protsendipunkti põhi- või algharidusega inimeste osas. Kõrgharitud inimestel on ka suurema tõenäosusega isiklik väärtpapieriportfell (22,5%, keskharidusega inimestest 20,4%, alg- või põhiharidusega 10,2%), koguvad raha pangakontole (30,4%, 23,2%, 18,7%), on soetanud kinnisvara eesmärgiga see rentida (29%, 22,4%, 18,7%) või müüa (7,9%, 5,4%, 4%), tegelevad tähtajalisele hoiusele kogumisega (21,5%, 16,6%, 8,9%), ning tegelevad suurema tõenäosusega vara kogumisega enda ettevõttesse (6,7%, 4,2%, 2,7%). Madalama haridusega inimesed märkisid oluliselt rohkem, et neil säästus puuduvad (33,8%, keskharidusega inimeste puhul 20,5% ning kõrgharitute puhul 14,8%), olid vähem kursis enda pensionivarade suurusega (45,3%, 38,1%, 33,3%) ning ei osanud pakkuda enda tulevase pensioni suurust (77,9%, 68,1%, 59,8%). Kõrgemalt haritud inimesed jätkasid suurema tõenäosusega II pensionisambas kogumist ning ei plaani raha enne pensioni jäämist välja võtta (43,7%), samas kui antud osakaalud keskharidusega inimeste puhul ning madalamalt haritute puhul olid oluliselt väiksemad, vastavalt 37,2% ning 22,7%. Seega vajab tähelepanu eelkõige madalama haridustasemega rühm, kes on suurema tõenäosusega pensionisüsteemiga mitteseotud ning ei säästa ega investeerigi ka iseseisvalt.

Võrdlemisi sarnased tulemused on ka isikliku sissetuleku lõikes. Mitteplaneerijate osakaal on kõige kõrgem madalama sissetulekuga inimeste puhul (58,1%) samas kui keskmise sissetulekuga inimeste puhul on vastav osakaal 49,6%, kõrgepalgaliste puhul 34,2%. Seega kõnetab pensioniks planeerimine siiski peamiselt suurema sissetulekuga inimesi. Ootuspäraselt on kõrgema sissetulekuga inimestel ka

rohkem sisuliselt kõiki küsitud varaklasse. Lühiduse huvides neid siin ei loetleta, kuid on täpsemalt leitavad lisast (vt lisa 3). Huvitaval kombel see muster ei esine ainult kahe säästmistoote puhul: pangakontol raha hoidmine, kus keskmise sissetulekuga inimesed on kõige aktiivsemad (28,8%) võrreldes kõrgema sissetuleku (23,5%) ja madalama sissetulekuga inimestega (19,2%) ning tähtajalise hoiuse osas, vastavalt 21,6%, 20,6% ning 12,9%. Kõrgema sissetulekuga inimesed tegelevad ligi kuus korda tõenäolisemalt enda pensionivara ettevõtte alla kogumisega (12,5%) kui madalama sissetulekuga inimesed (2,1%) Seega tegelevad kõrgema sissetulekuga inimesed rohkem investeerimisega, keskmise sissetulekuga inimesed säästmisega, ning madalama sissetulekuga inimesed pigem polegi pensioniks säästnud (säästude puudumist märkis 28,4% madalama sissetulekuga inimestest). Kõrgema sissetulekuga inimesed on enda varade väärtusega paremini kursis, kuid üllatavalt ei oska antud grupp teistest paremini enda tulevase pensioni suurust pakkuda.

Ettevõtjad planeerivad suurema tõenäosusega enda pensioniks – planeerijate osakaal ettevõtjate seas on 23%, samas kui ülejäänud inimeste seas 12,7%. Pensionisammastega liitumise osas statistiliselt olulisi erinevusi antud gruppide vahel ei olnud, kuid ettevõtjatel oli ka suurema tõenäosusega enda isiklik väärtpaperiportfell (32,1%, teiste puhul 18,3%), kinnisvara eesmärgiga see välja üürida (24,2%, 10,2%), enda kogu eesmärgiga seal ka tulevikus elada (35,8%, 22,6%) või müüa (10,8%; 5,4%), investeringuid väärisesemetesse (7,5%, 2,8%), maavaradesse (7,9%, 3,9%), ühisrahastuse platvormidel (5,4%, 2,7%), krüptorahadesse (11,7%, 3,1%) ning ootuspäraselt enda ettevõtte alla vara kogumine. Huvitavalt märkisid aga alla kolmandiku ettevõtjatest, et plaanivad ettevõttesse raha just pensionini koguda, ehk suuremal osal ei täida ettevõtte konkreetset vara hoiustamise rolli pikemas plaanis. Kokkuvõttes oli pensioniks mittekogujate osakaal ettevõtjate hulgas oluliselt väiksem (13,3% võrreldes 21%-ga). Ettevõtjad olid ka oluliselt suurema varade mahuga ning oskasid suurema tõenäosusega pakkuda enda tulevase pensioni suurust.

Siin tasub aga eristada ettevõtjaid kes samaaegselt ka palgatööga tegelevad nendest, kes tegelevad ainult ettevõtlusega. Esimestel on oluliselt suurema tõenäosusega isiklik aktsiaportfell (45,3%, samas kui teisel viidatud grupil on vastav näitaja 28,3%), enda kodu eesmärgiga seal ka tulevikus elada (56,6%, 29,9%) või tähtajaline hoius (26,4%, 12,3%). Ettevõtluse ja palgatööga samaaegselt tegelevad inimesed näevad enda ettevõtte rolli ka olulise pensioniks säästmise viisina (45,3%, 24,1%). Ainult ettevõtlusega tegelevad inimesed on aga märkimisväärselt rohkem huvitatud krüptorahadesse investeerimisest, mida märkis 13,9% samas kui seda märkis nii ettevõtluse kui ka palgatööga samaaegselt tegelevatest inimestest ainult 3,8%. See võib olla märk, et ainult ettevõtlusega tegelevad inimesed otsivad suurema tõenäosusega viise kuidas "ruttu rikkaks" saada. Mittesäästjate osakaal oli ka oluliselt suurem ainult ettevõtlusega tegelevate inimeste seas, mida märkis 16%, samas kui ettevõtluse ja palgatööga korraga tegelevatest inimestest märkis seda vaid 3,8%. Seega on pensioniks ettevalmistumise osas oluline neid kahte gruppi eristada, kusjuures ainult ettevõtlusega tegelevad inimesed on pigem keskpäraselt või alla selle pensioniks valmistunud.

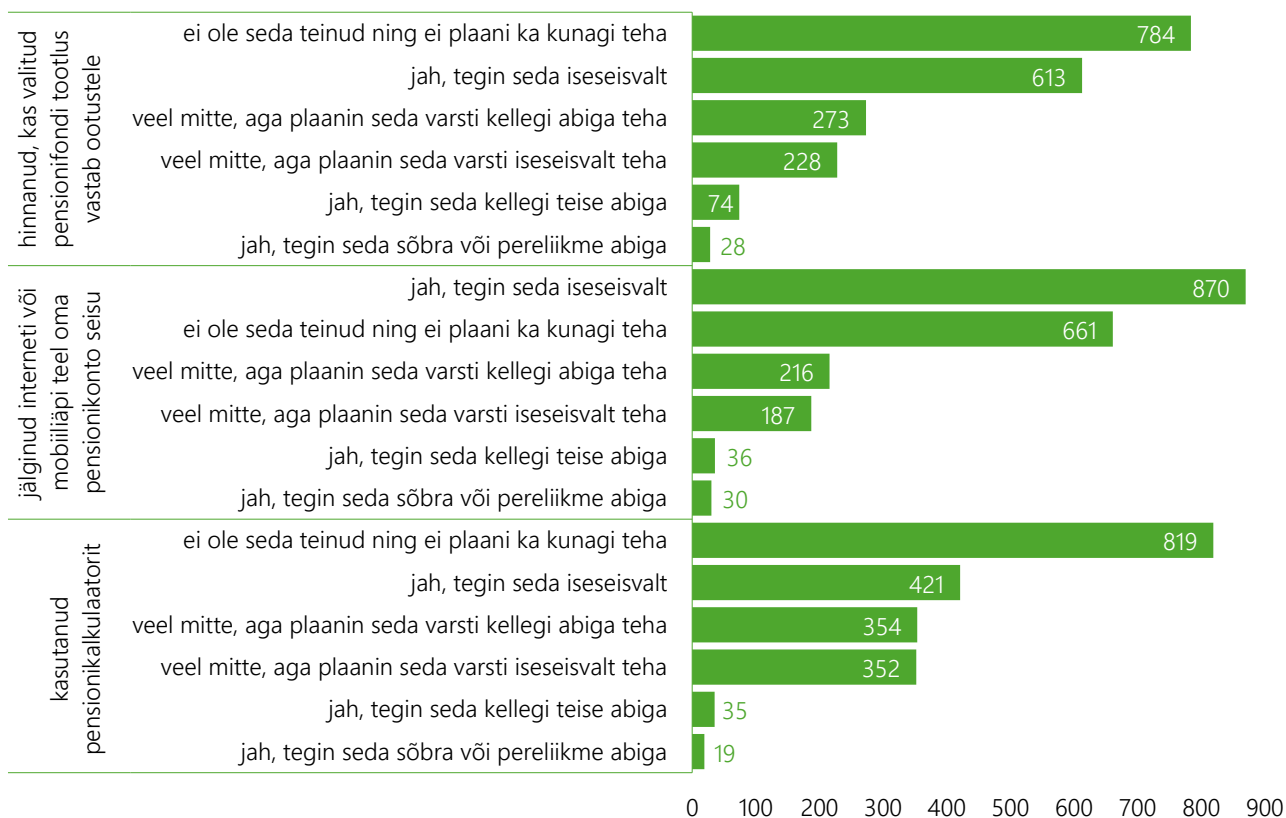
Üldiselt näitavad saadud tulemused, et inimeste aktiivsus enda pensioni planeerimisel erineb suurel määral. Kuigi inimesed säästavad pensioniks, peamiselt läbi pensionisüsteemi, raha hoiustamise ja kinnisvara, on ka olulisel määral neid, kes kas ei säästa või pole oma pensioni planeerimisega piisavalt tegelenud. Samuti esineb märkimisväärne ebakindlus seoses pensionile jäämisega ja sellega, milline võiks olla nende eeldatav igakuine pension. Ootuspäraselt leidsid märkimisväärsed erinevused pensioniks valmistumise ja sissetuleku ning haridustaseme lõikes. Samas täheldasime ka erinevusi sugude lõikes, mis annab märku pensionilõhest, ning vanuse lõikes, kuigi viimast on mõistlik tõlgendada kohortide erinevuse kui trendina. Huvitaval kombel ei olnud valimis osalenud ettevõtjad

vähem seotud pensionisüsteemiga. Vastupidi, pigem olid ettevõtjad ühtlasi oluliselt paremini pensioniks valmistunud, kuid see tuleneb peamiselt inimestest, kes korruga tegelevad nii ettevõtluse kui ka palgatööga üheaegselt.

KÄITUMINE - INFO HANKIMINE

Järgmisena toome välja käitumise seoses pensioniks olulise informatsiooni hankimisega. See kategooria koosneb omakorda kahest komponendist: tegevused (pensionikalkulaatori kasutamine, pensionikonto seisu vaatamine, pensionifondi tootluse kontrollimine) ja infoallikad.

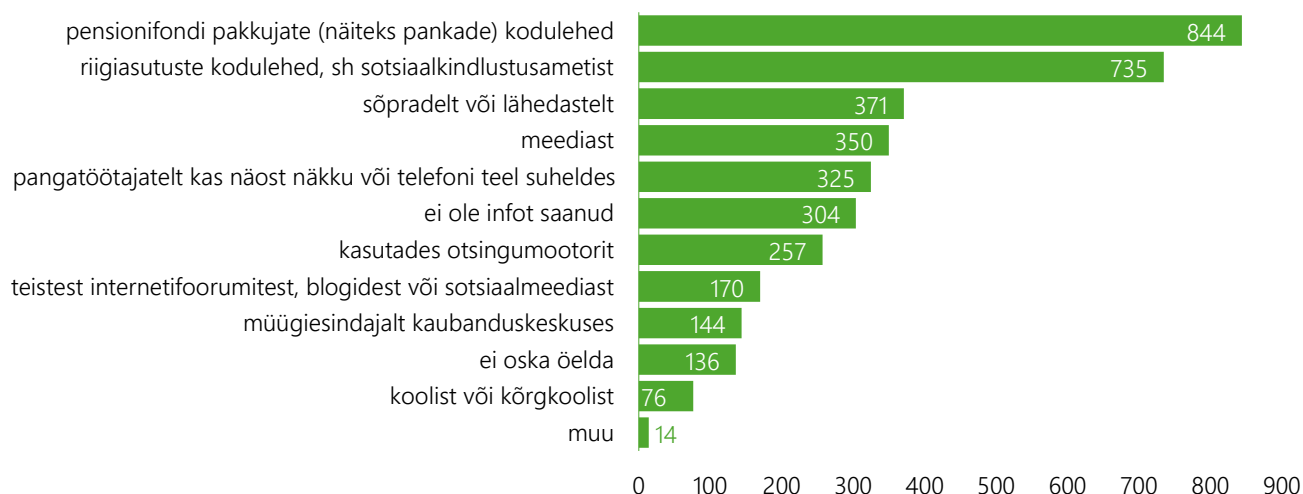
Esmalt analüüsime pensioniinfoga seotud tegevusi (vt joonis 9). Pensionikalkulaatori kasutamine on võrdlemisi ebapopulaarne: 21,1% inimestest on seda viimase aasta jooksul iseseisvalt kasutanud, samas kui 41% pole seda teinud ega plaani ka kunagi teha. Väike osa (1%) on pensionikalkulaatorit kasutanud sõbra või pereliikme abiga, ja 1,8% on teinud seda kellegi teise abiga. Samas märkimisväärne osa vastanutest (35,3%) plaanib pensionikalkulaatorit peagi kasutada, kas iseseisvalt või kellegi abiga. Veidi rohkem inimesi on jälginud enda pensionikonto seisu – ligi pooled vastanutest (43,5%) on seda teinud iseseisvalt või plaanivad seda kas iseseisvalt või kellegi abiga teha (20,2%). Teisalt 33,1% vastanutest ei ole enda pensionikonto seisu kunagi vaadanud ega plaani ka seda teha. Seega ei saagi olla inimestel kuigi head ülevaadet enda pensionipõlve rahaasjadest, kui pensionikonto seisu ei soovita kontrollida. Samas on küsimus püstitatud just interneti või mobiiliäpi teel kontrollimise kohta. Sarnaselt on ka pensionifondi tootluse hindamine võrdlemisi vähelevinud, 39,2% vastanutest ei ole seda teinud ega plaani ka kunagi teha. Natuke väiksem hulk inimesi on aga pensionifondide tootluse võrrelnud kas iseseisvalt (30,7%) või kellegi teise abiga (3,7%). Paljud inimesed ei ole veel tootlust hinnanud, kuid plaanivad seda varsti mingil viisil teha (25,1%).

Joonis 9. Tegevused seoses pensioniinfo hankimisega

Seega ei ole üle kolmandiku valimist huvitatud pensionikalkulaatori kasutamisest, enda pensionikonto seisu jälgimisest ega ka pensionifondi tootluse hindamisest. Kuna võimalik oli märkida nii täielikku vastumeelsust kui ka plaani tulevikus tegevust teha, siis vastumeelsuse suurem osakaal näitab ilmekalt vähest huvi pensioniga seotud info vastu. See võib ka tähistada, et pensioniga tegelemine on märkimisväärsele osale inimestest ebameeldiv või ebahuvitav.

Saame ka täpsemalt hinnata kuidas inimesed informatsiooni tarbivad (vt joonis 10). Informatsiooni saamise osas on kõige levinum allikas pensionifondi pakujate (nt pankade) kodulehed, mida on kasutanud 42,2% vastanutest. Riigiasutuste kodulehti kasutas 36,8% ning sõprade või lähedaste käest sai infot 18,6% osalejatest. Vähem kasutatud allikad olid näiteks müügiesindajad kaubanduskeskustes (7,2%) või teised internetifoorumid ja sotsiaalmeedia (8,5%). 15,2% vastanutest ei ole aga üldse pensioni kohta informatsiooni saanud. Üllatav oli ka tulemus koolidest ja kõrgkoolidest saadud info osas, ainult 3,8% inimestest leidis, et nad said koolist pensioni osas vajalikku informatsiooni. Avatud lahtris märkisid viis inimest lisaks reklaamidest saadud informatsiooni. Kolmandik vastanutest hindas enda rahulolu leitud info osas keskpäraseks. Üsna rahul oli 21,6% vastanutest, ja väga rahul oli vaid 2,6%. Umbes 16,1% oli pigem rahulolematu või täiesti rahulolematu. Seega ei vasta leitud informatsioon kuigi hästi inimeste ootustele ja vajadustele.

Joonis 10. Infoallikad pensioniga seotud informatsiooni hankimisel

Mehed soovisid vähem pensioniga seotud infot otsida kui naised. Erinevused pensionikalkulaatori kasutamisel olid väikesed (meestest pole kunagi kasutanud ega soovi ka kasutada 37,6%, naistest 35,4%), samas esinesid suuremad erinevused pensionifondide tootluse hindamise osas (42,8%, 35,7%). Naised kasutasid suurema tõenäosusega riigiasutuste kodulehti pensioniinfo saamiseks (40,4%, meeste puhul 33%) ja arutasid pensioniteemat sõprade või lähedastega (21,6%, 15,4%). Mehed seevastu märkisid, et polegi infot pensioni kohta saanud, mida märkis 18,2% meestest ning 12,3% naistest. Vähemalt ühe infoallika märkinud vastajate vahel olid mehed aga saanud infoga oluliselt rohkem rahul kui naised, kus positiivse hinnangu saadud informatsioonile andis 32,3% meestest ning 24,9% naistest. See võib tähistada, et kuigi mehed pigem ei soovi infot otsida, siis need kes infost huvituvad, leiavad soovitud info paremini kätte. Naised seevastu on küll rohkem huvitatud info hankimisest, kuid oluline osa informatsioonist ei vasta ootustele. Samas see võib olla tingitud ka asjaolust, et naistel on pensioniinfot otsides suurem tõenäosus saada "halb uudis", kuna pensionisäästude väärtus on tüüpiliselt meestest madalam.

Nooremad inimesed saavad üldjuhul kõige rohkem iseseisvalt erinevate pensioniinfo tegevustega hakkama, kuigi vanemad inimesed kasutavad pensionikalkulaatorit suurema tõenäosusega. Ligi pooled kõige vanema uuritava vanusegrupi inimestest ütlevad, et nad pole kunagi pensionifondide tootlikkust hinnanud ega plaani seda ka kunagi teha. Seega on väga kaheldav, et antud grupp on valinud enda eelistustele sobiva pensionifondi. Samas on enamik keskealisi ka pensioniinfost vähehuvitunud. Kõige suurem vanuseline erinevus seisnes kooli/kõrgkooli rollis infoallikana: seda märkis ära 20,5% 18–24-aastastest inimestest, samas kui teistes vanusegruppides märkis kooli infoallikana tüüpiliselt 3% või alla 1% inimestest (viimase kahe vanusegrupi puhul). Nooremapoolsed inimesed saavad enda informatsiooni peamiselt fondipakkujate kodulehtedelt või sõpradelt, samas kui vanemad inimesed eelistavad kasutada riigi poolt pakutavaid veebilehti, näiteks pensionikeskust. Teisalt on nii 34–44- kui ka 45–54-aastaste inimeste vanusegruppides kõige suurem osakaal vastajaid, kes tunnevad et polegi pensioni kohta informatsiooni saanud. Pidades silmas vähemalt ühest allikast infot saanud inimesi on samas kõige rohkem pensioniga seotud informatsiooniga rahul 34–44-aastased vastajad (32,2%), kõige vähem on rahul aga vanemad inimesed (22,3%).

Eestlased märgivad suurema tõenäosusega, et saavad info otsimise tegevustega iseseisvalt hakkama, samas kui teistest rahvustest inimesed pole tegevusi teinud, kuid soovivad neid millalgi tulevikus

teha. „Pole kunagi teinud ja ei plaani ka kunagi teha“ vastuste osakaalud erinevate info otsimise tegevuste osas olid rahvuste võrdluses võrdsed. Eestlased kasutavad pensioniinfo hankimiseks rohkem pensionifondide pakkujate kodulehti (eestlase puhul 47,1%, teiste rahvuste puhul 31,7% vastajatest), saavad infot müügitöötajatelt kaubanduskeskustes (10,1%, 1,1%), meediast (22,6%, 6,6%) ning muust alternatiivset meediast, nagu sotsiaalmeediast või blogidest (10,2%, 4,9%). Eestlased saavad pensioni kohta ka rohkem informatsiooni sõpradelt ja lähedastelt (20,6%, 14,1%). Eestlased märkisid kooli või kõrgkooli olulisema infoallikana (4,7%, 1,9%), teistest rahvusest inimesed märkisid aga ligi kaks korda enam, et nad pole pensioni kohta informatsiooni saanud (eestlastest 11,5%, teistest rahvustest 23,2%). Seevastu rahulolu saadud informatsiooniga oli rahvuste võrdluses sarnane. Teisisõnu võivad tulemused anda märku, et võõrkeelset informatsiooni on leida kui inimene seda otsida proovib, kuna otsinud inimeste lõikes on rahulolu sarnane, kuid oluline osa mitte-eestlastest ei saa üldse pensioni kohta informatsiooni.

Info otsimise osas ei olnud maal ja linnas elavate inimeste vahel statistiliselt olulisi erinevusi.

Info hankimine on haridustasemete lõikes võrdlemisi erinev. Madalama haridustasemega vastajad ei ole kunagi pensionikalkulaatorit kasutanud ning ei plaani seda ka kunagi teha (50,2%), pigem ei ole vaadanud enda pensionikonto seisu (38,2%) ning pole hinnanud ega ka soovi hinnata enda pensionifondide tootlikkust (44,9%). Keskhariidusega inimeste puhul olid vastavad osakaalud 44,3%, 35,9%, 41,4% ning kõrghariidusega inimestel 32,4%, 26,7%, 33,8%. Läbivalt saavad kõrgema haridustasemega inimesed nende tegevustega ka iseseisvamalt hakkama. Hariduslikud erinevused on ka infoallikate osas: kõrgemalt haritud inimesed kasutavad info hankimiseks riigiasutuste kodulehti (kõrghariidusega inimeste puhul osakaal 44,4%, keskhariidusega 33,5%, põhi- või alghariidusega 29,3%), pensionifondide pakkujate kodulehti (45%, 42,1%, 34,2%) ja rohkem otsingumootori abi (14,5%, 12,9%, 7,6%). Madalama haridustasemega inimesed saavad infot aga suurema tõenäosusega kaubanduskeskuste müügiinimestelt, mida märkisid 12% alg- või põhihariidusega inimestest aga vaid 5,3% kõrghariidusega inimestest; või koolist/kõrgkoolist (vastavalt 8,4% ning 2,8%). Madalama haridustasemega inimesed märkisid ka rohkem ebakindlust info saamise osas. Samas rahulolu osas ei tekkinud selgelt mustrit.

Ettevõtjad eelistavad pigem hankida pensioni kohta infot internetifoorumitest, blogidest või sotsiaalmeediast (13,8%, mitteettevõtjate puhul 7,8%) kuid teisi statistiliselt olulisi erinevusi ei esinenud. Kui võrrelda omavahel aga inimesi kes tegelevad üheaegselt nii ettevõtluse kui ka palgatööga nendega, kes tegelevad ainult ettevõtlusega, siis saame täheldada mitmeid olulisi erinevusi. Ainult ettevõtlusega tegelevad inimesed on oluliselt vähem huvitatud pensionikalkulaatori kasutamisest (45,5% ei ole kunagi kasutanud ega soovi ka kunagi kasutada, samamoodi arvavad aga 30,2% inimestest kes tegelevad ettevõtluse ja palgatööga üheaegselt). Sarnane tulemus oli ka pensionikonto jälgimise osas (42,2%, 28,3%) ja pensionifondide tootlikkuse kontrollimise puhul (47,1%, 34%). Ka infoallikate osas olid mõningased erinevused kuid väheste vastuste tõttu ei ole neid võimalik usaldusväärselt võrrelda. Seega on näha, et info otsimise seisukohast tuleks eristada kas tegemist on ainult ettevõtlusega tegeleva inimesega, kes suurema tõenäosusega ei tegele pensioniks info otsimisega, või ettevõtjaga kes samas ajal ka palgatööd teeb.

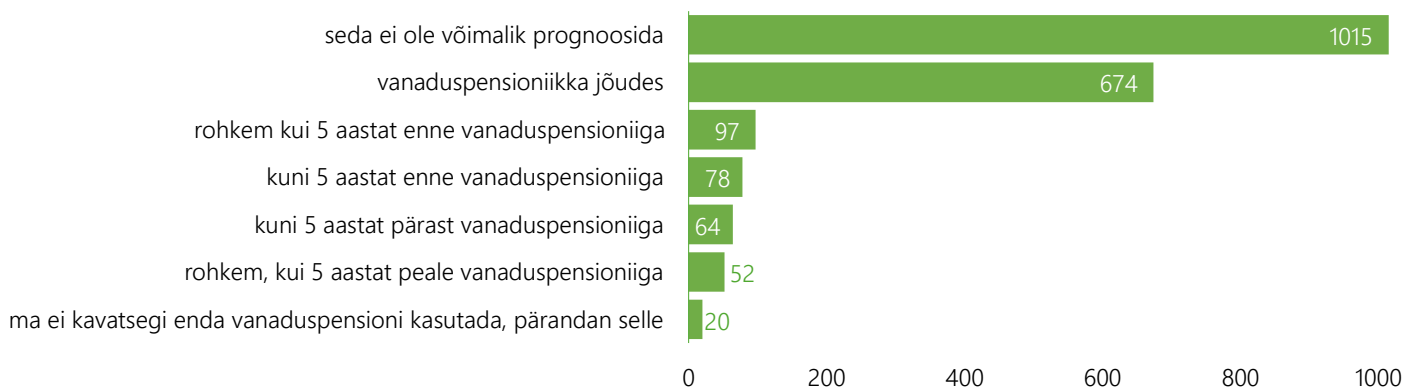
Info otsimise kategooria tulemused viitavad inimeste passiivsusele pensioni planeerimisel, kuigi on olemas aktiivne osagrupp kes jälgib enda pensioniga toimuvat. Rahulolu pensionisüsteemi kohta saadud infoga on keskmine, ja informatsiooni allikad on mitmekesised, kuid inimesed ei pruugi alati usaldada saadud infot või tunnevad, et see pole piisav. Seega on oluline, et pensioniga seotud info

oleks lihtsasti kättesaadav ning arusadavalt väljendatud. Eriti märgivad infopuudust eakamad inimesed ning mitte-eestlased. Info otsimisega saavad iseseisvalt kõige paremini hakkama aga tüüpiliselt nooremad inimesed.

KÄITUMINE – PENSIONI VÄLJAMAKSED

Viimane osa käitumise rubriigis seondub pensionirahade väljamaksete tegemisega. Siin küsisime inimeste eeldatavat vanust pensionile jäämisel, tegevusi pensionipõlve rahastamiseks ning eelistusi pensioni väljamakseviisi osas.

Üle poolte vastanutest (50,8%) ei oska öelda, millal nad pensioni kasutama hakkavad, leides, et seda on võimatu prognoosida (vt joonis 11). See annab märku, et inimesed ei soovi mõelda enda pensioni peale või on tugevalt ebakindlad tuleviku osas. Ligikaudu kolmandik (33,7%) kavatseb võtta enda pensioni kasutusse vanaduspensioniiikka jõudes, samas kui osa inimestest (8,8%) plaanib pensioni välja võtta rohkem kui 5 aastat enne (4,9%) või kuni 5 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist (3,9%). 3,2% inimestest plaanib enda pensioni edasi lükata kuni 5 aastat ning 2,6% soovib seda edasi lükata rohkem kui 5 aastat. Väga väike osa vastanutest (1%) plaanivad pärandada pensioni, selle asemel, et seda ise kasutada.

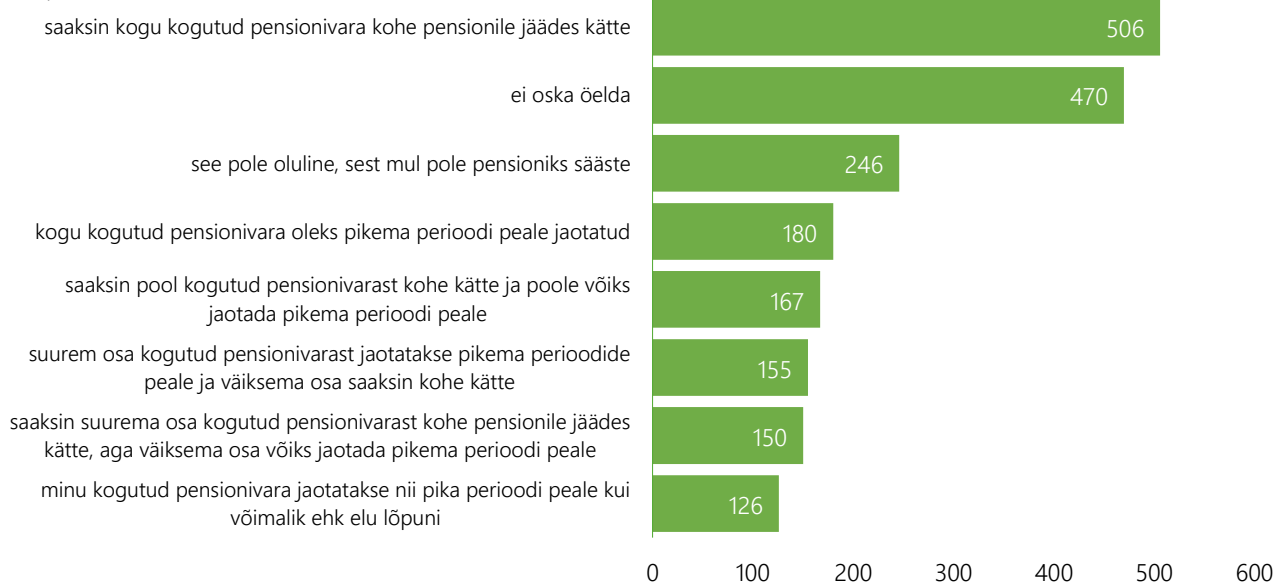
Joonis 11. Pensioni kasutamise kavatsus

Pensionipõlve rahastamise strateegiad on mitmekesised. Kõige levinum on II sambasse kogutud varade kasutamine (44%), millele järgneb isiklike säästude ja investeringute kasutamine (42,4%). III sambasse kogumine on samuti võrdlemisi populaarne (30%), kuid seda märgib siiski alla kolmandiku inimestest. Siin on oluline märkida, et III sambasse kogumise osakaal on kõrgem, kui oli eelnevas küsimuses kogumise osas märgitud. Seega inimesed pigem plaanivad tulevikus III sambasse panustada. Teised levinud strateegiad hõlmavad olemasoleva vara müümist ja odavama elukoha ostmist (11,8%) ning teenitud üüritud kasutamist (13,3%). Ligi viiendik vastanutest (19,1%) pole aga pensioni rahastamisele veel mõelnud. Mõnevõrra ootamatult suur hulk inimesi märkis, et plaanivad pensioniks kolida odavama elatustasemega riiki (10,3% vastanutest). Märkimisväärne osa inimestest (15,6%) soovivad koguda piisavalt vara, et elada pensionipõlves ainult selle passiivsest tulust, kuid ülejäänud vastuste taustal see pigem väljendab soovi kui realistlikku plaani.

Kõige rohkem inimesi (25,3%) sooviks saada kogu kogutud pensionivara kohe pensionile jäädes (vt joonis 12). See pole aga otstarbekas, kuna sellisel juhul on oht raha kiiremini ära kulutada ning ka vara ei kasva ka pensionikontol edasi. Samas on tulemus võrdlemisi ootuspärane ning ka kirjanduses laia kajastust pälvinud leid, kus inimesed eelistavad ebaefektiivsemat ühekordset makset

annuitedile. Teine pea sama suur osa inimesti ei oska väljamakse viiside kohta midagi arvata, ning nad ei ole valikutega kursis. Väiksem osa (7,5%) soovib saada suurema osa kohe ja väiksema osa jaotatult. 8,4% soovib jaotust pooleks, ja 7,8% eelistab suuremat jaotust pikema perioodi jooksul. 9% soovib, et kogu kogutud pensionivara oleks jaotatud pikema perioodi peale, ja 6,3% eelistab jaotust kogu eluea peale. 12,3% vastanutest ei suhestu selle küsimusega, sest neil pole pensioniks sääste.

Soovin, et...

Joonis 12. Pensioni väljamakse eelistused

Pensioni väljamaksete viiside eelistuse vahel ei olnud sugude vahel kuigi suuri erinevusi. Mehed märkisid mõnevõrra rohkem, et plaanivad enda pensionit rahastada enda isiklike säästude ja investeringute abil, sarnaselt varaklasside hoidmise erinevustele, või plaanivad hoida väärtpapereid ning saada sissetulekut dividendide näol. Mehed plaanivad ka rohkem pensionipõlves Eestist odavamasse riiki kolida kui naised, seda märkisid 12,8% meestest ning 7,5% naistest.

Vanuse osas leidsid aga mitmed olulised gruppidevahelised erinevused. Kõige ebakindlamad pensionile jäämise vanuse osas olid 35–44-aastased inimesed, kellest 57,9% leidis, et seda pole võimalik prognoosida. Huvitaval kombel leidis siiski ka 40,6% pensionieale kõige lähedamal olevatest inimestest, et neil pole seda võimalik kuigi täpselt arvata. Kogu raha korraga kätte soovis samuti saada pigem 35–44-aastased (30,2%) kuigi erinevused teiste vanusegruppidega olid väikesed, ligikaudu 5 protsendipunkti. Ainuke suurem erinevus oli 18–24-aastaste vanusegrupi vahel, kus erinevus oli 15 protsendipunkti. Murettekitavalt leidis veidi üle viiendiku 55–64-aastastest inimestest, et neil pole mõtet pensioni väljavõtmise peale mõelda, sest neil polegi sääste. Rahastamise osas plaanivad nooremad inimesed pigem kasutada II / III pensionisammast ning enda isiklikku portfelli, samas kui I samba osatähtsus selgelt koos vanusega kasvab. Üllatavad tulemused oli ka finantsvabaduse küsimuse puhul, kus ligi 30% noortest leidis, et nad sooviksid rahastada enda pensioni peamiselt passiivsetest sissetulekuallikatest. Seega on finantsvabaduse liikumise põhimõtted eelkõige levinud just nooremate inimeste hulgas, samas kui 55–64-aastaste vanusegrupis märkis seda vaid 6% vastanutest.

Eestlased soovivad suurema tõenäosusega jääda pensionile vanaduspensioniiikka jõudes, teistest rahvusest inimesed leiavad aga suurema tõenäosusega, et pensionile jäämise vanust pole võimalik

prognoosida. Viimast märkisid 47,3% eestlastest ning 58,2% muudest rahvustest inimestest. Teistest rahvusest inimesed soovivad pigem kogu pensionivara korraga kätte saada (35,3%). Korraga kogu vara välja võtmine on ka eestlaste hulgas populaarne (20,6%), kuigi samas eelistavad eestlased jaotada pensioniraha pikema perioodi peale. Seda valis 11,2% eestlastest kuid vaid 4,4% teistest rahvusest inimestest. Nagu ka varaklasside puhul, eestlased planeerivad pigem võtta kasutusele enda II ja III pensionisambasse kogutud varad, müüa enda elukoht, või elatuda dividendidest või I samba rahast. Teisest rahvusest inimesed pole suurema tõenäosusega pensioni rahastamise peale mõelnud. Seega on rahvuse lõikes võrdlemis suured erinevused enda pensioni rahastamise ning väljamaksete viisi osas.

Linnaelanikud plaanivad enda pensionit rahastada II sambaga (linnaelanike puhul 45,1% vastajatest, maal elavatest inimestest 40,1%), üüritulust (14,6%, 9,9%), samas kui maal elavad inimesed tähtsustavad rohkem I samba rolli (18,4% linnaelanikes, 23% maal elavatest inimestest). Seega on asulapõhises lõikes võrdlemisi väikesed erinevused.

Madalama haridustasemega inimesed leiavad, et pensionile jäämise vanust pole võimalik prognoosida. Kõrgemalt haritud inimesed soovivad aga pigem kogu pensioniraha korraga kätte saada, seda soovivad 28,3% kõrgharidusega inimestest ning ligikaudu 23,6% alla kõrgharidusega inimestest. Pensioni rahastamise osas tekivad mõistetavalt sarnased erinevused nagu olid ka pensioniks kogumise osas, sh II ja III pensionisamba, isiklike investeringute ja kinnisvara osas märgitakse vastava vara kasutusele võtmist haridustaseme tõustes kasvavalt. Samas soovivad kõrgemalt haritud inimesed ka suurema tõenäosusega enda pensionipõlve veeta odavama elatustasemega riigis. Madalama haridustasemega inimesed pigem pole enda pensioni rahastamisele mõelnud.

Ka sissetulekugruppide vahel leidis statistiliselt olulisi erinevusi. Kõige ebakindlamad pensionile jäämise vanuse osas olid madalama sissetulekud inimesed, kellest 54,9% leidis, et seda pole võimalik prognoosida. Keskmise sissetulekuga inimeste puhul oli vastav osakaal 46,5% ning jõukamate inimeste puhul 36%. Samas soovivad jõukamad inimesed saada enda pensioniks kogutud raha suurema tõenäosusega kohe kätte – seda eelistas 30,9% (sissetuleku keskmises grupis 24,6% ning madalamas grupis 23,5%). Lisaks leidusid erinevused sisuliselt iga rahastamiskategooria lõikes, kuid siin neid eraldi välja ei tooda. Huvitav oli samas, et nii keskmise sissetuleku kui ka kõrgema sissetulekuga inimesed soovisid mõlemad pigem kolida pensioniks odavamasse riiki (mõlemal juhul umbes 12%), samas kui madalama sissetulekuga inimeste puhul soovis seda teha 7,6%. Finantsvabaduse poole pürgimine oli ka selgelt kõige populaarsem kõige suurema sissetulekuga rühmas, kus seda plaanis 25% inimestest.

Ettevõtjad plaanivad enda pensioni pigem rahastada võttes kasutusele enda isikliku portfelli kogunenud vara (54,6%, mitteettevõtjate puhul 40,7%), dividendidest (26,3%, 11,4%), müües enda kodu ostes odavama elukoha (19,6%, 10,7%), teenitud üüritulust (23,3%, 11,9%) või kolides odavama elatustasemega riiki (14,6%, 9,7%). Ettevõtjad on oluliselt rohkem huvitatud ka finantsvabaduse saavutamisest, koguni 27,5% märkis, et soovivad koguda piisavalt vara et vaid passiivsest tulust elatuda, samas kui mitteettevõtjate puhul märkis antud vastusevarianti 13,9% inimestest. Ka siin rubriigis on erinevused ainult ettevõtjate ning nende vahel, kes tegelevad nii ettevõtluse kui ka samaaegselt muu palgatöoga. Eelkõige planeerivad teisse gruppi kuuluvad inimesed oluliselt enam kasutada II ning III samba varasid, 54,7% ning 49,1%, võrreldes ainult ettevõtjatega kus vastavad osakaalud on 37,4% ning 26,7%. Peamiselt tulenevadki ettevõtjate grupi erinevused inimestest, kes

tegelevad nii ettevõtluse kui ka palgatööga samaaegselt. Samas soovivad korraga ettevõtluse ja muu palgatööga inimesed jääda pensionile pigem rohkem, kui 5 aastat enne pensioniiga (9,4%), mis võib tähendada suunitluse finantsvabaduse osas. Seda kinnitab ka väga kõrge vastajate osakaal passiivse tulu tähtsustamisel (37,7%).

Kokkuvõttes näitavad tulemused, et inimesed lähenevad pensionipõlvele ja selle rahastamisele mitmel erineval viisil. Suur osa inimestest eelistaks enda pensioniraha korraga välja võtta. On märgata ka märkimisväärset ebakindlust pensionile jäämise vanuse osas, eriti just keskealiste inimeste puhul, aga ka mõnevõrra vanemate osas.

KINDLUS JA MOTIVATSIOON

Käitumist analüüsid jäi mitmes kohas silma inimeste ebakindlus pensioniga seotud otsuste osas. Analüüsimise inimeste kindlust täpsemalt, tuues välja tulemuses kindluse ning motivatsiooni mõõtmiseks loodud küsimuste lõikes. Kindlus Eesti pensionisüsteemiga seonduvatest teadmistest on enamiku vastanute jaoks pigem keskpärane või alla selle. Umbes 44,1% hindab oma teadmisi keskmiseks, kuid märkimisväärne osa tunneb, et teavad sellest vähe (29,5%) või väga vähe (12,5%). Väiksem osa inimestest (9,9%) ütleb, et teavad pensionisüsteemist üsna palju, ja vaid 1,4% väidavad, et teavad sellest väga palju. Seega väljendavad inimesed enda ebakindlust pensioniga seotud teadmiste osas.

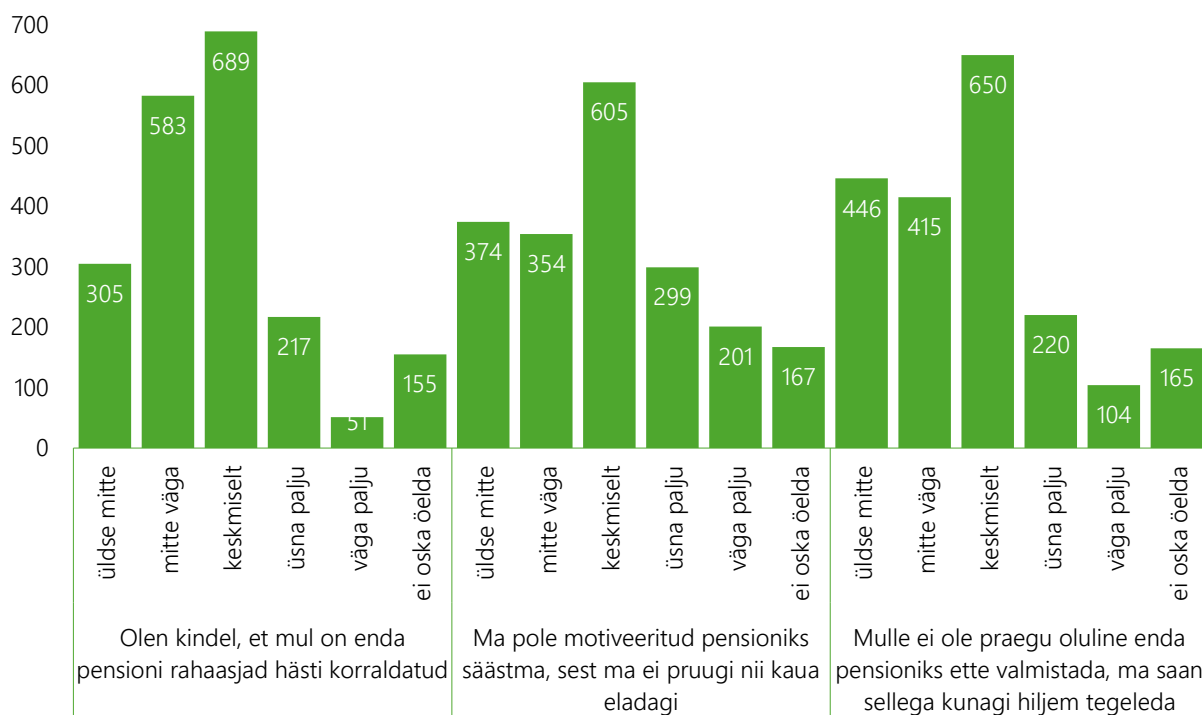
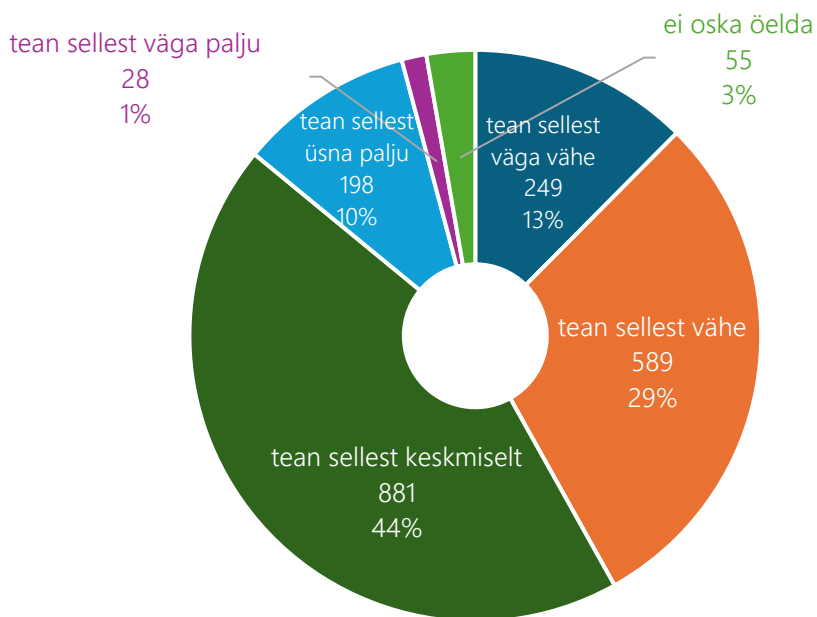
Ebakindlust väljendub ka pensioni rahaasjade korraldamine osas (vt joonis 13). Vaid 2,6% vastanutest on väga kindlad, et neil on kõik pensioniks hästi korraldatud, samas kui 10,9% on selles üsna kindlad. Sarnaselt teadmistele leiab suur osa vastanutest, et nad on enda pensioni rahaasjade korralduse osas keskmiselt kindlad (34,5%), kuid 29,2% ei tunne end eriti kindlalt enda pensioniasjade korraldamise osas ning 15,3% arvates pole neil asjad üldse hästi korraldatud.

Motivatsiooni osas uurisime erinevaid takistusi seoses pensioniks säästmisega. Märkimisväärne osa inimest leiab, et pensioniks pole mõtet säästa, kuna nad ei pruugi nii kaua eladagi (15% on selle väitega üsna nõus. 10,1% on väga nõus). Osa inimestest ei ole motiveeritud säästma ning pigem lükkavad need otsused edasi (11% üsna nõus. 5,2% on väga nõus). Eraldi tasub märkida, et suur hulk inimesi on mõlema motivatsiooni puudutava küsimuse osas kahevahel, märkides keskmise vastuse vastavalt 30,3% ja 32,5% juhtudel.

Mehed olid oluliselt enesekindlamad enda teadmiste osas pensioni teemadel kui naised, vähemalt üsna headeks hindas enda teadmisi 14,7% meestest ning 7,9% naistest. Teisalt nagu järgmises alapeatükis selgub, ei ole meestel paremad objektiivsed teadmised pensioni osas, vaid lihtsalt kõrgem enesehinnang. Sarnaselt leidsid mehed tõenäolisemalt kui naised, et nende pensioni rahaasjad on hästi korraldatud, vastavalt 15,2% ning 11,2%. Antud tulemus on aga tõenäoliselt objektiivsem, kuna meestel on ka tüüpiliselt kogutus pensioniks suurem kogus vara kui naistel ning rohkem erinevaid varaklasse.

Ka vanuse osas olid mõningad erinevused. Pensioni teadmiste osas olid kõige enesekindlamad 25-34-aastased inimesed (13,9% vähemalt pigem nõus) ning 55-64-aastased (12,8%), samas kui kõige noorem vanusegrupp oli kõige vähem kindel enda teadmistes (6,3%). Üllatavalt arvavad veerand 55-64-aastastest inimestest, et nad pole motiveeritud pensioniks säästmisest, kuna ei pruugi nii kaua eladagi, samas kui kõige noorema vanusegrupi puhul arvab seda 22% vastajatest. Nooremad vastajad seevastu tunnevad, et nad saavad pensioniks millalgi hiljem koguda, mida märkis 27,8%

vanusegrupi esindajatest. Pensionile kõige lähemal olevas vanusegrupis oli vastav osakaal 12,5%, ehk iga kaheksas pensionieale lähedamal olev inimene arvab, et ta saab sellega millalgi hiljem tegeleda.

Joonis 13. Kindlus pensioniteadmiste osas (ülal) ning pensioniasjade motivatsiooni osas (all)

Kindlust enda teadmiste osas hindasid eestlased ning teistest rahvusest inimesed võrdlemisi sarnaselt, kuigi teiste rahvuste seas oli suurem osakaal inimesi, kes pensionist väga vähe teavad (16,5%, eestlaste puhul 10,6%). Teistest rahvusest inimesed olid oluliselt ebakindlamad enda pensioni rahaasjade korraldatuse osas ning uskusid suurema tõenäosusega, et ei pruugi pensionipõlveni eladagi. Seda märkis 22,2% eestlastest ning 30,9% teistest rahvustest inimestest.

Kindluse ja motivatsiooni osas ei olnud maal ning linnas elavate inimeste vahel statistiliselt olulisi erinevusi.

Kõrgharitud inimesed olid enda teadmiste hindamisel oluliselt kindlamad kui alg- või põhiharidusega või keskkharidusega inimesed. Kesk- ja kõrgharidusega inimesed tunnevad end ka pensioniasjade korraldamise osas kindlamana, samas kui madalama haridustasemega vastajad tunnevad, et nad ei pruugi pensionini elada ning pigem lükkavad pensioniga seotud otsuseid edasi.

Sissetulekute lõikes on märkimisväärsed erinevused. Vaid 7,9% madalama sissetulekuga inimestest leiavad, et nende pensioni on pigem hästi korraldatud, samas kui seda arvavad 14,4% keskmise sissetulekuga ning 27,6% kõrge sissetulekuga inimestest. Kõrgema sissetulekuga inimesed on ka oluliselt kindlamad enda pensioniga seotud teadmiste osas – antud küsimuse puhul tunnevad ennast kindlalt 25,4% kõrge sissetulekuga inimestest, kuid vaid 11,8% keskmise ning 7% madalama sissetulekuga inimestest. Seega on kõrgema sissetulekuga inimesed oluliselt kindlamad nii enda teadmistes kui ka ettevalmistumises. Sarnased mustrid ilmnevad ka motivatsiooni küsimustes: 23,6% madala sissetulekuga inimestest pole motiveeritud pensioniks säästma kuna tunnevad, et ei pruugi nii kaua elada, samas kui keskmise sissetulekuga inimeste puhul on vastav osakaal 14,3% ning kõrge sissetulekuga inimeste puhul 6,6%. Sarnased tulemused on ka pensioniks säästmise edasilükkamise osas, kus osakaalud on vastavalt 21,2%, 15,4% ning 8,5%.

Ettevõtjad on enda rahaasjade korraldamise osas kindlamad. Ettevõtjate puhul oli „ei oska öelda“ vastuste osakaal oli üle kahe korra väiksem (3,3% ning 8,4% vastavalt) ning ka täiesti nõustuvate inimeste osakaal suurem (4,2%). Samuti on ettevõtjad vähem nõus väitega, et nad ei pruugi pensionini elada – sellele väitele oli eitaval seisukohal 47,7% ettevõtjatest ning 35% mitteetevõtjatest. Kõige kindlamad enda teadmistes on aga ettevõtjad kes samal ajal ka muud palgatööd teevad, nendest 30,2% hindab enda teadmisi vähemalt üsna heaks, samas kui ainult ettevõtlusega tegelevatest inimestest märkis seda vaid 12,8%. Samuti tunnevad pigem just ainult ettevõtlusega tegelevad inimesed, et nad ei pruugi pensionieani elada (antud väidet eitab 41,2%), samas kui nii ettevõtluse kui palgatöö tegijate puhul oli eitavate vastuste osakaal 66%.

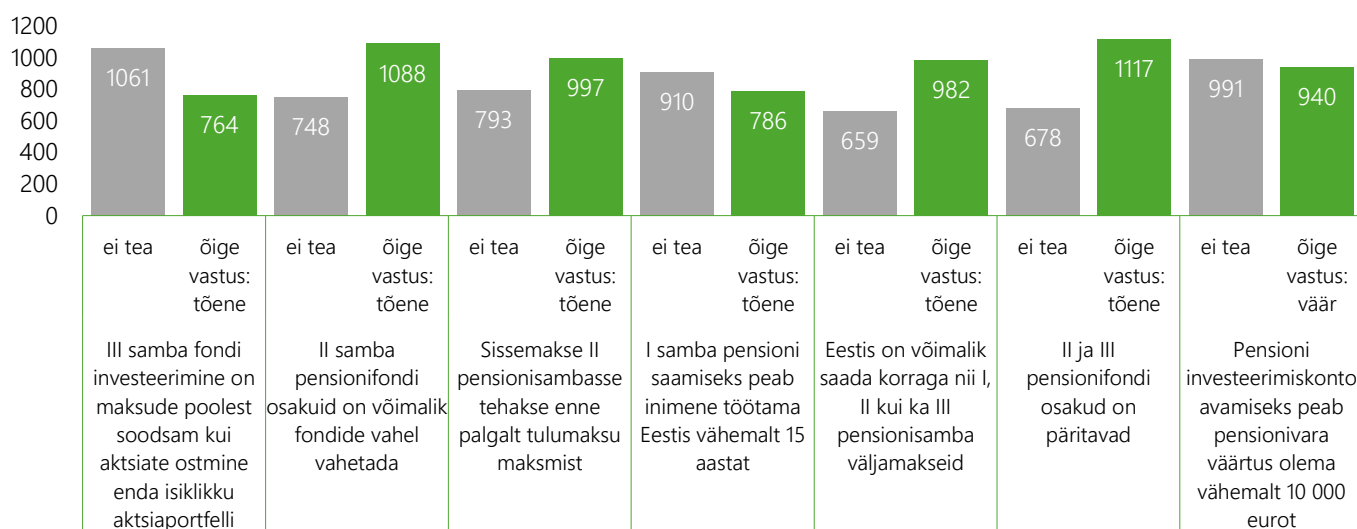
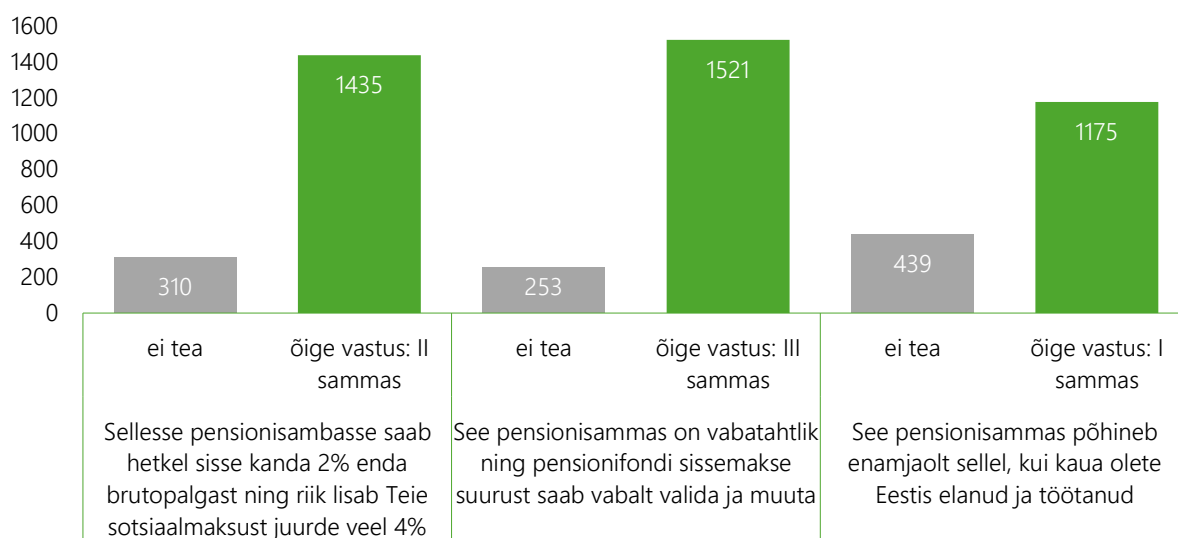
Tulemused viitavad, et inimesed tunnevad ennast pensioni osas ebakindlalt. Kuigi paljud tunnevad, et nende teadmised pensionisüsteemist on keskmised, on siiski märkimisväärne osa inimesi, kes on kas ebakindlad või pole piisavalt motiveeritud pensioni planeerimiseks. Samuti on valimis võrdlemisi levinud, et inimesed lükkavad pensionipõlveks ettevalmistamise edasi, lootuses, et sellega saab kunagi hiljem tegeleda. Paraku on hulk inimesi, olenemata niivõrd vanusest, kes arvavad, et nad ei pruugi pensionini elada.

TEADMISED

Järgmiselt toome välja pensionitarkuse teadmiste komponendi tulemused. Teadmiste mõõtmine koosneb kolmest erinevast kategooriast: baasteadmised, täpsed teadmised ja oskus pettusi vältida.

Esmalt baasteadmistest (vt joonis 14, ülemine). Siin uurisime, kas vastaja oskab kokku sobitada pensionisamba sellele vastava kirjeldusega. Üldiselt on inimestel hea baasarusaam pensionisüsteemist. 71,8% vastanutest märkis korrektselt II pensionisamba vastava kirjeldusega, samas kui III samba märkis õigesti 76,1% vastanutest. Kõige keerulisemaks osutus aga I sammad, millele vastas õigesti 58,8% vastanutest. Tasub ka märkida, et inimesed pigem märkisid „ei tea“ kui

pakkusid valesti, eriti I samba kirjelduse puhul. Seega teab suurem osa inimestest pensionisüsteemi sammaste tähendust.

Joonis 14. Õigete ja ebakindlate vastuste arvud baasteadmiste puhul (üleval) ning täpsemate teadmiste osas (all)

Täpsemate teadmiste osas oli aga vastamine keerulisem ning vastustes on märgata rohkem ebakindlust (vt joonis 14, alumine). Näiteks teadis ainult 38,2% vastanutest, et III samba fondi investeerimine on maksude poolest soodsam kui aktsiate ostmine isiklikku aktsiportfelli, samas kui 53,1% ei osanud sellele küsimusele vastata. Samas see on ehk ka keerulisem teadmiste küsimus, kuna eeldab vastajalt teadmisi nii III samba, maksude, kui ka isikliku investeerimise osas. Teisalt annab tulemus märku, et suurem osa inimestest ei ole teadlikud III samba maksusoodustusest.

Sarnaselt baasteadmiste küsimusele oli ka siin küsimuste plokis keerukusi I samba mõistmisega. I samba küsimusele andsid õige vastuse 39,3% vastanutest. Teisalt võis küsimus inimesi segadusse ajada, kuna pensionistaaž sõltub ka muudest asjaoludest, näiteks laste kasvatamine, ajateenistus, ülikoolis õppimine jm. Samas on ebaselge kas vastused siin väljendavad just täpsemaid teadmisi või ebakindlust, eriti kuna ligi pooled ei osanud sellele küsimusele vastata.

Natuke alla poolte õigeid vastuseid oli ka II samba sissemaksete küsimuse osas ning pensioni investeerimiskonto puhul. Ka siin märgitakse selgelt pigem vähest teadlikkust, kui proovitakse arvata. Sarnased tulemused olid ka küsimusele kas Eestis on võimalik saada korraga nii I, II kui ka III pensionisamba väljamakseid. Teistel juhtudel olid teadmised täpsemad: 54,4% teadis, et II samba fondide osakuid saab fondide vahel vahetada ning 55,9% teadis, et II ja III pensionisamba osakud on pärandatavad.

Ülekaalukas osa vastajatest oskas finantspettust vältida, soovitades Keitil kahtlane kiri kustutada (91,1%). Seega on inimesed üldiselt teadlikud pettuste ohtudest ja teavad, kuidas nendega toime tulla.

Baasteadmiste osas ei olnud sugude vahel statistiliselt olulisi erinevusi õigete vastuste vahel, välja arvatud I samm, mille puhul naised märkisid suurema tõenäosusega „ei tea“ (25,4% vs 18,5%). Sarnane tendents oli ka täpsemate teadmiste küsimuste puhul, kus naised pigem märkisid vastuseks „ei tea“ (teadmiste küsimus III samm, vahetamine, korraga väljamaksed) samas kui mehed olid rohkem kursis või pakkusid suurema tõenäosusega huupi. Lugeses ebakindlad vastused valeks, on meestel paremad pensioniteadmised ANOVA (50,59, $p < ,01$) kuid erinevus on väike: naised vastased keskmiselt 3,2 küsimust õigesti, samas kui meeste puhul oli vastav näitaja 3,5.

Vanusegruppide lõikes leidis statistiliselt olulisi erinevusi. Baasteadmiste osas oli ainuke erinevus III samba tundmise osas – siin oli kõige rohkem õiged vastused 18–24-aastastel (õigesti vastas 83,9%), kõige vähem aga 55–64-aastastel (68,9%). Seevastu kõige kõrgema keskmise skooriga täpsemate küsimuste osas olid 25–34-aastased vastajad (keskmiselt 3,5 õiget vastust), samas kui kõige madalam tulemus oli 18–24-aastaste seas. Ülejäänud vanuserühmad said ligilähedaselt sama tulemuse, mis 25–34-aastased (3,3 – 3,4 õiget vastust). Investeerimisalaste küsimustega olid kõige paremini kursis 35–34-aastased, samas kui I samba ning pärandamise kohta teadsid paremini vanemad inimesed. Finantskelmusi oskasid kõige paremini vältida kõige vanem vanusegrupp (õigesti vastas 94%), kõige kehvemini aga kõige noorem vanusegrupp (81,5%). See on viimase aja finantskelmuste näitajaid vaadates samas üllatav tulemus – teisalt võivad eakamad inimesed olla suurema pensionivara tõttu ka sagedasem sihtmärk. Seega kuigi keskmiste tulemuste järgi on vanuse lõikes teadmiste tase erinev, siis teadmised on erinevate pensioniteemade kohta valimis erinevalt jaotunud.

Teistest rahvustest inimestel oli oluliselt madalamad baasteadmised pensionivaldkonnast kui eestlastel. Sarnased tulemused olid ka pensionisüsteemi täpsemate küsimuste puhul, kus teistest rahvustest inimeste puhul eksiti iga küsimuse puhul 10–20 protsendipunkti eestlastest rohkem, välja arvatud II pensionisamba maksustamise puhul, mille tulemused olid võrdsed ning I samba osas, mille osas teadsid muudest rahvustest inimesed paremini. Kokkuvõttes vastasid eestlased õigesti 3,5 küsimust ning teistest rahvustest inimesed 2,9 küsimust (ANOVA 45,66, $p < ,01$). Eestlased oskasid ka mõnevõrra paremini hoiduda finantspettustest, kus õige vastuse andis 92,3% eestlastest kuid 88,6% teistest rahvusest inimestest. Seega on teistest rahvusest inimesed eestlastega võrreldes oluliselt kehvemate teadmistega eesti pensionisüsteemi kohta.

Statistiliselt ei olnud asukoha lõikes erinevusi täpsemate teadmiste keskmiste skooride vahel (ANOVA 2,62, $p = ,11$), kuigi neid võis mõne konkreetsema küsimusi puhul täheldada. Maal elavad inimesed olid pensioni osas teadlikumad kui linnaelanikud, tundes paremini ära II samba ning teades, et II samba osakuid saab omavahel fondide vahel vahetada. Samuti teadsid maal elavad inimesed paremini, et II ja III samba osakuid saab pärandada ning et pensioni investeerimiskonto avamiseks ei

pea pensionivara väärtus teatud suurusega olema. Linnas elavad inimesed olid seevastu teadlikumad I samba osas.

Baasteadmiste osas tekkis selge muster, kus haridustaseme kasvades õigete vastuste osakaal kasvas. Täpsemate teadmiste osas sarnane muster jätkus, kuid oluline on märkida, et madalama haridustasemega inimesed pigem ei olnud enda vastuses kindlad, kui pakkusid juhuslikult. Kuna kõikide täpsemate teadmiste küsimuste puhul tekkis sarnane muster siis toome siin välja keskmise skoori erinevuse, ehk alg- ja põhiharidusega inimesed vastasid keskmiselt õigesti 2,6 küsimust, keskharidusega inimesed 3,3 ning kõrgharidusega inimesed 3,8 küsimust (ANOVA, 29,52 $p < ,01$). Kõrgharitud inimesed oskasid ka edukamalt kelmust vältida ($p = ,02$).

Sissetulekute lõikes on kõrgema sissetulekuga inimesed oluliselt rohkem teadlikud pensionist. Kõigi baasteadmiste küsimuste puhul teadsid kõrgema sissetulekuga inimesed paremini õigeid vastused. Baasküsimuste kokkuvõttes vastas kõigile kolmele küsimusele õigesti 69,1% kõrge sissetulekuga inimestest, 56% keskmise sissetulekuga inimestest ning vaid 37,8% madala sissetulekuga vastajatest. Täpsemate teadmiste osas on tegemist kõige suurema gruppidevahelise erinevusega, kus keskmine õigete vastuste arv kõrgepalgaliste inimeste puhul oli 4,5, keskmise sissetulekuga inimestel 3,6 ning madala sissetulekuga vastajatel 2,8 (ANOVA 81,72, $p < ,01$). Seega on sissetuleku lõikes tegemist väga suurte erinevustega teadmistes, kuid neid ei tohiks tõlgendada põhjuslikena.

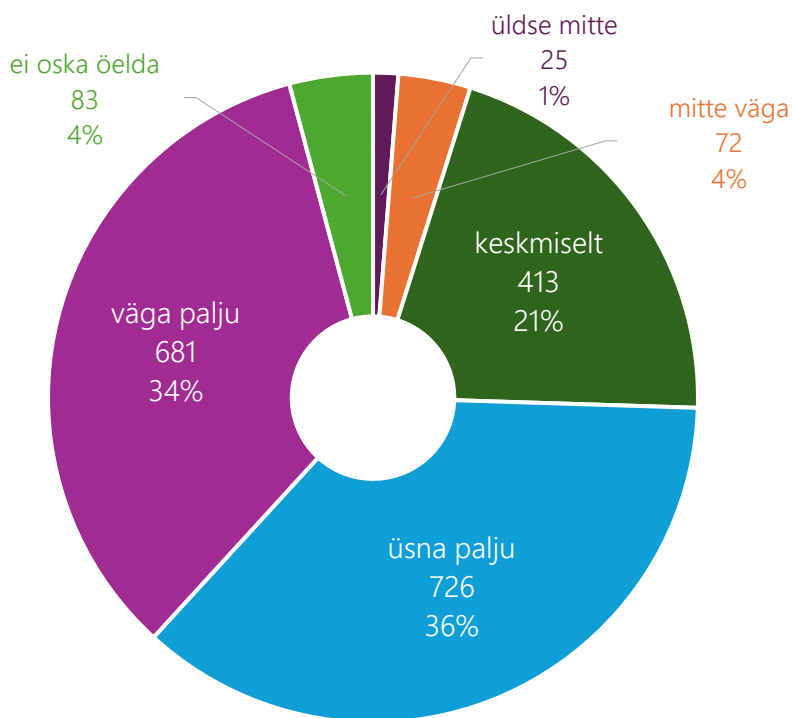
Ettevõtjate objektiivsed teadmised pensionisüsteemi kohta on teistega võrreldes mõnevõrra paremad – keskmiselt vastasid ettevõtjad õigesti 3,63 küsimust samas, teised aga 3,3 ANOVA ($p = ,02$). Eelkõige teadsid ettevõtjad paremini, et II samba osakuid on võimalik fondide vahel vahetada. Peamiselt tuleneb see aga nii ettevõtluse kui ka muu palgatööga tegelevate inimeste pealt, kes vastavad õigesti keskmiselt 4,68 küsimust, samas kui ainult ettevõtlusega tegelevate inimeste õigete vastuste osakaal oli sisuliselt võrdväärne keskmise (3,32 vs üldine keskmine 3,34). Baasteadmiste osas teadsid pea kõik korruga ettevõtluse ja palgatööga tegelevatest inimestest õigesti III sammast (96,2%), ning keskmisest paremini ka II (84,9%) ja I sammast (77,4%), samas kui ainult ettevõtlusega tegelevate inimeste puhul olid vastavad näitajad 71,7%, 71,1% ning 61,5%.

Kokkuvõttes viitavad tulemused inimeste võrdlemisi heale ettekujutusele mõningatest pensionisüsteemi aspektidest, kuid samas on veel palju valdkondi, kus teadmised võivad olla piiratud või ebakindlad. Vastajad pigem märgivad, et nad ei tea vastust, kuid arvavad suvaliselt. Inimesed on üldiselt ettevaatlikud kahtlaste kirjade ja pettuste osas, mis on positiivne märk finantsilise turvalisuse seisukohast. Teisalt on märgata, et eelkõige mitte-eestlased on oluliselt vähem pensionisüsteemiga kursis.

HOIAKUD

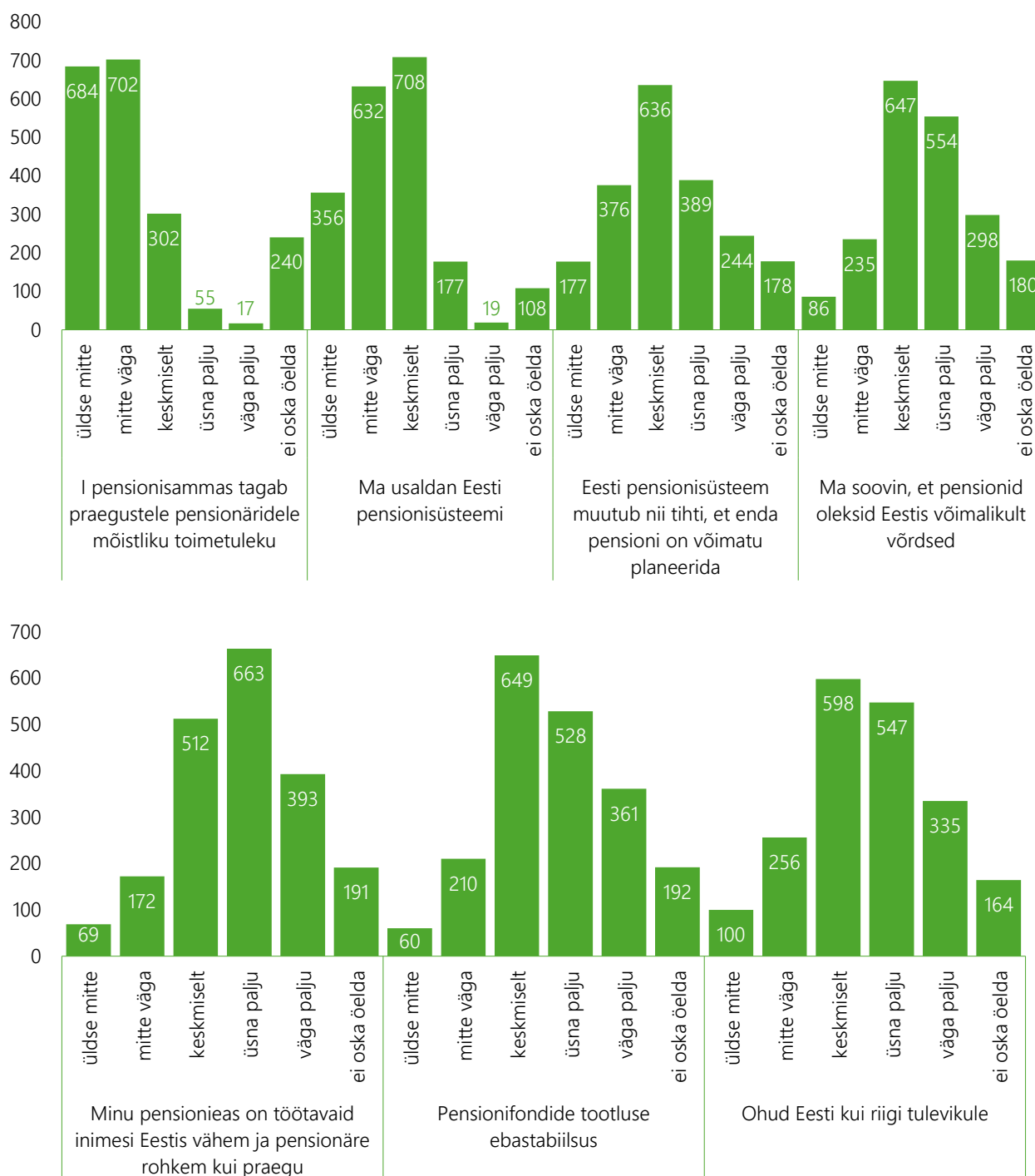
Viimase pensionitarkuse osisena käsitleme inimeste hoiakuid pensioni osas. Valdav osa vastanutest peab enda pensioni oluliseks: 36,3% vastanute arvates on see üsna oluline ja 34,1% peab seda väga oluliseks (vt joonis 15). Seega on selge, et inimesed tähtsustavad tulevikus rahaliselt hakkamasaamist. Vaid väike osa vastanutest peavad pensionipõlves hakkamasaamist vähem tähtsaks: 3,6% ei pea seda eriti oluliseks ning 1,3% ei pea seda üldse oluliseks. Samas inimesed ei usu, et I samm tagaks praegustele pensionäridele mõistliku toimetuleku (69,3%). Vaid 3,7% uskusid, et I samm võib mõistliku toimetuleku tagada. 12% vastanutest ei osanud küsimusele hinnangut anda.

Muretekitavalt on vastajate usaldus Eesti pensionisüsteemi vastu väga madal. Kuigi 35,4% vastanutest usaldavad Eesti pensionisüsteemi mõningal määral, siis 31,6% pigem ei usalda ning 17,8% vastanutest ei usalda üldse Eesti pensionisüsteemi, mistõttu on süsteemi usaldavad inimesed selgelt vähemuses (9,9%). Osaliselt võib see olla tingitud kiiretest muututest, mis viimasel ajal aset on leidnud. 31,7% inimestest leiab, et nad ei saa muutuste tõttu enda pensionit planeerida. Lisaks märkisid 42,6% vastanutest et nad eelistaks, et pensionid oleks Eestis võimalikult võrdsed. See võib tähistada eelistust riigi olulisemad rolli osas pensionite tagamisel.

Joonis 15. Pensioni olulisus

Järgmiselt palusime inimestel väljendada enda arvamusi makrokeskkonnas toimuvate muutuste osas (vt joonis 16). Vastustest näeme, et mured tulevase pensioni suuruse pärast põhinevad mitmetel erinevatel teguritel. Kõige rohkem muretsetakse töötavate inimeste vähenemise ja pensionäride arvu suurenemise pärast – 33,2% vastanutest on selles pärast üsna mures ja 19,7% väga mures. Pensionifondide tootluse ebastabiilsus on samuti paljudele inimestele muretekitav (26,4% üsna mures, 18,1% väga mures). Samuti muretsetakse turvalisuseriski ning riigi tuleviku pärast, mille osas avaldas muret 44,2% vastanutest. Paraku tuleb nentida, et antud küsimuste lõikes peegelduvad mitmel juhul mured ja ebakindlus tuleviku osas – ennast võrdlemisi muretuna tundsid vaid vastavalt 12,1%, 13,5% ning 17,8% vastanutest.

Joonis 16. Pensioniga seotud hoiakud ja mured

Naistele on hea pension olulisem kui meestele – 74% naistest olid „vähemalt üsna nõus“ olulisusele väitele vastates, samas kui meeste puhul oli vastav näitaja 66,6%. Naised usaldavad Eesti pensionisüsteemi mõnevõrra vähem (naiste puhul usaldas 8,2%, meeste puhul 11,4%) ning tunnevad suuremat muret Eesti riigi turvalisuse osas (45,7%, 42,5%). Naised soovivad oluliselt enam, et pensionid Eestis oleksid võimalikult võrdsed (47,9%, 37,2%).

Vanuse lõikes olid statistiliselt olulised erinevused I samba piisavuse osas. Kõige rohkem hindasid I sammast piisavaks kõige noorem vanusegrupp, seda märkisid 21% vastajatest, kõige vähem aga

kõige vanem vanusegrupp, kus nii arvavad 10,2% inimestest. Seevastu olid nooremad pensionisüsteemi osas kõige usaldavamad (19,5% vähemalt pigem usaldab), samas kui kõige skeptilisemad on 25–34 (7,7%) ning 35–44-aastased (7,9%) inimesed. Pensionisüsteemi muutused häirivad samuti eelkõige 25–34-aastasi inimesi (38% vastas et tunnevad vähemalt üsna muret), samas kui 55–64 vanusegrupis (26,5%) ning 18–24-aastaste vanusegrupis (28,8%) ei olnud see niivõrd oluline. Fondide ebastabiilsus teeb aga kõigile inimestele suurel määral muret (kõikides gruppides tunnevad ligilähedaselt 42,9% – 49,5% muret), välja arvatud kõige nooremad, kellele see tekitab muret ainult 28,3%-le.

Teistest rahvustest inimesed hindasid head pensionit võrreldes eestlastega oluliselt tähtsamaks, vastavalt märkis hea pensioni vähemalt üsna oluliseks 65% eestlastest ning 81,7% teistest rahvustest inimestest. I samba piisavuse osas on teised rahvused kriitilisemad kui eestlased (vastavalt hindavad vähemalt võrdlemis ebapiisavaks 41,1%, eestlastest 31%), ning ka Eesti pensionisüsteemi osas umbusaldavad (53,6% pigem ei usalda, eestlaste puhul 47,4%). Kõige suurem erinevus rahvuste vahel seisnes aga pensionisüsteemi muudatuste tajumise osas, mis teeb olulist muret eestlastele (43,3%) kuid mitte teistest rahvustest inimestele (6,9%). Teistest rahvusest inimesed muretsesid, et nende pensioniikka jõudes on toimunud suuremad demograafilised muudatused (58,7%, 50,1%) ning tunnetasid ka suuremat muret pensionifondide ebastabiilsuse osas kui eestlased (vastavalt 53,3% ja 40,3%). Eestlased seevastu muretsesid aga mõnevõrra rohkem Eesti riigi turvalisuse osas (44,9%) kui teistest rahvusest inimesed (42,3%).

Linnas elavad vastajad märkisid enda pensioni olulisemaks teemaks kui maal elavad vastajad, seda märkis 72,7% linnas elavatest inimestest ning 64,4% maal elavatest inimestest. Maal elavad inimesed tunnetasid pensionisüsteemi muudatuste kiirust oluliselt teravamana probleemina kui linnas elavad inimesed (maal elavatest vastajatest märkisid seda oluliseks 43,5%, linnas 27%) ning olid mõnevõrra rohkem mures ka Eesti turvalisuse pärast.

Kõrgema haridustasemega inimesed leiavad, et I sammu ei ole piisav mõistliku toimetuleku tagamiseks. Alg- ja põhiharidusega inimesed usaldavad Eesti pensionisüsteemi vähem, kui kesk- või kõrgharitud inimesed. Muudatused häirivad pigem madalama haridustasemega inimesi, kes ka pigem sooviksid, et pensionid oleksid Eestis võimalikult võrdsed. Kõrgemalt haritud inimesed muretsesid aga rohkem demograafiliste muudatuste ja pensionifondide tulemuslikkuse pärast.

Sissetulekute lõikes usaldavad pensionisüsteemi kõige enam pigem kõrgepalgalised inimesed (vähemalt üsna nõus on 13,6%), samas kui usaldus teistes sissetulekurühmades on mõnevõrra madalam – keskmise sissetulekuga inimestest usaldab 9,6% ning madalama sissetulekuga inimestest 10,5%. Huvitavad tulemused olid ka võrdsete pensionite soovimisel. Kõige rohkem soovisid võrdseid pensione madalapalgalised vastajad, kellest pooled eelistaksid võimalikult võrdseid pensione. Keskmise sissetulekuga inimestest arvas sama 43,5% kuid vaid veerand kõrgepalgalistest sooviks võimalikult võrdseid pensione. Seega võivad tulemused viidata, et jõukamad inimesed tajuvad, et pensionite võrdsus tähendaks suuremaid avaliku sektori kulutusi. Huvitaval kombel muretsesid aga madalama palgaga inimesed rohkem fondide ebastabiilsuse pärast (45,1%) kui kõrgepalgalised inimesed (40,1%). See võib olla märk, et madalama sissetulekuga inimesed tajuvad investeerimist riskantsemana, mistõttu ei proovita isegi sellega alustada. Suurema sissetulekuga inimesed muretsesid seevastu aga rohkem demograafiliste muudatuste pärast, mille osas tunneb muret 59,6%.

Hoiakute osas ei erinenud ettevõtjate ning teiste inimeste hoiakuid omavahel kuigi palju. Ainuke statistiliselt oluline erinevus jäi võrdsete pensionite soovimise osas (22,9% ettevõtjatest pigem ei

soovi, samas kui teistest 15,2% pigem ei soovi). Hoiakute osas ei olnud erinevusi ainult ettevõtlusega ning ettevõtluse ning täiendavad tööga tegevaste inimeste vahel.

Kokkuvõttes peavad inimesed küll enda pensioni oluliseks, kuid esinevad mitmed murekohad. Inimesed on mures pensionisüsteemi usaldusväarsuse, muutuste ja erinevate tegurite mõju osas pensionile. Need mured võivad mõjutada inimeste käitumist pensioni planeerimise ja säästmise osas.

AKTUAALSED TEEMAD

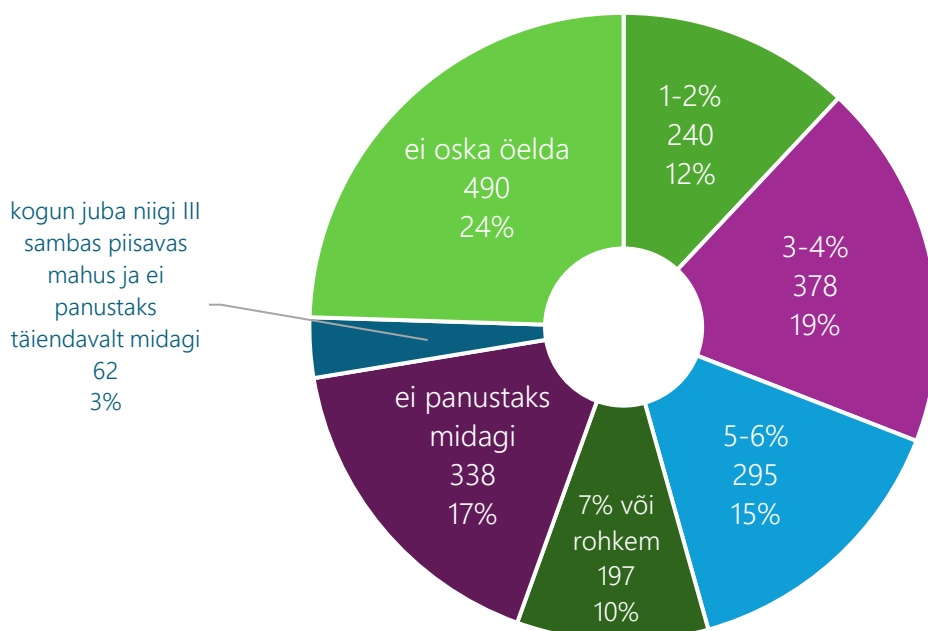
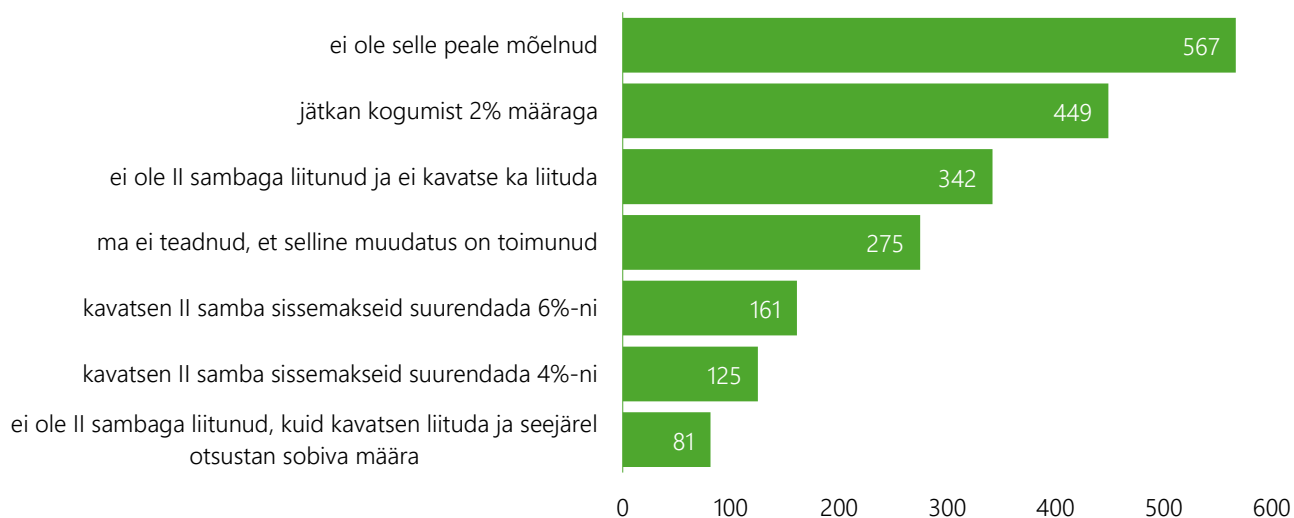
Küsimustik sisaldas ka kahte muutuvat küsimust hetkel aktuaalsete teemade osas. Kuigi neid pensionitarkuse osana ei kasutata, siis annavad vastused täiendava mõõtme tulemuste kirjeldamiseks ning päevakajalise info levimise mõõtmise jaoks.

Uuringu koostamise aastast alates on võimalik esitada avaldus enda II pensionisamba sissemakuse muutmiseks, kehtiva 2% vaikimisi valiku asemel võib soovi korral panustada 4 või 6% enda brutopalgast. Küsides inimeste kavatsusi toimuva muutuse osas tõdesid 28,4% vastanutest, et nad ei ole veel selle peale mõelnud. 22,5% vastanutest kavatsevad jätkata kogumist tavapärase 2% määraga ning võrdlemisi väiksem osa inimesi kavandab suuremaid sissemakseid: 6,3% kavatsevad suurendada 4%-ni ja 8,1% plaanivad tõsta sissemakse määra 6%-ni brutopalgast (vt joonis 17, ülemine). 13,8% inimestest ei olnud teadlikud, et selline muudatus on aset leidnud. Teised ei kavatse II sambaga liituda (17,1%) või plaanivad liituda ja siis otsustada (4,1%). Kokkuvõttes on inimesed muudatusest võrdlemisi teadlikud, kuid vähesed kavatsevad enda sissemakset tõsta.

Uurimise ka kuidas töandjapensioni olemasolu muudaks inimeste käitumist III pensionisambasse panustamise osas (vt joonis 17, alumine). Kui töandja toetaks töötaja panuseid III sambasse omapoolse võrdse sissemaksega, siis 18,9% inimestest oleksid nõus panustama 3-4% oma brutopalgast ja 12% panustaks III samasse 1-2% enda brutopalgast. 24,7% vastanutest oleksid valmis panustama üle 5%, kuid märkimisväärne osa (16,9%) ei panustaks midagi, isegi kui töandja pakuks sellele toetust. Suur osa vastanutest (24,5%) ei oska selle küsimuse puhul otsustada. Seega võime öelda, et töandjapension tõenäoliselt motiveerib III sambasse panustamist, kuid suurem osa inimestest ei sooviks töandjapensionit maksimaalse maksusoodustuse mahus ära kasutada. Siiski võivad muudatusega kaasneda olulised käitumuslikud muudatused, kuna siis on kogujal juba III pensionisamba konto avatud ning tekib ehk ka selgem kogumisharjumus.

Hetkel aktuaalsete muudatuste osas tundus töandjapension naistele atraktiivsem, et panustada vähemalt natuke, samas kui mehed oleksid suurema tõenäosusega nõus panustama kas maksimaalse pakutud summa või mitte midagi. II sambasse panustamise määras ei olnud selgeid soolisi erinevusi.

Vanuse lõikes ei olnud nooremad II samba sissemakse määra peale pigem mõelnud (18-24-aastaste grupis vastas sääraselt 37,1%) samas kui teistes vanusegruppides erinevust ei olnud märgata (tüüpiliselt vastas teistes vanusegruppides sarnaselt umbes 27,5% vastajatest). Teisalt on noorte hulgas ka kõige aktiivsemad maksete tõstjad (17,6% plaanib tõsta sissemaksemäära), samal ajal kui teistes vanusegruppides on näitaja tüüpiliselt 15% ning kõige vanemas vanusegrupis 10,4%. Samuti huvitab töandjapension eelkõige 18-24- ning 25-34-aastaseid inimesi, vastavalt kaaluks panustamist 68,3% ning 67,7% neist, iga kümnendi lisandudes aga väheneb panustajate osakaal 10 protsendipunkti võrra.

Joonis 17. Kavatsused II samba muudatuse osas (ülal) ning eelistused tööandjapensiooni osas (all)

Eestlased kavatsesid suurema tõenäosusega jätkata kogumist praeguse määraga või tõstaksid sissemaksete summa 6%-ni, millest viimast märkis 9,3% eestlastest kuid vaid 4,9% teistest rahvusest inimestest. Teistest rahvusest inimesed pigem ei ole veel II samba sissemaksete muudatuse peale mõelnud (32,4%) või ei teadnud, et säärane muudatus on toimunud (17,2%) samas kui eestlaste vastavad näitajad olid 26,4% ning 12,1%. Tööandjapensiooni pakkumine on eestlastele oluliselt atraktiivsem kui teistest rahvustest inimestele, seda nii panustamise tõenäosuse kui ka mahu osas.

II samba sissemakse määra muutmine kõnetab eelkõige kesk- ja kõrgharitud inimesi, kes on nõus enda sissemaksed tõstma. Maksimaalne sissemakse suurus huvitab eelkõige kõrgharitud (8,9%) ja keskharidusega inimesi (8,7%). Madalama haridustasemega inimesed pigem ei olnud selle peale veel mõelnud. Tööandjapensiooni osas ei joonistunud selget erinevust.

Sissetulekute lõikes on pakutud muudatused eelkõige huvipakkuvad kõrgema sissetulekuga inimestele. 26,5% kõrgema sissetulekuga inimestest plaanib II samba sissemakse määra tõsta 4% või

6%-le, samas kui sama teeks vastavalt 15,2% keskmise palgaga ning 10,3% madala palgaga inimestest. Madala palgaga inimesed pole pigem veel sissetulekute muutmise peale mõelnud (31,1%), samas kui sama vastuse osakaal keskmise sissetulekuga inimeste puhul oli 25,9% ning kõrge sissetulekuga vastajate puhul 17,6%. Sama muster kordub ka töandjapensioni puhul, kuhu panustaks 46,3% madalapalgalistest, 64,4% keskmise palgaga inimestest ning 73,5% kõrge palgaga inimestest. Seega kasutavad muudatusi ära pigem jõukamad inimesed. Suurema sissetulekuga inimesed olid oluliselt suurema tõenäosusega nõus panustama ka maksimaalselt suure pakutud summa, III sambasse. Seda teeks napilt üle 20% suurema sissetulekuga inimestest, samas kui seda märkis 10,6% keskmise sissetulekuga ning 6,6% madalama sissetulekuga inimestest.

Ettevõtjad soovisid oluliselt suurema tõenäosusega tõsta enda II sama panust 6%-ni, kuid teisalt soovivad seda eelkõige teha ettevõtjad kes samal ajal ka palgatööd teevad. Inimesed, kes ainult ettevõtlusega tegelevad pigem ei ole II sambaga liitunud ega kavatse seda ka teha. Väga sarnane muster oli ka töandjapensioni puhul.

AVATUD VASTUSED JA KOMMENTAARID

Üllatavalt suur osa inimestest soovis enda mõtteid ka avatud tagasisidena välja tuua. Valdavalt töi iga vastaja välja ainult ühe kategooria märksõnad. Siin jaotasime vastuselt laiemalt üheksasse kategooriasse:

- 1) meeldis ja andis olulisi teadmisi (44 mainimist);
- 2) pension on kasutu teema, peamiselt inflatsiooni tõttu (27 mainimist);
- 3) küsimustik oli liiga pikk või esines vigu (24 mainimist);
- 4) küsimustik oli kallutatud või ei võimaldanud enda arvamust täielikult avaldada (36 mainimist);
- 5) ei usalda panku või pensionifonde (15 mainimist);
- 6) ei usalda riiki või valitsust (19 mainimist);
- 7) ei ela nii kaua (11 mainimist) või ei mõtle pensionile (4 mainimist);
- 8) ei suuda säästa (10 mainimist).

44 inimest mainis, et tegemist on oluline teemaga, et nad said targemaks ning tahaks veel rohkem teada. Seda väljendasid tsitaadid nagu: „*Olen nüüd rohkem pensioniga kursis*“; „*Aitäh oli huvitav.*“; „*Kas sellised tabelid, mis võrdlevad investeringuid sammastesse ja pensionit tulevikus on kuskilt leitavad? Sest tunnen et see oleks paljudele väga tähtis informatsioon. Isegi kui inimestel pole võimalik hetkel investeerida sellises mahus, mõtleksid nad selle peale ja oleksid oma valikutes teadlikumad.*“; „*(vene keeles) Tänu teie küsimustikule tekkis mul huvi pensionifondide vastu ja uurin neid.*“.

36 inimest mainis, et küsimustik oli kallutatud või ebapiisavate vastusevariantidega. Seda ilmestasid järgmised tsitaadid: „*Video oli naiivne. Mida rohkem lõpupoole küsimused läksid, seda rohkem kallutatuna küsitlus tundus. Saan aru, et eesmärk on õpetada, aga siis tulnuks hoida küsitlus ja õpetussõnad eraldi.*“; „*Enamusele küsimustele puudus "õige" vastusevariant.*“; „*Kõik toodud palganäited nii siin küsitluses kui pensionikalkulaatoris on ebareaalselt suured. (...)*“; „*(vene keeles) See on rohkem reklaam kui küsitlus*“; „*Liiga vähe oli valikuid „ma ei tea*“.

27 inimese arvates on pension mõttetute teema, peamiselt kuna inflatsiooni tõttu ei ole mõistlik koguda: „*Pensioni II sambasse kogumine on täiesti mõtetu, olen sinna kogunud 21 aastat ja nüüd*

võtan välja.“; „Milleks imelikud küsimused, me elame ju nüüd, mitte enne ega pärast, hetk loeb, olla kohal praegu. Süsteemi sellisel kujul ei eksisteeri tulevikus. Kõigil on kõike piisavalt ja rõhk on autentsusel ja koostööl igasugusel loomel.“; „35 aastapärast ei ole 512,- midagi teha ja ega see 856,- ka ei päästa, tahaks näha seda tabelit kuhu on sisse arvestatud inflatsioon ja palgaline lõhe meeste ja naiste osas ja kuidas katta meeste kulu, kuna nad elavad keskmiselt 8 aastat vähem seoses töökoormusega peret toites, võiks olla niinimetatud lese pension“; „Ilmselge ju ammu, et inflatsioon on kõrgem, kui sammaste tootlus. Tegelikult raha põletamine.“; „Teine ja kolmas samm on vähetootlikud, haldustasud ja inflatsioon sööb kasumi ära. Sellest tulenevalt toidan ainult fondihaldureid. Kasum on koguaeg mineuse. Lihtsalt puudub mõte sammastesse raha paigutada.“; „Mõtetu küsitlus, majandus ja elukallidus on pidevas muutuses et üldse mingit arvamust avaldada kuidas elaksin 20-50 aasta pärast ja mis on raha väärtus selleks ajaks“; „(vene keeles) Arvestamata inflatsiooni, majanduse olukorda, pensioniaktsiate võimalikku kasvu või langust, võimalikke pensionireforme, ei ole pensioni prognoosimine 30-35 aasta pärast täpsem kui kohvipaksul ennustamine.“

24 inimese arvates oli küsimustik liiga pikk või raskesti arusaadav, eriti venekeelses tõlkes: „Natuke pikk, kuigi arusaadavatel põhjustel“; „Liiga palju lugemist ja pole nii kursis selle teemaga“; „(vene keeles) See on pikk, paljud asjad on arusaamatud“; „(vene keeles) Mõned küsimused on tõlgitud nii, et tähendust on raske ära arvata“

15 inimest ei usalda panku ega pensionifonde: „Pensionifondide reklaam... ei usalda!“; „pankade reklaame mitte saata“; „Puudub eriline usk fondidesse, eelistan panustada kinnisvarasse ja selle hilisemasse müüki või rendile andmise pensionipõlves.“; „(vene keeles) Pettus: pangad rikastuvad meie investeringute arvelt“

Ning 19 inimest ei usalda riiki „See valitsus teeb Eesti tuleviku tühjaks. Ma ei usu riigile tänu neile.“; „Riik ei ole usaldusväärne, lubab keskmiselt pensionilt tulumaksu mitte võtta aga valetab.“; „Eesti riigil on hoopis teised prioriteedid kui pensionäride eest hoolitsemine, kahjuks!“; „Eesti riik hävitab pensionäre“; „Ei usalda Eesti Vabariigi valitsust ega nende loodud süsteeme, seal hulgas ka pensionisüsteemi!“; „inimeste teadlikkusest on vähe kasu kui riik käitub nagu teeniks inimesed riiki ja mitte vastupidi“; „TULEVIKU KÜSIMUSED ON ETTEAIMAMATUD. Me pole kindlad, et 10a pärast üldse mingit pensionit makstakse või kas Eesti riikigi olemas on. Usaldus meie riigi, valitsuse ja riigikogu suhtes kahaneb iga nädalaga. Kraaklevad seal oma tuhandetes kuupalkade ja lisatasude pärast, aga endal pole õrna aimugi, kuidas 600 euroga üksinda hakkama saada ja ellu jääda.“; „(vene keeles) Keskmiselt ei usalda Eesti inimesed pensionisüsteemi...“; „(vene keeles) Selleks, et pensionisüsteem toimiks, on vaja arendada riigi majandust ja mitte tappa seda maksude tõstmisega ja mitte süstida olukorda sõja ettevalmistamisega

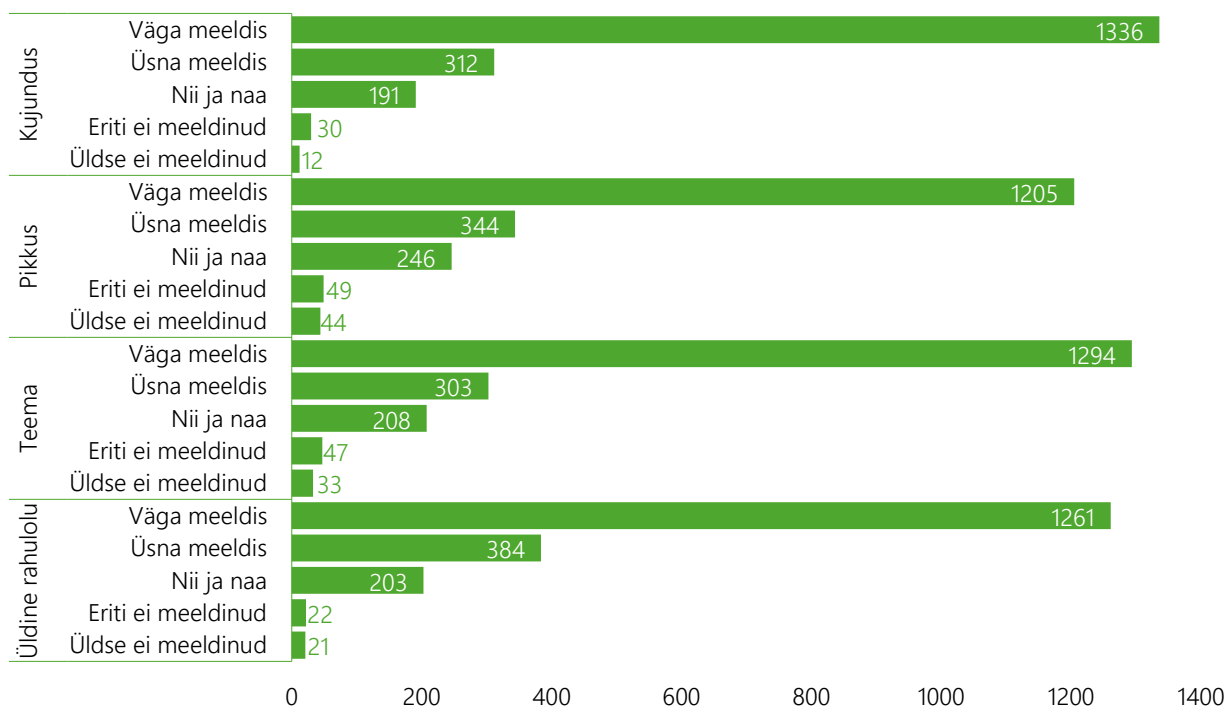
15 inimest märkis avatud vastustes ära, et nad ei elagi nii kaua või ei soovi üldse teema peale mõelda „Ei kogu raha, sest pensioniiga muudkui tõstetakse, ma pole kindelgi, et ma pensionini elan.“; „Enamik Eesti mehi statistiliselt ei elagi pensionieani.“; „minu vanused inimesed ei näe pensionit. kuna pensioni iga on nii kõrgele viidud ja viiakse veel. see pensioni jutt on jura. ma suren enne kui pensile jään. loodan et mitte muidugi“; „Ma EI TEA midagi mingitest sammastest! (...).“; „Olles veel väga noor (üliõpilane), siis on pensioniteemad kuidagi väga kauged.“

10 inimest märkis täiendavalt, et nad ei suuda säästa „Kui ikka saad palgaks kätte 900eur siis sealt on raske midagi veel pensionifondidesse panna, tahaks nagu elada ka!!!“; „Sooviks pensioniks rohkem panustada kui ei saaks miinimumpalka, nii lihtsalt ei ole võimalik rohkem panustada“; „(vene keeles)

... Nüüd on suurenenud ka maks, auto maks ja palju-palju muid negatiivseid üllatusi. Keegi ei mõtle pensionile jäämisele, vaid ainult sellele, kuidas ellu jääda!!"

TAGASISIDE KÜSIMUSTIKULE

Küsimustiku lõpus oli ka paar küsimust tagasiside andmiseks (vt joonis 18). Seda palusime vastajatel teha nii viie punkti skaalal neljas kategoorias kui ka soovi korral avatud tagasiside väljas. Üldiselt oli tagasiside küsimustikule positiivne ning üle poole vastanutest olid väga rahul. Võrdlemisi sarnased tulemused olid ka teema ning kujunduse osas. Küsimustik oli ka üsna pikk, kuid tundub, et vastajaid see väga ei häirinud - küsimustiku pikkuse osas oli enamasti positiivne tagasiside (77,5% vastanutest). Siiski oli see aspekt madalama keskmise skooriga aspekt.

Joonis 18. Tagasiside küsimustikule

KIRJELDAVA STATISTIKA LÜHIKOKKUVÕTE

1. Eesti inimestele on hea pension väga oluline. Inimesed tähtsustavad iseenda rolli enda pensioni kujunemisel, samas teine ligilähedaselt sarnase suurusega grupp loodab peamiselt riigi toele.
2. Inimeste aktiivsus enda pensioni planeerimisel on väga heterogeenne, samas planeerimise tase on läbivalt madal. Suuremal osal inimestest on vähemalt ühe varaklassi abil pensioniks säästnud, kuigi vara mahud on tüüpiliselt väga väiksed. Ligi 20% inimestest pole pensioniks midagi säästnud. Pensioniks valmistatakse ette peamiselt investeerides kinnisvarasse või tegeledes säästmisega.
3. Inimesed on pigem passiivsed pensioniga seotud info otsimise osas. Tüüpiline vastaja ei ole pensioniinfo seotud olulist tegevust teinud ega soovi ka kunagi teha. Seega on oluline pakkuda lihtsasti mõistetavat ning praktilist infot mis kõnetakse lihtsamini hetkel kõrvalejäävaid inimesi.

4. Suurem osa inimestest arvavad, et pensionile jäämise vanust on võimatu planeerida. Pigem eelistatakse pensionile jäädes enda pensioniraha korraga välja võtta.
5. Inimesed tunnevad ennast pensioni osas võrdlemisi ebakindlalt. Paraku on hulk inimesi, olenemata niivõrd vanusest, kes arvavad, et nad ei pruugi pensionini elada.
6. Teadmised pensionisüsteemi kohta on suuremal osal vastajatest üsna head. Baasteadmiste osas märkis vähemalt 2/3 vastuseid õigesti 71% inimestest, täpsemate küsimuste puhul oli keskmine tulemus 3,34 õiget vastust 7-st. Inimesed on üldiselt ettevaatlikud kahtlaste kirjade ja pettuste osas, mis on positiivne märk finantsilise turvalisuse seisukohast.
7. Vastajad on mures pensionisüsteemi muutuste ja Eesti riigi turvalisuse osas. Usaldus pensionisüsteemi vastu on väga madal, ligi pooled vastajatest pigem ei usalda või üldse ei usalda Eesti pensionisüsteemi.
8. II samba sisse maksete määra tõstmine ning tööandja pensioni pakkumine pakub huvi paljudele vastajatele, eelkõige jõukamatele ning kõrgharitud inimestele.
9. Avatud vastustes said inimesed enda seisukohti täpsustada. Mitmed vastajad tõid eraldi välja, et nad ei usalda pensionifonde, panku, ega ka valitsust. Oluline osa küll sooviks pensioniks säästa, kuid see pole nende sissetulekute juures võimalik. Tihtipeale märkisid ka vastajad, et inflatsiooni tõttu ei ole neil mõtet pensioniks säästa, või et (eriti meeste puhul) ei pruugita pensionini elada.

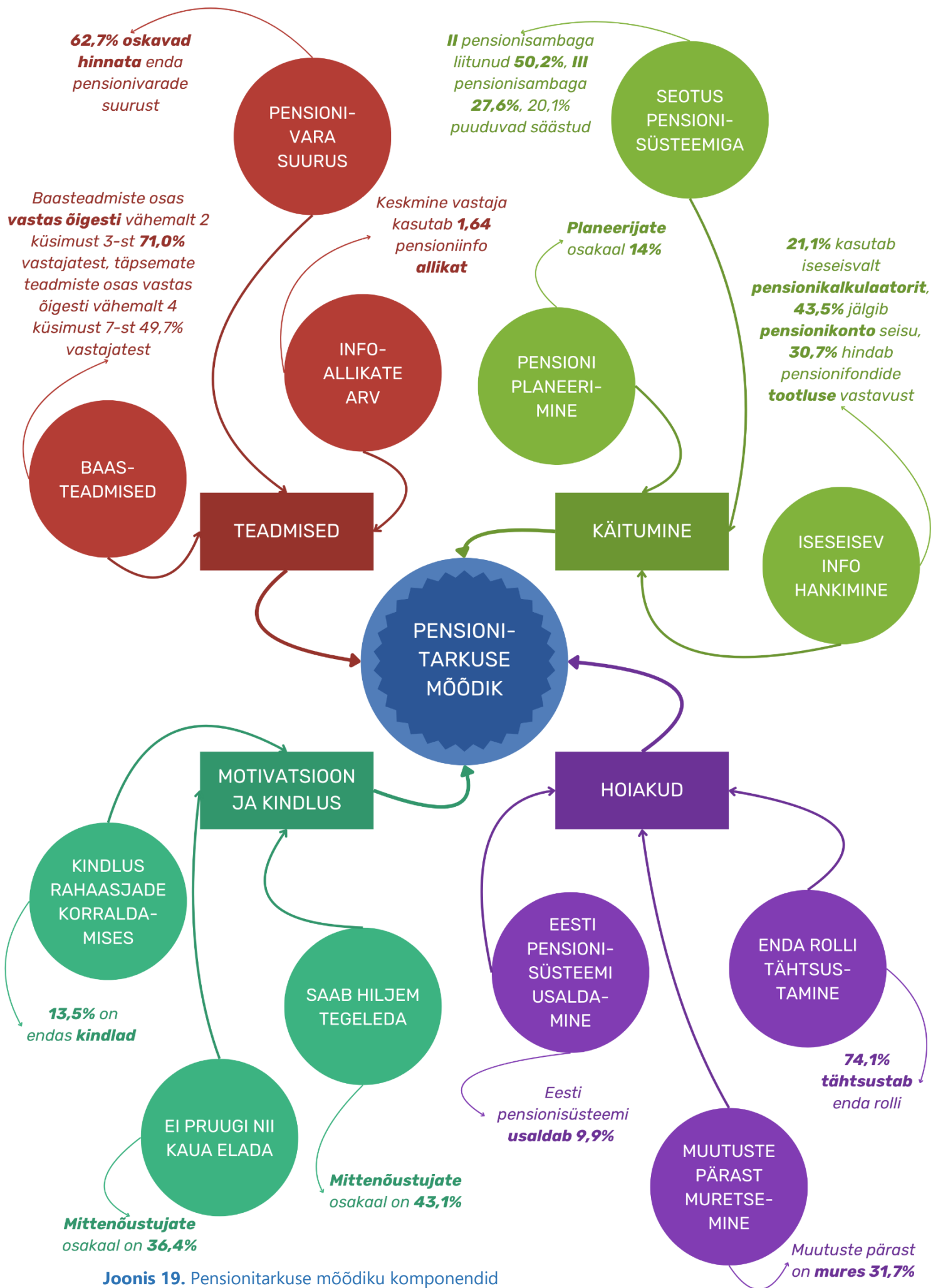
PENSIONITARKUSE MÕÕDIKU RAKENDAMINE

PENSIONITARKUSE MÕÕDIKU KOMPONENDID

Pensionitarkuse mõõdiku koostamisel ei kasutata kõiki eelnevalt välja toodud küsimusi. Mitmed neist on disainitud kirjeldamiseks põhjalikumalt kuidas inimesed käituvad või millised eelistused konkreetsete tegevuste osas on. Mõõdikus rakendame igast kategooriast aga kõige olulisemaid ning koondarvutuste tegemiseks sobilikke tunnuseid. Nendeks on:

- Enda rolli tähtsustamine pensioni kujunemise osas (enda tegur = tähtsus 1 või 2);
- Pensioni planeerimine (vähemalt üsna nõus);
- Seotus pensionisüsteemiga (panustab II või III sambasse = tõene);
- Iseseisev pensioniks valmistumine (investeerib või säästab muul viisil kui pensionisüsteem = tõene);
- Teab pakkuda enda pensionivara suurust (st vastus ei tea = väär);
- Iseseisev pensionikalkulaatori kasutamine, pensionikonto seisu vaatamine, pensionifondi tootluse hindamine;
- Infoallikate arv;
- Kindlus rahaasjade korraldamise osas (vähemalt üsna nõus);
- Pole motivatsiooni sest ei pruugi nii kaua elada või saab kunagi hiljem tegeleda (vähemalt pigem ei nõustu);
- Teadmiste koondskoor (st nii baasteadmiste kui täpsemate teadmiste õigete vastuste arv);
- Usaldus Eesti pensionisüsteemi vastu;
- Mure muutuste osas.

Antud tunnused võime jagada ka täpsemalt mõõdetud kategooriateks mida eelnevalt käsitlesime – ehk teadmised, käitumine, motivatsioon ja kindlus, hoiakud. Need on välja toodud järgmisel joonisel (vt joonis 19).

Joonis 19. Pensionitarkuse mõõdiku komponendid

Mõõdikut rakendasime järgnevalt kolmel viisil. Esiteks kasutasime seda klasteranalüüsi teostamiseks ning teiseks säästmiskäitumise seoste hindamiseks.

KLASTERANALÜÜS

Inimeste hoiakute, käitumise ja teadlikkuse põhjal püüdsime otsida andmetest mustreid klasteranalüüsi abil, mis jagab inimesed sarnastesse rühmadesse. Analüüsides nendes rühmades olevate inimeste sotsiaalmajanduslikke tunnuseid, saame täpsemini piiritleda inimesed, kellele oleks vaja suunata sekkumismeetmeid. Sel viisil on võimalik tõsta inimeste teadlikkust Eesti pensionisüsteemi kohta nii, et nad saaksid teha kaalutletud valikuid oma tulevase pensioni osas.

Andmed ja meetodika

Inimeste klasterite moodustamisel kasutasime inimeste vastuseid ankeetküsitlusele. Tunnuste kirjeldused, mille alusel klastreid moodustati, on toodud järgnevas tabelis (vt tabel 2).

Tabel 2. Klasterite moodustamisel kasutatud tunnused

Tähis	Selgitus	Tunnuse käsitlemine mudelis
Riskialdis	Q32: Kuidas Te ise ennast hindate, kas Te üldjuhul pigem väldite riske või olete pigem valmis riske võtma?	Pidev (1-10)
Tulevikueelistus	Q33: Kas Te olete üldjuhul nõus osa enda tänastest hüvedest loovutama, et tulevikus seetõttu suuremat kasu saada?	Pidev (1-10)
Olulisim	Q2: Olulisim pensionipõlve rahalise olukorra kujunemisel Q2r1 =1 või Q2r2 = 1 - Isevõipartner Q2r5 =1 - Riik Q2r3 =1 - Pensionifondid Q2r4 =1 - Lapsed	Kategooriline
Infoallikad	Q7: Allikate arv, millest on Eesti pensionisüsteemi kohta infot saanud	Pidev (0-10)
Infoiseuri	Q5: Tegevuste summa: Q5r1: kasutanud pensionikalkulaatorit Q5r2: jälginud interneti või mobiiliäpi teel oma pensionikonto seisu Q5r3: hinnanud, kas valitud pensionifondi tootlus vastab minu ootustele	Pidev (0-3)
Teadmisedkoos	Õigete vastuste arv pensionisüsteemi küsimustele Q11r1, Q11r2, Q11r3, Q12r1, Q12r2, Q12r3, Q12r4, Q12r5, Q12r7, Q12r8	Pidev (0-10)
Usaldabsust	Q20r2 Ma usaldan Eesti pensionisüsteemi: Nõus keskmiselt, üsna palju või väga palju	Binaarne (1-0)
Pensplaneerin	Q3r3: Ma planeerin aktiivselt enda pensioni rahaasju 1 - Nõus üsna palju või väga palju; 0 – muud juhud	Binaarne (1-0)

Tähis	Selgitus	Tunnuse käsitlemine mudelis
Planraske	Q20r3: Eesti pensionisüsteem muutub nii tihti, et enda pensioni on võimatu planeerida 1 - Nõus keskmiselt, üsna palju või väga palju, 0 – muud juhud	Binaarne (1-0)
Penskindlkor	Q3r2: olen kindel, et mul on enda pensioni rahaasjad hästi korraldatud 1 – Nõus üsna palju, väga palju; 0 – muud juhud	Binaarne (1-0)
InvestII	Q4r1: Kogub II pensionisambasse	Binaarne (1-0)
InvestIII	Q4r2: Kogub III pensionisambasse	Binaarne (1-0)
Investmuulsum	Investeeringud muudesse varadesse või muul viisil Vastuste summa küsimustele: Q4r3, Q4r4, Q4r5, Q4r17, Q4r6, Q4r7, Q4r8, Q4r9, Q4r10, Q4r11, Q4r12, Q4r13	Pidev (0-9)
Eiteavara	Q4_1: Ei tea pensioniks säästetud netovara suurust	Binaarne (1-0)

Taustatunnustena kasutame peamisi sotsiaaldemograafilisi tunnuseid ning majanduslikke näitajaid, mis on toodud järgmises tabelis (vt tabel 3).

Tabel 3. Klasterite kirjeldamisel kasutatavad taustatunnused

Tähis	Selgitus	Tunnuse iseloom
Eestikeel	Ankeedi keel on eesti keel	Binaarne (1-0)
Vanus	Vanus küsitluse hetkel täisaastates	Pidev
Mees	Sugu	Binaarne (1-0)
Regioon	D4: Elukoht maakonna järgi PohjaE – Põhja-Eesti LaaneE – Lääne-Eesti KeskE – Kesk-Eesti KirdeE – Kirde-Eesti LounaE – Lõuna-Eesti	Binaarse tunnused (1-0)
Asulatyyp	D5: Elukoh asula tüübi järgi Tallinn (D5 =1) Muulinn (D5 = 2,3) Maa (D5 = 4)	Binaarse tunnused (1-0)
Haridus	D6: Kõrgeim haridusaste Pohihar – kuni põhiharidus (D6 = 1, 2) Keskhar – keskkharidus (D6 = 3) Korghar – kõrgharidus (D6 = 4,5,6,7)	Binaarse tunnused (1-0)
Tootab	Q22: Tööturuseisund on palgatöötaja või ettevõtja	Binaarne (1-0)
Sissetuleku grupp	Q25: Kui suur on ligikaudselt Teie isiklik sissetulek kuus? Sisse_eivasta (Q25 = 8,9) Kuni 1000 eurot (Q25 = 1,2) 1000-2000 eurot (Q25 = 3,4)	Binaarsed tunnused (1-0)

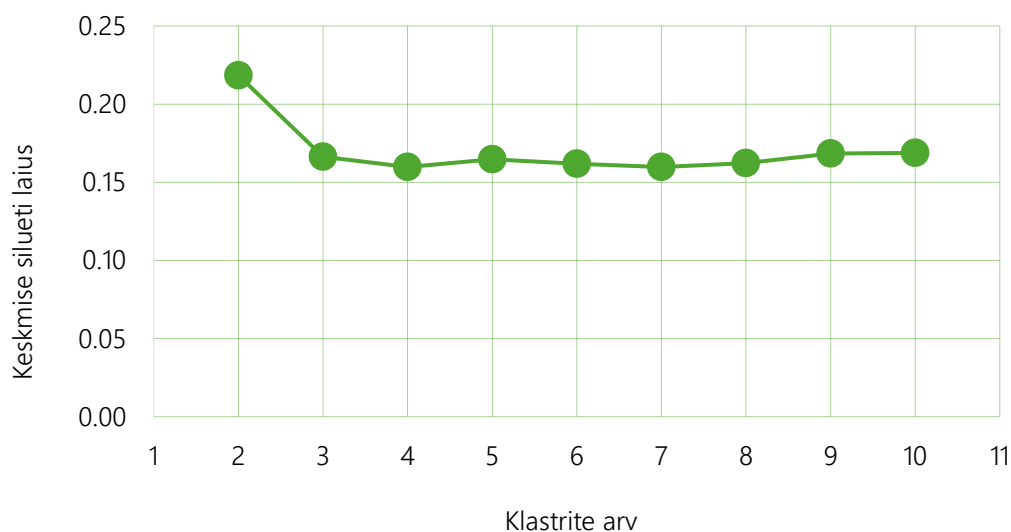
Tähis	Selgitus	Tunnuse iseloom
	Üle 2000 euro (Q25 = 5,6,7)	
Laen_elam	Q27: Kas viimase 12 kuu jooksul on elamiskulude katmiseks võtnud laenu? 1 – On võtnud; 0 – muu	Binaarne (1-0)
Tervis	Q31: Kuidas Te hindate enda praegust tervislikku olukorda? 1 - Väga hea või hea, 0 – muud juhud	Binaarne (1-0)
VahToovoime	Q23: Kas Te olete vähenenud töövõimega? 1 - osalisel määral vähenenud töövõimega või täielikult töövõimetu, 0 – muul juhul	Binaarne (1-0)

Et klasteranalüüs kasutab korraga nii pidevaid, binaarseid kui ka kategoorilisi tunnuseid, siis kasutame klastermeetodit, mis seda arvestab. Kaugus inimeste vahel arvutatakse Goweri kaugusena ehk erinevusmõõdnuna (Gower, 1971). Iga muutuajale rakendatakse sobivat standardiseerimist ja kahe inimese vaheline kaugus on kõigi muutuaja-spetsiifiliste kauguste kaalutud summa. Kõik pidevad tunnused jagatakse esmalt läbi haardega (maksimaalse ja minimaalse väärtuse erinevusega) ning lahutatakse minimaalne väärtus. Sellega teisendatakse pidevad tunnused vahemikku (0–1) ning kaugus kahe vaatluse vahel leitakse teisendatud väärtuste erinevusena (nt skaleeritud vanuste erinevus). Nominaalsete või binaarsete tunnuste puhul on vaatluste vaheline kaugus 0, kui vaatlused on sama väärtusega (nt mõlemad on mehed), ja 1, kui väärtus on erinev (nt üks on kõrgharidusega ja teine algharidusega).

Vaatluste vahelise kauguse leidmise järel, tehakse klasteranalüüs K-medoidide meetodil kasutades PAM-algoritmi (*Partitioning Around Medoids*), mis on K-keskmise meetodist paindlikum. Optimaalse klasterite arvu leidmiseks kasutatakse ühe mõõdikuna keskmise silueti (*silhouette*) laiuse kriteeriumit näitaja keskmist väärtust. Silueti laiuse väärtus mõõdab, kui sarnane on objekt oma klasteriga võrreldes teiste klasteritega. Lisaks tehakse hierarhiline klasterdamine Wardi meetodil, mis lubab analüütikul ise otsustada, milline on sobiv klasterite arv⁹.

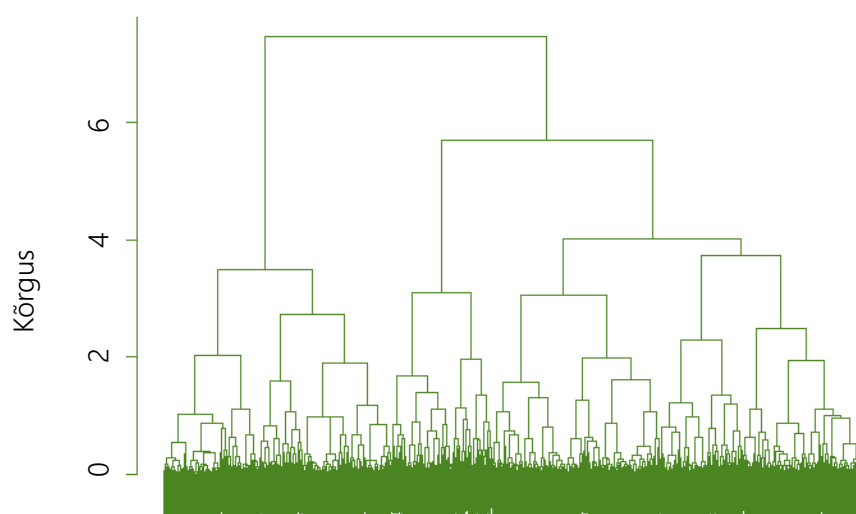
Meie puhul selgub, et optimaalne klasterite arv silueti väärtuse põhjal on tegelikult nii väike kui 2. Ehk laias laastus võib inimesed jagada vaid kahte suurde rühma oma pensionikäitumise poolest. Järgmine kõrgem väärtus tekib, kui jagada inimesed juba 9 või 10 rühma. Siiski on näitaja väärtus pigem alla 0,2, mida loetakse üsna madalaks (vt joonis 20).

⁹ Kogu analüüsi kood R-is tulemuste reprodutseerimiseks on saadaval autoritelt.

Joonis 20. Keskmise silueti väärtus klastrite arvu järgi

Hierarhiline klasterdamine näitab samuti, et pensionisüsteemi teadlikkuse ja säästmiskäitumise aspektist toimub inimeste jagunemine esmalt kahte suurde rühma ja seejärel teine rühm jaguneb omakorda neljaks, enne kui esimene rühm kaheks läheb (vt joonis 21).

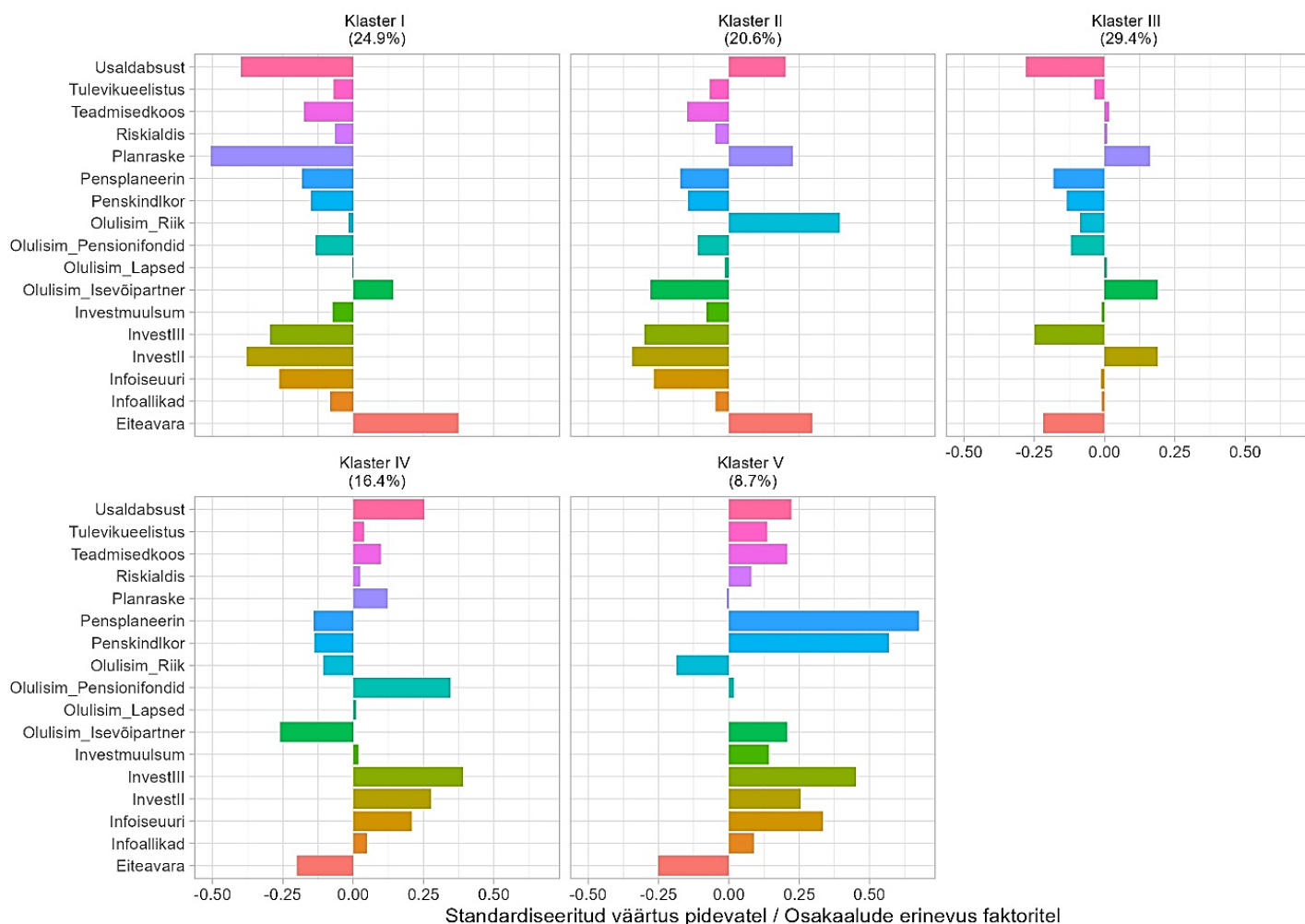
Joonis 21. Hierarhilise klasterdamise puu

Alljärgnevalt otsustame jagada inimesed viide rühma, lähtudes ka nende sotsiaaldemograafilistest tunnustest, mis küll ei olnud klasterdamise aluseks, kuid tagantjärei aitavad neid rühmi iseloomustada. Kuid nagu ka hilisem tõlgendamine näitab, siis on selle viie rühma sees väga sarnaseid klastreid, kus inimesed erinevaid vaid mõne aspekti osas.

Tulemused

Alljärgnevalt on esitatud tulemused K-medoidide meetodil. Sarnaselt enam levinud k-keskmiste meetodile on see meetod klastrite loomiseks läbi erinevuste klastrite vahel, kasutades klastrite

moodustamisel ülal toodud tunnuseid (tabel 2). Järgnev joonis (joonis 22) näitab, millised tunnused mingit klastrit enam iseloomustavad. Positiivne väärtus näitab, et keskmiselt on antud klastris rohkem sellise väärtusega inimesi; negatiivne väärtus, et on vähem. Mida suurem on tulba pikkus, seda suurem on tunnuse keskmine väärtus antud klastris. Klastreid kirjeldavatele joonistele järgnevas tabelis (tabel 4) on iga klastrit ka sõnaliselt iseloomustatud.

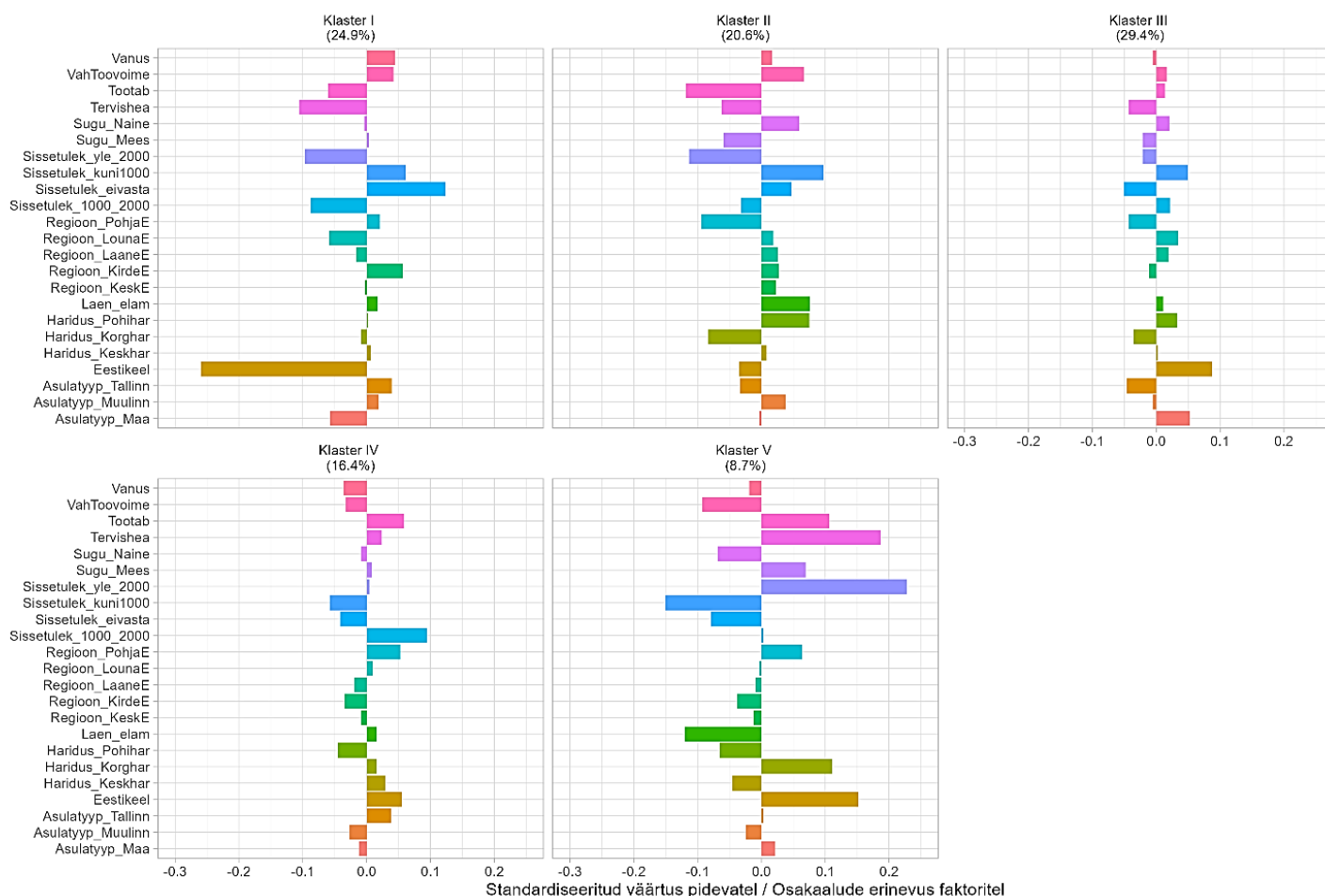

Joonis 22. Klasterite kuuluvate tunnuste väärtus

Märkus: protsent klasteri numbril all iseloomustab klasteri suhtelist suurust

Klasterite puhul torkab silma sarnasus klasterite I ja II ning omakorda IV ja V osas, klaster III jääb grupi keskele.

Alljärgnevalt on esitatud ka neisse klasteritesse kuuluvate inimeste sotsiaaldemograafiliste tunnuste jaotus (vt joonis 23). Taas, positiivne väärtus tähendab, et osakaal (või keskmine väärtus pidevate tunnuste puhul) on suurem selles klasteris, kui keskmisel, ning vastupidi.

Joonis 23. Klastreid iseloomustavate sotsiaaldemograafiliste tunnuste väärtus

Märkus: protsent klasteri numbril all iseloomustab klasteri suhtelist suurust

Alljärgnevalt on lühidalt kirjeldatud ülaltoodud klastreid lähtudes nendes sisust ning samuti on püütud panna neile ka nimed, mis võiksid kokku võtta nende klasterite olemused.

Klasteritesse I ja II kuuluvad pigem inimesed, kes ise pensionifondidesse ega muul viisil ei kogu. Nende teadmised pensionisüsteemist on alla keskmise. Nende omavaheliseks erinevuseks on see, et osad ka ei usalda pensionisüsteemi ning loodavad pensionipõlves enda peale (klaster I – "Eemalolijad") ja teine pool usaldab riiklikku pensiooni ja loodab riigi peale pensionipõlves (klaster II – "Riiki uskujad").

Klasterisse I kuuluvad ligi veerand inimestest, need on pigem madala sissetulekuga mitte-estlased, üle keskmise vanuse, elavad pigem Kirde-Eestis, on kehvema tervisega.

Klasterisse II kuulub ligi viiendik inimesi, madala sissetulekuga, madala haridusega, võtnud laenu eluasemekulude katteks, kehva tervisega, palju tööturul eemal olevaid inimesi.

Klasterid IV ja V on omavahel väga sarnased – mõlemad investeerivad teise ja kolmandasse sambasse, on teadlikud pensionisüsteemist. Erinevuseks on see, et klasterisse IV ("Sammaste uskujad") kuuluvad inimesed loodavadki peamiselt pensionifondidele ja on seega ise passiivsemad. Klasterisse V ("Kõikjale investeerijad") kuuluvad inimesed pigem usuvad aga iseendasse ja investeerivad ka kõikidesse muudesse varadesse.

Klastrisse IV kuulub 16% meie valimist, nad on kõige nooremad ja investeerimisest teadlikud inimesed, kellel aga pole veel nii palju rahalisi vahendeid, et ise palju investeerida.

Klastrisse V on parimate teadmistega, kõige enam säästmisele orienteeritud ja riskialtimad, kõige kõrgema palgaga inimesed, enim eestlasi, keskmises vanuses, sagedamini mehed, Harjumaa, kõrgharidusega, väga hea tervisega. Võib öelda, et need on kõige paremini oma eluga hakkama saavad inimesed (8,7% meie valimist), kes teavad ka kõike pensionidest ja investeerimisest.

Klaster III on kahe suure klasteri vahel paiknev suur grupp (29%). Neid võiks kutsuda "riskivältivad skeptikud". Nad küll koguvad passiivselt teise sambasse (aga kolmandasse sambasse pigem mitte), nad ei usu eriti pensionisüsteemi, aga loodavad pigem enda peale. Nad on keskealsed inimesed, pigem eestlased, elavad maal, keskmise või madala sissetulekuga.

Tabel 4. Leitud klasterid ja nende lühiiseloostus

Klaster	Osakaal	Lühinimi	Nügitavus
I	25%	Eemalolijad	Oluline pakkuda pensionisüsteemi kohta üldist teavet (vene keeles). Potentsiaal endal säästa väike, aga siiski loodavad enda peale. Neid on oluline harida, et nad kasutaksid riiklikkus pensionisüsteemis olevaid võimalusi targalt ning õpiksid kasutama säästmisvõimalusi, sest usaldavad ennast rohkem.
II	21%	Riiki uskujad	Vaja harida pensionisüsteemi võimaluste kohta, sest usaldavad süsteemi, aga ei mõista seda. Endal säästmise potentsiaal väike. Ei looda ka enda peale. Vaja enam tutvustada kogumispensionivõimalusi.
III	29%	Riskivältivad skeptikud	Koguvad küll inertsist II sambasse, aga see on ka kõik. Pigem loodavad enda peale. Oluline on suurendada nende inimeste usaldust pensionisüsteemi vastu ning näidata võimalusi, kuidas nad ise saaksid aktiivsemalt kättesaadavaks pensioniks säästa.
IV	16%	Sammaste uskujad	On kursis pensionisüsteemiga ja tuginevad kogumispensionile. Neid on oluline kursis hoida kogumispensionisüsteemi võimalustega, et nad saaksid selle abil oma pensioni tulevikus suurendada. Et pigem on nooremad inimesed, siis potentsiaalselt teevad veel palju valikuid pensionisüsteemis.
V	9%	Kõikjale investeerijad	Elus kõige paremini hakkama saavad inimesed, kes juba praegu teevad kõik endast, et kindlustada ka pensionipõlv. Riigi otsest tuge ei vaja, sest loodavadki pigem endale ja neil on ka võimalused selleks.

Kokkuvõtvalt näeme, et klasteranalüüsi tulemused pensionisüsteemi teadlikkuse ja pensionikäitumise kohta peegeldavad Eesti ühiskonna laiemat sotsiaalmajanduslikku pilti. Kõrgema sissetulekuga ja investeerimismaailmas orienteeruv kümnendik elanikkonnast teeb ise piisavalt, et tagada endale ka hakkamasaamine pensionieas. Sinna võib lisada haritud nooremapoolsed inimesed, kes kasutavad maksimaalselt kogumispensionisüsteemis olevaid võimalusi ja loovad endale sel viisil säästnud pensioniks. Kokku moodustavad need kaks rühma, aga vaid ligi veerandi Eesti ühiskonnast.

Teine veerand ühiskonnast on skeptilised Eesti pensionisüsteemi suhtes, aga riskide hajutamiseks siiski osalevad kohustuslikus pensionisambas. Nende inimeste puhul on olulisim tõsta usaldust Eesti pensionisüsteemi vastu, et suurendada nende säästmist tulevikus.

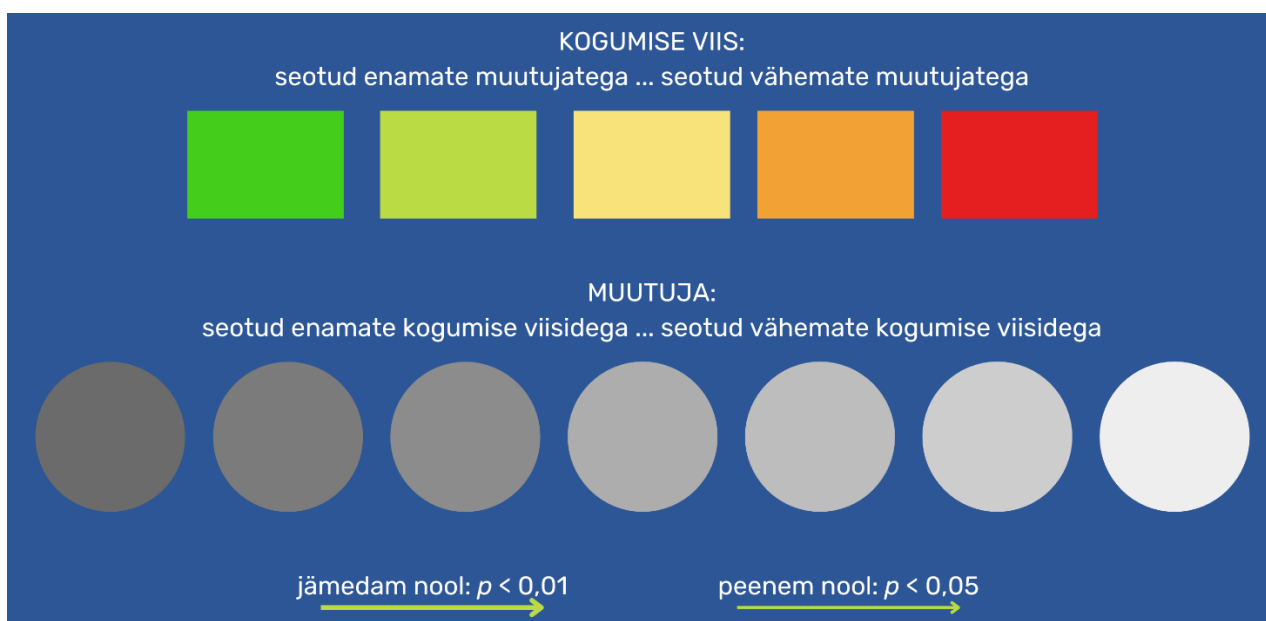
Ligi pooltel tööelistest elanikest aga puudub soov ja napib ka võimalusi madala sissetuleku tõttu pensionieaks investeerida. Pensionisüsteem ei saa lahendada ära nende inimeste säästmisvõimet. Riigi roll saab olla nende teadlikkuse tõstmine ja usalduse suurendamine Eesti kogumispensioni süsteemi vastu, mis looks eeldused suurema vastutuse võtmisel enda pensioni kujunemisel, kui neil inimestel peaks kasvama säästmispotentsiaal.

PENSIONITARKUSE MÕÕDIKU SEOSSED PENSIONIKS ETTEVALMISTUMISEGA

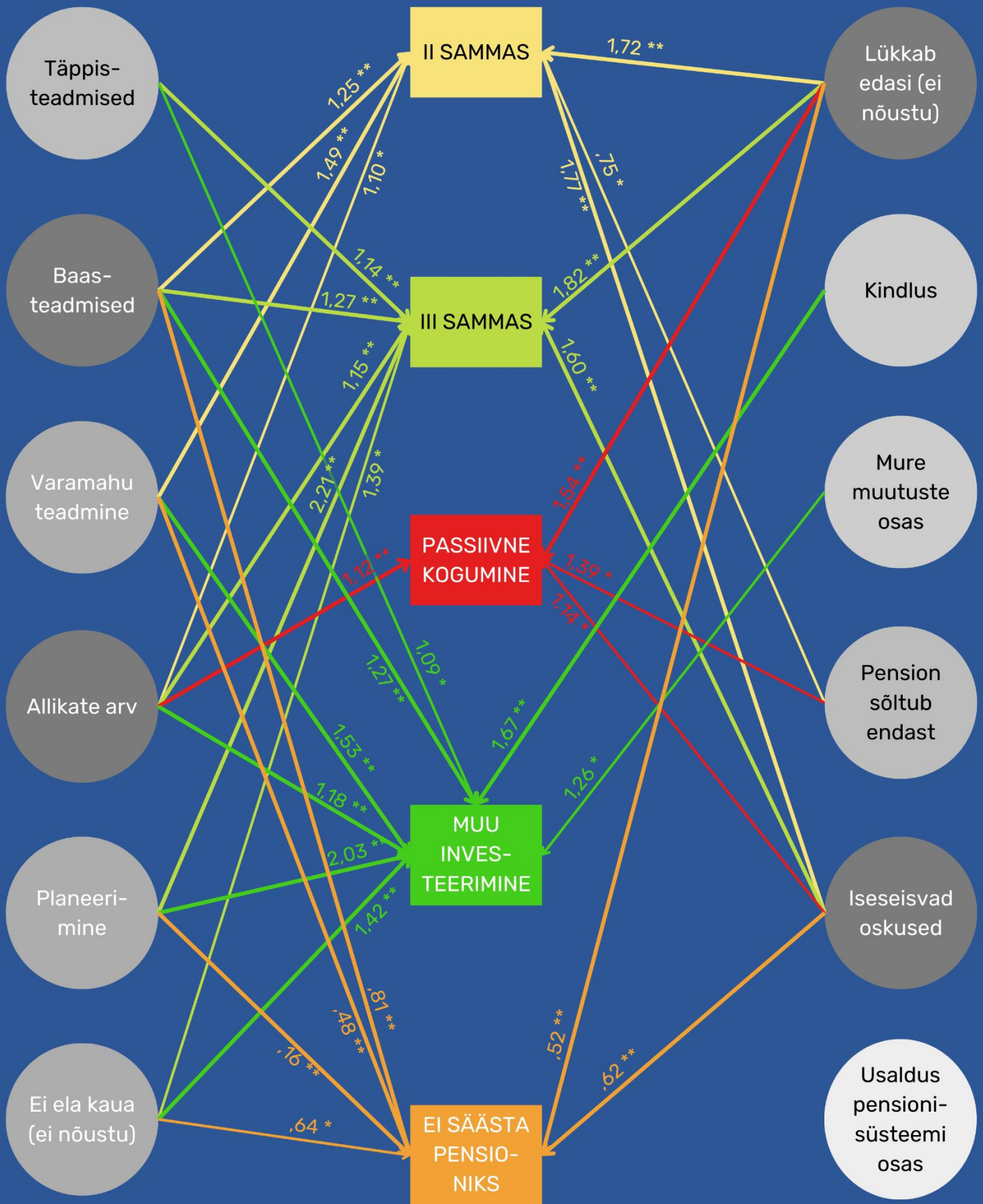
Selles alapeatükis toome välja pensionitarkuse mõõdiku seosed pensioniks ettevalmistumisega viies kategoorias:

- panustamine II pensionisambasse,
- panustamine III pensionisambasse,
- kogumine (raha pangakontol, tähtajaline hoius),
- investeerimine (kõik varaklassid mis pole pensionisammas ega kogumine),
- säästude puudumine.

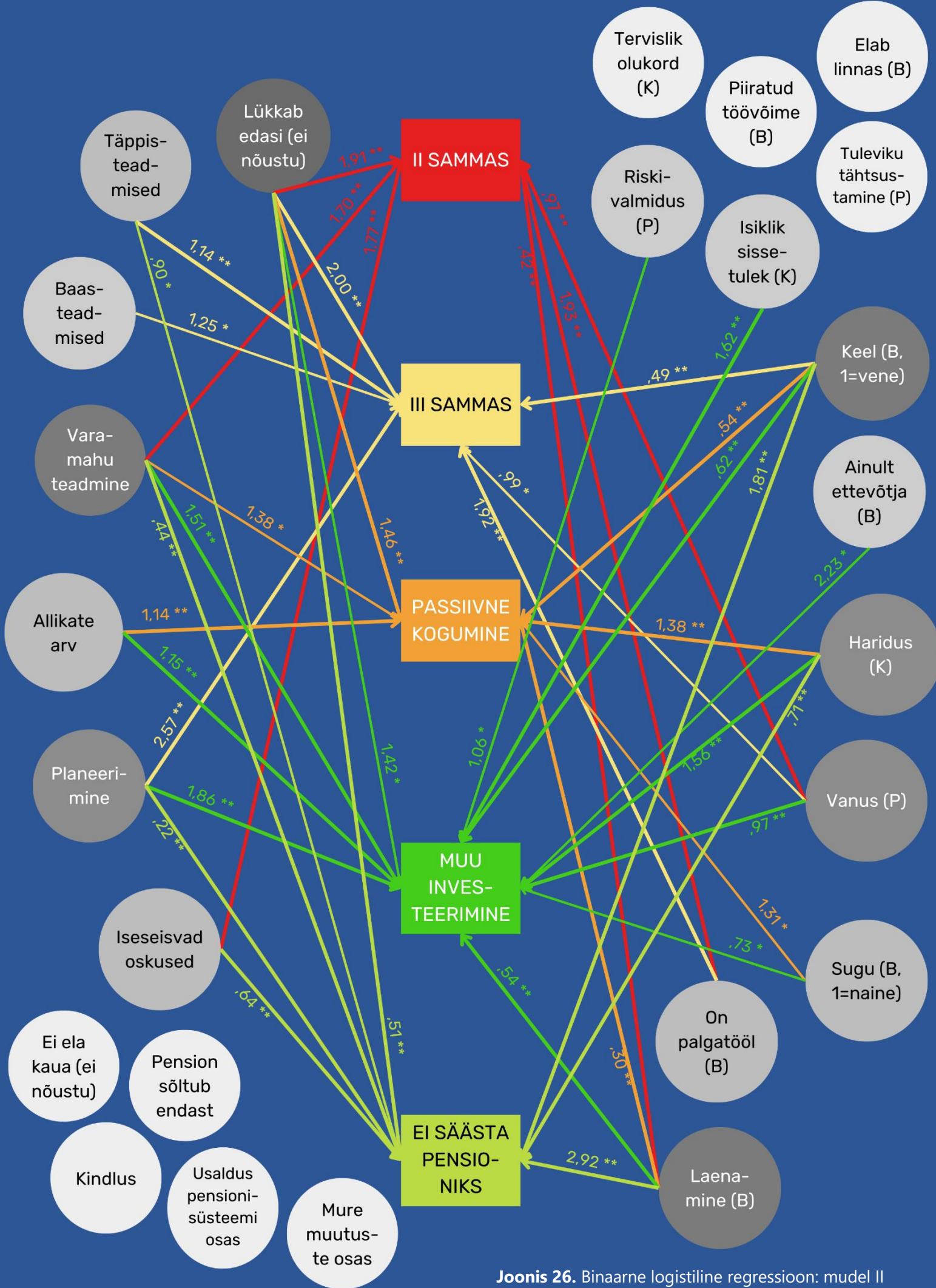
Selleks käsitleme binaarseid logistilisi regressioone pensionitarkuse mõõdiku osiste kohta nii eraldiseisvalt (tabelites mudel I) kui ka kontrollmuutujate osas (tabelites mudel II). Sõltuvad muutujad tulenevad ühest pensionitarkuse osisest: ettevalmistumise varaklassid. Enne detailsema analüüsi juurde asumist toome siin ära ka mudelite skemaatilise esituse (joonis 25, joonis 26) koos legendiga (joonis 24).

Joonis 24. Binaarse logistilise regressiooni mudelite skemaatilise esituse legend

Joonis 25. Binaarne logistiline regressioon: mudel I

Joonis 26. Binaarne logistiline regressioon: mudel II

Järgnevat teksti ei tohiks käsitleda kui põhjuslikke seoseid – ainult küsitluse tulemusel me ei saa lõpuni veenduda, kas pensioniks ettevalmistuvad inimesed saavad tegevuse käigusi kogemusi ning teadmisi, mis tõstab nende pensionitarkust, või pensionitarkuse kasvades tegeletakse suurema tõenäosusega pensioniks ettevalmistumisega.

Esimesena käsitleme pensionitarkuse seost II pensionisambasse panustamisega (vt tabel 5). Tulemustest selgub, et täpsemad teadmised pensionisüsteemi kohta ei oma olulist mõju tõenäosusele II pensionisambasse koguda. Seega põhjalikumad teadmised ei pruugi otseselt suurendada tõenäosust pensionisüsteemiga seotud olla. Seeasemel on hoopis baasteadmised olulised – II pensionisambaga liitunud baasteadmised on oluliselt kõrgemad, kui mitteliitunud inimeste baasteadmised pensionisüsteemist. Samas on seos tulenev pigem taustatunnustest, kuna kontrollmuutujate lisamisel regressiooni ei jää seos teadmiste ning II pensionisambasse panustamise osas statistiliselt oluliseks. Seega võime järeldada, et teadmised pensionisüsteemi kohta pole peamiseks põhjuseks II pensionisambasse kogumise aktiivsuse osas.

Teadmiste kategoorias osutub olulisemaks hoopis teadmised enda pensionivarade mahu kohta. Inimesed, kes oskavad umbkaudu enda pensionivarade väärtust pakkuda, kalduvad olema ka II pensionisambaga seotud, ning varamahu teadmine oli seotud ligi 70% suurema tõenäosusega koguda II pensionisambasse. Seega on oluline inimestele pakkuda lihtsasti kättesaadavat ning arusaadavat informatsiooni pensionivarade mahu kohta. Seda toetab ka mõõdukas positiivne seos II pensionisambasse panustamise ning pensioniinfo allikate arvuga – rohkemate teabeallikate kasutamine suurendab II sambasse kogumise tõenäosust umbes 10%. Samas infoallikate tulemus ei ole statistiliselt oluline peale kontrollmuutujate lisamist.

Motivatsiooni kategoorias leidis tugev seos edasilükkamise ning II pensionisambasse panustamise osas. Vastajad, kes pigem ei soovi pensioniotsuseid edasi lükata on ligi 90% suurema tõenäosusega ka II pensionisambasse kogujad, isegi peale kontrollmuutujate lisamist regressioonivõrrandisse.

Teine oluline kategooria on iseseisvad oskused ning enda rolli tähtsustamine. Huvitaval kombel on enese rolli tähtsustamine negatiivselt seotud II pensionisambasse panustamisega. Teisisõnu enese rolli tähtsustavad inimesed koguvad II pensionisambasse ligi 25% väiksema tõenäosusega. Samas ise pensioniga seotud tegevustega hakkamasaamine on tugevalt positiivne II pensionisambasse panustamisega – inimesed kes suudavad ise toime tulla enda pensionikonto jälgimise ning fondide tulemuslikkuse hindamisega on ka oluliselt suurema tõenäosusega II pensionisambaga seotud.

Kontrolltunnustest jääb oluliseks teguriks vanus, millel on negatiivne seos. Teisisõnu tõenäosus II pensionisambasse panustada kahaneb vanuse kasvades. Erisus võib olla tingitud asjaolust, et II pensionisambasse ei ole kõigile vanusegruppidele ühtlaselt kohustuslik olnud (st kohustuslik alates 1983.a sündinutele) Samuti on ootuspäraselt oluline seos palgatöö tegemisega, mis suurendab II pensionisambasse panustamise tõenäosust ligi 93% (võrreldes inimestega kes palgatööd ei tee). Kõige olulisem negatiivne seos on aga laenamise osas. Kui inimene on pidanud viimase 12 kuu jooksul elamiskulude katmiseks laenu võtma, siis ta panustab II pensionisambasse ligi 58% väiksema tõenäosusega võrreldes inimestega, kes ei ole pidanud laenu võtma.

Tabel 5. Binaarne logistiline regressioon II pensionisambasse panustamise kohta

Muutuja	Mudel I		Mudel II	
	Koefitsient	Exp(B)	Koefitsient	Exp(B)
Täppisteadmised	-,02	,98	,007	1,007
Baasteadmised	,22 **	1,25	,138	1,148
Varamahu teadmine	,40 **	1,49	,528 **	1,695
Allikate arv	,09 *	1,10	,075	1,078
Planeerimine	-,28	,76	-,374	,688
Ei ela kaua (ei nõustu)	,24	1,27	,188	1,207
Lükkab edasi (ei nõustu)	,54 **	1,72	,646 **	1,908
Kindlus	,07	1,07	-,054	,948
Mure muutuste osas	-,19	,83	-,154	,857
Pension sõltub endast	-,29 *	,75	-,173	,841
Iseisvad oskused	,57 **	1,77	,570 **	1,769
Usaldus pensionisüsteemi osas	,24	1,27	,242	1,274
Isiklik sissetulek (K)			-,219	,804
Ainult ettevõtja (B)			,299	1,348
Elab linnas (B)			,121	1,128
Haridus (K)			,220	1,246
Vanus (P)			-,034 **	,966
Sugu (B, 1 = naine)			-,102	,903
Keel (B, 1 = vene)			-,219	,803
Riskivalmidus (P)			-,048	,953
Tuleviku tähtsustamine (P)			-,028	,972
Tervislik olukord (K)			,091	1,095
Piiratud töövõime (B)			-,241	,786
On palgatööl (B)			,660 **	1,934
Laenamine (B)			-,879 **	,415

Märkus: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Järgmisena (vt tabel 6) oleme välja toonud binaarse logistilise regressiooni tulemused, võttes sõltuvaks muutujaks III pensionisambasse panustamise. Siin on tulemused võrdlemisi erinevad II sambasse panustamisest.

III sambasse panustamise osas on suur roll eelkõige teadmistel, nii täpsemate teadmiste (suurendab tõenäosust 14%) kui ka baasteadmiste puhul (27%). Seega on III pensionisambasse panustamine olulisel määral sõltuv inimeste teadmistest. Samas varamahu teadmine ei prognoosi III sambasse panustamist. Oluline on märkida, et antud tulemused on statistiliselt olulised ka peale kontrolltunnuste kaasamist.

Kõige tugevamalt on seoses aktiivne pensioni planeerimine ning seotus III pensionisambaga, aktiivselt planeerijad on mitteplaneerijatest 160% suurema tõenäosusega III pensionisambaga liitunud. Seega on III sambasse panustajad juba niigi pigem aktiivsemad rahaasjade planeerijad inimesed. Sarnasel määral on seotud III pensionisambasse panustamisega ka motivatsioon kohe enda pensionipõlve rahaasjadega tegeleda (suurendab panustamise tõenäosust 100%).

Suurem osa pensionitarkuse mõõdiku komponentidest olid statistiliselt oluliselt seotud III pensionisambasse panustamise osas (infootsimise allikate arv, hoiak, et ei pruugita pensionini elada, iseseisvad oskused pensioniinfo hankimise osas) kuid need ei jäänud peale taustatunnuste kaasamist oluliseks. Seega põhjendavad taustatunnused olulisi erinevusi III pensionisambasse panustamise käitumise osas.

Taustatunnuste osas selgub minimaalne negatiivne seos vanuse (-1,3%), kuid märkimisväärselt suur erinevus vene keele (-50,1%) osas, ehk vene keeles vastanud inimesed on oluliselt väiksema tõenäosusega III pensionisambaga seotud. Palgatöö tegemine aga suurendab III pensionisambasse panustamise tõenäosust 92% võrreldes inimestega, kes palgatööd ei tee.

Tabel 6. Binaarne logistiline regressioon III pensionisambasse panustamise kohta

Muutuja	Mudel I		Mudel II	
	Koefitsient	Exp(B)	Koefitsient	Exp(B)
Täppisteadmised	,134 **	1,143	,131 **	1,140
Baasteadmised	,238 **	1,269	,225 *	1,252
Varamahu teadmine	,080	1,083	,035	1,035
Allikate arv	,138 **	1,148	,091	1,095
Planeerimine	,792 **	2,209	,944 **	2,569
Ei ela kaua (ei nõustu)	,332 *	1,393	,236	1,267
Lükkab edasi (ei nõustu)	,597 **	1,816	,694 **	2,002
Kindlus	,212	1,237	,133	1,142
Mure muutuste osas	-,147	,864	-,335	,715
Pension sõltub endast	-,233	,792	-,372	,689
Iseseisvad oskused	,469 **	1,599	,454	1,574
Usaldus pensionisüsteemi osas	,020	1,020	,091	1,096
Isiklik sissetulek (K)			,108	1,114
Ainult ettevõtja (B)			,125	1,133
Elab linnas (B)			-,096	,909
Haridus (K)			,185	1,203
Vanus (P)			-,013 *	,987
Sugu (B, 1 = naine)			,274	1,315
Keel (B, 1 = vene)			-,704 **	,494
Riskivalmidus (P)			-,017	,983

Muutuja	Mudel I		Mudel II	
	Koefitsient	Exp(B)	Koefitsient	Exp(B)
Tuleviku tähtsustamine (P)			,034	1,035
Tervislik olukord (K)			-,068	,934
Piiratud töövõime (B)			-,340	,712
On palgatööl (B)			,650 **	1,916
Laenamine (B)			-,084	,920

Märkus: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Järgnevalt (vt tabel 7) käsitleme passiivset kogumist, mis selle uuringu raames on defineeritud kui raha kogumine pangakontole või tähtajalisele hoiusele.

Näeme, et pensionitarkus prognoosib passiivset kogumist võrdlemisi halvasti. Üks põhjus selleks võib olla binaarse muutuja vähene tundlikkus heterogeensete eelistuste kajastamiseks, ehk passiivselt võivad koguda nii inimesed kellel polegi muud võimalust, kui need kes igale poole investeerivad ning kasutavad säästmist kui riskide maandamist, kui inimesed kes teadlikult seda ühe põhilise pensioniks ettevalmistumise vahendina kasutavad. Seetõttu on vaid kolm pensionitarkuse komponenti peale kontrollmuutujate võrrandisse lisamist statistiliselt olulised – varamahu teadmine, infoallikate arv ning pensioniga kohe tegelemine (ehk edasilükkamise vastand). Pigem on passiivne kogumine sõltuv taustatunnustest, haridusest (kõrgharitud koguvad suurema tõenäosusega), soost (pigem koguv naised), keelest (pigem eestlased) ning laenamisest. Viimane on igati ootuspärane, ehk inimesed kes peavad laenama ei saa tihtipeale ühtlasi ka säästa, kuigi teatud juhtudel võidakse samaaegselt nii hoiustada kui ka laenata.

Tabel 7. Binaarne logistiline regressioon passiivse kogumise (raha pangakontol või tähtajaline hoius) kohta

Muutuja	Mudel I		Mudel II	
	Koefitsient	Exp(B)	Koefitsient	Exp(B)
Täppisteadmised	,036	1,036	,037	1,037
Baasteadmised	,045	1,047	-,079	,924
Varamahu teadmine	,172	1,188	,321 *	1,379
Allikate arv	,115 **	1,122	,131 **	1,140
Planeerimine	,182	1,200	,187	1,206
Ei ela kaua (ei nõustu)	,102	1,108	,014	1,014
Lükkab edasi (ei nõustu)	,428 **	1,535	,381 **	1,464
Kindlus	-,016	,984	-,048	,953
Mure muutuste osas	,112	1,119	,107	1,113
Pension sõltub endast	,330 *	1,391	,208	1,232
Iseseisvad oskused	,132 *	1,141	,063	1,065
Usaldus pensionisüsteemi osas	,033	1,034	,124	1,133
Isiklik sissetulek (K)			-,013	,987

Muutuja	Mudel I		Mudel II	
	Koefitsient	Exp(B)	Koefitsient	Exp(B)
Ainult ettevõtja (B)			-,248	,780
Elab linnas (B)			,172	1,188
Haridus (K)			,324 **	1,383
Vanus (P)			,004	1,004
Sugu (B, 1 = naine)			,272 *	1,312
Keel (B, 1 = vene)			-,622 **	,537
Riskivalmidus (P)			-,042	,958
Tuleviku tähtsustamine (P)			,049	1,050
Tervislik olukord (K)			-,210	,811
Piiratud töövõime (B)			,055	1,056
On palgatööl (B)			,309	1,362
Laenamine (B)			-,211 **	,298

Märkus: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Järgnevalt (vt tabel 8) oleme välja toonud sarnase analüüsi, võttes aluseks investeerimise, mis on uuringus defineeritud kui varaklasside omamine, mis ei ole seotud passiivse kogumisega ega pensionisüsteemiga. Tegu on binaarse muutuajaga näitamaks, kas vastajal on vähemalt üks täiendav varaklass lisaks nimetatud kategooriatele.

Pensioniks investeerimist suudab pensionitarkuse mõõdik võrdlemisi hästi prognoosida, isegi kui mitmed seosed peale kontrollmuutujate lisamist taanduvad. Enne taustatunnuste mudelisse lisamist olid kõik pensionitarkuse komponendid statistiliselt olulised ning positiivse suunaga, ehk kõrgem pensionitarkus oli seotud ka suurema tõenäosusega iseseisvalt investeerida. Mitteiluliseks jäid enese rolli tähtsustamine, iseseisvad oskused ning usaldus pensionisüsteemi osas. Peale kontrollmuutujate lisamist jäävad statistiliselt oluliseks varamahu teadmine (+51%), pensioniinfo allikate arv (+15%), aktiivne planeerimine (+86%) ning pensioniga seotud otsuste edasilükkamise vältimine (+42%). Seega on iseseisev investeerimine suuremalt jaolt sarnane III pensionisambasse panustamisega – sellega tegelevad pigem niigi juba teemaga kursis olevad inimesed.

Taustatunnuste osas prognoosib iseseisvat investeerimist isiklik sissetulek, mis suurendab tugevalt investeerimise tõenäosust. Investeerimise tõenäosust suurendab ka kõrgem haridus ning mehed investeerivad rohkem, kui naised. Ka riskivalmidus prognoosib investeerimiskäitumist. Vene keeles vastanud inimesed investeerivad oluliselt vähem (-38,2%), samamoodi ka inimesed, kes on pidanud viimase aasta jooksul laenu võtma enda igapäevaste kulude tasumiseks (-46%).

Tabel 8. Binaarne logistiline regressioon muu investeerimise (varaklassid, mis ei ole pensionisüsteemiga seotud ega ka passiivne kogumine) kohta

Muutuja	Mudel I		Mudel II	
	Koefitsient	Exp(B)	Koefitsient	Exp(B)
Täppisteadmised	,087 *	1,091	,076	1,079

Muutuja	Mudel I		Mudel II	
	Koefitsient	Exp(B)	Koefitsient	Exp(B)
Baasteadmised	,242 **	1,274	,062	1,064
Varamahu teadmine	,428 **	1,534	,414 **	1,513
Allikate arv	,165 **	1,179	,138 **	1,148
Planeerimine	,710 **	2,034	,621 **	1,861
Ei ela kaua (ei nõustu)	,350 **	1,419	,182	1,199
Lükkab edasi (ei nõustu)	,211	1,235	,347 *	1,415
Kindlus	,512 **	1,668	,205	1,227
Mure muutuste osas	,230 *	1,258	,155	1,167
Pension sõltub endast	,203	1,225	,110	1,117
Iseseisvad oskused	,101	1,106	,082	1,085
Usaldus pensionisüsteemi osas	-,129	,879	-,047	,954
Isiklik sissetulek (K)			,480 **	1,616
Ainult ettevõtja (B)			,800 *	2,227
Elab linnas (B)			-,044	,957
Haridus (K)			,442 **	1,556
Vanus (P)			-,032 **	,969
Sugu (B, 1 = naine)			-,314 *	,730
Keel (B, 1 = vene)			-,482 **	,618
Riskivalmidus (P)			,059 *	1,061
Tuleviku tähtsustamine (P)			,036	1,036
Tervislik olukord (K)			-,108	,898
Piiratud töövõime (B)			-,264	,768
On palgatööl (B)			,283	1,327
Laenamine (B)			-,620 **	,538

Märkus: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Viimasena analüüsime säästude puudumise tõenäosust ning seda mõjutavaid tegureid (vt tabel 9). Antud juhul näeme läbivaid negatiivseid seoseid pensionitarkuse moodsiku komponentide ning säästude puudumise osas. Teisisõnu on kõrgem pensionitarkus tugevalt seotud pensioniks säästmata jätmise tõenäosuse vähenemisega.

Tabel 9. Binaarne logistiline regressioon sõltuva muutuja "ei säästa pensioniks" kohta

Muutuja	Mudel I		Mudel II	
	Koefitsient	Exp(B)	Koefitsient	Exp(B)
Täppisteadmised	-,065	,937	-,109 *	,896
Baasteadmised	-,212 **	,809	-,076	,927

Varamahu teadmine	-,739 **	,478	-,830 **	,436
Allikate arv	-,098	,907	-,071	,932
Planeerimine	-1,820 **	,162	-1,499 **	,223
Ei ela kaua (ei nõustu)	-,446 *	,640	-,129	,879
Lükkab edasi (ei nõustu)	-,649 **	,523	-,678 **	,508
Kindlus	-,544	,580	-,522	,594
Mure muutuste osas	-,133	,876	-,011	,989
Pension sõltub endast	,104	1,110	,264	1,302
Iseseisvad oskused	-,479 **	,619	-,444 **	,642
Usaldus pensionisüsteemi osas	,061	1,063	,034	1,035
Isiklik sissetulek (K)			-,110	,896
Ainult ettevõtja (B)			-,494	,610
Elab linnas (B)			,155	1,168
Haridus (K)			-,338 **	,713
Vanus (P)			,001	1,001
Sugu (B, 1 = naine)			-,033	,968
Keel (B, 1 = vene)			,593 **	1,810
Riskivalmidus (P)			-,024	,976
Tuleviku tähtsustamine (P)			-,069	,934
Tervislik olukord (K)			,038	1,039
Piiratud töövõime (B)			,336	1,399
On palgatööl (B)			-,307	,736
Laenamine (B)			1,070 **	2,915

Märkus: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Möödiku seoste kokkuvõte

1. Pensionitarkuse möödik prognoosib võrdlemisi hästi panustamist II ja III pensionisambasse, iseseisvat investeerimist ning pensioniks säästude puudumist. Samas ei suuda möödik selgitada passiivset kogumist (st miks inimesed hoiavad raha pangakontol või tähtajalisel hoiusel, selle asemel et investeerida või pensionisüsteemi raha panustada).
2. Paremad teadmised pensionisüsteemist on seotud pigem iseseisva investeerimisega ning III pensionisambasse panustamisega, samas enda pensioniks kogutud netovarade teadmine jääb statistiliselt oluliseks tunnuseks enamikes mudelites. Baasteadmised on mitmel juhul olulised kuid ainult ilma taustatunnuseid arvestamata. Teisisõnu selgitab baasteadmiste erinevusi peamiselt haridustase ning teises taustatunnused.
3. Teadmiste asemel oli pea kõigis mudelites oluline hoopis motivatsiooni ning planeerimise komponendid, ehk aktiivne pensioniks planeerimine ning otsuste edasilükkamise vältimine.

4. Iseseisvad oskused olid mitmel juhul olulised pensioniks kogumise tõenäosuse osas (st kas vastaja on iseseisvalt näiteks pensionikalkulaatorit kasutada)
5. Hoiakud ei prognoosi kuigi hästi pensioniks ettevalmistumist, kuna need efektid taanduvad suuresti kontrollmuutujate lisamisega ära.
6. Pensioniks ettevalmistumise tegelevad tõenäoliselt pigem mehed, noores keskeas, eesti keelt rääkivad inimesed kes käivad palgatööl ning ei võta elamiskulude tasumiseks laenu. Mõned taustatunnused ei ole üheski mudelis olulised. Nendeks on piiratud töövõime, tervislik olukord, tuleviku tähtsustamine ehk ajalised eelistused, elukoht, ainult ettevõtlusega tegelemine.

EKSPERIMENT

Lisaks küsitlusele viidi uuringu käigus läbi ka eksperiment mille eesmärk oli hinnata erinevate pensioniinfo esitlusviiside mõjukust. Eksperimendi disainimiseks võeti aluseks varasem teaduskirjandus, peamiselt tuginedes Schröderi jt (2023) ning van Hekkeni ja Dasi (2019) läbiviidud uuringutele. Antud uuringutest inspireerituna disainisime neli sekkumist testimaks, millisel viisil oleks edukam Eesti pensionisüsteemi kohta informatsiooni kommunikeerida.

Sekkimine koosneb kahest osast. Esimeses osas esitatakse esiteks Eesti pensionisüsteemi kohta info kas video¹⁰- või tekstinarratiiv (vt joonis 27). Teises osas saab vastaja indikeerida enda eelistusi II ja III pensionisambasse investeerimise osas kas pensioni navigeerimisvahendi¹¹ (siinkohal ka GPS) või traditsioonilise A4 formaadis tabeli vahendusel. Mõlemal juhul pakutakse sisuliselt ühesugust teavet, kuid eksperiment võimaldab analüüsida mõjusid just esitlusviisi erinevuste osas.

---

¹⁰ Video kestab 48 sekundit ning esitab lugu pensionisüsteemist ja olemasolevatest investeerimisvõimalustest pensionisammastesse kuues erinevas osas. Tekst on valgel taustal kuvatud sama informatsiooni sisaldav lõik, mis on esitatud ilma visuaalideta. Videos olevad visuaalid näitavad õunapuu suureks kasvamise protsessi, alustades seemne istutamisest ja selle järjepidevast kastmisest. See metafoor esindab II ja III pensionisambasse investeerimise võimalust ning puu suurus sümboliseerib eeldatavat pensioni suurust. Aja möödudes hakkab puu vilja kandma, mis viitab intressi teenimisele. Video lõpus on kujutatud eakaid inimesi, kes naudivad rahulikku rannapuhkust, juhtides tähelepanu sellele, et järjepidev säästmine võib pakkuda mugavamat pensionipõlve.

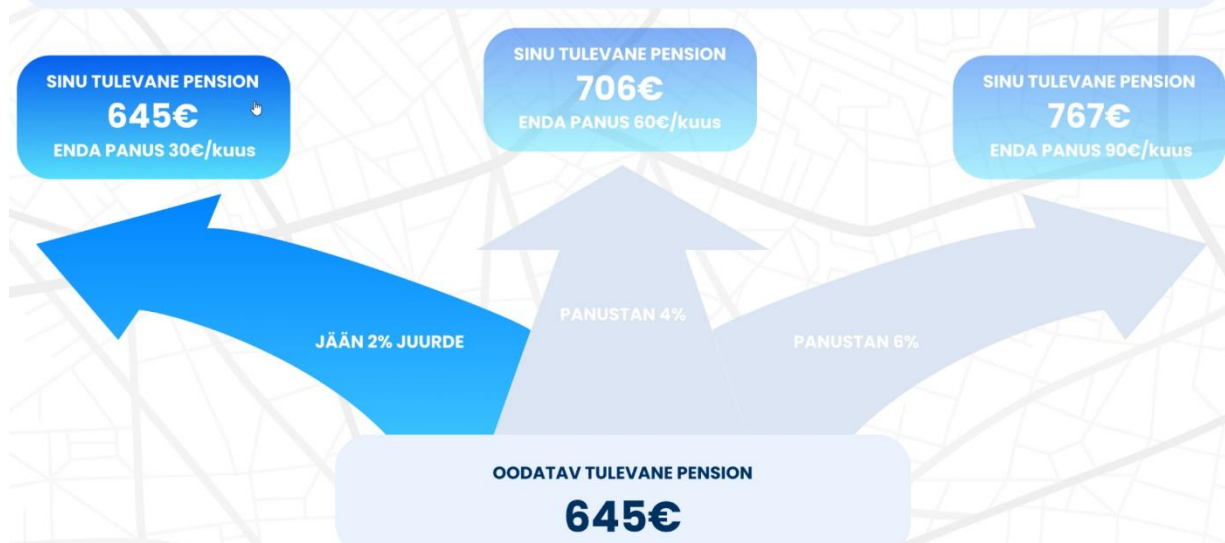
¹¹ Tegemist on GPS-i tüüpi informatsiooni esitamise viisiga, kus vastaja on nii-öelda pensioni teekonnal, ning saab teha erinevaid valikuid, ehk valida erinev suund. Näiteks esimesena näeb katses osaleja valikut pöörata vasakule (sildistatud ei liitu II pensionisambaga) või paremale (sildiga liitunud II pensionisambaga). Seejärel saab ta liitumise korral valida sissemaksemäära ning sarnaselt ka III pensionisamba puhul. Peale navigatsiooni läbimist näeb osaleja lühikest sõnumit enda pensioniprognoozi kohta tulenevalt tema valikutest. Tabeli puhul on tegemist jällegi sisu poolest identse informatsiooniga, kuid selle esitusviis erinev.

IGA KUU MAKSAB TÖÖANDJA 20%
SINU PALGAST RIIKLIKU PENSIONI
TAGAMISEKS, SEE MOODUSTAB I
SAMBA.

 PENSIONI NAVIGATSIOON

AASTAST 2024 ON VÕIMALIK TEHA AVALDUS SUUREMA MÄÄRAGA II PENSIONISAMBASSE
INVESTEERIMISEKS. TEE VALIK, KUI SUURE OSA ENDA BRUTOPALGAST SOOVID PANUSTADA.

Joonis 27. Näidised eksperimendis osalejatele kuvatud vaadetest

Osalejad jagunevad juhuslikkuse teel järgmisesse viide gruppi (vt täiendavalt lisa 5):

- 1. Grupp näeb pensionisüsteemi videot ja pensioni navigatsioonivahendit.
- 2. Grupp näeb pensionisüsteemi videot ja tabelit.
- 3. Grupp näeb teksti pensionisüsteemist ja pensioni navigatsioonivahendit.
- 4. Grupp näeb teksti pensionisüsteemist ja tabelit.
- 5. Grupp ehk kontrollgrupp ei näe täiendavat informatsiooni. Antud grupi kaasamise eesmärk on võrdlusbaasi loomine teiste gruppide tulemuste võrdlemiseks.

Peale vastava sisu nägemist küsitakse osalejatelt järgmisi küsimusi, mis moodustavad järgneva analüüsi sõltuvad muutujad:

1. Sekkumiste mõju teadlikkusele Eesti pensionisüsteemist (informeeritus, 5-punktiline skaala, "kui informeerituna te ennast Eesti pensionisüsteemi osas tunnete?")
2. Pensioni osas muutuste tegemise tõenäosus (5-punktiline skaala, kui tõenäoliselt teete enda pensioni osas muutusi lähima kuu jooksul?),
3. Hinnang summa piisavusele (5-punktiline skaala, "kui piisav see summa pensionipõlve veetmiseks on?"),
4. Klõkkimine pensioni lisateabe linkidele (link 1 = pensionikeskus, link 2 = eesti.ee pensioniandmed).

Analüüsimiseks on küsitlusest saadud taustatunnused mõnevõrra töödeldud. Rahvuse asemel kasutatakse analüüsimiseks küsimustiku täitmise keelt, ehk on näidatud eestlaste võrreldes vene keeles täitnud inimeste erinevused binaarse tunnusena. Soo puhul on näidatud naiste osakaal võrreldes meestega (binaarne tunnus), kuna teiste valikuvariantide osakaal oli niivõrd väike, et ei võimaldanud analüüsi. Asukoha puhul arvestatakse elamist linnas võrreldes maakohaga (binaarne tunnus). Vanuse ning hariduse puhul käsitletakse aga kategooriaid, mis on mõnevõrra taandatud parema võrreldavuse tagamiseks.

Järgnevas tabelis (tabel 10) on esimeses veerus esitatud tunnused ning tehtud hii-ruut testide tulemused. Kõik testide tulemused on statistiliselt ebaolulised (p -väärtused hii-ruut testides keele (,45), soo (,22), vanuse (,14), asukoha (,61) ja hariduse (,87) lõikes). Seega võime järeldada, et vastajad on gruppide vahel edukalt randomiseeritud ning saame seetõttu analüüsiga jätkata. Sekkumiste tulemuslikkust on analüüsitud kasutades t -teste, ühefaktorilist dispersioonanalüüsi (one-way ANOVA) ning keskmiste võrdlemiseks post-hoc Tukey HSD testi. Erinevused loetakse statistiliselt oluliseks olulisusnivool 5%.

Tabel 10. Valimi randomiseerimine demograafiliste tunnuste lõikes, hii-ruut testi tulemused

Kategooriad		Grupp1	Grupp2	Grupp3	Grupp4	Kontroll	Kokku
		N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Keel (,45)	Eesti	273 (68,3)	280 (70,0)	257 (64,3)	277 (69,3)	275 (68,8)	1362 (68,1)
	Sugu (,22)						
	Naine	219 (54,8)	189 (47,3)	192 (48,0)	204 (51,0)	205 (51,2)	1009 (50,4)
	18-24	40 (10,0)	45 (11,3)	42 (10,5)	47 (11,8)	31 (7,8)	205 (10,3)
	25-34	66 (16,5%)	74 (18,5)	90 (22,5)	77 (19,3)	96 (24,0)	403 (20,2)
Vanus (,14)	35-44	114 (28,5)	101 (25,3)	82 (20,5)	108 (27,0)	91 (22,8)	496 (24,8)
	45-54	91 (22,8)	95 (23,8)	106 (26,5)	85 (21,3)	88 (22,0)	465 (23,3)
	55-64	89 (22,3)	85 (21,3)	80 (20,0)	83 (20,8)	94 (23,5)	431 (21,6)

Kategooriad		Grupp1	Grupp2	Grupp3	Grupp4	Kontroll	Kokku
		N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Asukoht (,61)	Linn	292 (73,0)	274 (68,5)	288 (72,0)	288 (72,0)	292 (73,0)	1434 (71,7)
	Põhi/alg	43 (10,8)	47 (11,8)	45 (11,3)	52 (13,0)	38 (9,5)	225 (11,3)
Haridus (,87)	Kesk	217 (54,3)	223 (55,8)	221 (55,3)	221 (55,3)	218 (54,5)	1100 (55,0)
	Kõrg	140 (35,0)	130 (32,5)	134 (33,5)	127 (31,8)	144 (36,0)	675 (33,8)

EKSPERIMENDI TULEMUSED

Esmalt analüüsime eksperimendil üldist mõjusust (vt tabel 11). Selleks ühildatakse kõik sekkumisrühmad kokku ning võrreldakse koondtulemust kontrollgrupi näitajatega (tabel 12). Statistiliselt olulised erinevused leidsid informeerituse tasemes ning muutuste tegemise tõenäosuses (mõlemal juhul $p < ,01$), kuid summa piisavuse muutuja osas statistilist olulisust ei täheldatud. Teisisõnu tundsid sekkumisrühma sattunud inimesed end peale informatsiooni nägemist paremini informeerituna ning olid ka rohkem motiveeritud enda pensioni osas muudatusi tegema.

Mõnevõrra üllatavalt soovisid täiendavat informatsiooni saada hoopis kontrollgruppi sattunud inimesed. Kontrollgrupis vajutati mõlemale lingile rohkem, pensionikeskuse lingile vastavalt 11% ning enda isikliku pensioni vaatamise eesti.ee lingile 3%, samas kui sekkumisrühmades olid vastavad näitajad 6% (erinevus on statistiliselt oluline $p < ,01$) ning 1% ($p = ,06$). Erinevus võib olla tingitud asjaolust, et sekkumisrühmadesse sattunud inimesed tundsid, nagu nad said juba piisava koguse informatsiooni ning seetõttu ei näinud vajadust täiendavat informatsiooni hankida.

Tabel 11. T-testi tulemused ja muutujate keskmised kontrollrühma ja ühendatud sekkumisgruppide vahel

Muutuja	Kontrollgrupp	Sekkumisgruppide koond
Informeeritus (M) **	2,63	2,80
Muutuste tõenäosus (M) **	1,78	1,93
Summa piisavus (M)	2,34	2,31
Link 1 % **	0,11	0,06
Link 2 %	0,03	0,01

Samas on oluline analüüsida milline konkreetne sekkumisviis oli teistega võrreldes edukam (tabel 12). Tulemused näitavad, et:

1. Peale video ja navigatsioonivahendi (GPS) nägemist on rohkem motivatsiooni enda pensioniga seotud käitumise muutmiseks (ANOVA $F=4,75$, $p < ,01$).

2. Osalejate informeerituse tase on kõige kõrgem video ja tabeli sekkumisgrupis (ANOVA $F=4,90$, $p<,01$).
3. Informeerituse tase oli ka pärast video vaatamist kõrgem võrreldes teksti nägemisega ($t(1598)=3,64$, $p <,01$).
4. Linkidele vajutamine ei erinenud sekkumisrühmade lõikes statistiliselt olulisel määral.

Muutujate vahel interaktsiooniefekte ei tuvastatud, ehk näiteks GPS-i tulemused ei ole sõltuvad just eelnevalt video nägemisest. Seega on tulemusi võimalik otsesemalt tõlgendada ning täiendavaid interaktsiooniefekte edasises analüüsis ei käsitleta.

Tabel 12. Sõltuvate muutujate keskmised (sulgudes standardhälbed)

Muutuste tõenäosus	Video	Tekst	Summa piisavus	Video	Tekst
GPS	2,08 (1,16)	1,95 (1,10)	GPS	2,24 (1,16)	2,23 (1,12)
Tabel	1,79 (1,05)	1,92 (1,08)	Tabel	2,38 (1,04)	2,38 (1,04)
Informeeritus	Video	Tekst	Linkide vajutamine	Video	Tekst
GPS	2,85 (0,89)	2,74 (0,86)	GPS	0,07 (0,26)	0,04 (0,20)
Tabel	2,90 (0,84)	2,70 (0,84)	Tabel	0,07 (0,25)	0,07 (0,25)

Seetõttu analüüsime täiendavaid erinevusi kasutades post-hoc Tukey HSD testi. Tulemused näitavad statistiliselt olulisi erinevusi informeerituse tasemes gruppide vahel, kes nägid teksti ja GPS-i ($M = 2,74$, $SD = 0,86$) ning kes nägid videot ja tabelit ($M = 2,90$, $SD = 0,84$). Informeerituse taseme statistiliselt olulised erinevused esinesid ka tekst-tabel grupi ($M = 2,70$, $SD = 0,84$) ja video-tabel grupi ($M = 2,90$, $SD = 0,84$) vahel. Tulemused näitavad olulisi erinevusi muutuste tõenäosuses video-tabel grupi ($M = 1,79$, $SD = 1,05$) ja video-GPS grupi ($M = 2,08$, $SD = 1,16$) vahel.

EKSPERIMENDI TULEMUSTE JÄRELDUSED

Võtame eksperimendi tulemused lühidalt kokku. Peale pensionisüsteemi informatsiooni esitamist tundsid vastajad end kindlamini ning soovisid ka suurema tõenäosusega enda pensioniga seotud valikuid muuta, kuid samas ei olnud info esitamine edukas suunamaks inimesi rohkem pensioniinfot hankima. Varasemad uuringud on näidanud visuaalse esituse kasutamise positiivset mõju keeruka finantsteabe esitamisel (Schröder et al., 2023) ja on leitud, et teabe edastamine video kaudu on finantskirjaoskuse suurendamisel kõige tõhusam (Lusardi et al., 2017). Interaktiivsete elementide ja visuaalide lisamine võib suurendada inimeste seotust käsitletud teemaga (Billari et al., 2023).

Täpsemalt esitlusviiside sisse vaadates oli informatiivne video pensionisüsteemi kohta teadmiste kindlustunde suurendamisel tõhusam, kui sama teabe esitamine teksti kujul. GPS tõstis inimeste kindlust enda teadmiste osas enam, kui sama informatsiooni esitamine tabeli kujul. Seega inimesed muudavad tõenäolisemalt oma pensionikäitumist ning on ka enda pensioniteadmistes kindlamad, kui neile esitatakse kergesti arusaadavate visuaalidega interaktiivne navigatsioonivahend võrreldes tabeli vormis kuvatud infoga.

SOOVITUSED

SOOVITUSED PENSIONISÜSTEEMI JA PENSIONIKS ETTEVALMISTUMISE OSAS

1. Küsitlusest selgus, et 20% inimestest pensionisäästud puuduvad ning 12%-l on ainus pensionivara II sammu. Seega märkimisväärsel osal inimestest puuduvad pensionisäästud ning neil ei ole erinevatel põhjustel võimalik säästa, kuigi see võib aja jooksul ning sissetulekute kasvades muutuda. Samas ei ole ainult pensionitarkuse arendamisega võimalik kõiki inimesi iseseisvamalt pensioniks ette valmistada. Seetõttu on I pensionisambal oluline roll inimeste tulevase finantsolukorra kujunemisel ning peaks võimaldama pensionipõlve eluks vajaliku. **Pensionitarkuse kõrval ei tohiks jääda tähelepanuta I samba piisavus.**
2. II pensionisamba puhul ei pruugi inimesed mõista sambast lahkumise kaalukust. Seetõttu ei ole liitumispiirang heidutusmehhanismina piisav, hoopis hoides pensionisüsteemist eemal inimesi, kes ilma taasliitumise piiranguta oleksid huvitatud II pensionisambasse panustamisest. Tähelepanu vajab ka tööandjate roll inimeste pensioni kujunemisel, sealhulgas kuidas kaasata tööandjaid ilma suurte täiendavate kulutusteta. Osaliselt võimaldab peatne sissetulekute mahu muudatus inimestel rohkem panustada, kuid oluline on tegeleda lisaks mahtude suurendamisega ka inimeste laiapõhjalise kaasamisega. **Paljud inimesed ei pruugi mõista II sambast lahkumise tagajärgi, mis moonutab nende käitumist. Seega peaksid II sambast lahkumise tagajärjed olema inimestele paremini selgitatud ning ei tohiks olla taasliitumist niivõrd piiravad.**
3. III pensionisamba puhul on inimeste keskmine aktiivsus üsna madal ning pigem laekuvad maksusoodustused juba niigi jõukamatele indiviididele. Seega funktsioneerib III pensionisammus hästi motiveerimaks jõukamaid inimesi pensionisüsteemi panustama, kes tõenäoliselt panustavad sinna ka pigem suurema osakaalu enda sissetulekust. Kolmanda pensionisamba atraktiivsemaks muutmiseks ka teistes huvigruppides tasuks kaaluda erinevaid variante. Üks variant on selgemalt toetada III pensionisambasse panustamist pensioninõustamise teel, pakkudes inimestele vajalikku informatsiooni ja tuge kui nad soovivad panustamist alustada. Sarnaselt saaks riik pakkuda ka lihtsat ning asjakohast informatsiooni kuidas kandeid teha ning mida need inimeste jaoks konkreetselt tähendavad. Sellisel viisil tunneksid inimesed ennast oluliste otsuste osas kindlamini. Teine variant III pensionisamba osalusmäära kasvatada on taas kaasata tööandjaid. Tööandjad on huvitatud III pensionisamba kannete pakkumisest motivatsioonipaketina, kuid juhised kannete tegemiseks ning automiseerimiseks on keerukad. Näiteks ei pruugi töötajad mõista miks tööandja poolt tehtavad kannete puhul maksusoodustus juba brutopalgast arvestatud, mistõttu oodatakse ekslikult tulumaksutagastust ühe (suurema) kandena aasta alguses. Säärased segadused teevad tööandjapensioni pakkumise keerukaks. Hetkel saavad tööandjad vajaliku informatsiooni pensionifondide pakkujatelt, kuid sellisel juhul ei pruugi ka info olla erapooletu. Osaliselt võib madala osalemise määra taga olla ka soodustuste ning võimaluste vähene teadlikkus, kuna teadmised III pensionisamba maksueelistustest on madalad (küsimusele vastas õigesti alla 40% inimestest). **Riik võiks pakkuda selget ning otsekohest informatsiooni tööandja poolt tehtavate III pensionisamba kannete osas, pakkudes vajalikku informatsiooni nii tööandja kui töötaja vaatest.**

4. Pensionisüsteem pole ainus viis kuidas inimesed pensioniks säästavad. Küsitlusest selgus, et ligi pooled vastajatest säästavad mõnel muul viisil mis ei ole pensionisüsteemiga seotud, näiteks soetades kinnisvara või kogudes raha pangakontole või tähtajalisele hoiusele. Teisalt ei pruugi paljud säärased pensioniks säästmise viisid olla tingimata asjakohased, nagu plaan pensionile jäädes enda elukoht müüa ning odavam eluase osta. Oluline on alternatiivsetest säästmisviisidest teadlik olla – inimesed hindavad (füüsiliste) varade omamist ning enda vara kindlasse kohta seadmist. Kuna usaldus pensionisüsteemi vastu on madal siis pigem otsitakse alternatiivseid turvalisi säästmisviise. **Inimesed pigem otsivad turvalisi kohti kus enda raha hoida, mitte enda vara niivõrd II ning III samba maksusoodustuste näol kasvatada.**
5. Suurem osa inimestest arvavad, et pensionile jäämise vanust ei ole võimalik planeerida. Siiski eelistatakse tüüpiliselt võtta kogu pensioniks kogutud vara korraga kohe pensionile jäädes välja. See on riskantne kombinatsioon, kuna inimesed võivad enda pensioniks kogutud raha liiga kiiresti pensionile jäädes ära kulutada, arvestamata pensionieas elatavaid aastaid. Sarnane tõdemus tuli ka avatud väljaga küsimuse vastusest välja, kus pigem tõlgendatakse keskmist eluiga sünnihetkel kui oodatavat eluiga peale pensionile jäämist, kuigi tegelikkuses elavad 2023 aasta andmete järgi 65-aastased mehed keskmiselt ligi 6 aastat ning naised 3 aastat kauem, kui on oodatav eluiga sünnihetkel. **On oluline paremini teadustada pensioni väljavõtmise erinevaid võimalusi ning nendega kaasnevaid riske.**

SOOVITUSED PENSIONIINFO KOMMUNIKATSIOONI OSAS

6. Eesti inimesed, eelkõige need kes eesti keelt emakeelena ei räägi, tunnevad et riik ei suhtle nendega arusaadaval viisil. Pensioni osas tuleks informatsiooni edasta lihtsal ning praktilisel viisil, mis aitaks inimestel end pensioniotsustes kindlamalt tunda. Nii küsitlusest kui on intervjuudest tuli välja, et riik peaks stabiilsemalt informatsiooni pensionisüsteemi kohta esitama. Info peab olema konkreetne ning usaldusväärne. Usaldusväärsus on siin väga oluline, eriti informeerimaks inimesi kelle arvates pensionisüsteem muutub liiga kiiresti, mis teeb neid arusaadavalt pensioni planeerimise osas ettevaatlikuks. **Riik peaks olema põhikanal pensionisüsteemiga seotud informatsiooni edastamisel ning pensioniinfo peab olema regulaarselt inimestele esitatud ning lihtsasti arusaadav.**
7. Eksperimendi tulemused andsid märku, et inimesi kõnetab eelkõige visuaalne ning interaktiivne informatsioon pensioni kohta. Seega on oluline pakkuda praktilist pensioniga seotud informatsiooni ka sobival viisil. **Pensioninfo esitamine võiks olla visualiseeritud ja võimaluse korral interaktiivne.**
8. Pensioniinfo esitamiseks on üks viis regulaarsete avalike pensioniinfopäevade korraldamine, esimene neist leidis juba aset sellel kevadel. Teine viis, millega samuti juba tegeletakse, on tööandjate juures läbiviidavad pensioninõustamised. Mõlemad initsiatiivid on uuringu autorite seisukohast kasutoovad ning nendega võiks jätkata. **Jätkata pensioniinfopäevade ning pensioninõustamisega.**
9. Oluline osa inimestest ei soovi üldse digitaalselt pensionikalkulaatorit kasutada ega pensionikonto seis vaadata, või neil puuduvad vastavad digioskused või interneti kasutamise võimalused. Neid inimesi saaks paremini informeerida kui saata personaalne pensionikonto seis ja võimalik tulevikuväärtuse prognoos kirjaga postkasti. Samas kirja saatmine ei tähenda, et inimesed seda loeksid või info vastu huvi tunneksid, ning varasemad uuringud postiga saadetud pensioniinfo osas ei ole selget tulemust andnud (see n-ö “oranži ümbriku” süsteem on kasutusel näiteks Hollandis ja Rootsis). Taaskord on

aga oluline lihtsasti väljendatud ning visuaalselt atraktiivsel informatsioonil. **Tuleks kaaluda kas pensioniinfot saata ka paberkandjal.**

SOOVITUSED HAAVATAVATE GRUPPIDE OSAS

10. Intervjuudest jäi silma, et pension on tugevalt negatiivne sõna mida seostatakse haiguste, vaesuse ja surmaga. Eriti just vene keelt rääkivad inimesed ei oota midagi head pensionile jäämise osas, sest pensionär “peabki vaene olema” ning inimeste arvates ei saa selle vastu midagi ette võtta. Seega pole mitmed pensioniks ettevalmistumise kitsaskohad alati seotud niivõrd konkreetsete teadmistega pensionisüsteemi osas, kui arvamuse ja hoiakutega. **Pensioninfo peaks jõudma paremini ka venekeelse rahvastikuni ning näitama, et pension ei pea tingimata olema virelemine. Selleks võiks kaasata positiivsete eeskujudena inimesi kes jagavad enda kogemusi pensioniks kogumise osas ning tuletavad meelde, et elu läheb ka peale töö lõpetamist edasi.**
11. Pensioni ettevalmistumise osas kaardistasime mitmeid haavatavamad grupe, sealhulgas ainult ettevõtlusega tegelevad (sh juhutööd või hooajalise tööga hõivatud inimesed), väiksema sissetulekuga, madalama haridustasemega, ning väheste digioskustega inimesed. Kuna paljude inimeste peamine pensioniplaan sõltub panustamisest II ning III sambasse, siis mitteametliku või füüsilisest isikust ettevõtjana töötades ei pruugi need võimalused olla kättesaadavad. Seega on vajalik pakkuda mõistlike alternatiivne ning relevantset pensioniinfot ka neile. Eraldi väärib ära märkimist ka naiste oluliselt madalam pensioniks ettevalmistumise määr ning veidi madalamad teadmised pensioni osas. Samas on naiste puhul suurem pensionivaesuse risk ning ka oluliselt suur pensionisissetulekute lõhe võrreldes meestega. **Potentsiaalsed pensioni osas haavatavamad grupid kes vajavad lisatähelepanu on seega tõenäolisemalt naised, madalama sissetulekuga, madalama haridustasemega, ainult ettevõtluse või juhutöid tegevad inimesed.**
12. Tihtipeale on pensioniinfo täiesti eraldiseisev võlgade käsitlemisest, kuid pensioniks ettevalmistumise mudelites oli võlgadel väga suur osakaal käitumise selgitamisel. **Seega peaks pensioniga koos käsitlema ka võlgadega hakkamisaamist ning võimalusel viitama võlanõustamise teenustele. Tõsisemate võlaprobleemide puhul tasuks kaaluda ka võimalust peata ajutiselt pensioni sissemaksete tegemine, kuni inimene saab enda võlgade maksegraafiku täidetud - kuid seejuures peaks olema lihtne sissemaksed taas avada.**
13. Palgatöö tegemine prognoosis olulisel määral pensioniks ettevalmistumist, ehk lisaks pensionitarkusele on võimalik inimesi toetada ka tööjõudu puudutavate võimaluste käsitlemisega. Näiteks võiksid seda täita oskuste arendamise programmid. Inimestel, kelle oskused ei vasta tööturu nõuetele ning ei ole seetõttu tööjõuturul atraktiivsed, on oluliselt keerukam pensioniks säästa. Samas on loomulik, et töö iseloom muutub vanusega, ehk eakamad inimesed soovivad pigem teha vähem füüsilist tööd ning vajavad suuremat pandlikkust. On oluline, et tööandjad näeksid ka eakamates inimestes olulist väärtust, mitte riski. **Pensionitarkuse kõrval on oluline tegeleda ka tööjõu oskuste arendamise toetamisega.**
14. Teistpidi kerkis ühe huvitava grupina esile finantsvabaduse poole püüdlevad inimesed (FIRE liikumine, ehk *Financial Independence, Retire Early*). Peamiselt püüdlevad finantsvabaduse poole eelkõige nooremad inimesed, kellest ligi kolmandik märkis selle enda pensioni rahastamise viisiks. Asjaolu annab märku olulistest generatsioonide

vahelistest erinevustest. **Eduka pensioniinfo edastamise puhul on tarvis tunda info sihtgruppi.**

SOOVITUSED PENSIONITARKUSE MÕÕTMISE OSAS

15. Tegemist on siiski vaid ühe mõõtmisega ning andmete tõlgendamise potentsiaal on mõnevõrra piiratud. Regulaarne pensionitarkuse mõõtmine annab aluse muutuste kaardistamisele inimeste pensioniteadmiste, -käitumise, -hoiakute ja pensioniga seotud kindluse ja motivatsiooni osas. **Uurimismeeskond soovib jätkata regulaarse pensionitarkuse mõõtmisega.**

KÜSITLUSANKEEDI MUUTMISE SOOVITUSED

Toome välja ettepanekud küsitlusankeedi muutmiseks vastavalt küsimuste kategooriatele:

1. **Ootused ja prioriteetidid.** Kaaluda kas vastusevariant “riik tagab mulle piisava pensioni” võiks olla sõnastatud “riik tagab mulle mugava pensioni”. Praeguse variandi puhul võivad inimesed tõlgendada sõna “piisav” kui baasvajaduste jaoks piisav.
2. **Pensioniks ettevalmistumine.** Küsimus “Kui suur on Teie eeldatav igakuine pension?” osutus inimestele äärmiselt keeruliseks. Küsimusele võiks lisada vahemikud mille vahel vastaja saaks valida.
3. **Tegevused ja info otsimine.** Kõikide küsimuste puhul võib vastusevariante mõneti taandada. Siin oleks mõistlik kokku liita vastusevariandid “jah, tegin seda sõbra või pereliikme abiga” ning “jah, tegin seda kellegi teise abiga”. Erisuse tegemine ei andnud lisateavet ning muudatuse tegemine vähendab vastajate ajakulu.
4. **Teadmised.** Baasteadmiste puhul lisada küsimus kehtiva vanaduspensioniea kohta, mis võiks olla kas vastusevariantide või avatud küsimusega. Hetkel täitis seda rolli taustatunnuste kategooria küsimus, kuid sõnastus oli inimeste jaoks ebameeldiv, mistõttu võiks see teadmiste küsimusena paremini töötada.

Teadmiste küsimuse “III samba fondi investeerimine on maksude poolest soodsam kui aktsiate ostmine enda isiklikku aktsiaportfelli” osutus samuti väga keeruliseks, kuna eeldas teadmisi väga mitmest erinevast valdkonnast. Võiks kaaluda kas küsimus oleks võimalik kaheks jaotada.

Küsimus “I samba pensioni saamiseks peab inimene töötama Eestis vähemalt 15 aastat” peaks näitama konkreetsemalt et selle all mõeldakse pensionistaaži.

Täiendavalt võiks kaaluda ka mõne küsimuse ümber pööramist, nii et õige vastus oleks märkida „väär“. Hetkel oli tõeste õigete vastuse osakaal ehk liiga kõrge.

Kustutada digipädevuse küsimus või sõnastada see olulisel määral ümber. Praegusel juhul tekitas küsimus inimestes segadust ning võis juhtuda, et digipädevamad inimesed märgivad vastuseks „ei tea“ kuna neil on veel parem idee (näiteks teavitada politseid). Samas on kelmuste vältimine oluline, mistõttu võiks alternatiivne sõnastus siin paremini antud funktsiooni täita.

5. **Taustatunnused.** Lisada töötamise osas võimalus “teen juhu- või hooajalist tööd”. Hetkel võivad näiteks käsunduslepinguga töötajad ennast liigitada nii palgatöötajate kui FIE-de alla, vastusevariant aitaks seda efekti mõõta.

Võiks kaaluda kas küsimus “Kui suur on ligikaudselt Teie leibkonna sissetulek kuus kokku (netosissetulek, ehk summa mis laekub pangakontole)?” on vajalik. Osaliselt annab küsimus olulist kirjeldust inimeste puhul kelle sissetulek sõltub peamiselt nende perest. Samas see pole pensionitarkuse puhul niivõrd oluline muutuja.

Eemaldada küsimused “Mis Te arvate, kui mitu aastat inimesed Eestis tavaliselt peale vanaduspensioniiikka jõudmist elavad?” ning “Mis Te arvate, kui mitu aastat Te ise peale vanaduspensioniiikka jõudmist elate?”. Need tekitasid inimestes ebamugavust ning analüüs ei lisanud pensionitarkuse mõõtmisele olulistel määral juurde.

6. **Aktuaalsed küsimused.** Küsimused ei ole tõenäoliselt enam kehtivad. Need tuleb kas eemaldada või asendada muu aktuaalse küsimusega.

VIIDATUD ALLIKAD

- Aarna, O., Riitsalu, L., & Venesaar, U. (2021). Financial competence as a key competence in lifelong learning. A new framework. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 9(2), Article 2. <https://doi.org/10.12697/eha.2021.9.2.07>
- Alessie, R., Van Rooij, M., & Lusardi, A. (2011). Financial literacy and retirement preparation in the Netherlands. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 527–545. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000461>
- Almenberg, J., & Widmark, O. (2011). Numeracy, Financial Literacy and Participation in Asset Markets (SSRN Scholarly Paper 1756674). <https://doi.org/10.2139/ssrn.1756674>
- Banks, J., & Oldfield, Z. (2007). Understanding Pensions: Cognitive Function, Numerical Ability and Retirement Saving*. *Fiscal Studies*, 28(2), 143–170. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5890.2007.00052.x>
- Barbić, D., Palić, I., & Bahovec, V. (2016). Logistic regression analysis of financial literacy implications for retirement planning in Croatia. *Croatian Operational Research Review*, 7(2), 319–331. <https://doi.org/10.17535/crorr.2016.0022>
- Barrett, A., Mosca, I., & Whelan, B. (2013). (Lack of) Pension Knowledge (SSRN Scholarly Paper 2325854). <https://doi.org/10.2139/ssrn.2325854>
- Barrett, G. F., & Kecmanovic, M. (2013). Changes in subjective well-being with retirement: Assessing savings adequacy. *Applied Economics*, 45(35), 4883–4893. <https://doi.org/10.1080/00036846.2013.806786>
- Basiglio, S., & Oggero, N. (2020). The Effects of Pension Information on Individuals' Economic Outcomes: A Survey. *Economies*, 8(3), Article 3. <https://doi.org/10.3390/economies8030067>
- Benartzi, S., & Thaler, R. (2007). Heuristics and Biases in Retirement Savings Behavior. *Journal of Economic Perspectives*, 21(3), 81–104. <https://doi.org/10.1257/jep.21.3.81>
- Bockweg, C., Ponds, E., Steenbeek, O. W., & Vonken, J. (2018). Framing and the annuitization decision: Experimental evidence from a Dutch pension fund. *Journal of Pension Economics and Finance*, 17(3), 385–417. <https://doi.org/10.1017/S147474721700018X>
- Bucher-Koenen, T., Ferrari, I., & Pettinicchi, Y. (n.d.). The role of pension knowledge in labour supply decisions: Evidence from Europe.
- Chan, S., & Stevens, A. H. (2008). What You Don't Know Can't Help You: Pension Knowledge and Retirement Decision-Making. *The Review of Economics and Statistics*, 90(2), 253–266. <https://doi.org/10.1162/rest.90.2.253>
- Choi, J. J., Laibson, D., Madrian, B. C., & Metrick, A. (2002). Defined Contribution Pensions: Plan Rules, Participant Choices, and the Path of Least Resistance. In *Tax Policy and the Economy*, Volume 16 (pp. 67–114). MIT Press. <https://www.nber.org/books-and-chapters/tax-policy-and-economy-volume-16/defined-contribution-pensions-plan-rules-participant-choices-and-path-least-resistance>
- Chybalski, F. (2016). The Multidimensional Efficiency of Pension System: Definition and Measurement in Cross-Country Studies. *Social Indicators Research*, 128(1), 15–34. <https://doi.org/10.1007/s11205-015-1017-3>
- Comerford, D. A., & Robinson, J. (2017). Die-by Framing both Lengthens and Shortens Life: Further Evidence on Constructed Beliefs in Life Expectancy. *Journal of Behavioral Decision Making*, 30(5), 1104–1112. <https://doi.org/10.1002/bdm.2027>
- Crossan, D., Feslier, D., & Hurnard, R. (2011). Financial literacy and retirement planning in New Zealand. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 619–635. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000515>

- Debets, S., Prast, H., Rossi, M., & Soest, A. van. (2022). Pension communication, knowledge, and behaviour. *Journal of Pension Economics & Finance*, 21(1), 99–118. <https://doi.org/10.1017/S1474747220000232>
- DeLiema, M., Deevy, M., Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2017). Exploring the Risks and Consequences of Elder Fraud Victimization: Evidence from the Health and Retirement Study (SSRN Scholarly Paper 3124952). <https://doi.org/10.2139/ssrn.3124952>
- Diaz, D., Ruiz, J. L., & Tapia, P. (2021). The role of pension knowledge in voluntary pension and banking savings in Chile. *Academia Revista Latinoamericana de Administración*, 34(4), 545–560. <https://doi.org/10.1108/ARLA-12-2020-0264>
- Dohmen, T., Falk, A., Huffman, D., Sunde, U., Schupp, J., & Wagner, G. G. (2011). Individual Risk Attitudes: Measurement, Determinants, and Behavioral Consequences. *Journal of the European Economic Association*, 9(3), 522–550. <https://doi.org/10.1111/j.1542-4774.2011.01015.x>
- Dulebohn, J. H., & Murray, B. (2008). UNDERSTANDING RISK TAKING IN RETIREMENT SAVINGS THROUGH ATTITUDE.
- Ebbinghaus, B. (2021). Inequalities and poverty risks in old age across Europe: The double-edged income effect of pension systems. *Social Policy & Administration*, 55(3), 440–455. <https://doi.org/10.1111/spol.12683>
- Eberhardt, W., Brügggen, E., Post, T., & Hoet, C. (2021). Engagement behavior and financial well-being: The effect of message framing in online pension communication. *International Journal of Research in Marketing*, 38(2), 448–471. <https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2020.11.002>
- Eberhardt, W., Post, T., Hoet, C., & Brügggen, E. (2022). Exploring the first steps of retirement engagement: A conceptual model and field evidence. *Journal of Service Management*, 33(6), 1–26. <https://doi.org/10.1108/JOSM-11-2020-0402>
- Elder, T. E. (2012). The Predictive Validity of Subjective Mortality Expectations: Evidence From the Health and Retirement Study. *Demography*, 50(2), 569–589. <https://doi.org/10.1007/s13524-012-0164-2>
- Elinder, M., Hagen, J., Nordin, M., & Säve-Söderbergh, J. (2022). Who Lacks Pension Knowledge, Why and Does it Matter? Evidence From Swedish Retirement Savers. *Public Finance Review*, 50(4), 379–435. <https://doi.org/10.1177/10911421221109061>
- Eling, M., & Jaenicke, C. (2023). Pension Literacy Is Different. *Journal of Insurance Issues*, 46(1), 30–72.
- Fernandes, D., Lynch, J. G., & Netemeyer, R. G. (2014). Financial Literacy, Financial Education, and Downstream Financial Behaviors. *Management Science*, 60(8), 1861–1883.
- Foltyn, R., & Olsson, J. (2023). Subjective Life Expectancies, Time Preference Heterogeneity, and Wealth Inequality (SSRN Scholarly Paper 3895119). <https://doi.org/10.2139/ssrn.3895119>
- Fornero, E., & Monticone, C. (2011). Financial literacy and pension plan participation in Italy. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 547–564. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000473>
- Foster, L. (2012). ‘I Might not Live That Long!’ A Study of Young Women’s Pension Planning in the UK. *Social Policy & Administration*, 46(7), 769–787. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2012.00854.x>
- Foster, L. (2017). Young People and Attitudes towards Pension Planning. *Social Policy and Society*, 16(1), 65–80. <https://doi.org/10.1017/S1474746415000627>
- Gallery, N., Gallery, G., Brown, K., Furneaux, C., & Palm, C. (2011). Financial Literacy and Pension Investment Decisions. *Financial Accountability & Management*, 27(3), 286–307. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0408.2011.00526.x>
- Gough, O., & Sozou, P. D. (2005). Pensions and retirement savings: Cluster analysis of consumer behaviour and attitudes. *International Journal of Bank Marketing*, 23(7), 558–570. <https://doi.org/10.1108/02652320510629917>
- Griffin, B., Hesketh, B., & Loh, V. (2012). The influence of subjective life expectancy on retirement transition and planning: A longitudinal study. *Journal of Vocational Behavior*, 81(2), 129–137. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2012.05.005>

- Hansen, T. (2012). Understanding Trust in Financial Services: The Influence of Financial Healthiness, Knowledge, and Satisfaction. *Journal of Service Research*, 15(3), 280–295. <https://doi.org/10.1177/1094670512439105>
- Jensen, S. E. H., Lassila, J., Määttänen, N., Valkonen, T., & Westerhout, E. (2020). The Top Three Pension Systems: Denmark, Finland, and the Netherlands. *The Journal of Retirement*, 8(2), 76–82. <https://doi.org/10.3905/jor.2020.1.071>
- Kaiser, T., & Menkhoff, L. (2016). Does Financial Education Impact Financial Literacy and Financial Behavior, and if So, When? (Discussion Papers of DIW Berlin 1562). DIW Berlin, German Institute for Economic Research. <https://econpapers.repec.org/paper/diwdiwpp/dp1562.htm>
- Kimiyagahlam, F., Safari, M., & Mansori, S. (2019). Influential Behavioral Factors on Retirement Planning Behavior: The Case of Malaysia. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 30(2), 244–261. <https://doi.org/10.1891/1052-3073.30.2.244>
- Kogut, T., & Dahan, M. (2012). Do you look forward to retirement? Motivational biases in pension decisions. *Judgment and Decision Making*, 7(3), 282–291. <https://doi.org/10.1017/S1930297500002254>
- Lind, T., Ahmed, A., Skagerlund, K., Strömbäck, C., Västfjäll, D., & Tinghög, G. (2020). Competence, Confidence, and Gender: The Role of Objective and Subjective Financial Knowledge in Household Finance. *Journal of Family and Economic Issues*, 41(4), 626–638. <https://doi.org/10.1007/s10834-020-09678-9>
- Lusardi, A. (2012). Numeracy, financial literacy, and financial decision-making (Working Paper 17821). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w17821>
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011a). Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Wellbeing (Working Paper 17078). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w17078>
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011b). Financial literacy and retirement planning in the United States. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 509–525. <https://doi.org/10.1017/S147474721100045X>
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011c). Financial literacy around the world: An overview. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 497–508. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000448>
- MacLeod, P., Fitzpatrick, A., Hamlyn, B., Jones, A., Kinver, A., & Page, L. (n.d.). Attitudes to Pensions: The 2012 survey.
- Mairhuber, I., & Stadler, B. (2020). Gender Gap in Pension und Pension Literacy von Frauen in Österreich. *Wirtschaft und Gesellschaft*, 46(4), Article 4.
- Mandell, L., & Klein, L. (2007). Motivation and Financial Literacy. *Financial Services Review*, 16.
- Meir, A., Mugerma, Y., & Sade, O. (2016). Financial Literacy and Retirement Planning: Evidence from Israel (SSRN Scholarly Paper 2889925). <https://papers.ssrn.com/abstract=2889925>
- Meriküll, J. Rõõm, T. Eesti leibkondade finantskäitumise ja tarbimisharjumuste uuring: 2017. aasta küsitluse tulemused. (2019, January 10). Eesti Pank. <https://www.eestipank.ee/et/publikatsioonid/teemapaberid/2019/12019-jaanika-merikull-tairi-room-eesti-leibkondade-finantskaitumise-ja-tarbimisharjumuste-uuring>
- Miller, M., Reichelstein, J., Salas, C., & Zia, B. (2015). Can You Help Someone Become Financially Capable? A Meta-Analysis of the Literature. *The World Bank Research Observer*, 30(2), 220–246.
- Mutran, E. J., Reitzes, D. C., & Fernandez, M. E. (1997). Factors that Influence Attitudes Toward Retirement. *Research on Aging*, 19(3), 251–273. <https://doi.org/10.1177/0164027597193001>
- Nolan, A., & Doorley, K. (2019). Financial Literacy and Preparation for Retirement. IZA Discussion Papers, Article 12187. <https://ideas.repec.org/p/iza/izadps/dp12187.html>
- OECD. (2023). Diversity, equity and inclusion in asset-backed pensions. OECD. <https://doi.org/10.1787/d3240f77-en>

- OECD. (2023) Measuring financial literacy among adults. Retrieved October 12, 2023, from <https://www.oecd.org/finance/financial-education/measuringfinancialliteracy.htm>
- Parker, A. M., de Bruin, W. B., Yoong, J., & Willis, R. (2012). Inappropriate Confidence and Retirement Planning: Four Studies with a National Sample. *Journal of Behavioral Decision Making*, 25(4), 382–389. <https://doi.org/10.1002/bdm.745>
- Pension Scams in the United Kingdom. (n.d.). The Behavioural Insights Team. Retrieved January 24, 2024, from <https://www.bi.team/publications/pension-scams-in-the-united-kingdom/>
- Planning and Preparing for Later Life. (2022, November 8). GOV.UK. <https://www.gov.uk/government/publications/planning-and-preparing-for-later-life>
- Post, T., & Hanewald, K. (2013). Longevity risk, subjective survival expectations, and individual saving behavior. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 86(C), 200–220.
- Rahandusministeeriumi rahatarkuse tegevused | Rahandusministeerium. (n.d.). Retrieved October 31, 2023, from <https://fin.ee/finantspoliitika-valissuhted/rahatarkus>
- Rameli, R. S., & Marimuthu, M. (2018). A Conceptual Review on the Effect of Attitudes towards Retirement on Saving Intentions and Retirement Planning Behavior. *SHS Web of Conferences*, 56, 02005. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20185602005>
- Riitsalu, L. (2018). Taking the Path of Least Resistance in Managing Personal Finances for the Longer Term.
- Riitsalu, L., & Murakas, R. (2019). Subjective financial knowledge, prudent behaviour and income: The predictors of financial well-being in Estonia. *International Journal of Bank Marketing*, 37(4), 934–950. <https://doi.org/10.1108/IJBM-03-2018-0071>
- Rutledge, M. S., Wu, A. Y., & Khan, M. (2014). How Do Subjective Longevity Expectations Influence Retirement Plans? (SSRN Scholarly Paper 2574748). <https://doi.org/10.2139/ssrn.2574748>
- Schroeder, K., Eberhardt, I., Eberhardt, W., & Henkel, A. (n.d.). Show Me My Future: Data-Driven Storytelling and Pension Communication.
- Skagerlund, K., Lind, T., Strömbäck, C., Tinghög, G., & Västfjäll, D. (2018). Financial literacy and the role of numeracy—How individuals’ attitude and affinity with numbers influence financial literacy. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 74, 18–25. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2018.03.004>
- Tenhunen, S. (n.d.). Financial preparation for retirement.
- Trust and confidence in pensions: A literature review. (n.d.). GOV.UK. Retrieved October 13, 2023, from <https://www.gov.uk/government/publications/trust-and-confidence-in-pensions-a-literature-review>
- van Raaij, W. F., Huiskes, N., Verhue, D., & Visser, J. (n.d.). Individual Differences in Pension Knowledge.
- van Rooij, M. C. J., Lusardi, A., & Alessie, R. J. M. (2012). Financial Literacy, Retirement Planning and Household Wealth. *The Economic Journal*, 122(560), 449–478.
- van Rooij, M., Lusardi, A., & Alessie, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics*, 101(2), 449–472. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2011.03.006>
- van Solinge, H., & Henkens, K. (2010). Living longer, working longer? The impact of subjective life expectancy on retirement intentions and behaviour. *European Journal of Public Health*, 20(1), 47–51. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckp118>
- Willis, L. E. (2008). Against Financial Literacy Education (SSRN Scholarly Paper 1105384). <https://papers.ssrn.com/abstract=1105384>
- Yakoboski, P. J., & Lusardi, A. (n.d.). An unrecognized barrier to retirement income security: Poor longevity literacy.
- Yeh, T., & Ling, Y. (2022). Confidence in Financial Literacy, Stock Market Participation, and Retirement Planning. *Journal of Family and Economic Issues*, 43(1), 169–186. <https://doi.org/10.1007/s10834-021-09769-1>

LISA 1. PENSIONITARKUSE KÜSIMUSTIK

Nr	Küsimus	Valikuvариandid
1.1	Palun märkige oma sugu	1 naine 2 mees 3 muu 4 ei soovi vastata
1.2	Palun märkige oma vanus täisaastates	(avatud vastus)
1.3	Palun märkige oma rahvus	1 eestlane 2 venelane 3 ukrainlane 4 muu rahvus
1.4	Millises maakonnas Te elate?	1 Harjumaa 2 Hiiumaa 3 Ida-Virumaa 4 Jõgevamaa 5 Järvamaa 6 Läänemaa 7 Lääne-Virumaa 8 Põlvamaa 9 Pärnumaa 10 Raplamaa 11 Saaremaa 12 Tartumaa 13 Valgamaa 14 Viljandimaa 15 Võrumaa 16 Elan välismaal
1.5	Kus Te elate?	1 Tallinn 2 suurem linn (Tartu, Pärnu, Narva, Kohtla-Järve) 3 muus linnas 4 maa-asulas
1.6	Milline on Teie kõrgeim omandatud haridustase?	1 algharidus 2 põhiharidus 3 keskharidus või keskeriharidus põhihariduse baasil 4 rakenduskõrgharidus või keskeriharidus keskhariduse baasil 5 bakalaureusekraad või sellega võrdsustatud kvalifikatsioon 6 magistrikraad või sellega võrdsustatud kvalifikatsioon 7 doktorikraad või sellega võrdsustatud

		kvalifikatsioon
2.1	Milline järgmistest kirjeldab kõige paremini Teie ootusi seoses pensionile jäämisega?	<ol style="list-style-type: none"> 1 mu praegune elatustase jätkub ka pensionile jäädes 2 ma ei tea, kuidas minu elatustase pensionile jäädes muutub 3 elan pensionipõlves kõrgema elatustasemega kui praegu 4 elan pensionipõlves madalama elatustasemega kui praegu 5 ma ei mõtle pensionile 6 ma töötan terve elu
2.2	Palun järjestage järgmised punktid tähtsuse järjekorras nii, et need kirjeldaks millised tegurid on Teie pensionipõlve rahalise olukorra kujunemisel kõige olulisemad (1 = kõige olulisem, 5 = kõige vähem oluline):	<ol style="list-style-type: none"> 1 minu võimekus säästa 2 minu partneri võimekus säästa 3 minu pensionifondide tulemuslikkus 4 minu laste võimekus minu eest hoolitseda 5 riik tagab mulle piisava pensioni
2.3 – 2.7	<p>Mil määral nõustute järgmiste väidetega:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) mulle on oluline, et mul oleks tulevikus hea pension b) olen kindel, et mul on enda pensioni rahaasjad hästi korraldatud c) ma planeerin aktiivselt enda pensioni rahaasju d) ma pole motiveeritud pensioniks säästma, sest ma ei pruugi nii kaua eladagi e) mulle ei ole praegu oluline enda pensioniks ette valmistuda, ma saan sellega kunagi hiljem tegeleda 	<ol style="list-style-type: none"> 1 üldse mitte 2 mitte väga 3 keskmiselt 4 üsna palju 5 väga palju 6 ei oska öelda
2.8	Kas Te säästate praegu pensioniks mõnel järgmisel viisil?	<ol style="list-style-type: none"> 1 I II pensionisambasse kogumine (kohustuslik pensionifond või pensioni investeerimiskonto) 2 III pensionisambasse kogumine (vabatahtlik pensionifond või täiendava kogumispensionid kindlustusleping) 3 isiklike investeeringute tegemine väärtpaberitesse (nt aktsiad, osakud, võlakirjad) 4 raha hoidmine tavapärasel pangakontol 5 kinnisvara soetamine eesmärgiga see välja üürida 6 enda kodu ostmine eesmärgiga selles ka pensionieas elada 7 elukoha soetamine plaaniga see pensionieas müüa 8 tähtajalisele hoiusele/säästukontole/kogumiskontole

		<p>raha kogumine</p> <p>9 välismaal töötamine ja välisriigi pensioni kogumine</p> <p>10 investeerimine väärisesemetesse (nt kunst, ehted)</p> <p>11 investeerimine väärtuslikkesse maavaradesse (nt kuld, hõbe)</p> <p>12 investeerimine ühisrahastuse platvormidel</p> <p>13 investeerimine krüptorahadesse või välivaluutadesse eesmärgiga need pensionini alles hoida</p> <p>14 vara enda ettevõttesse kogumine, eesmärgiga see pensionieas välja võtta</p> <p>15 muu (palun täpsusta)</p> <p>16 ma ei säästa pensioniks</p> <p>17 olen juba pensionil</p>
2.9	Kui Te võtate arvesse kogu enda pensioniks säästetud netovara (ehk lahutades maha võlad), sealhulgas II ja III sambasse kogunenud summa, siis millisesse vahemikku selle väärtus jääb?	<p>1. alla 1000 euro</p> <p>2. 1000 – 10 000 eurot</p> <p>3. 10 000 – 50 000 eurot</p> <p>5. 50 000 – 100 000 eurot</p> <p>6. üle 100 000 euro</p> <p>4. ei oska öelda</p>
2.10	Kui suur on Teie eeldatav igakuine pension?	Avatud vastus
2.11	Milline järgnevatest kirjeldab kõige paremini Teie kogumist II pensionisambasse?	<p>1 võtsin II pensionisamba raha välja ning ei plaani ka kunagi uuesti liituda</p> <p>2 võtsin II pensionisamba raha välja ning plaanin hiljem uuesti liituda</p> <p>3 ei ole veel võtnud II pensionisamba raha välja, kuid plaanin seda tulevikus enne pensionile jäämist teha</p> <p>4 ei ole võtnud II pensionisamba raha välja ning ei plaani seda ka enne pensionile jäämist teha</p> <p>5 ma ei ole kunagi II pensionisambaga liitunud</p> <p>6 ei oska öelda</p>
3.1 – 3.3	<p>Kas olete viimase aasta jooksul teinud järgnevaid tegevusi:</p> <p>3.3 a) kasutanud pensionikalkulaatorit</p> <p>b) jälginud interneti või mobiiliäpi teel oma pensionikonto seisu</p> <p>c) hinnanud, kas valitud pensionifondi tootlus vastab minu ootustele</p>	<p>1 jah, tegin seda iseseisvalt</p> <p>2 jah, tegin seda sõbra või pereliikme abiga</p> <p>3 jah, tegin seda kellegi teise abiga</p> <p>4 veel mitte, aga plaanin seda varsti iseseisvalt teha</p> <p>5 veel mitte, aga plaanin seda varsti kellegi abiga teha</p> <p>6 ei ole seda teinud ning ei plaani ka</p>

		kunagi teha
3.4	Millistest järgmistest allikatest olete Eesti pensionisüsteemi kohta infot saanud?	1 riigiasutuste kodulehed, sh sotsiaalkindlustusametist 2 pensionifondi pakkujate (näiteks pankade) kodulehed 3 pangatöötajatelt kas näost-näku või telefoni teel suheldes 4 kasutades otsingumootorit 5 sõpradelt või lähedastelt 6 müügiesindajalt kaubanduskeskuses 7 meediat 8 teistest internetifoorumitest, blogidest või sotsiaalmeediat 9 koolist või korgkoolist 10 muu ... (palun täpsustage) 11 ei oska öelda 12 ei ole infot saanud
3.5	Kuivõrd rahul olete pensionisüsteemi kohta saadud infoga?	1 üldse mitte rahul 2 mitte väga rahul 3 keskmiselt rahul 4 üsna rahul 5 väga rahul 6 ei oska öelda
4.1	Kuidas hindate enda teadmisi Eesti pensionisüsteemi kohta?	1 tean sellest väga vähe 2 tean sellest vähe 3 tean sellest keskmiselt 4 tean sellest üsna palju 5 tean sellest väga palju 6 ei oska öelda
5.1 – 5.3	Palun sobitage järgmised kirjeldused vastava pensionisambaga: a) sellesse pensionisambasse saab hetkel sisse kanda 2% enda brutopalgast ning riik lisab Teie sotsiaalmaksust juurde veel 4%; b) see pensionisammas on vabatahtlik ning pensionifondi sissemakse suurust saab vabalt valida ja muuta; c) see pensionisammas põhineb enamjaolt sellel, kui kaua olete Eestis elanud ja töötanud.	1 I sammas 2 II sammas 3 III sammas 4 see kirjeldus ei vasta ühelegi pensionisambale 5 ei tea
5.4 – 5.10	Esitage mõned väited pensionisüsteemi kohta, mõned neist on tõesed ja mõned mitte (üldjuhul, st mitte arvestades erandeid nagu puuduv töövõime). Palun märkige iga väite kohta kas see on Teie hinnangul tõene või väär:	1 tõene 2 väär 3 ei oska öelda

	<p>a) III samba fondi investeerimine on maksude poolest soodsam kui aktsiate ostmise enda isiklikku aktsiaportfelli;</p> <p>b) II samba pensionifondi osakuid on võimalik fondide vahel vahetada;</p> <p>c) Sissemakse II pensionisambasse tehakse enne palgalt tulumaksu maksmist;</p> <p>d) I samba pensioni saamiseks peab inimene töötama Eestis vähemalt 15 aastat</p> <p>e) Eestis on võimalik saada korraga nii I, II kui ka III pensionisamba väljamakseid;</p> <p>f) II ja III pensionifondi osakud on päritavad;</p> <p>g) Pensioni investeerimiskonto avamiseks peab pensionivara väärtus olema vähemalt 10 000 eurot</p>	
5.11	<p>Palun lugege järgmist lugu: Keit sai just oma pangast e-kirja. Ta loeb sõnumi hoolikalt läbi. Kirjas on öeldud, et tema pangakonto on kahtlase tegevuse tõttu külmutatud. Kirjas on välja toodud, et Keit peaks võimalikult kiiresti klõpsama e-kirjas oleval viitel, et konto uuesti aktiveerida. Keit pole kindel, kas vastata sõnumile, kustutada see või järgida linki. Milline kolmest valikust oleks antud juhul kõige turvalisem?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1 vastata sõnumile 2 kustutada kiri 3 järgida linki 4 ei oska öelda
6.1	<p>Millises vanuses Te tõenäoliselt alustate enda kogutud pensioni välja võtmist?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1 rohkem, kui 5 aastat enne vanaduspensioniga 2 kuni 5 aastat enne vanaduspensioniga 3 vanaduspensioniiikka jõudes 4 kuni 5 aastat peale vanaduspensioniga 5 rohkem, kui 5 aastat peale vanaduspensioniga 6 ma ei kavatsegi enda vanaduspensionini kasutada, vaid pärandan selle 7 seda ei ole võimalik prognoosida
6.2	<p>Palun märkige milliste järgnevate tegevustega planeerite enda pensionipõlve rahastada.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1 II sambasse kogutud varad 2 III sambasse kogutud varad 3 võttes kasutusele enda isiklikud säästud ja investeeringud 4 müües enda kodu ja ostes odavama elukoha 5 müües enda kodu ja rentides odavama elukoha 6 investeringutelt teenitud dividendidest 7 teenitud üüritulust 8 peamiselt I pensionisamba rahast 9 kolides odavama elatustasemega riiki 10 proovin koguda pensionipõlveks nii

		<p>palju vara, et saan ainult selle passiivsest tulust mugavalt elada</p> <p>11 ma ei ole selle peale mõelnud</p> <p>12 ei oska öelda</p>
6.3	Kas Te pensionile jäädes soovite, et Teile kantaks kogu kogutud pensionivara korraga välja, või et pensionifond või kindlustusselts jaotaks selle pikema perioodi peale?	<p>1 Soovin, et saaksin kogu kogutud pensionivara kohe pensionile jäädes kätte</p> <p>2 Soovin, et saaksin suurema osa kogutud pensionivarast kohe pensionile jäädes kätte, aga väiksema osa võiks jaotada pikema perioodi peale</p> <p>3 Soovin, et saaksin pool kogutud pensionivarast kohe kätte ja poole võiks jaotada pikema perioodi peale</p> <p>4 Soovin, et suurem osa kogutud pensionivarast jaotatakse pikema perioodide peale ja väiksema osa saaksin kohe kätte</p> <p>5 Soovin, et kogu kogutud pensionivara oleks pikema perioodi peale jaotatud</p> <p>6 Soovin, et minu kogutud pensionivara jaotatakse nii pika perioodi peale kui võimalik, ehk elu lõpuni</p> <p>7 See pole oluline, sest mul pole pensioniks sääste</p> <p>8 Ei oska öelda</p>
7.1	Mida plaanite teha (või olete juba teinud) seoses selle aasta sees rakendunud võimalusega II samba sissemaksete suurust muuta?	<p>1 Jätkan kogumist 2% määraga</p> <p>2 Kavatsen II samba sissemakseid suurendada 4%-ni</p> <p>3 Kavatsen II samba sissemakseid suurendada 6%-ni</p> <p>4 Ei ole II sambaga liitunud, kuid kavatsen liituda ja seejärel otsustan sobiva määra</p> <p>5 Ei ole II sambaga liitunud ja ei kavatse ka liituda</p> <p>6 Ei ole selle peale mõelnud</p> <p>7 Ma ei teadnud, et selline muudatus on toimunud</p>
7.2	Oletame, et Teie tööandja pakub pensioniks säästmise võimalust – Teie kannate enda brutopalgast teatud osa III pensionisamba fondi ning tööandja kannab fondi samas mahus raha juurde. Kui suure osa enda brutopalgast oleksite sellisel juhul nõus pensionifondi panustama?	<p>1 1-2%</p> <p>2 3-4%</p> <p>3 5-6%</p> <p>4 7% või rohkem</p> <p>5 ei panustaks midagi</p> <p>6 kogun juba niigi III sambas piisavas mahus ja ei panustaks täiendavalt midagi</p> <p>7 ei oska öelda</p>

8.1 – 8.4	Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega: a) I pensionisammas tagab praegustele pensionäridele mõistliku toimetuleku b) ma usaldan Eesti pensionisüsteemi c) Eesti pensionisüsteem muutub nii tihti, et enda pensioni on võimatu planeerida d) Ma soovin, et pensionid oleksid Eestis võimalikult võrdsed	1 üldse mitte 2 mitte väga 3 keskmiselt 4 üsna palju 5 väga palju 6 ei oska öelda
8.5 – 8.7	Kui palju Te muretsete, et Teie pension on väiksem järgmiste olukordade tõttu: a) minu pensionieas on töötavaid inimesi Eestis vähem ja pensionäre rohkem kui praegu b) pensionifondide tootluse ebastabiilsus c) ohud Eesti kui riigi tulevikule	1 üldse mitte 2 mitte väga 3 keskmiselt 4 üsna palju 5 väga palju 6 ei oska öelda
9.1	Milline järgnevatest kirjeldab Teie töötamise olukorda kõige paremini:	1 olen palgatöötaja 2 olen ettevõtja (iseendale töödandja) 3 olen töötu ega otsi tööd 4 olen töötu ja otsin tööd 5 hoolitsen kodu ja laste eest 6 olen pensionil 7 olen õpilane/üliõpilane 8 muu
9.2	Kas Te olete vähenenud töövõimega?	1 ei, ma ei ole vähenenud töövõimega 2 jah, olen osalisel määral vähenenud töövõimega 3 jah, olen täielikult töövõimetu 4 ei oska öelda/ei soovi vastata
9.3	Mitu liiget on Teie leibkonnas? Arvestage palun iseennast ja inimesi, kes elavad Teiega koos.	1 1 2 2 3 3 4 4 5 5 või enam
9.4	Kui suur on ligikaudselt Teie leibkonna sissetulek kuus kokku (netosissetulek, ehk summa mis laekub pangakontole)? Hinnangulise summa leidmiseks liitke kokku enda ning teiste pereliikmete palgatulu, ettevõtlusest saadud tulu, pensionitulu, sotsiaaltoetused, üüritulu, intressitulu, dividenditulu jm igakuiselt saadav tulu.	1 alla 500 EUR 2 500- 999 EUR 3 1000 - 1499 EUR 4 1500-1999 EUR 5 2000-2499 EUR 6 2500-2999 EUR 7 3000 või enam EUR 8 ei soovi vastata
9.5	Kui suur on ligikaudselt Teie isiklik sissetulek kuus (netosissetulek, ehk summa mis laekub pangakontole)? Hinnangulise summa leidmiseks liitke kokku	1 alla 500 EUR 2 500- 999 EUR 3 1000 - 1499 EUR 4 1500-1999 EUR

	ainult enda palgatulu, ettevõtlusest saadud tulu, pensionitulu, sotsiaaltoetused, üüritulu, intressitulu, dividenditulu jm igakuiselt saadav tulu.	5 2000-2499 EUR 6 2500-2999 EUR 7 3000 või enam EUR 8 ei soovi vastata 9 sissetulek puudub
9.6	Kuivõrd nõustute järgmise väitega: "minu praegune sissetulek on piisav minu igapäevaste kulude katmiseks."	1 üldse mitte 2 mitte väga 3 keskmiselt 4 üsna palju 5 väga palju 6 ei oska öelda
9.7	Mõnikord võib juhtuda, et rahast ei piisa kõikide elamiskulude katmiseks. Kas Teil on viimase 12 kuu jooksul ette tulnud olukord, kus olete pidanud elamiskulude katmiseks võtma laenu?	1 jah 2 ei 3 ei oska öelda
9.8	Mis Te arvate, kui mitu aastat inimesed Eestis tavaliselt peale vanaduspensioniiikka jõudmist elavad?	Avatud vastus
9.9	Mis Te arvate, kui mitu aastat Te ise peale vanaduspensioniiikka jõudmist elate?	Avatud vastus
9.10	Kuidas Te hindate enda praegust tervislikku olukorda?	1 väga halb 2 üsna halb 3 keskmine 4 üsna hea 5 väga hea 6 ei oska öelda
9.11	Kuidas Te ise ennast hindate, kas Te üldjuhul pigem väldite riske või olete pigem valmis riske võtma?	1 ei ole üldse nõus riske võtma ... 10 täiesti nõus riske võtma
9.12	Kui võrldete ennast teiste inimestega, kas Te olete üldjuhul nõus osa enda tänastest hüvedest loovutama, et tulevikus seetõttu suuremat kasu saada?	1 ei ole üldse nõus tänaseid hüvesid loovutama ... 10 täiesti nõus tänaseid hüvesid loovutama

LISA 2. PENSIONITARKUSE KÜSIMUSTIKU PILOOTVERSION

Nr	Küsimus	Valikuvariandid
1.1	Palun märkige oma sugu	1 naine 2 mees 3 muu 4 ei soovi vastata
1.2	Palun märkige oma vanus täisaastates	(avatud vastus)
1.3	Palun märkige oma rahvus	1 eestlane 2 venelane 3 ukrainlane 4 muu rahvus
1.4	Millises maakonnas Te elate?	1 Harjumaa 2 Hiiumaa 3 Ida-Virumaa 4 Jõgevamaa 5 Järvamaa 6 Läänemaa 7 Lääne-Virumaa 8 Põlvamaa 9 Pärnumaa 10 Raplamaa 11 Saaremaa 12 Tartumaa 13 Valgamaa 14 Viljandimaa 15 Võrumaa 16 Elan välismaal
1.5	Kus Te elate?	1 Tallinn 2 suurem linn (Tartu, Pärnu, Narva, Kohtla-Järve) 3 muus linnas 4 maa-asulas
1.6	Milline on Teie kõrgeim omandatud haridustase?	1 algharidus 2 põhiharidus 3 keskharidus või keskeriharidus põhihariduse baasil 4 rakenduskõrgharidus või keskeriharidus keskhariduse baasil 5 bakalaureusekraad või sellega võrdsustatud kvalifikatsioon 6 magistrikraad või sellega võrdsustatud kvalifikatsioon 7 doktorikraad või sellega võrdsustatud kvalifikatsioon
2.1	Milline järgmistest kirjeldab kõige paremini Teie ootusi seoses pensionile jäämisega?	1 mu praegune elatustase jätkub ka pensionile jäädes 2 ma ei tea, kuidas minu elatustase pensionile jäädes muutub

		<p>3 elan pensionipõlves kõrgema elatustasemega kui praegu</p> <p>4 elan pensionipõlves madalama elatustasemega kui praegu</p> <p>5 ma ei mõtle pensionile</p> <p>6 ma ei jää kunagi pensionile</p>
2.2	<p>Palun järjestage järgmised punktid tähtsuse järjekorras selliselt, et need kirjeldaks millest Teie rahaline olukord pensionipõlves kõige rohkem sõltub (1 = kõige olulisem, 5 = kõige vähem oluline):</p>	<p>1 minu võimekusest säästa</p> <p>2 minu partneri võimekusest säästa</p> <p>3 minu pensionifondide tulemuslikkusest</p> <p>4 minu laste võimekusest hoolitseda minu eest</p> <p>5 valitsus tagab mulle piisava pensioni</p>
2.3 – 2.8	<p>Mil määral nõustute järgmiste väidetega:</p> <p>a. mulle on oluline, et mul oleks tulevikus hea pension</p> <p>b. olen kindel, et mul on enda pensioni rahaasjad hästi korraldatud</p> <p>c. ma planeerin aktiivselt enda pensioni rahaasju</p> <p>d. mulle piisab pensionipõlves riigipensionist ning ei vaja midagi lisaks säästa</p> <p>e. pensioniks pole mõtet säästa, sest ma ei pruugi nii kaua eladagi</p> <p>f. mulle ei ole praegu oluline enda pensioniks ette valmistada, ma saan sellega kunagi hiljem tegeleda</p>	<p>1 üldse mitte</p> <p>2 mitte väga</p> <p>3 keskmiselt</p> <p>4 üsna palju</p> <p>5 väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>
2.9	<p>Kas Te säästate praegu pensioniks mõnel järgmisel viisil?</p>	<p>1 II pensionisammas (kohustuslik pensionifond või pensioni investeerimiskonto)</p> <p>2 III pensionisammas (vabatahtlik pensionifond või täiendava kogumispensionid kindlustusleping)</p> <p>3 isiklikud investeeringud väärtpaberitesse (nt aktsiad, osakud, võlakirjad)</p> <p>4 üürimise eesmärgil soetatud kinnisvara</p> <p>5 enda elukoha ostmise plaaniga see pensionieas müüa</p> <p>6 tähtajaline hoius/säästukonto/kogumiskonto</p> <p>7 töötades välismaal kogusin sealset pensioni</p> <p>8 investeeringud väärisesemetesse</p> <p>9 investeeringud ühisrahastuse platvormidel</p> <p>10 muu (palun täpsusta)</p> <p>11 olen juba pensionil</p>
2.10 – 2.13	<p>Kas olete viimase aasta jooksul teinud järgnevaid tegevusi:</p> <p>a. kasutanud pensionikalkulaatorit</p> <p>b. jälginud interneti või mobiiliäpi teel oma pensionikonto seisu</p>	<p>1 jah, tegin seda iseseisvalt</p> <p>2 jah, tegin seda sõbra või pereliikme abiga</p> <p>3 jah, tegin seda kellegi teise abiga</p> <p>4 veel mitte, aga plaanin seda varsti iseseisvalt teha</p> <p>5 veel mitte, aga plaanin seda varsti kellegi abiga teha</p>

	<p>c. hinnanud, kas valitud pensionifondi tootlus vastab minu ootustele</p> <p>d. esitanud avalduse pensionifondi osakute vahetamiseks (ühest fondist teise) või suunanud sissemaksed mõnda uude fondi</p>	<p>6 ei ole seda teinud</p> <p>7 ei ole seda teinud ning ei plaani ka kunagi teha</p>
3.1	Kui sageli olete Te viimase aasta jooksul otsinud infot Eesti pensionisüsteemi kohta?	<p>1 ühtegi korda ei ole otsinud</p> <p>2 korra aasta jooksul olen otsinud</p> <p>3 mõnel kuul olen otsinud</p> <p>4 iga kuu olen otsinud</p> <p>5 iga nädal olen otsinud</p> <p>6 ei oska öelda</p>
3.2	Millistest järgmistest allikatest olete Eesti pensionisüsteemi kohta infot saanud?	<p>1 riigiasutuste kodulehed</p> <p>2 pensionifondi pakkujate (näiteks pankade) kodulehed</p> <p>3 pangatöötajatelt kas näost-näku või telefoni teel suheldes</p> <p>4 sõpradelt või lähedastelt</p> <p>5 müügiesindajalt kaubanduskeskuses</p> <p>6 meediat</p> <p>7 teistest internetifoorumitest, blogidest või sotsiaalmeediat</p> <p>8 koolist</p> <p>9 muu ... (palun täpsustage)</p> <p>10 ei oska öelda</p>
3.3 – 3.5	<p>Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega:</p> <p>a. olemasolev info Eesti pensionisüsteemi kohta on minu jaoks kasutu</p> <p>b. olulist infot Eesti pensionisüsteemi kohta on lihtne üles leida</p> <p>c. olemasolev info Eesti pensionisüsteemi kohta on keeruliselt väljendatud</p>	<p>1 üldse mitte</p> <p>2 mitte väga</p> <p>3 keskmiselt</p> <p>4 üsna palju</p> <p>5 väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>
4.1	<p>(See küsimus esitatakse ainult siis, kui inimene on liitunud II / III pensionisambaga)</p> <p>Kui täpselt Te teate kui palju olete II ja/või III pensionisambasse raha praegu kokku kogunud?</p>	<p>1 üldse mitte täpselt</p> <p>2 mitte väga täpselt</p> <p>3 keskmiselt täpselt</p> <p>4 üsna täpselt</p> <p>5 väga täpselt</p> <p>6 ei oska öelda</p>
4.2	Kuidas hindate enda teadmisi Eesti pensionisüsteemi kohta?	<p>1 tean sellest väga vähe</p> <p>2 tean sellest vähe</p> <p>3 tean sellest keskmiselt</p> <p>4 tean sellest üsna palju</p> <p>5 tean sellest väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>
5.1 – 5.3	<p>Palun sobitage järgmised kirjeldused vastava pensionisambaga:</p> <p>a. sellesse pensionisambasse saab hetkel sisse kanda 2% enda</p>	<p>1 I sammas</p> <p>2 II sammas</p> <p>3 III sammas</p> <p>4 see kirjeldus ei vasta ühelegi pensionisambale</p> <p>5 ei tea</p>

	<p>brutopalgast ning riik lisab Teie sotsiaalmaksust juurde veel 4%;</p> <p>b. see pensionisammas on vabatahtlik ning pensionifondi sissemakse suurust saab vabalt valida ja muuta;</p> <p>c. see pensionisammas põhineb enamjaolt sellel, kui kaua olete Eestis elanud ja töötanud.</p>	
5.4 – 5.11	<p>Esitame mõned väited pensionisüsteemi kohta, mõned neist on tõesed ja mõned mitte (üldjuhul, st mitte arvestades erandeid nagu puuduv töövõime). Palun märkige iga väite kohta kas see on Teie hinnangul tõene või väär:</p> <p>a. I samba pensioni saamiseks peab inimene töötama Eestis vähemalt 15 aastat;</p> <p>b. Eestis on võimalik saada korraga nii I, II kui ka III pensionisamba väljamakseid;</p> <p>c. sissemaksed II pensionisambasse arvestatakse maha töötaja netopalgast;</p> <p>d. III pensionisambasse ei ole võimalik panustada rohkem kui 15% enda brutopalgast;</p> <p>e. II ja III pensionifondi osakud on päritavad;</p> <p>f. kui võtate II sambast raha välja 10 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist, peab riik summalt kinni tulumaksu 10%;</p> <p>g. kui inimene saab palka mitmelt tööandjalt, saab ta II sambasse sissemaksed teha ainult ühega neist;</p> <p>h. abielulahutuse korral käsitletakse II sambasse kogutud raha ühisvarana ning seega on abikaasadel õigus osale teineteise abielu jooksul kogutud II pensionisamba varadele.</p>	<p>1 tõene</p> <p>2 väär</p> <p>3 ei oska öelda</p>
5.12	<p>Palun lugege järgmist lugu: Keit sai just oma pangast e-kirja. Ta loeb sõnumi hoolikalt läbi. Kirjas on öeldud, et tema pangakonto on kahtlase tegevuse tõttu külmutatud. Kirjas on välja toodud, et Keit peaks võimalikult kiiresti klõpsama e-kirjas oleval viitel, et konto uuesti aktiveerida. Keit pole</p>	<p>1 vastata sõnumile</p> <p>2 kustutada kiri</p> <p>3 järgida linki</p> <p>4 ei oska öelda</p>

	<p>kindel, kas vastata sõnumile, kustutada see või järgida linki. Milline kolmest valikust oleks antud juhul kõige turvalisem?</p>	
6.1	<p>Millises vanuses Te tõenäoliselt alustate enda kogutud pensioni välja võtmist?</p>	<p>1 enne 40 aastaseks saamist 1 41 – 50 aastaseks 2 50 – 59 aastaseks 3 60 – 69 aastaseks 4 70+ aastaseks 5 ma ei kavatse kunagi töötamist lõpetada 6 seda ei ole võimalik prognoosida</p>
6.2	<p>Palun märkige milliste järgnevate tegevustega planeerite enda pensionipõlve rahastada. Kavatsen rahastada enda pensionit ...</p>	<p>1 säästudelt teenitud intressidest 2 võttes kasutusele enda säästud ja investeeringud 3 müües enda kodu ja ostes odavama elukoha 4 müües enda kodu ja rentides odavama elukoha 5 investeringutelt teenitud dividendidest 6 teenitud üüritulust 7 peamiselt I pensionisamba rahast 8 kolides odavama elatustasemega riiki 9 kolides kallima elatustasemega riiki</p>
6.3	<p>Kuidas Te soovite kõige tõenäolisemalt enda kogutud II – III pensionisamba raha välja võtta?</p> <p>Soovin, et tulevikus hakatakse mulle pensioni välja maksma ...</p>	<p>1 võimalikult suures mahus enne vanaduspensioniiikka jõudmist 2 võimalikult suures mahus enne vanaduspensioniiikka jõudmist, kuid mitte rohkem kui 5 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudes ühekordse maksena täies võimalikus mahus 3 vanaduspensioniiikka jõudes ühekordse maksena täies võimalikus mahus 4 vanaduspensioniiikka jõudes osalise ühekordsete maksena mitmes osas 5 vanaduspensioniiikka jõudes eluaegse pensionina 6 vanaduspensioniiikka jõudes tähtajalise pensionina 7 kombinatsioonina – näiteks osa soovin saada pensioniiikka jõudes ühekordse maksena ja osa tähtajalise või eluaegse pensionina 8 ei tea</p>
6.4	<p>Kui Te plaanite või olete juba pensioniks säästnud, siis milleks kavatsete kogutud sääste pensionil olles kasutada?</p>	<p>1 igapäevaseks elamiseks, nt eluase, toit, telefon, internet, transport 2 hobidega tegelemiseks, nt sport, kultuur, restoranid, telkimine 3 puhkuserisideks 4 hooldus- ja õendusteenuste eest tasumiseks 5 laste ja lähedaste rahaliseks toetamiseks 6 ootamatute kulude katteks 7 ennetähtaegselt pensionile jäämiseks 8 muudel eesmärkidel, milleks on ..... (palun nimetada)</p>
7.1	<p>Mida plaanite teha seoses selle aasta sees rakendunud võimalusega II samba sissemaksete suurust muuta?</p>	<p>1 kavatsen II samba sissemakseid suurendada 4%-ni 2 kavatsen II samba sissemakseid suurendada 6%-ni 3 ei muuda midagi võrreldes varasemaga 4 ei ole selle peale mõelnud 5 ma ei teadnud, et selline muudatus on toimunud</p>

7.2	Oletame, et Teie tööandja pakub pensioniks säästmise võimalust – Teie kannate enda brutopalgast teatud osa III pensionisamba fondi ning tööandja kannab fondi samas mahus raha juurde. Kui suure osa enda brutopalgast oleksite sellisel juhul nõus pensionifondi panustama?	<p>1 1-2%</p> <p>2 3-4%</p> <p>3 5-6%</p> <p>4 7% või rohkem</p> <p>5 ei panustaks midagi</p> <p>6 kogun juba niigi III sambas piisavas mahus ja ei panustaks täiendavalt midagi</p> <p>6 ei oska öelda</p>
8.1 – 8.4	Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega: <p>a. I pensionisammas tagab praegustele pensionäridele mõistliku toimetuleku</p> <p>b. ma usaldan Eesti pensionisüsteemi</p> <p>c. ma usaldan pensionifonde</p> <p>d. Eesti pensionisüsteem muutub nii tihti, et enda pensioni on võimatu planeerida</p>	<p>1 üldse mitte</p> <p>2 mitte väga</p> <p>3 keskmiselt</p> <p>4 üsna palju</p> <p>5 väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>
8.5 – 8.8	Kui palju Te muretsete, et Teie pension on väiksem järgmiste teemade pärast: <p>a. minu pensionieas on töötavaid inimesi Eestis vähem ja pensionäre rohkem</p> <p>b. sissetulekute erinevused pensionäride vahel</p> <p>c. pensionifondide tootluse ebastabiilsus</p> <p>d. ohud Eesti kui riigi tulevikule</p>	<p>1 üldse mitte</p> <p>2 mitte väga</p> <p>3 keskmiselt</p> <p>4 üsna palju</p> <p>5 väga palju</p> <p>6 ei oska öelda</p>
9.1	Milline järgnevatest kirjeldab Teie töötamise olukorda kõige paremini:	<p>1 olen palgatöötaja</p> <p>2 olen ettevõtja (iseendale tööandja)</p> <p>3 teen peamiselt juhutöid või töötan hooajaliselt</p> <p>4 olen töötu ega otsi tööd</p> <p>5 olen töötu ja otsin tööd</p> <p>6 hoolitsen kodu eest</p> <p>7 olen pensionil</p> <p>8 olen õpilane/üliõpilane</p> <p>9 muu</p>
9.2	Kas ta olete mingis mahus töövõimetu?	<p>1 ei, ma ei ole töövõimetu</p> <p>2 jah, olen osalisel määral töövõimetu</p> <p>3 jah, olen täielikult töövõimetu</p> <p>4 ei oska öelda</p>
9.3	Kui suur on ligikaudselt Teie leibkonna sissetulek kuus kokku (netosissetulek, ehk summa mis laekub pangakontole)? Hinnangulise summa leidmiseks liitke kokku enda ning teiste pereliikmete palgatulu, ettevõtlusest saadud tulu, pensionitulu, sotsiaaltoetused, üüritulu, intressitulu, dividenditulu jm igakuiselt saadav tulu.	<p>1 alla 1000 EUR</p> <p>2 1000-1499 EUR</p> <p>3 1500-1999 EUR</p> <p>3 2000-2499 EUR</p> <p>4 2500-2999 EUR</p> <p>5 3000-3999 EUR</p> <p>6 4000 või enam EUR</p> <p>7 ei soovi vastata</p>

9.4	Kui suur on ligikaudselt Teie isiklik sissetulek kuus (netosissetulek, ehk summa mis laekub pangakontole)? Hinnangulise summa leidmiseks liitke kokku ainult enda palgatulu, ettevõtlusest saadud tulu, pensionitulu, sotsiaaltoetused, üüritulu, intressitulu, dividenditulu jm igakuiselt saadav tulu.	1 alla 1000 EUR 2 1000-1499 EUR 3 1500-1999 EUR 3 2000-2499 EUR 4 2500-2999 EUR 5 3000-3999 EUR 6 4000 või enam EUR 7 ei soovi vastata
9.5	Kuivõrd nõustute järgmise väitega: "minu praegune sissetulek on piisav minu igapäevaste kulude katmiseks."	1 üldse mitte 2 mitte väga 3 keskmiselt 4 üsna palju 5 väga palju 6 ei oska öelda
9.6	Mõnikord võib juhtuda, et praegusest sissetulekust ei piisa kõikide elamiskulude katmiseks. Kas Teil on seda viimase 12 kuu jooksul ette tulnud?	1 jah 2 ei 3 ei oska öelda
9.7	Kas Teile makstakse hetkel:	1 soodustingimustel vanaduspensioni vähemalt kolme lapse või puudega lapse kasvatamise eest 2 soodustingimustel vanaduspensioni tervistkahjustavatel kutsealadel töötamise eest 3 ametikoha sooduspensioni (politseiametniku/kaitseväelase/kohtuniku/prokuröri/parlamendiliikme/riigikontrolli /õiguskantsleri pension) 4 ennetähtaegset vanaduspensioni 5 paindlikku vanaduspensioni 6 riiklikku vanaduspensioni 7 olen oma II või III samba pensioni juba kätte saanud 8 mulle ei maksta pensioni 9 ei tea
9.8	Mitu liiget on Teie leibkonnas? Arvestage palun iseennast ja inimesi, kes elavad Teiega koos.	1 1 2 2 3 3 4 4 5 5 või enam
9.9	Mis on Teie arvates keskmine oodatav eluiga Eestis (sünnihetkel)?	Avatud vastus
9.10	Kui vanaks Te elate?	Avatud vastus
9.11	Kuidas Te hindate enda praegust tervislikku olukorda?	1 väga halb 2 üsna halb 3 keskmine 4 üsna hea 5 väga hea 6 ei oska öelda
9.12	Kuidas Te ise ennast hindate, kas Te üldjuhul pigem väldite riske või olete pigem valmis riske võtma?	1 ei ole üldse nõus riske võtma ... 10 täiesti nõus riske võtma

9.13	Kui võrdlete ennast teiste inimestega, kas Te olete üldjuhul nõus osa enda täna olemas olevatest hüvedest loovutama, et tulevikus seetõttu suuremat kasu saada?	1 ei ole üldse nõus tänaseid hüvesid loovutama ... 10 täiesti nõus tänaseid hüvesid loovutama
------	---	---

LISA 3. STATISTILISELT OLULISED ERINEVUSED MAJANDUSLIKE JA SOTSIAALDEMOGRAAFILISTE TUNNUSTE LÕIKES

SOOLISED ERINEVUSED

Kategooria	Vastusevariant	Naised (%)	Mehed (%)	
Tegurid	Peamiselt endast: tähtsus 1 või 2	72,2	76,1	
	Partneri roll: tähtsus 1 või 2	21,7	29,2	
	Pensionifondide tulemuslikkus : tähtsus 1 või 2	47,4	41,0	
	Riigi abi: tähtsus 1 või 2	45,9	40,7	
Ettevalmistumine	Ei planeeri pensioniks	52,4	47,8	
	Isiklik väärtpaperikonto	14,9	25,1	
	Kinnisvara omamine	10,2	13,6	
	Maavarade omamine	3,4	5,4	
	Ühisrahastusse investeerimine	1,9	4,1	
	Välismaal töötamine	2,1	3,6	
	Krüptorahasse investeerimine	2,4	7,4	
	Ettevõtlusega tegelemine	2,4	7,4	
	Tähtajaline hoius	21,0	13,7	
	Ei tea vara väärtust	40,8	33,7	
	Raha II sambasse välja ja ei plaani liituda	15,9	18,0	
	Info otsimine	Pensionikalkulaator: pole kunagi kasutanud ja ei soovi ka kasutada	35,4	37,6
		Pensionikonto jälgimine: pole kunagi kasutanud ja ei soovi ka kasutada	28,5	46,6
Pensionifondide tootluse vaatamine: pole kunagi kasutanud ja ei soovi ka kasutada		35,7	42,8	
Info allikas: riigiasutuste kodulehed		40,4	33,0	
Info allikas: sõbrad ja lähedased		21,6	15,4	
Info allikas: pole infot saanud		12,3	18,2	
Rahulolu saadud infoga		24,9	32,3	
Väljamaksed	Plaanib odavamasse riiki kolida	7,5	12,8	
Kindlus ja motivatsioon	Subjektiivne: teadmised (vähemalt üsna head)	7,9	14,7	
	Rahaasjad hästi korraldatud (vähemalt üsna nõus)	11,2	15,2	
Hoiakud	Pension on oluline (vähemalt üsna nõus)	74,0	66,6	
	Usaldus Eesti pensionisüsteemi vastu (vähemalt üsna nõus)	8,2	11,4	
	Pensionisüsteemi tihedad muutused takistavad planeerimist (vähemalt üsna nõus)	32,6	30,7	
	Pensionid võiksid olla võrdsed (vähemalt üsna nõus)	47,9	37,2	
	Eesti kui riigi turvalisus (vähemalt üsna nõus)	45,7	42,5	
Aktuaalsed teemad	Tööandjapension: ei panustaks midagi	13,7	20,2	

VANUSELISED ERINEVUSED

Kategooria	Vastusevariant	18–24	25–34	34–44	45–54	55–64
Ootused	Elan pensionipõlves kõrgema elatustasemega kui praegu	8,8%	6,5%	2,6%	3,0%	2,1%
	Ma ei mõtle pensionile	35,1%	25,1%	18,3%	11,6%	5,6%
Tegurid	Peamiselt endast: tähtsus 1 või 2	67,3%	75,7%	72,0%	75,9%	76,3%
	Partneri roll: tähtsus 1 või 2	18,0%	24,3%	27,2%	26,5%	26,7%
	Pensionifondide tulemuslikkus : tähtsus 1 või 2	62,4%	52,6%	44,0%	39,4%	33,2%
	Laste tugi: tähtsus 1 või 2	7,3%	7,9%	12,5%	14,6%	19,3%
Ettevalmistumine	Ei planeeri	59,5%	52,9%	51,0%	50,1%	42,0%
	II samm	62,4%	58,8%	47,4%	46,0%	43,9%
	III samm	25,4%	34,5%	28,6%	26,7%	22,0%
	Isiklik portfell	22,0%	28,5%	21,8%	17,6%	11,4%
	Raha kontol	31,2%	24,1%	18,1%	23,4%	32,0%
	Kinnisvara müük	7,8%	13,9%	14,1%	14,2%	7,0%
	Kodu rent	15,6%	34,7%	29,4%	23,0%	13,7%
	Kodu müük	2,0%	7,4%	8,5%	6,7%	3,2%
	Tähtajaline hoius	22,4%	22,3%	13,7%	14,0%	18,3%
	Ühisrahastus	2,4%	4,5%	4,6%	1,9%	1,2%
	Krüptorahad	3,9%	8,2%	4,2%	2,2%	2,3%
	ei säästa	22,9%	13,9%	23,6%	21,1%	19,3%
	Ei oska öelda netoväärtust	35,6%	28,3%	43,8%	40,0%	36,2%
	Ei tea pensioni oodatavat väärtust	84,8%	73,5%	63,6%	67,3%	51,4%
Võtsin raha II sambast välja ja ei plaani liituda	1,0%	14,4%	17,5%	20,9%	21,8%	
Info otsimine	Pensionikalkulaator: pole kunagi ja ei kavatse ka	37,6%	43,7%	49,2%	39,8%	31,8%
	Pensionikonto äpp: pole kunagi ja ei kavatse ka	25,9%	24,6%	34,5%	36,6%	39,0%
	Hinnanud pensionifondi: pole kunagi ja ei kavatse ka	30,2%	30,8%	39,5%	43,2%	46,6%

	Riigi kodulehed	32,7%	36,0%	29,4%	33,3%	51,5%
	Fondipakkujate kodulehed	51,2%	50,1%	41,5%	41,3%	32,3%
	Pangakontoris kohapeal	18,5%	20,1%	18,3%	13,1%	12,5%
	Otsingumootor	13,2%	19,4%	8,7%	10,3%	14,2%
	Sõpradelt või lähedastelt	33,7%	24,8%	16,9%	11,8%	14,6%
	Müügitöötaja	6,8%	10,7%	7,5%	6,9%	4,2%
	Alternatiivne meedia	7,8%	12,9%	8,1%	9,2%	4,4%
	Koolist või kõrgkoolist	20,5%	3,5%	2,6%	0,6%	0,9%
	Ei ole infot saanud	15,6%	9,7%	18,5%	19,8%	11,4%
	On infoga rahul	28,9%	31,0%	32,2%	27,9%	22,3%
Väljamaksed	Pensionile jäämist ei saa prognoosida	48,8%	50,6%	57,9%	53,5%	40,6%
	Kogu raha korraga	15,1%	25,6%	30,2%	25,4%	24,1%
	Polegi sääste	3,4%	4,2%	12,9%	14,6%	20,9%
	II sammu	62,9%	50,4%	41,3%	37,6%	39,0%
	III sammu	40,0%	40,2%	30,0%	25,4%	20,4%
	Isiklik portfelli	53,7%	54,6%	37,7%	38,7%	35,0%
	Dividendid	22,0%	18,6%	11,5%	13,3%	5,8%
	Üürivara	15,6%	18,4%	14,7%	12,3%	7,0%
	I sammu	16,1%	14,9%	15,3%	23,0%	27,4%
	Passiivne tulu	29,8%	20,1%	15,5%	14,2%	6,0%
Motivatsioon ja kindlus	Kindlus teadmiste osas	6,3%	13,9%	10,9%	10,3%	12,8%
	Ei pruugi nii kaua elada: vähemalt pigem nõus	22,0%	27,8%	26,2%	24,3%	25,1%
	Lükkan edasi, vähemalt pigem nõus	27,8%	22,1%	13,9%	11,8%	12,5%
Teadmised	Keskmine skoor	2,9	3,5	3,4	3,3	3,4
	Baasteadmine: II	83,9%	82,6%	74,8%	74,8%	68,9%
	Maksusoodustus III sammu	38,0%	46,9%	40,9%	33,1%	32,5%
	II samba osakute vahetamine	47,8%	60,3%	55,8%	52,0%	52,9%
	I sammu	34,6%	37,5%	34,1%	37,8%	50,8%
	Osakute pärimine	35,1%	50,1%	60,1%	60,2%	61,5%
	Investeeringukonto	42,9%	49,9%	50,2%	47,5%	42,0%
	Kelmus	81,5%	91,6%	90,3%	93,1%	94,0%
Hoiakud	I sammu	21,0%	12,2%	13,3%	11,8%	10,2%
	Usaldus	19,5%	7,7%	7,9%	9,0%	10,2%
	Muutused	28,8%	38,0%	33,3%	30,5%	26,5%
	Fondid	28,3%	42,9%	45,2%	49,5%	47,3%

Aktuaalsed teemad	Ei ole mõelnud II samba muudatuse peale	37,1%	27,8%	28,0%	27,5%	26,0%
	Suurendan makset II sambasse	17,6%	14,9%	14,9%	15,3%	10,4%
	Panustaks III sambasse	68,3%	67,7%	57,9%	51,6%	39,4%

RAHVUSLIKUD ERINEVUSED

Kategooria	Vastusevariant	Eestlased (%)	Muu rahvus (%)
Ootused	Ootus: elatustase jätkub	13,1	8,9
	Ootus: elatustase langeb	25,3	37,6
	Ootus: ei soovi selle peale mõelda	21,1	8,6
Tegurid	Peamiselt endast: tähtsus 1 või 2	76,7	68,5
	Partneri roll: tähtsus 1 või 2	22,9	30,7
	Pensionifondide tulemuslikkus : tähtsus 1 või 2	47,5	37,1
	Laste abi: tähtsus 1 või 2	11,7	15,7
	Riigi abi: tähtsus 1 või 2	41,1	48,0
Ettevalmistumine	Planeerib aktiivselt (vähemalt pigem nõus)	15,9	9,7
	II pensionisammas	53,7	42,5
	III pensionisammas	31,9	18,5
	Isiklik väärtpaperikonto	24,5	10,2
	Raha kontol	26,4	21,6
	Kinnisvara ostmise eesmärgiga seal elada	29,2	13,5
	Maavarad	5,1	3,0
	Ühisrahastus	3,7	1,4
	Ettevõtlus	6,0	2,4
	Tähtajaline hoius	21,5	8,6
	Väärisesemed	4,0	1,9
	Ei ole sääste	15,3	30,1
	Ei tea vara väärtust	32,5	47,6
	Ei tea tulevast pensioni	72,1	50,4
	Raha II sambasse välja ja ei plaani liituda või liitub hiljem	26,3	31,8
Info otsimine	Pensionikonto jälgimine: iseseisvalt	46,6	36,8
	Pensionifondide tootluse vaatamine: iseseisvalt	35,4	20,5
	Info allikas: pensionifondi pakujate kodulehed	47,1	31,7
	Info allikas: sõbrad ja lähedased	20,6	14,1
	Info allikas: müügitöötajad kaubanduskeskuses	10,1	1,1
	Info allikas: meedia	22,6	6,6
	Info allikas: alternatiivne meedia	10,2	4,9
	Info allikas: kool või kõrgkool	4,7	1,9
	Info allikas: pole infot saanud	11,5	23,2
Väljamaksed	Plaan jääda pensionile vanaduspensioniiikka jõudes	36,3	28,1
	Pensionile jäämise vanust pole võimalik prognoosida	47,3	58,2
	Kogu pensioniraha korraga kätte	20,6	35,3

	Pensioniraha jaotada pikema aja peale	11,2	4,4
	Pensioni rahastamine: II sammas	48,4	34,6
	Pensioni rahastamine: III sammas	35,8	17,4
	Pensioni rahastamine: isiklikud säästud ja investeringud	48,0	30,4
	Pensioni rahastamine: enda elukoha müümine ning odavama ostmine	13,6	8,0
	Pensioni rahastamine: dividendid	16,2	6,9
	Pensioni rahastamine: peamiselt I sammas	23,0	12,7
	Pensioni rahastamine: peamiselt passiivne tulu	17,6	11,1
	Pole pensioni rahastamise peale mõelnud	16,2	25,2
Kindlus ja motivatsioon	Rahaasjad hästi korraldatud (vähemalt üsna nõus)	15,5	9,1
	Ei pruugi pensionini elada (vähemalt üsna nõus)	22,2	30,9
Teadmised	Baasteadmised: II sammas	77,2	60,0
	Baasteadmised: III sammas	82,9	61,4
	Baasteadmised: I sammas	64,0	47,5
	Oskus vältida kelmusi	92,3	88,6
Hoiakud	Pension on oluline (vähemalt üsna nõus)	65,0	81,7
	I samba piisavus (pigem mitte või üldse mitte)	31,0	41,1
	Usaldus Eesti pensionisüsteemi vastu (pigem mitte või üldse mitte)	47,4	53,6
	Pensionisüsteemi tihedad muutused takistavad planeerimist (vähemalt üsna nõus)	43,3	6,9
	Pensionid võiksid olla võrdsed (vähemalt üsna nõus)	46,9	39,7
	Mure demograafiliste muutuste osas (vähemalt üsna nõus)	50,1	58,7
	Mure pensionifondide ebastabiilsuse osas (vähemalt üsna nõus)	40,3	53,3
	Eesti riigi turvalisus (vähemalt üsna nõus)	44,9	42,3
Aktuaalsed teemad	Suurendaks II samba sissemakset	15,9	10,8
	Tööandjapension: ei panustaks midagi	15,5	19,9

ASULAPÕHISED ERINEVUSED

Kategooria	Vastusevariant	Linnas (%)	Maal (%)
Ootused	Ootus: ei soovi selle peale mõelda	15,3	21,6
Ettevalmistumine	Raha II sambasse välja ja ei plaani liituda	14,8	22,3
Väljamaksed	Pensioni rahastamine: II sammas	45,1	40,1
	Pensioni rahastamine: üüritulu	14,6	9,9
	Pensioni rahastamine: peamiselt I sammas	18,4	23,0
Teadmised	Baasteadmised: II sammas	69,9	76,3
	Täpsemad teadmised: II samba osakute vahetamine	52,3	59,7
	Täpsemad teadmised: osakute parandamine	53,3	62,4
	Täpsemad teadmised: pensioniinvesteerimiskonto avamine	45,0	52,1
	Täpsemad teadmised: I sammas	41,4	34,1
Hoiakud	Pension on oluline (vähemalt üsna nõus)	72,7	64,4
	Pensionisüsteemi tihedad muutused takistavad planeerimist (vähemalt üsna nõus)	27,0	43,5

HARIDUSTASEMETE ERINEVUSED

Kategooria	Vastusevariant	Alg- või põhi-haridus (%)	Kesk-haridus (%)	Kõrg-haridus (%)	
Ootused	Elan madalama elatustasemega	14,2	27,0	37,8	
	ma ei mõtle pensionile	37,3	17,4	9,9	
Tegurid	Partneri roll: tähtsus 1 või 2	27,5	27,5	21,1	
	Pensionifondide tulemuslikkus : tähtsus 1 või 2	42,0	42,4	48,6	
Ette-valmistumine	Ei planeeri	61,3	51,3	44,4	
	II pensionisambasse kogumine (kohustuslik pensionifond või pensioni investeerimiskonto)	36,9	49,3	56,0	
	III pensionisambasse kogumine (vabatahtlik pensionifond või täiendava kogumispensioni kindlustusleping)	13,3	26,8	33,6	
	isiklike investeringute tegemine väärtpaberitesse (nt aktsiad, osakud, võlakirjad)	10,2	20,4	22,5	
	raha hoidmine tavapärasel pangakontol	16,9	23,2	30,4	
	kinnisvara soetamine eesmärgiga see välja üürida	18,7	22,4	29,0	
	elukoha soetamine plaaniga see pensionieas müüa	4,0	5,4	7,9	
	tähtajalisele hoiusele/säästukontole/kogumiskontol e raha kogumine	8,9	16,6	21,5	
	vara enda ettevõttesse kogumine, eesmärgiga see pensionieas välja võtta	2,7	4,2	6,7	
	ma ei säästa pensioniks	33,8	20,5	14,8	
	Ei oska vara mahtu pakkuda	45,3	38,1	33,3	
	Ei tea pensioni suurust	77,9	68,1	59,8	
	ei ole võtnud II pensionisamba raha välja ning ei plaani seda ka enne pensionile jäämist teha	22,7	37,2	43,7	
	Info otsimine	Pensionikalkulaatori kasutamine: pole kunagi teinud ja ei plaani ka kunagi teha	50,2	44,3	32,4
		Pensionikonto info vaatamine: pole kunagi teinud ja ei plaani ka kunagi teha	38,2	35,9	26,7
Pensionifondide tulemuslikkuse võrdlemine: pole kunagi teinud ja ei plaani ka kunagi teha		44,9	41,4	33,8	

	riigiasutuste kodulehed, sh sotsiaalkindlustusametist	29,3	33,5	44,4
	pensionifondi pakujate (näiteks pankade) kodulehed	34,2	42,1	45,0
	kasutades otsingumootorit	7,6	12,9	14,5
	Müügitöötajalt kaubanduskeskus	12,0	7,4	5,3
	Kool või kõrgkool	8,4	3,5	2,8
Väljamaksed	Ei oska öelda	10,7	7,5	4,3
	Pensionile jäämise vanust ei ole võimalik prognoosida	61,3	51,1	46,7
	Soovin, et saaksin kogu kogutud pensionivara kohe pensionile jäädes kätte	23,6	23,8	28,3
	II sambasse kogutud varad	35,6	42,2	49,8
	III sambasse kogutud varad	21,3	29,6	33,3
	võttes kasutusele enda isiklikud säästud ja investeeringud	24,0	41,9	49,3
	müües enda kodu ja ostes odavama elukoha	5,3	10,4	16,3
	investeeringutelt teenitud dividendidest	6,7	12,8	16,0
	teenitud üüritulust	9,3	12,5	15,9
	Peamiselt I samba rahast	16,0	18,5	23,0
	kolides odavama elatustasemega riiki	7,1	8,7	13,8
	ma ei ole selle peale mõelnud	29,3	19,2	15,6
Kindlus ja motivatsioon	Hästi korraldatud	8,5	12,8	16,2
	Ei pruugi nii kaua elada	33,3	25,8	21,1
	Lükkab pigem edasi	22,6	17,3	12,2
	Subjektiivsed teadmised	5,3	9,8	15,7
Teadmised	Baasteadmised II	65,8	70,0	76,6
	Baasteadmised III	69,3	74,5	80,7
	Baasteadmised I	45,8	57,1	65,8
	Kelmuse vältimine	87,1	90,3	93,8
Hoiakud	I sammu	60,0	65,2	75,8
	Usaldus	7,6	10,0	10,2
	Süsteemi muutused	45,3	34,4	22,6
	Võrdsus	48,9	42,7	40,5
	Demograafilised muutused	44,0	47,8	60,6
	Fondide ebastabiilsus	39,6	43,8	47,1
Aktuaalsed teemad	Tõstaks 4% või 6%	7,6	15,4	15,8
	Ei ole selle peale mõelnud	42,2	29,0	22,7

ISIKLIKU SISSETULEKUTE ERINEVUSED

Kategooria	Vastusevariant	Puudub või oluliselt alla keskmine	Keskmise palga lähedal	Üle keskmise
Ootused	Elan madalama	30,5	28,3	34,9
	ma ei mõtle pensionile	20,8	15,6	8,8
Tegurid	Pensionifondide roll: tähtsus 1 või 2	35,7	47,6	60,3
	Laste roll: tähtsus 1 või 2	14,9	11,8	9,6
	Partneri roll: tähtsus 1 või 2	27,8	25,5	18,8
Ettevalmistumine	Ei planeeri	58,1	49,6	34,2
	II pensionisambasse kogumine (kohustuslik pensionifond või pensioni investeerimiskonto)	43,3	53,1	64,0
	III pensionisambasse kogumine (vabatahtlik pensionifond või täiendava kogumispensioni kindlustusleping)	17,5	32,5	47,1
	isiklike investeringute tegemine väärtpaberitesse (nt aktsiad, osakud, võlakirjad)	11,6	20,4	45,2
	raha hoidmine tavapärasel pangakontol	19,2	28,8	23,5
	kinnisvara soetamine eesmärgiga see välja üürida	7,3	13,1	22,8
	enda kodu ostmine eesmärgiga selles ka pensionieas elada	11,0	30,0	44,1
	elukoha soetamine plaaniga see pensionieas müüa	4,4	6,8	9,6
	tähtajalisele hoiumisele/säästukontole/kogumiskontole raha kogumine	12,9	21,6	20,6
	välismaal töötamine ja välisriigi pensioni kogumine	2,3	2,2	5,9
	investeerimine väärisesemetesse (nt kunst, ehted)	1,9	3,9	5,1
	investeerimine ühisrahastuse platvormidel	1,9	2,6	7,7
	investeerimine krüptorahadesse või välivaluutadesse eesmärgiga need pensionini alles hoida	2,1	4,1	9,6
	vara enda ettevõttesse kogumine, eesmärgiga see pensionieas välja võtta	2,1	4,6	12,5
	ma ei säästa pensioniks	28,4	15,3	9,9
	Ei oska vara mahtu pakkuda	36,5	30,9	20,2
	võtsin II pensionisamba raha välja ning ei plaani ka kunagi uuesti liituda	14,6	20,5	16,2

	ei ole võtnud II pensionisamba raha välja ning ei plaani seda ka enne pensionile jäämist teha	30,5	40,1	53,7
Info otsimine	Pensionikalkulaatori kasutamine: pole kunagi teinud ja ei plaani ka kunagi teha	44,3	37,4	34,2
	Pensionikonto info vaatamine: pole kunagi teinud ja ei plaani ka kunagi teha	36,0	31,3	23,9
	Pensionifondide tulemuslikkuse võrdlemine: pole kunagi teinud ja ei plaani ka kunagi teha	43,8	36,8	26,8
	riigiasutuste kodulehed, sh sotsiaalkindlustusametist	34,7	37,4	44,9
	pensionifondi pakkujate (näiteks pankade) kodulehed	33,5	47,5	57,7
	kasutades otsingumootorit	10,5	14,0	16,9
	meediat	15,3	18,2	24,3
	teistest internetifoorumitest, blogidest või sotsiaalmeediast	6,3	8,6	14,7
	ei ole infot saanud	18,8	13,4	6,6
	On infoga rahul	24,2	16,9	14,2
	Väljamaksed	seada ei ole võimalik prognoosida	54,9	46,5
Soovin, et saaksin kogu kogutud pensionivara kohe pensionile jäädes kätte		23,5	24,6	30,9
See pole oluline, sest mul pole pensioniks sääste		15,8	11,6	6,3
II sambasse kogutud varad		36,2	47,5	65,1
III sambasse kogutud varad		19,9	34,0	54,4
võttes kasutusele enda isiklikud säästud ja investeeringud		30,9	48,0	65,4
müües enda kodu ja ostes odavama elukoha		7,6	13,4	21,7
investeeringutelt teenitud dividendidest		8,9	13,4	26,5
teenitud üüritulust		9,7	13,0	25,4
kolides odavama elatustasemega riiki		7,6	11,9	11,8
proovin koguda pensionipõlveks nii palju vara, et saan ainult selle passiivsest tulust mugavalt elada		12,6	15,6	24,6
ma ei ole selle peale mõelnud	27,1	14,8	7,0	
Kindlus ja motivatsioon	Hästi korraldatud	7,9	14,4	27,6
	Ei pruugi nii kaua elada	23,6	14,3	6,6
	Lükkab pigem edasi	21,2	15,4	8,5
	Subjektiivsed teadmised	7,0	11,8	25,4
Teadmised	Baasteadmised II	63,5	77,7	85,7
	Baasteadmised III	65,0	82,3	90,4
	Baasteadmised I	48,7	64,8	78,7
	Keskmine õigete vastuste arv (ANOVA 81,72, p less than ,01)	2,8	3,6	4,5

Hoiakud	I samm	4,9	4,2	1,8
	Usaldus	10,5	9,6	13,6
	Muutus	30,9	34,0	31,3
	Võrdsus	49,9	43,5	25,4
	Demograafilised muutused	49,6	55,8	59,6
	Fondide ebastabiilsus	45,1	46,2	40,1
Aktuaalsed teemad	Tõstaks 4% või 6%	10,3	15,2	26,5
	Ei ole selle peale mõelnud	31,1	25,9	17,6
	Panustaks III sambasse	46,3	64,4	73,5

LISA 4. PENSIONITARKUSE MÕÕDIKU TÄPSUSTAV TABEL

Pensionitarkuse mõõdiku kategoriseerimine raamistikku ning esimese küsitluslaine tulemused

Teadmised	Käitumine	Motivatsioon ja kindlus	Hoiakud
<p>Teadmiste koondskoor (st nii baasteadmiste kui täpsemate teadmiste õigete vastuste arv)</p> <p>Tulemus: baasteadmiste osas vastas õigesti vähemalt 2 küsimust 3-st 71,0% vastajatest, täpsemate teadmiste osas vastas õigesti vähemalt 4 küsimust 7-st 49,7% vastajatest</p>	<p>Pensioni planeerimine</p> <p>Tulemus: planeerijate osakaal 14%</p>	<p>Kindlus rahaasjade korraldamise osas (vähemalt üsna nõus)</p> <p>Tulemus: endas kindlad on 13,5%</p>	<p>Usaldus Eesti pensionisüsteemi vastu</p> <p>Tulemus: Eesti pensionisüsteemi usaldab 9,9%</p>
<p>Teab pakkuda enda pensionivara suurust</p> <p>Tulemus: 62,7% oskavad hinnata enda pensionivarade suurust</p>	<p>Seotus pensionisüsteemiga ning ettevalmistumine pensioniks</p> <p>Tulemus: II pensionisambaga liitunud 50,2%, III pensionisambaga 27,6%, 20,1% puuduvad säästud.</p>	<p>Pole motivatsiooni, sest ei pruugi nii kaua elada (vähemalt pigem ei nõustu)</p> <p>Tulemus: mittenõustujate osakaal on 36,4%</p>	<p>Mure muutuste osas</p> <p>Tulemus: muutuste pärast on mures 31,7%</p>
<p>Infoallikate arv</p> <p>Tulemus: keskmine vastaja kasutab 1,64 pensioniinfo allikat</p>	<p>Iseseisev pensioniinfo hankimisega seotud tegevuste tegemine</p> <p>Tulemus: 21,1% kasutab iseseisvalt pensionikalkulaatorit, 43,5% jälgib pensionikonto seisu, 30,7% hindab pensionifondide tootluse vastavust.</p>	<p>Pole motivatsiooni sest saab kunagi hiljem tegeleda (vähemalt pigem ei nõustu)</p> <p>Tulemus: mittenõustujate osakaal on 43,1%</p>	<p>Enda rolli tähtsustamine pensioni kujunemise osas</p> <p>Tulemus: 74,1% tähtsustab enda rolli,</p>

LISA 5. EKSPERIMENDI DISAIN

Video koosnes järgnevast, alternatiivselt nägid vastajad täpselt sama sisu ainult tekstina:

IGA KUU MAKSAB TÖÖANDJA 20%
SINU PALGAST RIIKLIKU PENSIOONI
TAGAMISEKS, SEE MOODUSTAB I
SAMBA.

SELLELE LISAKS ON SUL VÕIMALUS LIITUDA II PENSIOONISAMBAGA
NING SÄÄSTA PENSIOONIS 2-6% ENDA PALGAST.

SOOVI KORRAL SAAD PANUSTADA KA KUNI 15% SISSETULEKUST
III SAMBASSE, SAADES SELLELT MAKSUSOODUSTUST.

AJAPIKKU SINU PENSIOON KASVAB...

...JA HAKKAB SULLE TOOTMA INTRESSI.

SÄÄSTES SAAD END
PENSIOONIPÕLVES
MUGAVAMALT TUNDA!

GPSi rakendust täismahus raportis kuvada ei saa, kuid see nägi välja järgmine:

Proovi ette kujutada, et oled 30-aastane ning teenid parasjagu 1500 eurot brutopalka. Tabelis on näha, kuidas sinu valikud su pensioni suurst sellises olukorras mõjutavad.

NB! Järgmiselt välja toodud summad on arvatatud lihtsustatud mudeliga eeldatavat vanaduspensioniga ning varade tuleviku tootlust silmas pidades. Mudeliga genereeritud summad ei garanteeri, et täpselt sellised igakuised pensioni suurused realiseeruvad.

Samad valikud ning tulemused olid vastajale alternatiivselt välja toodud tabelina:

Nr	Panus II sambasse	Panus III sambasse	Investeeritud summa kuus	I samba tulu kuus	II samba tulu kuus	III samba tulu kuus	Oodatav igakuine pension kokku
1.	-	-	-	512 €	-	-	512 €
2.	2%	-	30€	512 €	133 €	-	645 €
3.	-	5 %	75 €	512 €	-	152 €	664 €
4.	4%	-	60 €	512 €	194 €	-	706 €
5.	6%	-	90 €	512 €	255 €	-	767 €
6.	2%	5%	105 €	512 €	133 €	152 €	797 €
7.	-	10 %	100 €	512 €	-	304 €	816 €
8.	4%	5%	135 €	512 €	194 €	152 €	858 €
9.	6%	5%	165 €	512 €	255 €	152 €	919 €
10.	2%	10%	180 €	512 €	133 €	304 €	949 €
11.	4%	10%	210 €	512 €	194 €	304 €	1010 €
12.	6%	10%	240 €	512 €	255 €	304 €	1071€

Minu valik on (Nr): _____

LISA 6. VÖRDLUSRIIKIDE PENSIONINITARKUSE KÜSIMUSTIKUD

SOOME

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141652/taloudellinen-varautuminen-elakeaikaan.pdf>

Küsimus	Vastusevariandid
Q1. Mis aastal Te sündisite?	Avatud vastus
Q2. Sugu	a) mees b) naine c) muu
Q3. Milline on Teie perekonnaseis?	a) vabaabielus b) abielus või registreeritud kooselus c) lahutatud või lahus d) lesk e) vallaline
Q4. Millisel elamispinnal Te elate?	a) enda omanduses oleval elamispinnal b) üürielamispinnal c) elamisõigusega elamispinnal d) vanemate, sugulaste elamispinnal e) muu nimetamata elamispind
Q5. Kas Teil on lapsi? <i>Arvestage ka täiskasvanud lastega.</i>	a) jah b) ei
Q6. Mitu liiget elab Teie leibkonnas kokku? <i>Arvestage nii täiskasvanuid kui lapsi.</i>	Avatud vastus
Q7. Milline on Teie kõrgeim haridustase?	a) algkool, rahvakool, keskkool vm sarnane b) kutseharidus, õpiposiõpe vm sarnane c) 2. taseme kutseharidus d) gümnaasiumiharidus e) kutseharidus ülikooli tasemel f) rakenduslik kõrgharidus g) kõrgharidus
Q8. Millega Te hetkel täiskohaga tegelete?	a) õpin b) olen palgatöötaja erasektoris c) olen palgatöötaja avalikus sektoris d) olen ettevõtja / talunik e) olen töötu f) olen pensionil olen muudel põhjustel tööelust eemal
Q9. Millise hinnangu Te annate hetkel oma tervislikule seisundile?	a) hea b) pigem hea c) keskmine d) pigem halb e) halb

<p>Q10. Kui suur on Teie leibkonna maksudejärgne netosissetulek kuus? <i>Litke kokku kõikide leibkonnaliikmete palk, füüsilisest isikust ettevõtjate tulu, pensionitulu, sotsiaaltoetused ja omanditulu (üüri-, intressi- ja dividenditulu, erakindlustuse pensionitulu). Kui Te täpset summat ei oska öelda, siis andke ligikaudne vastus.</i></p>	<p>a) alla 1000 EUR/kuus b) 1 000 - 1 499 EUR/kuus c) 1 500 - 2 499 EUR/kuus d) 2 500 - 3 499 EUR/kuus e) 3 500 - 4 499 EUR/kuus f) 4 500 - 5 499 EUR/kuus g) 5 500 - 6 499 EUR/kuus h) 6 500 või enam eurot kuus</p>
<p>Q11. Arvestades kogu leibkonna sissetulekuid, siis kui hästi Te tulete toime oma igapäevaste kulude katmisega?</p>	<p>a) suurte raskustega b) raskustega c) väikeste raskustega d) pigem hästi e) hästi f) väga hästi</p>
<p>Q12. Hinnake, kui suureks kujuneb Teie kogutud säästude ja varanduse osakaal kogu pensioniaegsest sissetulekust.</p>	<p>a) puudub või moodustab väga väikese osa b) väikese osa c) mõõduka osa d) märkimisväärse osa e) ei oska öelda</p>
<p>Q13. Kui hästi Te tunnete pensionisüsteemi?</p>	<p>a) hästi b) pigem hästi c) keskmiselt d) pigem halvasti e) halvasti f) ei oska öelda</p>
<p>Q14. Kui hea ettekujutus Teil on või oli enne pensionile jäämist oma pensioni suurusest?</p>	<p>a) hea b) pigem hea c) keskmine d) pigem halb e) halb f) ei oska öelda</p>
<p>Q15-Q19. Esitame mõned väited pensionisüsteemi kohta, mõned neist on tõesed ja mõned mitte. Palun märkige oma arvamus iga väite osas:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tööpension koguneb ka lapsehoolduspuhkusel olles ja kraadiõppe ajal 2. Vanaduspensioni vanusepiir on kõigile ühesugune 3. Töötud ei või saada osalist vanaduspensioni 4. Ettevõtja sissetulek mõjutab lisaks vanema- ja haigushüvitise suurusel ka pensioni 5. Enamus pensionisüsteemi sissemaksetest kasutatakse praegustele pensionäridele pensionite maksmiseks 	<p>Iga väite kohta märkida üks vastusevariant järgmiste hulgast:</p> <p>a) õige b) vale c) ei oska öelda</p>
<p>Q20. Kui suur on keskmiselt pensionimakse, mida makstakse töötasult või ettevõtja tulult? <i>Mõeldud on töötaja ja tööandja pensionimakset kokku.</i></p>	<p>a) ca ... % (vaba tekstiväli) b) ei oska öelda</p>
<p>Q21-Q25. Kas teadsite, et ...</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Soome pensionireformi muudatused jõustusid 2017. aastal? 2. Pensionireformiga tõuseb pensioniiga esmalt 65. eluaastani ja pärast seda muutub pensioniiga sõltuvaks 	<p>Iga väite kohta märkida üks vastusevariant järgmiste hulgast:</p> <p>a) teadsin b) olen sellest midagi kuulnud c) ei ole sellest midagi kuulnud</p>

oodatava eluea kujunemisest?

3. Kui lähete pensionile pärast pensioniea alammäära, saate täiendada pensioni tõusu?

4. Reformi kohaselt kaovad vanusega seotud tekkepõhised arvestused ja igapäevasele koguneb pension 1,5% aastapalgast või ettevõtja sissetulekust?

5. Osalist vanaduspensionit võib saada ka enne vanaduspensioniiiga

Q26. Kas Te olete kogunud või kogute hetkel pensioniks? Nt erapensionikindlustus, hoiused, pikaajaline kogumiskonto, aktsiad, fondid, kinnisvarainvesteeringud jne

- a) jah
- b) ei

Q27. Kui Te pole pensioniks kogunud, siis kas sellepärast et ...

Iga asjakohane põhjus märgistada linnukesega (võib valida mitu vastusevarianti):

- a) usun, et saan pensionipõlves hakkama ka säästmata
- b) mul on juba vara, mis mulle pensionil olles rahalist kasu toob
- c) usun, et saan ühel hetkel paranduse, mis pensionipõlveks rahalist kasu toob
- d) plaanin hakata hiljem pensioniks koguma
- e) mul pole rahaliselt võimalik säästa
- f) soovin kasutada oma raha jooksvaks tarbimiseks
- g) ma ei ole mõelnud pensioniks kogumisele
- h) mul on teised säästu eesmärgid
- i) muu põhjus

Q28. Kui Te plaanite või olete juba pensioniks säästnud, siis milleks plaanite kogutud sääste pensionil olles kasutada?

Iga asjakohane põhjus märgistada linnukesega (võib valida mitu vastusevarianti):

- a) igapäevaseks elamiseks, nt eluase, toit, telefon, internet, transport
- b) hobidega tegelemiseks, nt sport, kultuur, restoranid, telkimine
- c) puhkusereisideks
- d) hooldus- ja õendusteenuste eest tasumiseks
- e) laste ja lähedaste rahaliseks toetamiseks
- f) ootamatute kulude katteks
- g) ennetähtaegselt pensionile jäämiseks
- h) muudel eesmärkidel, milleks on ..... (palun nimetada)

Q29-Q32. Mida Te arvate järgmistest väidetest, mis on seotud usaldusega üldiselt?

Valikvastused igale väitele:
a) nõus

<p>1. Üldiselt on Soome pensionisüsteem usaldusväärne 2. Üldiselt võib Soome avalikke institutsioone usaldada (õigussüsteem, parlament) 3. Tavaliselt saab teisi inimesi usaldada 4. Olen oma tuleviku suhtes enesekindel</p>	<p>b) osaliselt nõus c) ei nõustu ega ole ka nõus d) osaliselt ei nõustu e) olen eriarvamusel f) ei oska öelda</p>
<p>Q33-Q39. Mida Te arvate järgmistest pensioniga seotud väidetest? 1. Pension tagab praegustele pensionäridele mõistliku toimetuleku 2. Pension tagab mõistliku toimetuleku ka tulevikus 3. Pensione suudetakse ka edaspidi maksta 4. Pensionisüsteem on õiglane 5. Pensionifonde juhitakse usaldusväärsetl 6. Noorem põlvkond peab liiga palju panustama pensionite maksmiseks 7. Pensionisüsteem on arusaadav</p>	<p>Valikvastused igale väitele: a) nõus b) osaliselt nõus c) ei nõustu ega ole ka nõus d) osaliselt ei nõustu e) olen eriarvamusel f) ei oska öelda</p>
<p>Q40-Q48. Hinnake oma muret järgmistest pensionisüsteemiga seotud probleemide osas. 1. Rahvastiku vananemine 2. Majanduse ja tööhõive olukorra arengud 3. Madala sissetulekuga pensionäride sissetulekute piisavus 4. Sissetulekute erinevused pensionäride vahel 5. Muudatused pensioni tingimustes 6. Poliitiliste otsustega seotud ebakindlus 7. Pensionifondidesse investeerimisega seotud riskid 8. Mõistliku hinnaga sotsiaal- ja tervishoiuteenuste kättesaadavus pensionil viibimise ajal</p>	<p>Iga väite osas hinnang skaalal 1 kuni 5: a) 1 - üldse ei muretse b) 2 c) 3 d) 4 e) 5 - muretsen väga palju f) ei oska öelda</p>
<p>Q49-Q52. Milline oleks Teie hinnangul pensionäridele sobiv elatustase võrreldes iga järgmise elanikkonnarühmaga? 1. Töötavad inimesed 2. Töötud 3. Õpilased 4. Lastega pered</p>	<p>Valikvastused igale väitele: a) palju madalam b) natuke madalam c) sarnane d) natuke kõrgem e) palju kõrgem f) ei oska öelda</p>
<p>Q53. Kuidas Te hindate pensionipõlves enda toimetulekut arvestades kogu leibkonna sissetulekuid ja varasid?</p>	<p>a) heaks b) pigem heaks c) keskmiseks d) pigem halvaks e) halvaks f) ei oska öelda</p>
<p>Q54. Kui Te lähete pensionile pärast pensioniea alammäära, suurendatakse juba kogunenud pensioni 0,4% iga edasilükatud kuu kohta. Kas Te arvate, et nii suur pensionilisa suunab Teid pensionile jäämist edasi lükkama? <i>Nt 1500-eurose igakuise pensioni puhul tähendaks see, et iga viivitatud kuu tõstaks pensioni 6 euro võrra, terve aasta jagu viivitades, oleks igakuine pension 72 eurot suurem.</i></p>	<p>a) üldse mitte b) mõnevõrra c) ilmselgelt d) ei oska öelda</p>
<p>Q55. Osalist vanaduspensionit saab võtta 25% või 50% kogunenud igakuiselt pensionilt. Kõige varem võib seda</p>	<p>a) üldse mitte b) mõnevõrra</p>

teha 61. aastaselt. Kui pensionile minna enne pensioniea alampiiri, vähendatakse pensionist välja võetud osa püsivalt 0,4% iga kuu kohta. Kas Teie arvates soodustab selline vähendamine enne vanaduspensioniga osalisele vanaduspensionile mitte minema? *Nt 1500-eurosest pensionist osalise vanaduspensionina 50% välja võttes, vähendatakse pensionimakset 3 euro võrra, aastas teeks see 36 eurot vähem.*

- c) ilmselgelt
- d) ei oska öelda

Q56. Soovi korral võite lisada, millised asjaolud tõstavad ja millised vähendavad Teie kindlustunnet pensionisüsteemi suhtes.

- Vaba tekstiväli:
- a) minu usaldus pensionisüsteemi vastu suureneb ...
  - b) minu usaldus pensionisüsteemi vastu väheneb ...

ROOTSI

<https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2020/r-2020-23-svenska-folkets-kunskaper-om-pensionen.pdf>

Küsimus	Vastusevariandid
Q1-Q5. Sugu, Sissetulekud, Eluaseme tüüp, Võlad ja varad, Tervis	Pole täpsustatud
Q6. Perekondlik seis	<ul style="list-style-type: none"> a) Vallaline b) Abielus c) Lahutatud d) Lesk
Q7. Tööturustaatus	<ul style="list-style-type: none"> a) Töötab b) Enda tööandja c) Töotu (otsib tööd) d) Mitte hõivatud (ei otsi tööd)
Q8. Haridustase	<ul style="list-style-type: none"> a) Algkool b) Keskkool c) Vähem kui 3 aastat kõrgharidust d) Vähemalt 3 a kõrgharidust
Q9. Vanus	<ul style="list-style-type: none"> a) 31-40 b) 41-50 c) 51-60
Kogutud pension - 1. Ja 2. samm	Lisatud pensioniagentuurist
Pensionifondi valikute ajalugu	Lisatud pensioniagentuurist
Kognitiivsete võimete testi tulemused	Kohustuslik test ajateenistusse astunud meestele
Q10. Millal teie arvates riiklik pension välja makstakse?	<ul style="list-style-type: none"> a) Kui ma ei taotle selle väljamaksmist varem, makstakse see välja automaatselt, kui saan 65-aastaseks. b) Pean taotlema väljamakset c) Ei tea d) Ei soovi vastata
Q11. Mis vanusest alates saab Teie arvates riigipensioni tavaliselt kõige varem välja maksta?	<ul style="list-style-type: none"> a) 59 b) 61 c) 63 d) 65 e) Ei tea f) Ei soovi vastata
Q12. Kui kaua teie arvates riiklikku pensioni makstakse?	<ul style="list-style-type: none"> a) Seda makstakse alati välja seni, kuni inimene elab. b) Kogu või osa sellest saab välja maksta lühema aja jooksul kui elu jooksul, näiteks 5 või 10 aasta jooksul. c) Ei tea

<p>Q13. Mitmele protsendile palgast moodustavad teie arvates riiklikud pensionimaksud töötaja puhul, kes teenib 25 000 Rootsi krooni kuus enne maksude tasumist?</p>	<p>d) Ei soovi vastata a) 0-5% b) 6-10% c) 11-15% d) 16-20% e) üle 20% f) ei tea g) Ei soovi vastata</p>
<p>Q14. Millise kuusissetuleku juures (enne maksustamist) arvate, et suurem sissetulek ei too kaasa suuremat riiklikku pensioni?</p>	<p>a) Ligikaudu 20 000 SEK kuus b) Ca. 30 000 SEK kuus c) Ca. 40 000 SEK kuus d) Ca. 50 000 SEK kuus e) Ca. 150 000 SEK kuus f) Sellist limiiti pole g) Ei tea h) Ei soovi vastata</p>
<p>Q15. Kas arvate, et riiklikku pensioni saades on võimalik töötada?</p>	<p>a) Jah b) Ei c) Ei tea d) Ei soovi vastata</p>
<p>Q16. Kas teie arvates saavad inimesed ise valida, kuidas nende sissemaksed riiklikku pensioni korraldada?</p>	<p>a) Jah, nii sissetulekupension kui ka b) preemiapension c) Jah, aga ainult sissetulekupension d) Jah, aga ainult kindlustuspension e) Ei, sellist võimalust ei ole f) Ei tea g) Ei soovi vastata</p>
<p>Q17. Kas arvate, et lisatasu pensioni saab abikaasade vahel üle kanda?</p>	<p>a) Jah, iga-aastast sissemakset saab abikaasade vahel üle kanda, kuid mitte varem väljateenitud lisapensioni b) Jah, kogu lisatasu pensionikapitali saab abikaasade vahel üle kanda c) Ei, see ei ole võimalik d) Ei tea e) Ei soovi vastata</p>
<p>Q18. Kui palju teie arvates saab pensionär keskmiselt kuus riiklikku pensioni (enne makse)</p>	<p>a) Ligikaudu 9 000 SEK b) Ca. 13 000 SEK c) Ca. 17 000 SEK d) Ca. 21 000 SEK e) Ei tea f) Ei soovi vastata</p>
<p>Q19. Mis on madalaim pension (enne maksude tasumist), mida võib saada terve elu Rootsis elanud inimene?</p>	<p>a) Ligikaudu 5000 SEK kuus b) Ca. 7000 SEK kuus c) Ca. 9000 SEK kuus d) Ca. 11 000 SEK kuus</p>

<p>Q20. Millal teie arvates makstakse välja tööandjapension?</p>	<p>e) Ei soovi vastata</p> <p>a) Enamikus tööandjapensioniplaanides algab väljamakse automaatselt 65. eluaastast .</p> <p>b) Enamikus tööandjapensioniplaanides pean pensioni saamiseks avalduse esitama</p> <p>c) Ei tea</p> <p>d) Ei soovi vastata</p>
<p>Q21. Teie arvates, mitme aasta eest tööandjapensioni makstakse?</p>	<p>a) Seda makstakse alati välja seni, kuni inimene elab.</p> <p>b) Täielikult või osa sellest saab välja maksta lühema aja jooksul kui kogu elu jooksul, näiteks 5 või 10 aasta jooksul.</p> <p>c) Ei tea</p> <p>d) Ei soovi vastata</p>
<p>Q22. Mitmele protsendile palgast teie arvates vastavad tööandjapensioni sissemaksed töötaja puhul, kes teenib 25 000 Rootsi krooni kuus enne maksude tasumist?</p>	<p>a) 0-5%</p> <p>b) 6-10%</p> <p>c) 11-15%</p> <p>d) 16-20%</p> <p>e) üle 20%</p> <p>f) ei tea</p> <p>g) Ei soovi vastata</p>
<p>Q23. Millise kuusissetuleku juures (enne maksustamist) teie arvates suurem sissetulek tavaliselt ei too kaasa kõrgemat ametipensioni?</p>	<p>a) Ligikaudu 20 000 SEK kuus</p> <p>b) Ca. 30 000 SEK kuus</p> <p>c) Ca. 40 000 SEK kuus</p> <p>d) Ca. 50 000 SEK kuus</p> <p>e) Ca. 150 000 SEK kuus</p> <p>f) Sellist limiiti pole</p> <p>g) Ei tea</p> <p>h) Ei soovi vastata</p>
<p>Q24. Kas tavaliselt on võimalik valida, kuidas tööandjapensionit korraldada?</p>	<p>a) Jah</p> <p>b) Ei</p> <p>c) Ei tea</p> <p>d) Ei soovi vastata</p>
<p>Q25. Kui palju teie arvates saab pensionär kuus keskmiselt ametipensioni (enne makse)</p>	<p>a) Ligikaudu 4000 SEK</p> <p>b) Ca. 8000 SEK</p> <p>c) Ca. 12 000 SEK</p> <p>d) Ca. 16 000 SEK</p> <p>e) Ei tea</p> <p>f) Ei soovi vastata</p>

<p>Q26. Kas mäletate ligikaudu, kui palju sissetulekupensionit oli teil kogutud viimases oranžis ümbrikus? (oranž ümbrik = Rootsi pensioniameti iga-aastane aruanne)</p>	<p>a) Jah, 0 – 499 999 SEK b) Jah, 500 000 – 999 999 SEK c) Jah, 1 000 000 – 1 499 999 SEK d) Jah, 1 500 000 – 1 999 999 SEK e) Jah 2 000 000+ SEK f) Ei tea g) Ei soovi vastata</p>
<p>Q27. Kas mäletate ligikaudu, kui palju lisapensionit oli teil kogutud viimases oranžis ümbrikus? (oranž ümbrik = Rootsi pensioniameti iga-aastane aruanne)</p>	<p>a) Jah, 0 – 499 999 SEK b) Jah, 500 000 – 999 999 SEK c) Jah, 1 000 000 – 1 499 999 SEK d) Jah, 1 500 000 – 1 999 999 SEK e) Jah 2 000 000+ SEK f) Ei tea g) Ei soovi vastata</p>
<p>Q28. Kas olete kunagi teinud aktiivse valiku investeerida oma lisapensionikapitali?</p>	<p>a) Jah, üks kord b) Jah, mitu korda c) Ei mäleta kindlalt d) Ei e) Ei soovi vastata</p>
<p>Q29. Oletame, et teil on hoiukontol 100 Rootsi krooni, mille aastane intressimäär on 2%. Kui palju oleks teil 5 aasta pärast arvel, kui jätaksite raha kasvama?</p>	<p>a) Üle 102 SEK b) Täpselt 102 SEK c) Alla 102 SEK d) Ei tea e) Ei soovi vastata</p>
<p>Q30. Oletagem, et teie säästukonto intressimäär on 1% ja inflatsioon 2%. Kui lasete oma rahal olla ühe aasta, kas saaksite aasta lõpus selle raha eest osta rohkem, sama palju või vähem aasta?</p>	<p>a) Rohkem b) Sama palju c) Vähem d) Ei tea e) Ei soovi vastata</p>
<p>Q31. Kas järgnev väide on õige või vale? Ühe ettevõtte aktsiate ostmine on üldiselt turvalisem kui aktsiate investeerimisfondi aktsiate ostmine.</p>	<p>a) Õige b) Vale c) Ei tea d) Ei soovi vastata</p>
<p>Q32. "Olen püüdnud välja mõelda, kui palju mul on vaja pensioniks koguda."</p>	<p>1. Ei nõustu üldse .... 5. Täiesti nõus</p>
<p>Q33. Mis vanuselt kavatsete pensionile jääda?</p>	<p>a) 61 või varem b) 62-64 c) 65 d) 66-67 e) 67+ f) Olen hakanud pensionit saama g) Pole selle peale mõelnud</p>
<p>Q34. Kas säästate eraviisiliselt pensioniks?</p>	<p>a) Ei, ma pole kunagi eraviisiliselt pensioniks kogunud</p>

	<ul style="list-style-type: none"> b) Ei, ma säästsin varem, aga enam mitte c) Jah, kuid iga kuu kindlat summat pole d) Jah, 0–499 SEK kuus e) Jah, 500–999 SEK kuus f) Jah, 1000–1999 SEK kuus g) Jah, 2000 SEK või rohkem kuus
Q35. Kas olete teinud pensioni prognoosi saidil minpension.se	<ul style="list-style-type: none"> a) Jah b) Ei c) Ei tea
Q36. Kas olete praegu säästetud summaga rahul?	<ul style="list-style-type: none"> a) Jah b) Ei, ma peaksin rohkem säästma c) Ei, aga ma ei saa endale lubada rohkem säästa d) Ei, ma arvan, et säästan liiga palju
<p>Q37-Q41. Kuidas nõustute järgmiste väidetega:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) "Ma kardan, et mu pension jääb liiga väikseks" 2) "Ma kipun ülesandeid edasi lükkama isegi siis, kui tean, et parem oleks need kohe ette võtta" 3) „Olen valmis täna millestki loobuma, et tulevikus kasu saada" 4) "Ma olen matemaatikas hea" 5) "Mul on piisavalt teadmisi pensionisüsteemist, et mõista, kuidas mu valikud mõjutavad mu tulevast pensionit" 	<ul style="list-style-type: none"> 1. Ei nõustu üldse .... 5. Täiesti nõus
Q42. Juhul, kui arvab et pole teadmisi: miks see nii on? <i>Saab valida mitu</i>	<ul style="list-style-type: none"> a) Pensionisüsteem on liiga keeruline b) Olen mõelnud seda teha, aga seda lihtsalt pole juhtunud c) Teen seda siis, kui pensionile lähen d) Pensionile mõtlemine on igav e) Ma arvan, et sellel pole suurt tähtsust, kui ma õpin, kuidas see toimib f) Inimene, keda ma usaldan, hoolitseb minu pensioni eest g) Muu põhjus

TAANI

<https://fogp.dk/media/1658/survey-repport-statistics-denmark.pdf>

Küsimus	Vastusevariandid
Q1-Q12. vanus, sugu, haridus, rahvus, isiklik sissetulek, leibkonna sissetulek, sotsiaal-majanduslik staatus, sise- ja väljaränne, perekonnaseis, pensionimaksud, elukoht, amet	
Q13. Mis kirjeldab Teie praegust tööhõive olukorda kõige paremini? (Kui Te töötate ja saate ka ennetähtaegset vabatahtlikku pensioni, siis määratlege end kui "vabatahtliku ennetähtaegse vanaduspensionari hüvitise saaja". Kui töötate ja saate ka riiklikku pensioni, siis määratlege end kui "riigi pensionär").	1) Olen palgatöötaja või ettevõtja 2) Olen töötu 3) Olen töövõimetuspensionär 4) Olen vabatahtliku ennetähtaegse vanaduspensionari hüvitise saaja 5) Olen riigi pensionär 6) Olen sotsiaaltoetuste saaja 7) Olen haiguslehel 8) Muu
Q14-Q16. Kas panustate praegu või olete varem panustanud: 1) Tööandjapoolsesse ametipensioniskeemi seoses oma praeguse töökohaga? (<i>palun ära arvesta ATP-ga ehk kohustusliku tööturu pensioniskeemiga</i>) 2) Pangas loodud pensioniskeemi? 3) Pensionikindlustusettevõttega loodud skeemi?	Jah / Ei
Q17-Q19. Kas olite enne riiklikule pensionile jäämist panustanud: 1) Tööandjapoolsesse ametipensioniskeemi (<i>palun ära arvesta ATP-ga ehk kohustusliku tööturu pensioniskeemiga</i>) 2) Pangas loodud pensioniskeemi? 3) Pensionikindlustusettevõttega loodud skeemi?	Jah / Ei
Q20. Kas Te teete sissemaksid vabatahtlikku ennetähtaegsesse pensioniskeemi või osalete vabatahtlikus ennetähtaegselt pensionile jäämise skeemis?	Jah / Ei
Q21-Q25. Palun hinnake, kui palju on Teil teadmisi: 1) Tööandjapoolsest ametipensioniskeemist? 2) Pangas või pensionikindlustusettevõttes loodud pensioniskeemist? 3) Kohustusliku tööturu pensioniskeemist (ATP)? 4) Riiklikust pensioniskeemist? 5) Enda vabatahtlikust ennetähtaegsest pensioniskeemist?	1) Väga vähesel määral 2) Vähesel määral 3) Teatud määral 4) Kõrgel tasemel 5) Väga kõrgel tasemel
Q26-Q30. Me ei soovi teada täpset summat, aga kas Te teate ligikaudselt, milline on pensionile jäädes Teie igakuine saadaolev hüvitis: 1) Varasemate ja praeguste sissemaksete põhjal kogunenud tööandjapoolsest ametipensioniskeemist?	1) Jah 2) Ei, aga ma tean, kust sellekohast infot leida

<p>2) Sissemaksete põhjal, mis Te olete kogunud panka või pensionikindlustusettevõttesse?</p> <p>3) Sissemaksete põhjal, mis Te olete teinud kohustuslikku tööturu pensioniskeemi (ATP)?</p> <p>4) Riiklikust pensioniskeemist?</p> <p>5) Sissemaksete põhjal, mis Te olete teinud vabatahtlikku ennetähtaegsesse pensioniskeemi?</p>	<p>3) Ei, ja ma ei tea, kust ma võiksin sellekohast infot leida</p>
<p><i>Vastamisel oletage, et Te jätkate oma praeguseid sissemakseid kuni pensionile jäämiseni. Kui Te ei tea, millal Te pensionile jääte, siis kujundage oma arvamus lähtudes riiklikust pensionieast. Kui te vastate ei, siis palun valige vastuse variant lähtudes sellest, kas teate kust leida sellekohast infot või mitte.</i></p>	
<p>Q31. Kui suur on igakuine maksude-eelne riiklik baaspension 2013. aastal?</p>	<p>1) < 2 500 DKK 2) 2 500 - 5 000 DKK 3) 5 000 - 10 000 DKK 4) 10 000 - 15 000 DKK 5) > 10 000 DKK</p>
<p>Q32. Kui suur on maksimaalne igakuine maksude-eelne hüvitis kohustuslikust tööturu pensioniskeemist (ATP-st) 2013. aastal?</p>	<p>1) < 2 500 DKK 2) 2 500 - 5 000 DKK 3) 5 000 - 10 000 DKK 4) 10 000 - 15 000 DKK 5) > 10 000 DKK</p>
<p>Q33. Kui suur on maksimaalne igakuine maksude-eelne hüvitis vabatahtlikust ennetähtaegsest pensioniskeemist 2013. aastal?</p>	<p>1) < 2 500 DKK 2) 2 500 - 5 000 DKK 3) 5 000 - 10 000 DKK 4) 10 000 - 15 000 DKK 5) > 10 000 DKK</p>
<p>Q34. Mis on väikseim aastate arv, mille jooksul saab maksta pensioniskeemi alusel annuiteetseid väljamakseid?</p>	
<p>Q35. Mis on varaseim vanus tööandjapoolse ametipensioniskeemi alusel pensionihüvitise saamiseks?</p>	
<p>Q36. Mis on varaseim vanus enda poolt pensionikindlustusettevõttesse tehtud sissemaksete alusel pensionihüvitise saamiseks?</p>	
<p>Q37. Mis on varaseim vanus enda poolt panka tehtud sissemaksete alusel pensionihüvitise saamiseks?</p>	
<p>Q38-Q42. Mil määral olete Te rahul olemasoleva teabega:</p> <p>a) tööandjapoolse ametipensioniskeemide kohta?</p> <p>b) pensionikindlustusfirmas või pangas loodud pensioniskeemi kohta?</p> <p>c) kohustuslikku tööturu pensioniskeemi (ATP) kohta?</p> <p>d) riikliku pensioniskeemi kohta?</p> <p>e) vabatahtliku ennetähtaegse pensioniskeemi kohta?</p>	<p>1) Väga vähesel määral 2) Vähesel määral 3) Teatud määral 4) Kõrgem tasemel 5) Väga kõrgel tasemel 6) Pole kunagi sellekohast teavet saanud</p>
<p>Q43-Q47. Kui mõistetav on see teave?</p>	<p>1) Väga vähesel määral</p>

<ul style="list-style-type: none"> a) tööandjapoolse ametipensioniskeemide kohta? b) pensionikindlustusfirmas või pangas loodud pensioniskeemi kohta? c) kohustuslikku tööturu pensioniskeemi (ATP) kohta? d) riikliku pensioniskeemi kohta? e) vabatahtliku ennetähtaegse pensioniskeemi kohta? 	<ul style="list-style-type: none"> 2) Vähesel määral 3) Teatud määral 4) Kõrgel tasemel 5) Väga kõrgel tasemel
<p>Q48. Kui sageli olete Te viimase aasta jooksul otsinud infot pensioni kohta üldiselt?</p>	<ul style="list-style-type: none"> 1) Üldse mitte 1) Ühel korral 2) 2 - 3 korral 3) 4 - 5 korral 4) Kuuel või enamal korral
<p>Q49-Q53. Kui keeruline või lihtne on Teie arvates iseseisvalt infot otsida ...</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Tööandjapoolse ametipensioniskeemi kohta? b) Pangas või pensionikindlustusettevõttes loodud pensioniskeemi kohta? c) Kohustusliku tööturu pensioniskeemi (ATP) kohta? d) Riikliku pensioniskeemi kohta? e) Vabatahtliku ennetähtaegse pensioniskeemi kohta? 	<ul style="list-style-type: none"> 1) Väga raske 2) Pisut raske 3) Võrdlemisi lihtne 4) Väga lihtne 5) Pole otsinud
<p>Q54. Kas olete lugenud pensionifondi kokkuvõtet, mille Te saite viimati oma pensionikindlustusettevõttelt?</p>	<p>Jah/Ei</p>
<p>Q55-Q60. Kui keeruline või lihtne On Teil</p> <ul style="list-style-type: none"> a) saada ülevaadet pensionikindlustusettevõtetest? b) saada ülevaadet pankadest, kes pakuvad pensioni kogumise võimalusi? c) võrrelda oma tööandjapoolset ametipensioniskeemi teiste sarnastega? d) võrrelda oma pensionikindlustusettevõttes loodud skeemi teiste pensionikindlustusettevõtete skeemidega? e) võrrelda oma pangas loodud skeemi teiste pankade skeemidega? f) ettekujutada oma finantsilisest olukorda ajal, kui Te olete pensionär? 	<ul style="list-style-type: none"> 1) Väga raske 2) Natuke raske 3) Võrdlemisi lihtne 4) Väga lihtne 5) Pole proovinud
<p>Q61. Millal Teil on plaanis jääda pensionile (sh nii vabatahtlikule ennetähtaegsele pensionile kui ka riiklikule pensionile)?</p> <p><i>Märkige oma vanus vabatahtlikult ennetähtaegsele pensionile jäämise ajal, isegi kui kavatsete osa-/täiskoormusega edasi töötada.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> 1) 55..99 2) Ei tea
<p>Q62-Q66. Kui kindel Te olete, et saate prognoositud tulu ...</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) Tööandjapoolsest ametipensioniskeemist? 2) Pangas või pensionikindlustusettevõttes loodud pensioniskeemist? 3) Tööturu täiendavast pensioniskeemist? 4) Riiklikust pensioniskeemist? 5) Vabatahtlikust ennetähtaegsest pensioniskeemist? 	<ul style="list-style-type: none"> 1) Väga kindel 2) Üsna kindel 3) Natuke kindel 4) Väga vähe kindel

Q67. Millise pensioniskeemi väljamaksed panustavad Teie hinnangul kõige enam Teie sissetulekusse kui jõuate riiklikku pensioniikka (jääte pensionile)?

- 1) Riigipensioni- ja tööturu täiendava pensioniskeemi väljamaksed
- 2) Tööandjapoolse- ja / või enda poolt loodud pensioniskeemi väljamaksed

Q68. Kuidas Te hindate oma finantsilist olukorda praegu riiklikul pensionil olles, võrreldes ajaga enne pensioniikka jõudmist?

- 1) Palju kehvem kui eeldasin
- 2) Pisut kehvem kui eeldasin
- 3) Ootuspärane
- 4) Parem kui eeldasin
- 5) Palju parem

Q69. Kui huvitatud Te olete oma pensionipõlve rahalisest olukorrast?

- 6) Väga vähe
- 7) Vähesel määral
- 8) Teatud määral
- 9) Kõrgel määral
- Väga kõrgel määral

HOLLAND

<https://www.nibud.nl/onderzoeksrapporten/de-nederlanders-en-hun-pensioen-2015/>

Küsimus	Vastusevariandid
Q1. Sugu	a) Mees b) Naine
Q2. Vanus	a) 25-34 b) 35-44 c) 45-54 d) 55-64
Q3. Perekondlik olukord	a) Vallaline b) Üksikvanem c) Paaris d) Paar lastega e) Ühe või mitme majakaaslasega
Q4. Elamisolud	a) Üürimine b) Ostetud kodu, laenuga c) Ostetud kodu, laenuta
Q5. Igapäevane tegevus	a) Töötamine töölepinguga b) Töötamine FIEna c) Elan toetustest (puue/haigus/töötus) d) Muu (perenaine/üliõpilane/ennetähtaegne pension)
Q6-Q8. Leibkonna sissetulek (neto kuus), säästude hulk, investeringute hulk	Vaba tekstiväli
Q9. Olemasolevate investeringute tüüp	a) Investeerimisfondid b) Aktsiad c) Völakirjad d) Optsioonid e) Laenud f) Kinnisvara g) Hoiused h) Muu
Q10. Kuidas inimene rahaliselt hakkama saate	a) Saan kergesti hakkama b) Pole lihtne, aga pole ka keeruline ots-otsaga kokku tulla c) Keeruline hakkama saada
Q11-Q13. Finantskirjaoskus Oletame, et sul on 100 eurot hoiukontol ja intress on 2% aastas. Kui palju on teie hoiukontol 5.a pärast, eeldades et jätate kogu raha sellele kontole?	a) Üle 102 euro b) Täpselt 102 eurot c) Alla 102 euro d) Ei tea e) Ma ei taha öelda
Oletame et teie säästukonto intress on 1% aastas ja inflatsioon on 2% aastas. Kas kontol oleva rahaga saaks	a) rohkem b) täpselt sama palju c) vähem kui täna

1 aasta pärast osta rohkem, täpselt sama palju või vähem kui täna?	d) Ei tea e) Ei taha seda öelda
Kas arvate, et järgmine väide on õige või vale: ettevõtte aktsia annab tavaliselt kindlama tootluse kui ainult aktsiatesse investeeriv investeerimisfond	a) Tõsi b) Ei ole tõsi c) Ei tea d) Ei taha öelda
Q14-Q16. Lühiajaline orientatsioon <ul style="list-style-type: none"> • Elan rohkem tänases kui homses • Keskendun ainult lühiajalise perspektiivile • Tulevik näitab ennast ise 	a) Ei nõustu üldse b) Osaliselt ei nõustu c) Neutraalne d) Osaliselt nõustun e) Täielikult nõustun
Q17-Q20. Pikaajaline orientatsioon <ul style="list-style-type: none"> • Ma arvan, et on oluline midagi hilisemaks kõrvale jätta • Tuleviku osas tasub meeles pidada, et asjad võivad alati hullemaks minna • Tahan, et mu tulevik jääks võimalikult vähe juhuse hooleks • Pean oluliseks säästa, et mul oleks varusid 	a) Ei nõustu üldse b) Osaliselt ei nõustu c) Neutraalne d) Osaliselt nõustun e) Täielikult nõustun
Q21-Q23. Impulsiivsus <ul style="list-style-type: none"> • Mul on keeruline säästa • Mul tuleb sageli kiusatus asju osta • Kui mul on raha, kulutan selle kohe ära 	a) Ei nõustu üldse b) Osaliselt ei nõustu c) Neutraalne d) Osaliselt nõustun e) Täielikult nõustun
Q24-Q27. Enesetõhusus <ul style="list-style-type: none"> • Mul on raske oma eelarve piires püsida, kui tekivad ootamatud väljaminekud • Mul on raske oma rahaliste eesmärkide suunas liikuda • Kui tekivad ootamatud kulud, pean tavaliselt laenama • Mul on probleeme lahenduse leidmisega, kui seisán silmitsi rahaliste probleemidega 	a) Ei nõustu üldse b) Osaliselt ei nõustu c) Neutraalne d) Osaliselt nõustun e) Täielikult nõustun
Q28-Q30. Keskendumine <ul style="list-style-type: none"> • Mul on raske oma tähelepanu koondada kui olen pinges • Mul on raske oma tähelepanu koondada kui olen põnevil • Mul on raske ennast kontrollida, kuigi ma tean kui halb see on 	a) Ei nõustu üldse b) Osaliselt ei nõustu c) Neutraalne d) Osaliselt nõustun e) Täielikult nõustun
Q31-Q33. Enesekontroll <ul style="list-style-type: none"> • Saan vaheldumisi teha kahte asja korraga • Saan ahvatlustele hästi vastu panna • Ma saan tõhusalt töötada pikaajaliste eesmärkide nimel 	a) Ei nõustu üldse b) Osaliselt ei nõustu c) Neutraalne d) Osaliselt nõustun e) Täielikult nõustun
Q34-Q36. Muretsemine	a) Ei nõustu üldse

<ul style="list-style-type: none"> • Ma mõtlen: "Miks mul on probleeme, mida teistel pole?" • Ma mõtlen: "Miks ma asjadega paremini hakkama ei saa?" • Mõtlen hiljutistele sündmustele ja soovin et midagi oleks paremini läinud 	<ul style="list-style-type: none"> b) Osaliselt ei nõustu c) Neutraalne d) Osaliselt nõustun e) Täielikult nõustun
<p>Q37-Q42. Palun vastake kuidas olete teinud järgmisi tegevusi:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Hoiustan/salvestan oma pensioniandmeid b) Olen välja uurinud, milline on mu sissetulek peale pensionile jäämist c) Olen hinnanud kui palju vajan pensionit et hoida soovitud elukvaliteeti d) Olen hinnanud, kui suur on mu igakuine sissetulek peale pensionile jäämist e) Olen hinnanud, mida saan oma olukorras teha selleks, et saaksin pärast pensionile jäämist elada soovitud elu f) Olen hinnanud, milline finantstoode on minu pensioni kogumiseks mulle parim 	<ul style="list-style-type: none"> a) Tegin seda ise b) Tegin seda kellegi abiga c) Veel mitte, aga plaanin seda varsti ise teha d) Veel mitte, aga plaanin seda varsti kellegi abiga teha e) Ei ole seda teinud
<p>Q43. Kes vastutab teie rahalise olukorra eest pärast pensionile jäämist?</p>	<ul style="list-style-type: none"> a) Täielikult mina ise b) Peamiselt mina ise c) Täielikult valitsus d) Peamiselt valitsus e) Täielikult finantsinstitutsioonid f) Peamiselt finantsinstitutsioonid g) Ei tea
<p>Q44-Q49. Palun vastake järgmistele väidetele</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Minu arvates on oluline, et hiljem oleks hea pension b) Arvan, et minu pension on hästi korraldatud c) Mul pole õrna aimugi, kust alustada, et saada aru, milline on mu finantsolukord pärast pensionile jäämist d) Minu arust on pensionist keeruline aru saada e) Kui peaksin ise oma pensionit korraldama, lükkaksin otsuste tegemist asjatult edasi f) Kui peaksin ise oma pensionit korraldama, kardaksin väga teha valesid valikuid 	<ul style="list-style-type: none"> a) Ei nõustu üldse b) Osaliselt ei nõustu c) Neutraalne d) Osaliselt nõustun e) Täielikult nõustun
<p>Q50-Q63. Finantseesmärkide tähtsus:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Et oleks käepärast raha, et maksta suuremate või ettenägematute ostude eest b) Omada piisavalt raha, et pärast pensionile jäämist hästi elada c) Olla võimeline tervishoiukulusid tasuma d) Riskide maandamiseks nagu töötus, invaliidsus surm 	<ul style="list-style-type: none"> a) Oluline b) Ei ole oluline c) Ei kehti

e) (Osaliselt) majalaenu ära maksmine f) Laste hariduse eest tasumine g) Muude laenude kui kodulaenu ära maksmine h) Võimalus varem pensionile jääda i) Vara lastele pärandada j) Oma kodu renoveerimine k) Aidata lapsi oma kodu ostmisel l) (Uue) kodu ostmine m) Tasustamata puhkuse võtmine n) Teise kodu ost	
Q64. Millal sooviksid lõpetada töötamist Q65. Millal sa arvad, et lõpetad töötamise	a) Vaba tekstiväli b) Ei tea kuigi olen selle peale mõelnud c) Ei tea, ei ole mõelnud selle peale
Q66. Kas teil on lihtne oma pensioni ülevaateid leida	a) Tean täpselt, kus pensioniülevaated asuvad b) Tean seda ligikaudu c) Pole õrna aimugi
Q67. Kas te saate iga-aastast pensioniaruannet	a) Jah b) Ei
Q68. Kas te loete pensioniaruannet hoolikalt	a) Jah, loen teadlikult ja proovin hinnata, kas kogutud summa on piisav b) Jah, loen seda põgusalt c) Ei, ma ei vaata pensioni aruandeid
Q69. Miks te ei vaata pensioniaruannet?	a) Ei saa aru, mis seal kirjas on b) Pensionini on nii palju aega, et sellel pole tähtsust c) Pole kindel, kas saan kätte selle summa, mis aruandes kirjas on, sest pensioniga seotud reeglid muutuvad pidevalt d) Ei ole huvitatud
Q70. Mijnpensioenoverzicht.nl - riiklik pensionist ülevaatse saamise veebileht - kas te olete seda veebilehekülge külastanud?	a) Jah b) Ei, aga kavatsen seda teha c) Ei
Q71. Millised tulud (finantsilised korraldused) olete endale pensioniajaks planeerinud	a) Tööandjapension ("teine samm") b) Riiklik pension ("esimene samm") c) Tavaline hoiukonto d) Kodulaen makstakse tagasi e) Investeeringud ettevõttes f) Oma firma müük g) Investeeringud kinnisvarasse h) Muu i) Mitte midagi j) Ei tea
Q72. Tean enda eluasemekulusid kui pensionile jään	a) Nõustun

	<ul style="list-style-type: none"> b) Nii ja naa c) Ei nõustu
Q73. Kas planeeritav pension on piisav kulude katmiseks	<ul style="list-style-type: none"> a) Tean, olen seda ise planeerinud b) Tean, finantsnõustaja on seda planeerinud c) Ei tea, üritasin aga ei õnnestunud d) Ei tea, aga plaanin teada saada e) Ei tea
Q74. Kas olete teadlik sellest, kuidas on teie rahaasjad korraldatud, kui jääte töövõimetuks?	<ul style="list-style-type: none"> a) Puudetoetus b) Tasumine tööandja/pensionifondi kaudu c) Ei midagi, sotsiaalabi d) Ise ostetud kindlustus e) Säästudest/varadest elamine f) Ei midagi, elatakse partneri sissetulekust g) Kodulaenu kulud tasutakse kindlustuse kaudu h) Ei tea
Q75. Kas teate, kas teie sissetulekust piisab sellistes olukordades kulude katmiseks?	<ul style="list-style-type: none"> a) Tean, olen seda ise planeerinud b) Tean, finantsnõustaja on seda planeerinud c) Ei tea, üritasin aga ei õnnestunud d) Ei tea, aga plaanin teada saada e) Ei tea
Q76. Kuidas on teie surma puhul teie partneri rahaasjad korraldatud?	<ul style="list-style-type: none"> a) Partneril on piisav sissetulek olemas b) Osa kodulaenust makstakse tagasi c) Toitjakaotuspension tööandja kaudu d) Elukindlustus e) Lähedase kaotuse toetus valitsuselt f) Säästudest/varadest elamine g) Riiklikest toetustest elamine
Q77. Mis on teie jaoks rahaliselt korraldatud, kui partner sureb	<ul style="list-style-type: none"> a) Partneril on piisav sissetulek olemas b) Osa kodulaenust makstakse tagasi c) Toitjakaotuspension tööandja kaudu d) Elukindlustus e) Lähedase kaotuse toetus valitsuselt f) Säästudest/varadest elamine g) Riiklikest toetustest elamine
Q78. Kas teate, kas sissetulekust piisab kulude katmiseks partneri surma korral	<ul style="list-style-type: none"> a) Tean, olen seda ise planeerinud b) Tean, finantsnõustaja on seda planeerinud c) Ei tea, üritasin aga ei õnnestunud d) Ei tea, aga plaanin teada saada e) Ei tea
Q79. Millele finantstoote valikul tähelepanu pöörate?	<ul style="list-style-type: none"> a) Kulu

	<ul style="list-style-type: none"> b) Pakkuja usalduväärsus c) Kindlus, et oodatud summa makstakse välja d) Intress e) Kestus f) Tuttav pakkujaga g) Tingimused h) Kiirus i) Soovitused j) Muu
Q80. Kas olete arvestanud kodulaenu võtmisel oma finantsilise elutsükliga	<ul style="list-style-type: none"> a) Olen maksnud ainult intressi ja lükanud tagasimakset tulevikku edasi b) Olen võtnud väiksema kodulaenu tulevikule mõeldes c) Olen maksnud rohkem tagasi perioodidel kui seda on olnud võimalik teha
<p>Q81-Q85. Toodete võrdlus - kuidas nõustute järgnevate väidetega</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Kontrollin regulaarselt kas toode ületab ootusi või jääb neile alla b) Kontrollin regulaarselt kas mu kindlustus on endiselt soovitud tingimustega c) Ostes finantstoode (kindlustus, hoius, laen), võrdlen tingimusi konkurentidega d) Hoiust sõlmides või laenu taotledes pööran tähelepanu intressimäärale e) Olen viimase kolme aasta jooksul tervisekindlustustingimusi võrrelnud 	<ul style="list-style-type: none"> f) Ei nõustu üldse g) Osaliselt ei nõustu h) Neutraalne i) Osaliselt nõustun j) Täielikult nõustun
<p>Q86-87. Kas olete finantsnõustajaga kohtunud</p> <p>Miks jah / ei?</p>	<ul style="list-style-type: none"> a) Jah, viimase aasta jooksul b) Jah, viimase 1-5 aasta jooksul c) Jah, viimase 5-10 aasta jooksul d) Jah, rohkem kui 10 aastat tagasi k) Ei
Q88. Mis tegevustega finantsnõustaja aitas?	<ul style="list-style-type: none"> a) Eesmärkide seadmine b) Asjaajamise korraldamine c) Ülevaade praegustest kuludest d) Ülevaade tulevases eelarvest e) Ülevaade probleemidest f) Lahendused probleemidele g) Abi valikute tegemise e) Ostu korraldamine

SUURBRITANNIA

<https://www.fincap.org.uk/en/insights/financial-capability-in-the-uk--results-from-the-2018-survey>

Küsimus	Vastusevariandid
Q1. Vanus	Vaba tekstiväli
Q2. Sugu	1) Mees 2) Naine 3) Muu
Q3. Milline alljärgnevatest valikutest kirjeldab kõige paremini sinu tööseisundit?	1) Töölepinguga täisajaga töö 2) Osalise koormusega töölepinguga töötamine 3) FIE täistööajaga 4) FIE osalise tööajaga 5) Töötu ja otsin tööd 6) Töötu, ei otsi tööd 7) Pensionil 8) Saan pensionit, kuid töötan endiselt 9) Õpilane 10) Püsivalt haige / puudega 11) Kodu eest hoolitsemine 12) Muu 13) Ei tea
Q4. Kas kavatsete järgmise 5 aasta jooksul pensionile jääda?	1) Jah - järgmise 1-2 aasta jooksul 2) Jah - millalgi järgmise viie aasta jooksul, aga pole kindel, millal 3) Ei 4) Ei tea
Q5. Kus te elate	1) London 2) Kagu 3) Edel 4) Ida-Inglismaa 5) Kirde 6) Loode 7) East midlands 8) West midlands 9) Yorkshire ja Humber 10) Šotimaa 11) Wales 12) Põhja-Iirimaa 13) Ei tea
Q6. Milline neist kirjeldab kõige paremini kohta, kus te enamuse ajast elate?	1) Linn, kaasa arvatud äärelinnad 2) Väike linn 3) Küla, alevik või üksikelamu maal

<p>Q7. Ligikaudu mitu tundi olete viimase seitsme päeva jooksul aktiivselt internetti kasutanud? (nt e-post, veebisirvimine, voogedastus, mängud)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Pole viimase nädala jooksul kasutanud 2) Vähem kui 1 tund 3) 1-3 tundi 4) 4-6 tundi 5) 7-10 tundi 6) 11-19 tundi 7) 20-29 tundi 8) 30 tundi või rohkem 9) Ei tea
<p>Q8. Mille jaoks internetti kasutate (võib valida mitu)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Internetis ostlemine 2) Interneti-/ mobiilipank 3) Töö/äri/kolledži/ülikooli jaoks teabe otsimine 4) Juurdepääs uudistele 5) Sotsiaalmeedia kasutamine 6) Mitte ükski neist
<p>Q9. Millisel viisil te oma kodus elate?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Oman seda ise 2) Oman seda kodulaenuga 3) Üürin seda eraisikult 4) Üürin seda KOVilt 5) Osaliselt oma / osaline üürimine (kaasomand vms?) 6) Elan koos vanemate/vanavanemate/ teiste pereliikmetega 7) Muu 8) Ei tea 9) Eelistan mitte öelda
<p>Q10. Kui palju 18-aastaseid või vanemaid täiskasvanuid elab praegu teie leibkonnas koos teiega?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Numbriline vabaväli 2) Ei tea 3) Eelistan mitte öelda
<p>Q11. Milline on teie seaduslik perekonnaseis</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Vallaline 2) Abielus või samasooliste tsiviilpartnerlus 3) Lahus 4) Lesk 5) Lahutatud 6) Ei tea 7) Eelistan mitte öelda
<p>Q12. Kui palju alaealiseid lapsi on teist rahaliselt sõltuvad</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Numbriline vabaväli 2) Ei tea 3) Eelistan mitte öelda
<p>Q13. Mis on leibkonna peamise palgasaaja amet?</p>	<p>Avatud vastus</p>
<p>Q14. Kui palju autosid sina ja su elukaaslane omate? K.a. ametiautod, kaubikud, liising</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Mitte ühtegi 2) 1 3) 2 4) 3 5) 4+

	6) Ei tea
Q15. Kas teil on testament	1) Jah 2) Ei 3) Ei tea 4) Eelistan mitte öelda
Q16. Kas teie testament peegeldab teie praeguseid soove	1) Jah 2) Ei 3) Ei tea 4) Eelistan mitte öelda
Q17. Küsi kui testamenti pole või see ei peegelda praegust olukorda: kas olete seoses oma testamendiga	1) Mõelnud selle tegemise peale 2) Olen sellest kellegagi rääkinud 3) Olen juba alustanud sellega 4) Ei midagi eelnevatest 5) Ei tea 6) Eelistan mitte öelda
Q18. Kas olete oma matusekulude katmise osas	1) Mõelnud selle tegemise peale 2) Olen sellest kellegagi rääkinud 3) Olen juba alustanud sellega 4) Ei midagi eelnevatest 5) Ei tea 6) Eelistan mitte öelda
Q19. Kas olete koostanud volikirja?	1) Jah 2) Ei 3) Ei tea 4) Eelistan mitte öelda
Q20. Kui te pole seda veel teinud, kas olete ..	1) Mõelnud selle tegemise peale 2) Olen sellest kellegagi rääkinud 3) Olen juba alustanud sellega 4) Ei midagi eelnevatest 5) Ei tea 6) Eelistan mitte öelda
Q21. Kas olete planeerinud, kuidas saaksite rahaliselt hakkama, kui teie või kui teie partner / abikaasa vajab kodus rohkem abi	1) Olen mõelnud selle tegemise peale 2) Olen sellest kellegagi rääkinud 3) Olen juba alustanud sellega 4) Ei midagi eelnevatest 5) Ei tea 6) Eelistan mitte öelda
Q22. Kas olete planeerinud, kuidas saaksite rahaliselt hakkama, kui teie või kui teie partner / abikaasa peab kolima hooldekodusse	1) Olen mõelnud selle tegemise peale 2) Olen sellest kellegagi rääkinud 3) Olen juba alustanud sellega 4) Ei midagi eelnevatest 5) Ei tea 6) Eelistan mitte öelda
Q23. Kas nõustute väitega: Olen enam-vähem õigel teel, et saada pensionipõlves mõistlik sissetulek	1) Nõustun täielikult 2) Kipun nõustuma 3) Nii ja naa

	<ol style="list-style-type: none"> 4) Kipun eriarvamusele 5) Pole absoluutselt nõus 6) Ei tea
Q24. Kas nõustute väitega: Tunnen, et saan pensionidest piisavalt aru, et teha otsuseid säästmise kohta	<ol style="list-style-type: none"> 1) Nõustun täielikult 2) Kipun nõustuma 3) Nii ja naa 4) Kipun eriarvamusele 5) Pole absoluutselt nõus 6) Ei tea
Q25. Kas arvate, et vajate pensionipõlveks rahaliste vahendite planeerimisel välist abi/tuge? (Selle all ei pea me silmas mitteametlikku abi sõpradelt ja perekonnalt, vaid ametlikumat abi organisatsioonilt, finantsspetsialistilt või veebipõhise teabe kaudu.)	<ol style="list-style-type: none"> 1) Vajan kindlasti tuge 2) Ilmselt oleks hea mõte saada tuge, 3) Ilmselt saaksin hakkama, kuid tugi oleks teretulnud 4) Ma ei vaja välist tuge 5) Ei tea
Q26. Kui palju teil on ettekujutus sellest, milline on teie rahaline olukord pensionile jäädes?	<ol style="list-style-type: none"> 1) Väga hea idee 2) Üsna hea idee 3) Pole head ülevaadet 4) Pole aimugi 5) Ei tea
Q27. Kui huvitatud olete oma pensioni rahaasjade planeerimisest	<ol style="list-style-type: none"> 1) Väga 2) Üsna 3) Mitte väga 4) Üldse mitte 5) Ei tea
Q28. Kui palju olete teinud selleks, et oma rahaasju pensioniks planeerida	<ol style="list-style-type: none"> 1) Väga palju 2) Üsna 3) Mitte väga 4) Üldse mitte 5) Ei tea
Q29. Milline on teie pensioni rahaasjade plaan?	<ol style="list-style-type: none"> 1) Selge plaan 2) Ligikaudne 3) Pole suurt plaani 4) Pole üldse plaani 5) Ei tea
Q30. Kui palju olete oma elukaaslase/abikaasaga oma pensionipõlve rahaasju arutanud?	<ol style="list-style-type: none"> 1) Väga palju 2) Parajalt 3) Mitte väga palju 4) Üldse mitte 5) Ei tea
Q31. Kas olete viimase 12 kuu jooksul teinud mõnda neist ..?	<ol style="list-style-type: none"> 1) Logisin sisse veebipõhisele pensionikontole, et vaadata oma pensioni 2) Lugesin pensionipakkuja saadetud aastaaruannet või teabe põhilandmeid 3) Võtsin ühendust pensionipakkujaga

	<ol style="list-style-type: none"> 4) Rääkisin finantsnõustajaga pensioni planeerimise osas 5) Võtsin ühendust PensionWise või The Pensions Advisory Service (TPAS) asutusega 6) Muu - palun täpsustage 7) Mitte ükski neist 8) Ei tea
<p>Q32. Johnil on pension, kus ta maksab 4% oma palgast, valitsus maksab 1% maksusoodustuse kaudu ja tema tööandja maksab 5%. Kui ta pensionile läheb, sõltub tema saadav sissetulek sellest, kui suur on tema pensioni väärtus. See, kuidas aktsiaturg on toiminud, mõjutab tema pensionitulu. Kas teie teada on seda tüüpi pension...</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Määratud panus (Defined Contribution (DC)) 2) Määratud hüvitis (Defined Benefit (DB)) 3) Ei tea
<p>Q33. Janetil on pension, kus: ta maksab 6% oma palgast, tema tööandja maksab kõik, mis on vajalik, et tagada pensioni sissetuleku maksimine vastavalt valemile. Kui ta pensionile jääb, saab ta pensioni, mis põhineb tema kogu töötamise aja keskmisel palgal. Kas teie teada on seda tüüpi pension...</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Määratud panus (Defined Contribution (DC)) 2) Määratud hüvitis (Defined Benefit (DB)) 3) Ei tea
<p>Q34. Kas olete kunagi teinud pensioni sisse makset (hõlmab ka seda kui teie tööandja maksab teie eest pensioni sisse, kuid te ise sisse makseid ei tee)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Jah 2) Ei 3) Ei tea
<p>Q35. Kuu olete pensioni sisse makseid teinud</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Vähem kui 2 aastat 2) 3-4 a 3) 5-10 a 4) 11-15 a 5) 16-20 a 6) 21-30 a 7) 30+ a 8) Pole kunagi sisse makset teinud 9) Ei tea
<p>Q36. Pensionid jagunevad üldiselt kahte rühma:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Määratletud hüvis • Määratletud panus <p>Mõeldes kõikidele aastatele, mida olete pensioniks maksnud, kas need on olnud...</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Täielikult või osaliselt määratletud hüvis 2) Täielikult või osaliselt määratletud panus 3) Kombinatsioon mõlemast 4) Ei kohandu, pole sisse makseid teinud 5) Ei tea
<p>Q37. Kuidas kavatsete oma pensionisse panustada?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Riiklik pension 2) Isiklik või tööpension 3) Teie elukaaslase/abikaasa isiklik/tööpension 4) Säätud või investeringud 5) Töötulu

	<ol style="list-style-type: none"> 6) Teie eluaseme suuruse vähendamine või omakapitali vabastamine 7) Kinnisvara välja üürimine või muu tulu kinnisvarast 8) Midagi muud (palun täpsustage) 9) Ei tea
Q38. Mis te arvate, mitu aastat olete pensionil	<ol style="list-style-type: none"> 1) Vaba numbriväli 2) Ei tea
Q39. Milline on teie majapidamise kogu brutotulu	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Antud 17 palgavahemikku</i> • Ei tea • Eelistan mitte öelda
Q40. Kas saate mõnda järgmistest maksusoodustustest või sotsiaalkindlustushüvitistest?	<ol style="list-style-type: none"> 1) Ei saa toetust 2) Laste toetust 3) Lapse maksusoodustus 4) Volikogu/nõukogu maksusoodustus 5) Puuetega inimese elamistoetus 6) Tööotsija toetus 7) Eluasemetoetus 8) Hooldaja toetus 9) Töövõimetustoetus 10) Riiklik vanaduspension 11) ... 12) Muu 13) Ei tea 14) Eelistan mitte öelda
Q41. Kas olete viimase kolme aasta jooksul kontrollinud et saate kõiki hüvitisi, millele teil õigus on	<ol style="list-style-type: none"> 1) Jah 2) Ei 3) Ei tea 4) Ei kehti minu kohta

